

ТРАГІЧНЕ МИНУЛЕ: ДОКУМЕНТИ СВДЧАТЬ

Збірник документів

У п'яти томах

Том 1

СЕЛЯНСТВО ПРИДНІПРОВ'Я В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1928—1933 рр.)

**Обласна редакційна колегія по підготовці й виданню
тематичної серії книг «Реабілітовані історією»:**

Д.І. Батура (*керівник*),

Н.Г. Першина (*перший заступник керівника*),

О.Г. Бажан, С.І. Бородін, В.В. Іваненко (*заступники керівника*),

Н.О. Башмакова, Л.А. Гіренко, А.Л. Демура, І.Є. Дремлюга,

Н.І. Капустіна, Н.В. Киструська, І.О. Кочергін, О.І. Паук,

Л.Л. Прокопенко, М.П. Рябцев, С.І. Світленко, Р.К. Терещенко,

Н.М. Тітова, В.В. Ченцов, О.Б. Шляхов

У к л а д а ч: Н.Р. Романець

Р е ц е н з е н т и:

С.І. Світленко — д-р іст. наук, проф.;

В.В. Ченцов — д-р іст. наук, проф.;

О.Б. Шляхов — д-р іст. наук, проф.

Трагічне минуле: документи свідчать: збірник документів:
Т 65 у 5 т. — Дніпро: Дніпропетровська обласна редколегія по підго-
товці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією»;
Вид-во «Монолит», 2018 —

ISBN 978-617-7369-22-5

Т. 1: Селянство Придніпров'я в умовах сталінського тоталі-
тарного режиму (1928—1933 рр.) / уклад.: Н. Р. Романець. —
2018.— 240 с.

ISBN 978-617-7369-26-3

Видання висвітлює драматичні сторінки історії політичних репресій,
що здійснювалися радянською тоталітарною системою в селах Придніпров'я
в період колективізації. Метою даної книги є введення до наукового обігу
архівних документів того трагічного періоду, які висвітлюють політичні
настрої та моделі поведінки селянства Дніпропетровщини в умовах
сталінської революції «згори» (1928—1933 рр.).

Видання розраховане як на істориків, так і на широкий читацький
загал.

УДК 94 (477.63) «1928/1933» (093.2)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ — ЗАПОРУКА ПОДАЛЬШОГО ПОСТУПУ ДЕРЖАВИ

Понад чверть століття плідно працює Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» по відновленню історичної справедливості, ґрунтовному дослідженню трагічних подій в історії нашої держави, в поверненні їй незаслужено забутих імен державних діячів, інтелігентів, робітників, селян, одним словом всіх тих, хто став жертвами репресій за часів радянської доби. У Законі України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» за номером 962-ХІІ, прийнятому Верховною Радою України 17 квітня 1991 року, наголошувалося, що встановлення справедливості щодо безвинно засуджених повинно охоплювати всю епоху радянської влади в Україні, починаючи з 1917 р., і стосуватися всіх осіб, що стали жертвами переслідувань з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру.

На виконання цього законодавчого акта в Україні, в кожному регіоні, зокрема на Дніпропетровщині, розгорнулася комплексна системна робота з реабілітації всіх категорій наших співвітчизників, які постраждали свого часу від свавільних дій властей. За активного сприяння обласної державної адміністрації та обласної ради, обласних управлінь СБУ, МВС, юстиції, прокуратури, обласного державного архіву виявлено, систематизовано і опрацьовано архівні справи на мешканців нашого краю, репресованих за політичними мотивами в радянську добу і реабілітованих у встановленому порядку.

На основі цього закону Президія Верховної Ради України (постанова № 2256-ХІІ від 06 квітня 1992 р.) та Кабінет Міністрів України (постанова № 530 від 11 вересня 1992 р.) підтримали ідею Академії наук України, ряду державних органів та громадських організацій про підготовку і випуск багатотомної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» про громадян, які стали жертвами репресій в Україні в період комуністичної доби.

За цей період колектив Дніпропетровської обласної редколегії по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» провів значну пошукову і наукову роботу по дослідженню і опрацюванню великого пласта документів щодо цієї теми, що зберігаються в архіві Управління служби безпеки України в Дніпропетровській області та Державному архіві Дніпропетровської області.

Перший том «Відроджена пам'ять. Книга нарисів» вийшов друком у 1999 році. Він охоплював часовий простір від 20-х до 80-х рр. ХХ століття. Колектив авторів підготував нариси-персоналії, присвячені долям жертв

політичних репресій. Перший розділ називався «Започатковано «шахтинською» справою» (кінець 20-х — початок 30-х рр.), другий розділ — «Криваві ужинки сталінізму» (середина 30-х — початок 50-х рр.), третій — «Від «відлиги» до ... «оледеніння» (60 — 80-ті рр.). У томі вміщено 75 біографічних нарисів про жертв політичних репресій на Катеринославщині — Дніпропетровщині. Книга охоплює широкий діапазон осіб: від знакових представників крайового істеблшменту до вчителів, селян, робітників. Автори нарисів, зібравши численний фактичний матеріал в місцевих архівах і музеях, у періодичній пресі, в ході бесід з тими потерпілими, кому вдалося вижити, або з їхніми близькими родичами, простежили життєвий шлях та показали трагічну долю своїх героїв, імена яких на довгі роки з тавром «шкідника», «націоналіста» чи «ворога народу» були, по суті, викорінені з пам'яті нащадків, піддані забуттю.

Другий том, який підготували науковці за програмою «Реабілітовані історією», побачив світ у 2001 р. Книга «Свічення з минувшини», котра є своєрідним документальним портретом радянської репресивної епохи в регіональному розрізі. Ця книга побудована на архівному матеріалі, який вперше введений до наукового обігу. Використані окремі директивні документи центральних органів влади та управління, вищого політичного керівництва і спецслужб щодо принципів й основних засад державного механізму репресій в країні, змін їхнього характеру, спрямованості, динаміки, форм та об'єктів «впливу», нормативно-правового забезпечення на різних етапах тощо. Водночас певний масив матеріалів дає уявлення про те, як в результаті дій влади українське населення «косили» голодомори 1932—1933-х, 1946—1947-х рр., як людей «проробляли», звільняли з роботи чи відраховували з навчальних закладів через «неблагонадійність», позбавляючи засобів існування.

Третій том має назву «Минуле з гірким присмаком. Репресії в історичній ретроспективі радянського суспільства». У цій монографії на багатому фактичному матеріалі, із залученням переважно маловідомих на той час архівних документів, автори (В.В. Іваненко, Л.Л. Прокопенко, Р.К. Терещенко) розглянули основні принципи і конкретні історичні аспекти виникнення тоталітарного режиму, простежили основні віхи формування, динаміку та особливості реалізації карально-репресивної політики держави щодо різних категорій населення області, ознайомили читачький загал з найгучнішими політичними кампаніями й судовими процесами за весь період панування комуністичної ідеології на теренах Дніпропетровщини, а саме: від перших років утвердження диктатури пролетаріату і до часів дисидентського руху.

Наступні томи серії «Реабілітовані історією» називалися «Повернені імена». Вони містять у собі короткі відомості про мешканців Дніпропетровщини, які зазнали репресій за часів комуністичного тоталітаризму. Томи укладені відповідно до рекомендацій Головної редколегії з підготовки та видання тематичної серії книг в рамках національної програми «Реабілітовані історією», в алфавітному порядку, на основі архівно-слідчих справ, що

зберігаються в архіві Управління служби безпеки України в Дніпропетровській області та в обласному державному архіві.

Слід зазначити, що справи, з яких бралися відомості, склалися не завжди грамотно, у певних випадках не містили всіх потрібних даних, що призвело до окремих прогалин. Крім того, відомості про місце народження реабілітованих осіб подані так, як вони зафіксовані в архівно-слідчих справах, тобто за адміністративним поділом, що існував у роки складання справ. Всього до мартиролога включено 23 351 особу.

У 2008 та 2009 рр. Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» у відповідності з постановами Президії Верховної Ради України № 2256-ХІІ від 6 квітня 1992 р. та Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 р. видала дві книги «Реабілітовані історією. Дніпропетровська область» обсягом 2240 обліково-видавничих аркушів, що загалом сягнуло двох тисяч сторінок формату енциклопедичних видань.

Першу книгу присвячено висвітленню історії політичних репресій на Придніпров'ї в 1920—1985 рр. Книга складається з великої за обсягом і ґрунтовної науково-аналітичної статті, яка всебічно висвітлює історичні аспекти виникнення тоталітарного режиму в СРСР, простежує основні етапи формування та особливості реалізації карально-репресивної політики комуністичної держави щодо різних категорій населення як у Радянському Союзі загалом, так і у тогочасних реаліях, у яких перебували Україна та Дніпропетровщина.

У першому розділі «Свідчення з минушини. Мовою документів» опубліковано 295 документів, що красномовно показують весь період репресій Радянської влади на Дніпропетровщині протягом 1919—1985 рр. У цьому розділі укладачі систематизували і опублікували матеріали, що відображають широке коло питань здійснення каральної політики на Дніпропетровщині в добу соціалістичного будівництва: рішення і розпорядження партійних і державних органів про організацію репресій, різного роду довідки та інформацію, з яких видно хід і наслідки виконання керівних документів, персоналії (висновки про реабілітацію, слідчі й судові документи, скарги, заяви), спогади репресованих.

У другому розділі опубліковано нариси про репресованих. Авторами цих нарисів стали історики Ганна Швидько, Валентин Іваненко, Варфоломій Савчук, Рем Терещенко, Анатолій Голуб, Надія Бикова, Ірина Толстих, Віталій Яценко, Віктор Ченцов, Дмитро Архірейський, письменники Валентин Чемерис, Микола Чабан, краєзнавці Дмитро Куделя, Ісак Ентін, Флорина Молчанова та інші.

У третьому розділі, який називається «Важкий шлях до правди. Трагічні сторінки історії Дніпропетровщини 1917—1980-х рр.», опубліковано низку наукових розвідок істориків Дніпра про ті страшні часи. Д. Архірейський у своїй роботі ґрунтовно показав злочинну роль так званого інституту воєнних нарад як знаряддя карально-репресивної політики Радянської влади на Катеринославщині на початку 1920-х рр. У статті В. Ченцова та

Д. Архірейського «Репресивна політика Радянської влади на Катеринославщині у 1920-х роках» переконливо доведено на конкретних фактах з історії Катеринославщини-Дніпропетровщини 1920-х рр., що державний терор виявився універсальним засобом утримання при владі більшовиків і забезпечив впродовж понад семи десятиліть функціонування радянської державної системи.

Історики О. Бойко та А. Шевченко у своїх роботах висвітлили драматичні сторінки політичних репресій, які здійснювалися державою проти представників православної церкви у Дніпропетровській області у часи комуністичного панування. В інших роботах показані «здобутки» комуністичної влади у нищенні інтелігенції та селянства.

Друга книга «Реабілітовані історією» містить короткі відомості про мешканців нашої області, які стали жертвами політичних репресій радянського тоталітарного режиму, а таких страдників виявлено 23 351 особу.

Впродовж п'яти останніх років «Науково-редакційний центр обласної редколегії по підготовці й виданню серії книг «Реабілітовані історією» видав десять томів, які репрезентували весь період політичних репресій на теренах Придніпров'я.

До першої серії, яка називається «Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена» входять п'ять томів. Перший том висвітлює драматичні сторінки політичних репресій, які здійснювалися радянською каральною системою проти інакодумців у Дніпропетровській області та колишньому Радянському Союзі наприкінці 50-х — 80-х років минулого століття. Перший розділ містить статті з історії дисидентського руху в Україні, СРСР та Придніпров'ї. До другого розділу входять нариси-персоналії, присвячені долям жертв політичних репресій, а також спогади учасників правозахисного руху. Серед знакових постатей дисидентського руху на Дніпропетровщині такі імена, як І.Г. Сокульський, В.В. Калініченко, О.О. Кузьменко, М.І. Кучер, В.І. Сіренко, О.Я. Григоренко. У книзі опубліковані також документи, які відображають ту епоху.

У другому томі, який має назву «Інтелігенція Придніпров'я в жорнах тоталітарної системи», вміщено статті про життєвий шлях і творчість письменників, журналістів, діячів культури і мистецтва, які в довоєнний і повоєнний період працювали на теренах Придніпров'я, а також тих, хто народився в нашій області. У виданні вміщено короткі відомості про представників інтелігенції, які стали жертвами політичних репресій у ті часи.

У книзі «Голгофа Дніпровського металургійного заводу» розповідається про репресії на Дніпровському металургійному заводі з 20-х до початку 50-х років минулого століття. Третій том містить статті, в яких розповідається про основні віхи та динаміку карально-репресивної політики Радянської держави стосовно робітників та інженерно-технічних працівників підприємства.

Четвертий і п'ятий томи серії «Історична пам'ять Дніпропетровщини: події, факти, імена» розкривають трагічні сторінки політичних репресій на підприємствах області в період індустріалізації. У книзі «Боротьба

Радянської влади проти технічної інтелігенції на Придніпров'ї» вміщено ґрунтовну статтю «...Інженери і техніки не дуже потрібні в промисловості...». Цю думку висловив виступаючий на зборах активу Харківської партійної організації генеральний секретар ЦК КП(б)У Л. Каганович. На матеріалах промислових підприємств Дніпропетровщини автор розглянув політику комуністичних можновладців щодо цієї верстви населення СРСР, яка зіграла величезну роль у відновленні народного господарства, зруйнованого двома війнами, у перетворенні відсталого аграрної країни у передову індустріальну державу — відносно технічної інтелігенції, і ту непоправну шкоду, якої завдали репресії.

Книга «Криворіжжя у тенетах політичних репресій» розповідає про політичні репресії, що здійснювалися на промислових підприємствах та навчальних закладах Криворіжжя у 30-х роках минулого століття проти технічної та наукової інтелігенції. Автори показали характер та особливості радянської репресивної політики у цьому промисловому регіоні в період індустріалізації і під час «Великого терору».

Серія книг «Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій» складається також з п'яти томів. Відкриває цю серію книга «Криваві жнива на освітянській ниві». В нарисах-персоналіях розповідається про трагічну долю людей, які працювали на освітянській ниві. Книга містить короткі відомості про сотні освітян, котрі стали жертвами політичних репресій у той період.

Дніпропетровські історики О. Бойко та А. Шевченко у книзі «Держава та церква на Дніпропетровщині у 1920-х — на початку 1970-х років» розповіли про взаємовідносини Радянської держави і церкви у часи атеїстичного панування комуністичної ідеології. Книга розповідає про боротьбу радянських партійно-державних органів із православною церквою та репресії проти православного духовенства та віруючих. Автори показали, що так звані «безкровні» переслідування християн тривали в СРСР аж до кінця 1980-х рр., тобто практично до його розпаду. Тема сталінської модернізації аграрного сектора кінця 20-х — початку 30-х рр. ХХ століття розкрита у книзі «Більшовицький терор проти селянства Придніпров'я 1920—1930 рр.». Н. Романець наочно показала весь трагізм аграрних перетворень на Дніпропетровщині у пожовтневий період, характер та особливості радянської репресивної політики на селі у період НЕПу, суцільної колективізації, весь жах репресивного механізму в організації хлібозаготівель 1932/33 рр., сталінський терор голодом, «куркульської операції» 1937—1938 рр. та особливості її проведення на Дніпропетровщині.

Український національно-визвольний рух на Дніпропетровщині у 40-х — 50-х рр. ХХ століття показаний у книзі «Каральні органи радянської влади проти націоналістичного підпілля». На території Дніпропетровської області в роки німецької окупації і в повоєнний час діяло націоналістичне підпілля.

Автори показали основні етапи діяльності ОУН (р) на території нашої області в роки окупації (1941—1944 рр.) та репресивну політику радянської

влади до українських націоналістів на території Придніпров'я в роки Другої світової війни та у повоєнний час. У нарисах-персоналіях розповідається про трагічну долю людей, які протидіяли комуністичній владі у ті роки. Книга містить короткі відомості про сотні патріотів, котрі стали жертвами політичних репресій у той період.

Завершує серію «Міста і села Дніпропетровщини у вирі політичних репресій» книга «Репресії проти національних меншин на Дніпропетровщині». У цьому виданні розповідається про політичні репресії, що здійснювалися радянською тоталітарною системою проти національних меншин на Придніпров'ї у 20—40-х роках минулого століття. У той період було репресовано 2 568 німців, 1 244 поляка, 965 євреїв та 733 особи інших національностей. До другого розділу входять нариси-персоналії, присвячені долям жертв політичних репресій. Це знані в той час люди, які займали високі пости на підприємствах народного господарства.

Обласна редакційна колегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» та її структурний підрозділ Комунальне підприємство «Науково-редакційний центр обласної редколегії по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» за ці роки провели велику пошукову і наукову роботу по дослідженню теми «Великого терору», який лютував у той період на Придніпров'ї. Підготовлено і видано десятки книг про громадян, які зазнали репресій за часів радянської доби, побачив світ капітальний мартиролог, в якому містяться короткі відомості про осіб, які стали жертвами радянського тоталітарного режиму.

Колектив Науково-редакційного центру Дніпропетровської обласної редколегії по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією» започатковує нову серію «Трагічне минуле: документи свідчать».

Метою видання цієї серії є введення до наукового обігу архівних документів того трагічного періоду у всіх сферах життя Дніпропетровської області. Робота по збереженню історичної пам'яті Дніпропетровщини в національному і регіональному вимірах продовжується.

Є.І. Бородін, д.і.н., проф.;
В.В. Іваненко, д.і.н., проф.;
Л.Л. Прокопенко, д. держ. упр., проф.

СЕЛЯНСТВО ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ «ЗГОРИ»: НАСТРОЇ, ПОВЕДІНКА, ОПІР СОЦІАЛІСТИЧНІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРА (1928—1933 рр.)

Протистояння селянства і влади в період «соціалістичної перебудови аграрного сектора» кінця 20 — початку 30-х рр. ХХ ст. тривалий час залишалося «білою плямою» вітчизняної історії. Офіційна радянська наука, спираючись на концепцію сталінського «Короткого курсу історії ВКП (б)», стверджувала, що колективізація сільського господарства є революцією, здійсненою «згори» за ініціативи нової, більшовицької влади, але за підтримки «знизу», мільйонними селянськими масами [1]. При цьому як істина, що не вимагає доведення, приймався ще один сталінський постулат: нібито у 1929 р. у свідомості селянства відбувся «корінний перелом» на користь колгоспного руху, і не лише бідняцько-батьрацькі верстви, а й середняки почали масово вступати до колгоспів. Не дивно, що з цього погляду всі прояви селянського невдоволення кваліфікувалися як «куркульські». Одночасно декларувалося, що проти колективізації виступали лише окремі «класово-несвідомі» або «класово-ворожі» елементи.

Об'єктивне дослідження теми селянського опору насильницькій колективізації унеможливлювалося й тим, що в радянський період більшість документів з цієї проблематики належали до розряду секретних. Тому лише відкриття архівів і введення до наукового обігу цілого комплексу нових джерел дозволило історикам кардинально переглянути офіційну концепцію колективізації.

Між тим, незважаючи на появу ґрунтовних наукових розвідок С. Кульчицького [2], В. Васильєва [3], Б. Патриляка [4], в яких на репрезентативній джерельній базі реконструйовані селянські антиколгоспні виступи в УСРР, деякі українські науковці у працях, присвячених добі «великого перелому», продовжують продукувати радянські інтерпретації селянського спротиву як «куркульської контрреволюції». Так, колишній директор Українського інституту національної пам'яті В. Солдатенко у полемічній статті «Голод 1932—1933 рр. в Україні: національна пам'ять і наукова історіографія» не лише заперечує «загальноселянський характер» антиколгоспного опору, але й стверджує, що бідняцькі прошарки села «нерідко брали участь у заворушеннях під впливом» заможних верств. Розвиваючи цю тезу, науковець вказує, що куркулі «в загрозових для себе умовах готові були навіть ділитися своїми статками з біднотою, аби зірвати зусилля з колективізації, — роздавали наймитам і незаможним речі, худобу, безкоштовно харчували їх, позичали гроші, сільськогосподарський інвентар, а за те розраховували на підтримку в антидержавних задумах і акціях. І домагалися свого» [5].

Дослідження селянського опору доби колективізації та Голодомору, крім суто наукового, має й велике морально-психологічне значення, адже через недосконалість Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», прийнятого 17 квітня 1991 р. — ще до проголошення незалежності України, значна частина учасників антиколгоспних виступів, зокрема Павлоградського повстання, не реабілітована й досі. Тому, як слушно зауважує історик В. Даниленко, «заради справедливості в українському суспільстві потрібно остаточно змінити ставлення... до борців зі сталінським тоталітарним режимом, знявши з них радянське тавро на кшталт «бандити», «злочинці», «вороги народу» [6].

Важливим залишається і регіональний аспект проблеми. Необхідність реконструкції загальної картини селянського опору у період кінця 1920-х — початку 1930-х рр. у регіональному масштабі Дніпропетровської області зумовлюється тим, що даний регіон був одним із найбільших виробників і постачальників товарного хліба, взагалі продовольчих ресурсів не тільки в Україні, а й у Радянському Союзі в цілому. Завдяки зерновій спеціалізації і високопродуктивному сільському господарству регіон привертав особливу увагу з боку партійних та радянських органів, що, зокрема, виявилось у проголошенні багатьох його районів «форпостами» суцільної колективізації, у темпах і розмаху структурних перетворень на селі, обсягах примусового вилучення продукції під час хлібозаготівель, в інтенсивності та розмірах репресій проти селянства.

До того ж Катеринославщина-Дніпропетровщина належала до числа найкрупніших адміністративно-територіальних одиниць УСРР, правовий статус і економічний потенціал якої ще більше зміцніли з утворенням 9 лютого 1932 р. Дніпропетровської області. Маючи у своєму складі 4 міста обласного підпорядкування і 50 сільських районів (5 з них восени того ж року відійшли до шойно організованої Донецької області) з територією близько 73 тис. кв. км, вона охоплювала майже всю південно-східну частину республіки. Такі масштаби регіону призвели до того, що він перетворився на своєрідний полігон випробування нового аграрного курсу більшовиків з усіма драматичними наслідками, що з цього випливали. Тому є підстави говорити про достатньо високий рівень репрезентативності регіонального матеріалу.

Початок протистоянню більшовицької влади і селянства Дніпропетровщини був покладений хлібозаготівельною кризою 1927/28 р., яка стала приводом для згорання непу, відмови від ринкових відносин й застосування «надзвичайних заходів» щодо селянства. Як відомо, криза виникла внаслідок «ножиць цін» на сільськогосподарську та промислову продукцію. Реакцією селянства на монополю високої ціни на промислові товари стала відмова продавати зерно державі за низькими заготівельними цінами, що призвело до зростання ринкових цін на хліб. В Україні, наприклад, ринкова ціна за центнер пшениці збільшилася до 10 крб 89 коп. за державної — 7 крб 06 коп. [7].

Щоб примусити селянство здавати хліб, держава вдалася до силових методів. Юридично їх підготували ще у 1926 р., коли Кримінальний кодекс

РСФРР доповнили ст. 107, яка передбачала позбавлення волі на строк до трьох років з повною або частковою конфіскацією майна осіб, винних «у злочинному підвищенні цін на товари шляхом скуповування, приховування або невипуску таких на ринок». Одночасно ВУЦВК прийняв аналогічну ст. 127 Кримінального кодексу УСРР [8]. Таким чином, невивезення селянами на ринок власної продукції почало кваліфікуватися як дія, що підпадає під кримінальну відповідальність.

У 1928 р. рамки використання ст. 127 КК УСРР значно розширилися. Згідно з рішеннями ЦК районам та селам встановлювалися планові завдання з продажу зерна заготівельним органам, тому цю статтю почали застосовувати щодо селян, які відмовлялися продавати лишки хліба державі. Необхідність подібних заходів Й. Сталін пояснив тим, що за дефіциту зерна в державі більш ніж у 100 млн пуд., куркулі зосередили близько 50—60 тис. пуд. лишків [9].

Однак, незважаючи на офіційно проголошений «наступ на куркульство», нові методи хлібозаготівель спрямовувалися не стільки проти нього, скільки проти середняка, який у 1928 р. був головним виробником та постачальником товарного хліба. У руках заможної частини села було сконцентровано лише 20% від загальної кількості товарних лишків, і Сталіну це було прекрасно відомо [10].

Зазначимо, що дозвіл на використання «надзвичайних заходів» місцеві органи влади тлумачили досить вільно. Так, у Дніпропетровському окрузі за рішенням окружної трійки ст. 127 КК застосовували щодо тих осіб, у кого виявили більше 150 пуд. зерна, а також тих, хто приховував його, незалежно від кількості. Директивою передбачалося відраховувати 25% конфіскованого хліба на користь інформаторів, які повідомляли про приховування. Прийняття цього рішення призвело до масштабних конфіскацій в окрузі. Лише за 20 днів травня 1928 р. за статтями 127 і 54 КК УСРР було притягнуто до відповідальності 100 «куркулів» [11]. З 12 по 28 травня у заможних селян виявили і вилучили 20 354 пуд. зерна [12].

Але від голів райвиконкомів вимагали більш наполегливої роботи. На їх адресу надіслали листи, в яких стверджувалося, що у кожній сільраді (а їх налічувалося 330) є 3—4 куркулі, які приховують хліб, і їх потрібно покарати [13]. Простий арифметичний підрахунок засвідчує, що до вже виявлених 100 куркулів на вимогу окрвиконкому необхідно було знайти ще принаймні 1000 чоловік. Не викликає сумніву, що виконати цю настанову можна було не інакше, як шляхом зарахування до розряду куркульських середняцьких, а то й бідняцьких господарств. Як свідчать документи, відтоді така практика стає поширеним явищем.

Усього ж під час хлібозаготівельної кампанії 1927/28 р. завдяки застосуванню «надзвичайних заходів» в Україні було заготовлено 260,8 млн пуд. хліба, тобто 98% планового завдання. У Дніпропетровському окрузі селяни здали понад 22,1 млн пуд. різних культур. Причому значну частину хліба в одноосібників Дніпропетровщини вилучили адміністративними методами: тільки протягом січня—березня 1928 р. 42, 5 тис. пуд. зерна [14].

За весь період кампанії в окрузі було притягнуто до відповідальності 1 184 особи. Судові органи розглянули 814 справ і винесли 700 вироків, із яких 605 були обвинувачувальними.

У зв'язку з тим, що «надзвичайщина» проголошувалася тимчасовим заходом, обумовленим гострим дефіцитом зерна, необхідного для забезпечення потреб міста й експорту за кордон, 15 липня 1928 р. використовувати «особливі методи» впливу на селянство було заборонено.

Повернення до воєнно-комуністичних методів здійснення хлібозаготівель вперше після голодного лихоліття 1921—1923 рр. викликало нестачу продовольства в окремих селах округу. Так, голова артїлі «Прогрес» Синельниківського району І. Шалай у липні 1928 р. повідомляв, що «на селі протягом останніх двох тижнів стояло питання, де дістати хліба на прохарчування. В даний момент серед населення існує велике невдоволення Радянською владою через те, що у незаможній частини населення немає хліба для існування, а кооперативні та державні органи недостатньо задовольняють хлібом. Незаможне населення при цьому снує то до сільради, то до кооперації, і навіть обвистує партійні збори. Не дають навіть висловитися голові сільради на загальних зборах громадян, говорячи: «Давайте нам хліба і більш нічого» [15].

Здавалося б, уже перші катастрофічні наслідки «соціалістичного наступу» мали зупинити партійне керівництво СРСР, але під час хлібозаготівель 1928/29 р. ситуація повторилася. Внаслідок загибелі 5 млн га озимих посівів (у степовій зоні загинуло 85,6%) товарні можливості сільського господарства України суттєво погіршилися [16]. У Дніпропетровському окрузі неврожайними були визнані 8 районів: Дніпропетровський, Верхньодніпровський, Кам'янський, Карломарксівський, Криничанський, Петриківський, Солонянський, Царичанський, що вплинуло на перебіг хлібозаготівель. У липні 1928 р. Дніпропетровський округ виконав лише 18% плану, серпні — 16,9%, жовтні — 38%. Проте це не вплинуло на позицію республіканського керівництва. На нараді бюро Дніпропетровського окружного КП(б)У за участі секретарів райкомів, яка відбулася 8 листопада 1928 р., М. Скрипник заявив, що «якщо район визнаний неврожайним, це не означає, що він не повинен займатися хлібозаготівлею». Невиконання хлібозаготівель в окрузі традиційно пояснили «куркульським впливом». Зокрема, М. Скрипник дійшов висновку, що оскільки «Криничанський район виконав 2% завдання, то він на 98% потрапив під вплив куркулів» [17].

Отже, незважаючи на неврожай і тяжкий стан з продовольством, центральне керівництво знову стало на шлях вилучення зерна у селян. Для проведення хлібозаготівель у районах були створені спеціальні райкомісії, що контролювали хід кампанії. Змінився механізм доведення хлібозаготівельних планів. Тепер план попередньо обговорювали на зборах бідноти та КНС за участі активу середняків, де поіменно визначали твердоздавців і кількість хліба, який вони мали здати державі. Лише після цього план виносили на загальні збори селян, які «мали право» його прийняти. Таким чином, селянам фактично відводилася роль статистів,

спроможних лише затверджувати рішення «соціально близьких партій прошарків села».

До тих селян, які відмовлялися виконувати рішення земгромад, застосовували заходи громадського бойкоту. Показово, що вони нагадують заходи, які практикувалися під час сумнозвісних хлібозаготівель 1932/33 р. Селянам-нездавцям заборонялося відпускати в крамниці товари, надавати кредити. Заборгованості та кредити стягувалися з них достроково. Їхні імена заносилися на «чорну дошку», а самих селян цькували у місцевій пресі: писали фейлетони, малювали карикатури [18]. Як бачимо, економічні та адміністративні заходи щодо саботажників поєднувалися з психологічним тиском.

Водночас, як і під час попередніх заготівель, злісних нездавців хліба притягували до судової відповідальності. У Дніпропетровському окрузі карні справи були порушені проти 1 439 осіб, з яких 1270 осіб оштрафували, 114 — засудили до позбавлення волі, 55 — до примусових робіт [19]. Зрештою, за допомогою репресивних заходів темпи заготівель удалося посилити, що дозволило вилучити у селянства Дніпропетровщини близько 3,6 млн пуд. хліба [20].

У 1929 р. «надзвичайні заходи», що розглядалися раніше як тимчасові, були, по суті, узаконені. По-перше, встановили обов'язкові планові завдання хлібоздачі з розкладкою на село за принципом самообкладання кожного селянського господарства. По-друге, відповідно до постанови ЦК ВКП(б) від 29 липня 1929 р. «Про організаційно-партійну роботу в зв'язку з новою хлібозаготівельною кампанією» партійні, радянські та інші владні структури на селі офіційно дістали право брати участь у хлібозаготівлях разом з заготівельними організаціями. По-третє, зберігався класовий принцип розподілу завдань хлібоздачі: згідно з рішенням Економічної наради УСРР від 14 травня 1929 р. 75% хлібозаготівельного плану мали виконати за рахунок заможної частини села, яка становила 15% від загальної кількості селянських дворів [21]. І, нарешті, для безпосереднього здійснення цих планів при сільрадах утворювалися спеціальні комісії. Таким чином, система хлібозаготівель формувалася за класовим принципом і використовувалася для додаткового економічного тиску на заможне селянство.

Застосування надзвичайних заходів під час хлібозаготівель 1927—1929 рр. зумовило сплеск насильства в українському селі. Масові обшуки, арешти, побиття, залякування зброєю, заслання поступово перетворюються на звичайні методи проведення хлібозаготівельних кампаній. Тільки під час хлібозаготівель 1927/28 р. у Дніпропетровському окрузі їх було зафіксовано 75 [22]. Серед них — справа так званої «ініціативної групи» Тарасо-Шевченківської сільради Магдалинівського району, члени якої (комуністи, комсомольці, радянські працівники) використовували такі методи впливу на «саботажників», як побиття, незаконні арешти й утримання під вартою протягом кількох днів, погрози. «Ініціативна група» навіть створила спеціальні пересильні пункти, де утримували селян, які відмовилися дати підписку на здачу хліба. Майже всім заарештованим заборонялося

передавати їжу, над ними тривалий час знущалися, а одному селянині навіть заганяли голки під нігті [23].

І хоча в партійних документах ці дії кваліфікувалися як поодинокі випадки перекручень «з боку окремих уповноважених ОПК, окремих РПК та партосередків», йшлося про складніше й системніше явище, яке неможливо подолати разовими акціями боротьби з «порушеннями революційної законності». Зробивши ставку на насильство у стосунках із селянством, влада фактично розв'язала руки численній армії виконавців своїх настанов, дала їм зрозуміти, що для досягнення поставленої мети можна застосовувати будь-які методи.

Загалом напередодні колективізації була остаточно сформована система хлібозаготівель, механізм якої являв собою своєрідну копію продрозкладки. Законодавче закріплення «надзвичайних заходів» означало відмову держави від ринкових відносин у стосунках із селянством, оскільки фактично скасовувало право власності селян на вироблену ними продукцію. Починаючи з 1928 р. одноосібники були зобов'язані продавати державі за низькими заготівельними цінами всі лишки виробленої сільськогосподарської продукції. Плани хлібозаготівель будувалися за класовим принципом і виконувалися переважно за рахунок заможного селянства. Звільняючи від них бідняцтво та батрацтво, більшовики прагнули забезпечити підтримку своєї політики з боку незаможних прошарків селянства, зміцнити свою соціальну базу напередодні суцільної колективізації.

Кардинальні зміни в аграрній політиці радянської влади у 1928—1929 рр. справили помітний вплив на характер взаємовідносин держави та селянства. Проголосивши курс на застосування «надзвичайних заходів», Кремль фактично відмовився від своїх попередніх декларацій про політичний та економічний союз із селянством у період непу, поставивши його в опозицію до більшовицького режиму. Селяни розуміли справжнє підґрунтя нової аграрної політики — держава намагається розорити одноосібників, поставити їх на грань виживання, а потім «голих та босих», наобіцявши пільг, зігнати до колгоспів. Як зазначав середняк Мисик із с. Анастасівка Магдалинівського району, «хлібозаготівлі — це для того, щоб залишити селян без хліба і об'єднати» [24].

У відповідь на реалізацію курсу по обмеженню «експлуататорських тенденцій куркульства» селяни почали скорочувати індивідуальне виробництво. Середняки зменшували посівні площі, заможні господарі відмовлялись від землі, вдаючись до так званого саморозкуркулення: розподілу або розпродажу майна. За повідомленнями із районів, середняки навесні 1929 р. заявляли: «Засіємо для себе одну десятину і більше сіяти не будемо» [25]. При цьому вони вказували на неможливість: «У бідноті землі багато, і її звільнили від податку. Отже, краще й нам не обробляти свою землю, не мати коней, корів, тоді не будуть нічого брати» [26].

Власне, подібний розвиток ситуації був заздалегідь запрограмований новою аграрною політикою Москви. Кореспондент «Лейпцигер Фолькцайтунг» Ольга Доманевська, аналізуючи перші кроки наступу на

куркульство, писала: «Ця система обов'язково приведе до глибокого потрясіння підвалин сільськогосподарського виробництва. Вилучення лишків за низькими заготівельними цінами шляхом примусу зумовлює зникнення цих лишків, веде до того, що селяни сіють не більше, ніж їм потрібно для підтримки власного господарства» [27].

Скорочення посівних площ уже після хлібозаготівель 1927/28 р. набуло таких масштабів, що Політбюро ЦК КП(б)У 19 березня 1928 р. звернулося до окружних комітетів партії з директивою, де йшлося про необхідність вжиття заходів щодо компенсації скорочення посівних площ куркульством за рахунок розширення посівів бідноти. Водночас, щоб примусити селян припинити саботаж посівної кампанії, Наркомат фінансів УСРР у квітні 1928 р. прийняв рішення враховувати при оподаткуванні куркульських господарств і ту орендовану землю, від якої вони відмовилися напередодні польових робіт. У Дніпропетровському окрузі за рішенням бюро окружного партії від 5 березня 1928 р. вся орендована земля, від якої відмовлялися заможні селяни, передавалася колгоспам [28].

Щодо саморозкуркулення, то, за даними вибіркового сільськогосподарського гніздового перепису, протягом 1927—1928 рр. розподілилось 9,1% куркульських господарств, у той час як середній процент поділу селянських господарств в Україні становив лише 4,7% [29].

Поряд з економічним опором селяни вдавалися і до більш активних методів боротьби: протидіяли роботі хлібозаготівельних бригад, організовували підпали майна активістів, вбивали радянських та партійних працівників. Як свідчать документи, під час проведення сільськогосподарських кампаній 1927—1930 рр. терор проти представників влади, а також їх активних прихильників набув широкого розмаху. Тільки в Дніпропетровському окрузі у період 1929—1930 рр. кількість підпалів, нападів та вбивств зросла на 450% порівняно з попередніми роками [30]. Якщо у 1927 р. в окрузі, за даними окружної робітничо-селянської міліції, мали місце лише 6 випадків нападів на представників партійних та радянських установ, серед яких одне вбивство, то у 1928 р. таких випадків було вже 17, із них 6 вбивств [31]. У цілому ж, як повідомляло ДПУ УСРР, упродовж двох років (1927/28 і 1928/29 р.) на селі було зареєстровано 1 804 акти терору, в тому числі 318 вбивств, 371 замах на вбивство, 217 поранень, 857 підпалів сільських установ та майна активістів [32].

Аналіз документів, у яких йдеться про селянські «терористичні акти», свідчить, що більшість їх була спричинена конкретними діями представників владних структур або активістів. Здебільшого селяни вдавалися до опору, захищаючи власне майно, обстоюючи своє право розпоряджатися виробленою продукцією. Дії заготівельників вони вважали неправомірними, розглядали їх як звичайний грабунок. Наприклад, мешканці с. Селецьке Дніпропетровського району Денис Новохатько та його син Іван вчинили опір хлібозаготівельній комісії, яка намагалася вилучити у них замість незданого збіжжя майно. Коли заготівельники спробували це зробити, то селяни, озброєні сокирами, ледве не вбили голову сільради [33]. В іншому випадку,

який стався у с. Дмитрівка Васильківського району, Нечипор Подерич при стягненні штрафу намагався побити представників влади вилами.

Нерідко саме в терористичних актах селяни вбачали чи не єдину можливість зупинити свавілля заготівельників, заявляючи, зокрема: «Доки ми будемо мовчати, з нас будуть брати. Потрібно їх бити, тоді вони знатимуть, як сунуться до нас за хлібом, що кров'ю нам дістається» [34]. Перед тим, як вчинити терористичний акт, селяни нерідко попереджали своїх жертв, щоб ті припинили займатися поборами. Так, голові сільради і секретареві партосередку с. Олександрівка Васильківського району підкинули анонімку такого змісту: «Не особливо натискуйте, а то як би самі не луснули» [35]. А після скоєння теракту давали зрозуміти його причину. Вбивці голови сільради Гамоліна із с. Путятине Близнюківського району насипали під вікнами його хати пшеницю, демонструючи, що вбили його за активне виявлення «лишків хліба» в односельців [36].

Партійно-радянське керівництво республіки, маючи досвід боротьби з повстанським рухом доби «воєнного комунізму», усвідомлювало небезпечність ситуації. Голова ВУЦВК Г. Петровський на нараді голів окривконкомів, що відбулася під час четвертої сесії ВУЦВК у грудні 1928 р., навіть зробив висновок, що селянський опір хлібозаготівлям «переростав у політичний бандитизм, і кількість банд збільшувалась із віддаленням від центру». Загальна ж політична ситуація в Україні оцінювалася як «початковий етап громадянської війни» [37].

На «куркульський терор» влада відповіла «червоним терором». У своєму виступі на республіканській нараді голів окружних судів і прокурорів у червні 1928 р. голова РНК УСРР В. Чубар так охарактеризував завдання органів юстиції в цьому напрямі: «Ми повинні застосовувати наш закон, а коли потрібно, то й складати нові закони для того, щоб не давати поширюватися ворожій роботі, а навпаки, знищувати її» [38]. Реалізуючи дану установку судові органи республіки у 1928—1929 рр. у справах про терор застосували вищу міру покарання у 33% випадків, позбавлення волі до 10 років — у 21%, від 10 до 5 років — у 24% і до 5 років — у 17% випадків. Усі справи про «контрреволюційну діяльність куркульства» розглядалися позачергово [39].

Під час розгляду справ про теракти застосовувалася процедура розгляду політичних справ. Після закінчення слідства «терористична справа» заслуховувалася на бюро або секретаріаті окружному партії, і нерідко процедура зводилася до формального опитування його членів. Окружком визначав порядок розгляду справи — звичайний чи надзвичайний, а також рекомендував захід соціального захисту щодо терористів. Наприклад, 26 лютого 1929 р. бюро Дніпропетровського окружкому КП(б)У, розглянувши справу мешканців с. Богуслав Павлоградського району М. Надточія, Ф. Надточія, І. Яковлева, І. Гузя, Ф. Кузьменка і П. Баклеєнка, яких обвинувачували у вбивстві комсомольця Бойка й замаху на вбивство кандидата партії Лук'яненка, ухвалило таке рішення:

«1. Справу слухати у надзвичайному порядку надзвичайною сесією облсуду.

2. Застосувати до керівників терористичного акту й активних вбивць найвищий захід соціального захисту — розстріл» [53].

26 червня 1929 р. Дніпропетровський окружком рекомендував застосувати аналогічне покарання щодо мешканця с. Олександрівка Васильківського району Й. Бондаренка, звинуваченого в підпалі хати голови сільради Ольховича та соломи старшого виконавця Шевченка, скоєному в грудні 1928 р. [40].

Паралельно органи ДПУ почали вилучення так званих «потенційних терористів», до яких зазвичай зараховували селян, які відкрито висловлювали невдоволення новою податковою і хлібозаготівельною політикою влади, оскаржували дії місцевих можновладців. Гострі висловлювання селян на адресу членів сільрад, податкових комісій чекісти кваліфікували як «заходи, спрямовані на підготовку терористичної страти активістів села», притягуючи «винних» до кримінальної відповідальності за ст. 54-11 КК, що встановлювала покарання за організаційну діяльність, спрямовану на приготування або вчинення контрреволюційних злочинів, а також за участь у контрреволюційній організації. Саме за таким зразком Дніпропетровський окрввідділ ДПУ сфабрикував справу мешканців с. Дебальцеве Васильківського району Ф. Берковського, Г. Магали, М. Берковського і В. Берковського, «провина» яких полягала в тому, що «ця група вела серед селян антирадянську агітацію, організовувала нелегальні збори, на яких обговорювалися питання про несплату єдиного сільськогосподарського податку та протидії іншим кампаніям і тероризування активу бідноти та громадських працівників». На підставі цих обвинувачень 1 квітня 1929 р. надзвичайна сесія Дніпропетровського окрсуду, застосувавши статті 54-10 і 54-11, засудила Ф. Берковського до 8 років позбавлення волі, Г. Магалу — до 5 років, М. Берковського і В. Берковського — до 3 років [41].

Реакцією репресивно-каральної системи на невдоволення селянства «воєнно-комуністичною» хлібозаготівельною і податковою політикою влади стала й активізація боротьби з антирадянською агітацією. Директивним листом Наркомату юстиції УСРР від 25 січня 1928 р. як антирадянська агітація кваліфікувалися виступи куркулів проти самообкладання — тепер вони мали притягатися до кримінальної відповідальності за ст. 67 КК УСРР, яка передбачала покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 6 місяців. У тих випадках, коли «контрреволюційні агітатори» закликали до «відкритого опору та побиття урядових осіб», їх передбачалося карати за статтями 19 і 69-2 КК УСРР. Слідство в таких справах мало тривати не більше трьох днів, а самі справи заслуховувалися в судах негайно. А якщо «контрреволюційна робота проводилася таємно і з різних причин не могла бути предметом прилюдного слухання» в суді, до агітаторів рекомендувалося застосовувати за матеріалами окрввідділів ДПУ адміністративне вислання через Особливу нараду при колегії ДПУ УСРР [42].

Як відбувалася фабрикація справ «контрреволюційних агітаторів», можна розглянути на прикладі мешканців с. Дерезувате Новомосковського району П. Бигми та Т. Прохоренка. Підставою для притягнення цих селян до кримінальної відповідальності став їх виступ на агроконференції, під

час якого вони заявили: «Доки ми будемо терпіти брехню представників влади! Пора гнати їх у шию, а то, бач, понадівали краватки і прийшли мучити бідних селян». Оскільки інші присутні мешканці села схвальними вигуками підтримали Бигму і Прохоренка, місцеві можновладці розцінили їхню заяву як спробу зриву конференції. Тому 26 серпня 1928 р. головою сільради Г. Гапонівим, головою КНС П. Чуяном та представником райвиконкому Кириченком було складено акт про притягнення цих селян до судової відповідальності. 24 квітня 1929 р. Надзвичайна сесія Дніпропетровського окружного суду ухвалила вирок щодо П. Бигми та Т. Прохоренка, встановивши їм покарання у вигляді позбавлення волі до трьох років й одного року відповідно умовно [43].

Оскільки справи про «контрреволюційну агітацію» за ст. 54-10 і про «участь у каральних загонах» за ст. 54-13 ґрунтувалися на дуже хитких доказах провини обвинувачених (зазвичай це були показання «потрібних» свідків), селяни винайшли свій спосіб протидії фабрикаціям подібних справ. Родичі обвинувачених збирали підписи серед селян про те, що вони (обвинувачені) агітацією не займалися й антирадянські прояви за ними не спостерігалися. Такі заяви з підписами засвідчувалися сільрадою й передавалися на розгляд суду. Іноді самі сільради видавали обвинуваченим селянам різноманітні довідки, у яких зазначалася відсутність будь-якої їхньої контрреволюційної діяльності. 3 грудня 1929 р. у с. Перещепине Дніпропетровського округу, приміром, під час розгляду виізною сесією окрсуду справи про обвинувачення священника Усова в контрреволюційній агітації останній надав довідку сільради про те, що «він ні у чому не помічений і компрометуючих матеріалів, як про антирадянську людину, за ним немає». Як визнавало керівництво Дніпропетровського окрвідділу ДПУ, подібні документи відігравали «суттєве значення під час вирішення справи» і, на превеликий жаль чекістів, гальмували її проходження в суді. Щоб уникнути таких «колізій» у подальшій роботі, Дніпропетровський окрвідділ ДПУ пропонував окрпарткому, окрвиконкому й окрпрокурорам провести відповідну виховну роботу серед працівників низового радянського апарату [44].

Паралельно з активними методами боротьби у період 1928—1930 рр. селянство практикувало й легальні форми протидії насаджуваним зверху «агроперетворенням»: скарги, що надсилалися до прокуратури, рай- та окрвиконкомів; делегації, які відправляли до центральних установ, і т. ін. Після проведення кожної сільськогосподарської кампанії на адресу радянських та партійних органів надходили тисячі селянських листів, у яких повідомлялося про численні перекручення «генеральної лінії партії», допущені її місцевими виконавцями. Серед них — прохання про помилування селянина Н. Геймура з Шаренівських хуторів Чаричанського району, засудженого 25 лютого 1928 р. за несплату податку до 6 місяців позбавлення волі. За соціальним статусом Геймур був бідняком, і майна у нього описали лише на 55 крб. Податку ж у 1928 р. йому нарахували у розмірі 277 крб 65 коп. Це сталося внаслідок включення господарства Геймура до числа так званих «експертників» [45].

Усього тільки в Дніпропетровському районі після розподілу податку 1928/29 р. райпарткомісія отримала понад тисячу скарг (не рахуючи тих, що пішли вище) на неправильне оподаткування, причому типовими для них були вимоги щодо значного зниження суми сільгосподатку. З подібними вимогами до урядових структур зверталися і члени численних селянських делегацій, що їздили з протестами на чиновницьке свавілля до Харкова [46].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в умовах «надзвичайщини» 1928—1929 рр. боротьба селянства проти радянської влади зумовлювалася передусім економічними причинами. Селяни бажали, щоб їм надали «гарантію приватної власності», дозволили «вільну і безконфесійну торгівлю», припинили застосовувати «класовий підхід» при проведенні фінансових заходів і сільськогосподарських кампаній [47]. Щодо політичних гасел, то їх селяни майже не висували. Лише під час відверто недемократичних перевиборів сільрад 1928—1929 рр., які партійне керівництво використало, щоб провести до їх складу «соціально близькі прошарки селянства», мешканці окремих сіл виступили з вимогою створення «Селянської спілки». Таке рішення вони аргументували тим, що «робітники захопили владу і захищають тільки себе» [48], а селяни не мають своїх представників у центрі. Водночас у ряді місць селяни поставили питання про необхідність утворення «Рад без комуністів», повернувшись до поширеного гасла селянських виступів періоду «воєнного комунізму». І це не випадково. Адже «надзвичайні заходи» так чи інакше копіювали головні риси «воєннокомуністичної аграрної політики», об'єктивно наближаючи селян до усвідомлення необхідності організації незалежної системи самоврядування на місцях.

Адекватна оцінка ставлення селянства до нової аграрної політики більшовиків неможлива й без урахування того факту, що підтримка державою «соціально близьких прошарків села» — бідняцтва та батраків шляхом послідовної реалізації «класового підходу» призвела до поляризації сил у селянському середовищі. Заможні селяни і середняцтво, на яких було покладено весь тягар хлібозаготівель й оподаткування, були незадоволені тим, що бідняки отримують різноманітні пільги та кредити, звільняються від сплати податків і участі в сільськогосподарських кампаніях, вводяться до складу сільрад і керівництва земельних громад, вбачаючи у такій політиці грубе порушення принципів соціальної справедливості. Середняки вважали, що, підтримуючи незаможників, держава розбещує їх, збуджує їхні споживацькі настрої, створює ледарям умови для тунеядства. На зборах середняки неодноразово вказували на неефективність такої політики: «Влада оподатковує неправильно. Так, якщо хто-небудь має три десятини землі, бере в оренду, але добре працює, має пару коней, то з того деруть, як з куркуля. А хто має 7—8 десятин та багатодітний, і ледар, з того нічого не беруть — це неправильно» [49]. Сама ж руйнація заможних господарств, на думку середняків, неминуче призведе до негативних наслідків, бо бідняцькі колгоспи себе не виправдовують.

У свою чергу незаможники, яких офіційна пропаганда змальовувала як єдину опору партії на селі, з ентузіазмом сприйняли новий курс Кремля.

У даному разі, звісно, йдеться не про все бідняцтво, а лише про так званих «активістів» та люмпенізовану частину незаможників, тобто тих, хто не спромігся та й не дуже обтяжував себе досягненням якихось відчутних результатів при індивідуальному веденні господарства. Саме такі особи, керуючись, з одного боку, ідейними мотивами, а з другого — звичайною заздрістю до багатшого сусіда, й стали ударною силою влади при проведенні політичних і господарських кампаній на селі. І чи не найяскравіше це виявилось у ході доведення хлібозаготівельних планів, коли спочатку відбувалися наради бідноти, членів КНС, батрацтва, жінок-незаможниць і т. д., на яких «відпрацьовували» хід майбутніх загальних зборів селянської громади: готували «підтримку низів», розробляли тактику дій активу і навіть розподіляли між незаможниками репліки типу: «Біднота і середняки здали свої лишки державі, треба і куркулів примусити здати свої лишки», «Треба обирати таку комісію, яка б гарненько перевірила куркульські засіки» [50] тощо.

Не можна не враховувати, що від підтримки агрозаходів влади бідняки і батрацтво мали певну економічну вигоду. Незаможники, скажімо, отримували 25% від вартості хліба, якщо повідомляли, де він прихований. Куркульське ж майно надходило до неподільних фондів колгоспів як внески бідноти. Нерідко всі особисті речі, вилучені при розкуркуленні, уповноважені розподіляли поміж собою.

Участь незаможників у бригадах з розкуркулення, хлібозаготівель та оподаткування викликала ненависть до них з боку інших верств села. Селяни називали їх «бандитами», «грабіжниками», «мерзотниками», чинили їм опір, заявляючи: «Ви того хліба не робили, не лазьте і не грабуйте» [51]. Як свідчать документи, поряд з представниками влади саме бідняки ставали головними об'єктами терористичних актів. Тільки в с. Преображенка Царичанського району протягом 1929 р. було зафіксовано більше 20 підпалів майна і будівель бідняків та маломіщного середняцтва [52].

Водночас було б помилкою вважати, що нібито всі бідняки одноставно підтримували новий курс більшовицької партії на здійснення масової колективізації. Значна їх частина ні за яких умов не бажала відмовлятися від одноосібного ведення господарства. Показовий у цьому відношенні виступ біднячки Лилик, члена сільради, на зборах Першотравенської земгромади. Коли поставили питання про організацію колгоспу, вона «плачучи закричала:

— Мені набридло у панів за дзвінком вставати! Не треба нам нового ярма! Хай мене виведуть у степ, наставлять кулемет і скажуть: «Йди, бабо Лиличка, у СОЗ, а то розстріляємо». Я скажу: — Стріляйте краще, а я у нове ярмо не піду» [53].

На багатьох зборах у Петриківському районі Дніпропетровського округу селяни-бідняки плакали і просили: «Ви ж, товариші комуністи, дали нам, біднякам, волю, нащо ж ви хочете у нас її відібрати», «Ми ж діждалися земельки, дайте ж нам хоч один рік нею скористатися, дайте ж пожити хоч рік» [54].

Частина незаможників негативно ставилась навіть до свого пільгування, зауважуючи: «Ми не платимо, а іншим важко» [55], тому, очевидно, й підтримувала під час доведення хлібозаготівельних планів заможних селян. У таких діях бідняцько-наймитських верств села був певний економічний сенс, бо, опинившись у скрутному становищі, незаможники звертались за допомогою саме до них і здебільшого її отримували. Щодо офіційно задекларованої підтримки держави, то, як показали продовольчі труднощі 1928 р., сподіватися на неї не доводилося. Того року після примусових хлібозаготівель і у зв'язку із неврожаєм у окремих селах Дніпропетровщини спалахнув справжній голод, від якого найбільше потерпало бідняцтво. Кооперативні та державні установи потрібної допомоги йому не надали, а заможні селяни, придушені численними податками, просто не змогли це зробити, тому що самі ледве знаходили хліб для власного існування. Тож і не дивно, що, переживши голод, незаможники стали більш критично сприймати обіцянки можновладців, а у 1929 р. при розподілі хлібозаготівельного плану іноді виступали на боці куркулів, аргументуючи свою позицію тим, що «влада нам хліба не дає, а коли його повсюди на селі заберуть, нам, біднякам, нема до кого звернутись буде» [56].

Таким чином, дослідження взаємовідносин селянства і держави у період 1928—1929 рр. дозволяє зробити висновок, що застосування «надзвичайних заходів» викликало поляризацію сил у селянському середовищі напередодні суцільної колективізації. Реалізація політики, спрямованої на «обмеження експлуататорських тенденцій куркульства», спричинила масовий опір з боку заможних верств села і середняцтва, які вбачали у «класовому підході» грубе порушення принципів соціальної справедливості і вказували на безперспективність масованої фінансової допомоги колгоспам і незаможникам. Демонструючи незгоду з «генеральною лінією партії», ці прошарки села використовували різноманітні методи протидії: відмовлялися виконувати хлібозаготівельні плани, скорочували посівні площі, розпродавали майно, здійснювали теракти. На протигагу їм частина бідняків підтримала курс на витіснення капіталістичних елементів із сфери сільськогосподарського виробництва, вважаючи його для себе економічно вигідним. Однак не всі незаможники виступали на боці радянської влади, були й такі, що стали до неї в опозицію.

Офіційна радянська пропаганда стверджувала, що курс на масове створення колгоспів більшість трудового селянства сприйняла з великим ентузіазмом. Центральна і місцева преса щоденно повідомляла про «переможну ходу суцільної колективізації», про створення нових комун і СОЗів, про активну участь середняцьких і бідняцько-батрацьких мас у процесі розкуркулення.

Між тим у таємних спецповідомленнях ДПУ «Про активні антирадянські прояви в районах Дніпропетровського округу» наводилися зовсім інші факти. Аналіз цих документів дозволяє зробити висновок: селянське ставлення до «соціалістичної перебудови аграрного сектора» різнилося від офіційно задекларованого владою. Численні селянські виступи на зборах

сільських громад, приватні розмови мешканців села, зафіксовані працівниками ДПУ, свідчать, що селяни у своїй більшості сприймали колгоспи негативно. Адже колективне ведення господарства протирічило традиційному селянському світогляду, оскільки український хлібороб був індивідуалістом за своєю суттю. Одвічний потяг селянина до землі, що врешті-решт реалізувався після прийняття декрету «Про землю», не можна було скасувати черговою постановою більшовицької партії. Для одноосібника сама думка, не кажучи вже про реальну можливість залишитись без землі і власного господарства, здавалася справжньою катастрофою, тому що інакше своє життя він не уявляв. У селянському фольклорі періоду суцільної колективізації хлібороб без землі порівнюється з птахою без крил або з собакою без господаря, бо, як йдеться у численних селянських частівках:

Без хазайства жити — вовком вити.
Без хазайства жити — в злодіях ходити [57].

Селяни вважали, що добровільно відмовитись від власної землі і вступити до колективу може лише ледар («віддав землю в колектив, бо робити не хотів» [58]), а така людина ніколи не користувалася повагою у селянській громаді. Ось чому, напевно, багатьох з них не переконували ніякі докази щодо переваг колективного ведення господарства. «Краще вмерти з голоду, ніж їти у СОЗ», — говорили вони [59].

Створення колгоспів розцінювалося селянами Дніпропетровщини і як нове закріпачення, як спосіб відібрати у них землю і примусити безкоштовно працювати на державу. У зв'язку з цим вони порівнювали колгоспи з економіями, а комуністів — з панами. Так, селянин Федір Бойко з Близнюківського району запевняв: «Колективи — це та ж панщина, що була сто років тому». А на сході селян у Юр'ївському районі лунали вигуки: «Комуни та СОЗ — це ті ж старі економії» [60].

Про вороже ставлення селян до колективних господарств, про нерозуміння ними нової форми аграрного виробництва свідчить і той факт, що під час колективізації на Дніпропетровщині циркулювали найнеймовірніші чутки про колгоспи. Одноосібники розповідали один одному, що у новостворених об'єднаннях нібито будуть виробляти мило з дітей та старих, що жінок обстрижуть, як коней, а волосся відправлять на експорт за кордон, що колгоспниць усіх продадуть у Китай і т. п. [61].

Під словом «колектив» селяни розуміли усупільнення всього і вся. Серед них точилися розмови про те, що в містах комуністи виготовляють для колгоспників великі ковдри та матраци, бо у тсозах усі будуть спати на нарах в одному приміщенні. У більшості сіл поширювались чутки, що в колективних об'єднаннях будуть ліквідовані навіть родинні стосунки: «Дітей відберуть і пошлють у колонії» [62], а жінки будуть спільними. Селяни також гадали, що в колгоспах все буде побудовано за принципами промислового виробництва, внаслідок чого вони стануть лише найманими працівниками на чужій землі, а хліб будуть отримувати за картками, як у місті.

Досить стримано ставились одноосібники Дніпропетровщини і до обіцянок партійців «про краще життя в колгоспах». Мешканці села добре розуміли, що пільги, надані колгоспам, «це так, для заохочування, помазання по губах». Держава не «може жити без податків, а тому їх будуть дерти з колгоспів» [63]. Заганяли ж селян до колоб'єднань, на їх думку, тому, що так буде легше їх експлуатувати.

Негативне ставлення селян Дніпропетровщини до колективізації знайшло відображення і у численних чутках про «наближення війни» або про «початок збройного повстання», таких, наприклад: «Папа Римський виступив на захист куркулів і організує війну», «Прикордонні війська, що знаходяться на кордоні з Афганістаном, дізнавшись, що в СРСР відбувається пограбування селян та їх родин, кинули кордон і будуть захищати від грабїжницької влади» [64]. Виникнення подібних чуток пов'язане із сподіваннями селян, що такі події могли призвести до зміни влади й покласти край суцільній колективізації. Певні надії селяни покладали і на організацію збройного повстання зовні, вважаючи, що для самостійного виступу у них сил недостатньо.

Антагонізм селян до колгоспів, небажання розлучатись із власним майном проявилися й у гаслі, з яким виступили одноосібники Дніпропетровщини, як і інших регіонів України: «З голими руками до СОЗу» [65]. Почалося масове нищення худоби. Про масштаби даної акції певне уявлення дають такі факти: у с. Воскресівка Перещепинського району протягом однієї ночі з 400 овець було зарізано 398; у Хутірській сільраді Павлоградського району за кілька днів було зареєстровано 4 випадки знищення корів, що мали днями отелитися [66]. Аби припинити нищення худоби, ЦВК і РНК СРСР ухвалили 10 січня 1930 р. спеціальну постанову «Про заходи боротьби з хижачьким забоем худоби», яка заборонила приймати до колгоспів селян, котрі перед вступом нищать або продають худобу. У куркулів за подібні дії проводилася експропріація худоби і сільськогосподарського реманенту, їх притягали й до судової відповідальності [67].

Поряд з колективізацією більшість селян Дніпропетровщини негативно ставилась і до розкуркулення, вважаючи цей захід економічно недоцільним. На їхню думку, краще прийняти куркулів до колгоспів, бо вони добрі хазяї, і від цього колгоспникам «буде тільки допомога» [68]. До того ж значна частина одноосібників дотримувалася думки, що куркулів на селі вже немає, їх вигнали Сталін і комуністи, щоб зігнати людей до колгоспів. У одній приказці були такі слова: «Сталін хліба захотів, то й придумав куркулів» [69].

Також селяни розуміли, що за відсутності об'єктивного критерію визначення куркулів кожен із них може бути зарахований до їх розряду. Аналіз майнового становища селянських господарств Дніпропетровщини, зарахованих напередодні і в період суцільної колективізації до куркульських, доводить, що більшість із них досить важко визначити як багаті, експлуаторські, капіталістичні, а їхніх господарів як сільських «мироїдів». Візьмемо, наприклад, господарство Микити Пахомова із с. Тернівка Павлоградського району на Дніпропетровщині, включене під час кампанії оподаткування 1929 р. до групи куркульських. Пахомову належало 15 десятин землі, двос

коне́й і коро́ва, сільськогосподарських підприємств він не мав. Не набагато заможнішим було й господарство іншого куркуля — Ф. Кремера з колонії Межова Райпільської сільради: 6 їдоків, 15,65 га власної і 1,65 га орендованої землі, кінь, по двоє лоша́т, корів і теля́т, четверо сви́ней. Якщо порівняти його господарство з господарством Карла Відмана з тієї ж колонії, яке було визнане середняцьким (5 членів сім'ї, 14,12 га землі, кінь, ло́ша, коро́ва, теля́), то суттєвої різниці між ними не існує [70].

Події 1930—1931 рр. продемонстрували, що «виявлення» куркулів перебувало цілком у компетенції місцевих органів влади. Звідси стає очевидним, що підтримувати розкуркулення для одноосібників було рівноцінним самогубству. У більшості випадків у ході здійснення експропріації заможних господарств селяни або стояли осторонь, або підтримували куркулів. Особливу активність при цьому проявляли жінки, які нападали на уповноважених, організовували демонстрації на захист розкуркулених, самочинно визволяли їх з-під варти.

Аналіз селянського фольклору — частівок, пісень, приказок — показує, що колективізацію та розкуркулення селяни майже виключно пов'язували з ім'ям Сталіна. Ленін, вважали вони, був визволителем трудящих, дав їм землю, ввів неп. Сталін же відійшов від ленінської політики і взяв курс на примусове створення колгоспів. А тому протиставлення Леніна і Сталіна покладено в основу цілої низки прислів'їв та приказок:

«Ленін землю людям дав — Сталін її відібрав.
Ленін людям волю дав — Сталін всіх у СОЗ загнав» [71].

Селяни вірили, що якби Ленін був живий, то не було б суцільної колективізації: «Коли б Ленін з нами жив, він селян би захистив». Подібне ставлення до Леніна відзеркалене у цілій низці частівок, у яких мешканці села скаржились «вождю світового пролетаріату» на нове життя у колгоспах:

«Вставай, Ленін, вставай з ями,
Плохо живе Сталін з нами».
«Ой, дивися, Ленін, сам,
Як гуляє комнезам» [72].

Цікаво, що найбільш освічені селяни знали і про існування так званої правої опозиції, прихильників якої вважали справжніми учнями Леніна, а їх діяльність оцінювали позитивно. Коли ж їм пропонували вступати до колгоспів, відповідали: «Чого ви мене умовляєте йти до колгоспу. Ми люди темні. Адже ж і учні Леніна, такі, як Риков, Бухарін, вели таку ж роботу, а потім впевнились, що така лінія невірна, та й приєднались до правих, не кажучи вже про Троцького» [73].

Для селян колгоспи були, по суті, чужорідними структурами. Тому навіть після завершення колективізації вони сподівалися на повернення до самостійного ведення господарства, весь час порівнюючи своє «нове спільне

життя» з старим, доколгоспним існуванням. Ясна річ, їх висновки були не на користь першого:

«Жив при непі, як людина,
А у СОЗі, як тварина»
«Був господарем при непі,
А у СОЗі, як в халепі,
Хто як хоче поганяє,
Куди хоче посилає,
Бо за дурня тебе має» [74].

Вороже ставлення селян Дніпропетровщини до колгоспів значною мірою обумовлювалось тим, що у більшості з них в усіх сферах господарської діяльності панувало безладдя: хліб не збирався й гинув на полі, худоба була голодна, змучена, і ніхто за нею не доглядав, а члени правління часто виявляли байдужість і безпорадність або виконували чергову директиву партії. Не були також належним чином вирішені питання організації праці в колгоспах та розподілу її наслідків, з приводу чого селяни слушно глузували:

«У СОЗі добре жить:
Один робить — десять спить» [75].

Зі створенням колгоспів матеріальне становище селян не тільки не поліпшилося, а, навпаки, помітно погіршилося. Колгоспники, залишившись без землі і засобів виробництва, перетворилися на сільських пролетарів, найману працю яких використовували в колективних господарствах. Причому держава навіть не оплачувала їхню працю в колгоспах. У новостворених об'єднаннях селяни були у прямому розумінні цього слова голі, босі й голодні, що й засвідчила пісенна творчість колгоспників:

«Тато в СОЗі, мати в СОЗі,
А діти ходять босі по дорозі».
«У СОЗі добре жить,
Аж у животі пищить» [76].

За найменшого послаблення тиску з боку партійних та державних установ, як це відбувалося навесні 1930 р. після публікації сталінської статті «Запаморочення від успіхів», селяни робили спроби повернутися до індивідуального господарювання. Впродовж усієї колективізації і навіть після її закінчення колгоспники зберігали надію, що держава «передумає», зрозуміє неефективність нової форми організації сільськогосподарського виробництва і віддасть землю селянам. Існування таких настроїв підтверджують численні чутки, що функціонували в цей період на селі, а також фольклор:

«Доки мороз, доти й СОЗ,
Нема морозу, немає СОЗу» [77].

Негативне ставлення селян до колективізації поширювалось на всі атрибути колгоспного ладу. В першу чергу це стосується МТС, які створювалися в кожному окрузі, реалізуючи настанову партії про необхідність забезпечення колгоспів тракторами та машинами. Організація МТС, як свідчать документи, нерідко супроводжувалася протидією з боку селянства. Так, у Межівському районі в одному з сіл одноосібники на загальних зборах проголосували проти створення МТС в їх місцевості. Лише після приїзду до села бригади робітників і проведення масової агітації селяни погодилися на її організацію [78].

Поширенню таких настроїв сприяла поведінка місцевого керівництва та активістів з бідноти, які, очікуючи на загальну «тракторизацію», не звертали уваги на стан колгоспної худоби. Внаслідок цього серед селян точилися наступні розмови: «Як буде багато тракторів — не буде коней. Усі будемо ходити босі, бо не буде ременю на чоботи», «Трактор землю оре глибоко. Всі соки вивертає. І за кілька років земля родити перестане» [79].

Характеризуючи селянські настрої періоду суцільної колективізації, не можна лишити поза увагою й такої гострої проблеми, як зростання напруженості у відносинах між містом і селом. Вже застосування «надзвичайних заходів» у ході хлібзаготівель 1927—1929 рр. чітко виявило цю тенденцію. Серед селян Дніпропетровщини циркулювали розмови про те, що економічний тиск на село, низькі ціни на сільгосппродукцію і високі на промислові товари ініціюють буцімто робітники, яких в органах влади набагато більше селян. А тому, мовляв, влада «всі гроші віддає місту, а не селу» [80].

З посиленням репресій і початком розкуркулення конфронтаційне ставлення села до міста ще більш зміцніло. У селянському середовищі поширювалися чутки, що робітники живуть усе краще, їх заробітна плата постійно зростає, «на селі носять лахміття, а в місті ходять у сукні», «що в місті багато хліба» [81]. У цих чутках відобразилося підсвідоме розуміння селянами справжнього змісту нової аграрної політики: викачування із села ресурсів на користь промисловості задля прискореної індустріалізації. Як говорив мешканець с. Маломихайлівка Криничанського району: «З нас, селян, все беруть, а нам нічого не дають» [82].

Таким чином, ретроспективний аналіз селянських настроїв доводить, що селянство Дніпропетровщини в цілому негативно ставилося до створення колгоспів. Думається, це пояснюється тим, що, на відміну від політики «обмеження експлуататорських тенденцій куркульства», яка принесла бідняцтву певні економічні вигоди, новий аграрний курс держави зацікавив їх інтереси так само, як і інтереси інших прошарків села. В результаті ж колективізації селяни втратили землю, власний інвентар, робочу худобу, можливість самостійного ведення господарства. Саме це й об'єднувало в процесі масових антиколгоспних виступів навіть класово ворожі, за визначенням більшовиків, верстви села.

Насадження комун, розкуркулення, свавілля місцевих можновладців, що досягло свого апогею у перші місяці 1930 р., спонукало селянство Дніпропетровщини вдаватися до активізації спротиву. Зросла кількість

нападів на представників влади й сільського активу, вбивств, підпалів колгоспного майна та майна осіб, які брали активну участь у створенні колгоспів і розкуркуленні. Приміром, якщо у лютому 1929 р. в Дніпропетровському окрузі органами ДПУ УСРР був зафіксований один підпал, то у лютому 1930 р. вже 18, в березні 1929 р. і 1930 р. — відповідно 3 і 14 [83]. Методи їх здійснення були типові і не відрізнялися від подібних акцій попереднього періоду.

Разом з тим селяни практикували і такі заходи протидії, як зрив зборів, на яких вирішувались питання створення колгоспів, надсилання скарг та делегацій до центральних установ тощо.

Активно використовувався такий метод спротиву як поширення листівок. Так, у лютому 1930 р. в Дніпропетровському окрузі органи ДПУ УСРР виявили 9 листівок, у березні — вже 15 [84]. Зміст більшості з них був однотипним. Вони закликали селян братися за зброю, єднатися і чинити опір заготівельникам та колективізаторам. Зокрема, про це йшлося у прокламаціях, знайдених у с. Булахівка Павлоградського району 5 травня 1930 р.: «Геть з України! Масовий СОЗ — лютий ворог нашої України. Долой радянські грабунки, долой радянське нахабство!» [85].

Особливу групу листівок становили ті, в яких селяни зверталися до урядовців, вимагаючи припинити розкуркулення, колективізацію, хлібозаготівлі. Дії влади листівки кваліфікували як грабунок, нищення села й попереджали, що у протилежному випадку будуть змушені взятися за зброю. Так, у с. Теплівка Криничанського району члени КНС, які брали участь у розкуркуленні, отримали таку листівку: «...Теплівські... вже недовго залишилось вам жити, скоро вам прийде кінець. Ми вас... закопаємо десятками» [86]. Загалом розповсюдження листівок, відозв та прокламацій у 1928—1930 рр. було поширеним явищем. Тільки на Дніпропетровщині такі факти були зафіксовані у Нижньосірогозькому районі (с. Сірогози), Юр'ївському (с. В'язівок), Близнюківському (с. Новоолександрівка), Великобілозерському (с. Трудове та Малобілозерка) та ін.

Своєрідною реакцією селянства Дніпропетровщини на колективізацію і використання «надзвичайщини» був антирадянський фольклор. Дослідження таких його форм, як частівки, приказки, прислів'я, засвідчує, що якихось регіональних особливостей вони майже не мали. У зведенні про колгоспний рух в Україні у лютому 1931 р. зазначалося, що «антирадянські» пісні дуже схожі: «в різних, протилежних кінцях України пісні ці майже однакової форми та змісту» [87]. Така однотипність селянського фольклору пояснюється тим, що політика колективізації здійснювалася одночасно на всій території України, а отже, такі процеси, як примусове створення колгоспів, розкуркулення і т. п., відбувалися в усіх районах. Селянський фольклор 1928—1930 рр. віддзеркалює основні події колективізації, дозволяючи подивитися на процес сталінської модернізації аграрного сектора очима самих селян.

Характеристика селянського опору буде неповною без аналізу масових антиколгоспних виступів селянства періоду суцільної колективізації —

волинок і збройних повстань. Тодішнім селянським заворушенням досить важко дати точне визначення. Більшість із них поєднувала різні форми опору: демонстрації переростали у погроми, а селянські збори з вимогами ліквідації колгоспів закінчувались нападами на сільради й розбором усуспільненого майна. Неправомірно оцінювати їх і як «баб'ячі бунти», тому що в них брали участь і чоловіки, які нерідко виступали організаторами заворушень, використовуючи жінок лише як «ударну силу». В офіційних документах майже всі масові селянські виступи характеризуються як «волинки» (від слова «волинити» — повільна участь у якому-небудь виробничому процесі, пов'язана з небажанням людини працювати). Гадаємо, цим терміном можна користуватися й сьогодні, досліджуючи дане питання, виходячи з його історичної адекватності та універсальності, які дозволяють враховувати все розмаїття форм селянського невдоволення. Загалом волинки можна визначити як локальні селянські виступи (або бунти) без використання зброї, що носили масовий характер і відбувалися у формі демонстрацій, зборів, колективних нападів на державні та колгоспні об'єкти, загальноселянської протидії представникам влади і місцевим активістам.

З документів випливає, що волинки виникали в основному стихійно, як реакція на конкретні події, що відбувалися у той час на селі, на певні дії місцевого керівництва. Інколи свою роль відіграло поширення чуток, «новин», які й ставали своєрідним каталізатором масових селянських заворушень. Ініціаторами волинок були здебільшого невеликі групи людей, які збуджували селян новинами на хвилюючі їх теми або закликали до виступу, вказуючи на приклад сусідніх сіл тощо. Робилося це нерідко спонтанно, без чіткого усвідомлення можливих наслідків. А оскільки найлегше було «спровокувати» жінок через особливості їх психології (більшу емоційність), то саме вони й ставали головними учасниками, основною рушійною силою виступів. Відомий російський дослідник М. Івницький активну участь жінок у масових антиколгоспних виступах пояснює двома факторами. По-перше, тим, що усуспільнення дрібної продуктивної худоби і корів у колгоспах стосувалося передусім жінок, яким нічим було годувати дітей. По-друге, тим, що до жіночих виступів представники влади ставилися ліберальніше й у більшості випадків обмежувалися «роз'яснювальною роботою» [88].

Визначальною рисою волинок була відсутність підготовки і конкретного плану дій, нетривалість (кілька годин або доба). Через волинки мешканці села намагалися вирішити конкретну проблему, наприклад, повернути усуспільнений посівматеріал або худобу. Якщо їм це вдавалося, то селяни розходилися, і волинка закінчувалась. Але якщо ні, то виступ міг тривати.

Соціальний склад учасників виступів був досить строкатим, включаючи усі прошарки села — бідняків, середняків, заможних селян, відбиваючи певну солідарність різних верств селянства, які у критичній ситуації тимчасово об'єднувалися. Зрозуміло, що це не свідчить про відсутність протиріч на селі. Як і в кожному нормальному суспільстві, вони існували. Однак загроза розкуркулення та об'єднання у колгоспи була для селян на той час більш важливою й реальною.

Оцінюючи селянські заворушення, необхідно зазначити, що кожна конкретна волинка якоїсь реальної загрози для тогочасного режиму не несла. Небезпечними були масштаби селянських виступів, бо в перші місяці 1930 р. (січень — квітень) волинки охопили більшість сіл Дніпропетровщини. Про серйозне ставлення представників влади до масових селянських виступів свідчить той факт, що для придушення наймасштабніших і найтриваліших використовувалися збройні загони ДПУ та міліції.

Перші масові волинки на Дніпропетровщині відбулися вже у 1928—1929 рр., що було пов'язано із застосуванням «надзвичайних заходів», а також реалізацією політики «обмеження експлуаторських тенденцій куркульства». Певну роль відіграла й антирелігійна кампанія — примусове закриття церков. Зокрема, у с. Олександрівка Васильківського району у 1928 р. волинку спричинило те, що при землеустрої найкращі землі намагалися виділити артiлі ім. Чубаря. У с. Добровілля Близнюківського району приводом для виступу жінок восени 1929 р. став арешт селян, які в церкві агітували проти колективізації. Волинка тривала два дні [89]. Але наймасовішим селянським виступом цього періоду була волинка у с. Сергіївка Олександрівської сільради Юр'ївського району, де мешканці села виступили на захист «куркуля», у якого активісти та уповноважений райвиконкому спробували вилучити майно. Як видно з документів, розкуркулення стало лише приводом для волинки. Головна ж її причина полягала в примусових хлібозаготівлях, внаслідок яких селяни залишилися без хліба [90].

Взагалі протягом 1928—1929 рр. кількість волинок була незначною, особливо якщо порівняти з 1930 р., коли вони набули масового характеру. Розмах селянських виступів у 1930 р. зумовлювався переходом до суцільної колективізації, яка викликала невдоволення майже всіх верств села й об'єднала їх у боротьбі проти нової аграрної політики Кремля.

У розвитку масового селянського руху в цей час можна умовно виділити кілька етапів. Перший припадає на січень — початок березня 1930 р., коли волинки спалахували як реакція селянства на створення колгоспів і пов'язане з ним усуспільнення майна, худоби, посівматеріалу, розкуркулення. Серед типових селянських виступів можна виділити волинку у с. Ковпаківка Котовського району, яка тривала з 20 по 22 лютого 1930 р. Тут натовп жінок та чоловіків оточив приміщення сільради й почав вимагати списки організованого ТСОЗу для знищення. Голова райвиконкому та секретар райкому, які спеціально прибули до села, намагалися заспокоїти селян, але їм це не вдалося, і вони були змушені віддати ці списки [91].

Приводом до селянських виступів ставали й кампанії з усуспільнення посівматеріалу. Волинка починалася з протидії роботі комісії, яка забирала насіння у селян, а закінчувалась висуненням вимог проти здійснення колективізації. Так, у с. Орлівщина Новомосковського району близько 100 селян накинулися на комісію, намагаючись припинити її роботу. Вони вигукували, що не бажають перебувати у колгоспі і що «ні СОЗи, ні комуні їм не потрібні» [92].

Селянські заворушення перших місяців 1930 р. також були викликані розкуркуленням та висилкою селян, зарахованих до куркулів. У с. Чаплі

Карломарксівського району під час волинки жінки не дозволили відправити до району 6 «куркулів», яких заарештував уповноважений ДПУ Трушкін [93].

Наймасовіші та найтриваліші селянські виступи у цей період відбулися на території Новомосковського району. Визначаючи їхні причини, слід зазначити, що цей район було проголошено районом суцільної колективізації, хоча на 1 січня 1930 р. на його території було колективізовано лише 34,5% селянських господарств [94]. Між тим у директивному листі ЦК КП(б)У від 27 грудня 1929 р. вказувалося, що районами й округами суцільної колективізації слід вважати тільки ті, де в колгоспи вступило близько половини селянських дворів і де створено умови до втягнення у колективізацію решти селян. Таким чином, у Новомосковському районі були відсутні передумови для масової організації колективних об'єднань, що й стало причиною для майбутнього конфлікту між владою і місцевим селянством.

Одночасно із колективізацією в Новомосковському районі розгорнулося й розкуркулення. 6 лютого 1930 р. відбулося перше засідання Новомосковської надзвичайної районної трійки з ліквідації куркулів, яка зобов'язала всі сільські партосередки організувати надзвичайні трійки у складі голови сільради, уповноваженого райпарткому та секретаря партосередку (у селах, де немає партосередків, голови КНС). У Новомосковському районі було визначено 290 господарств експертників, які підлягали розкуркуленню. Проте надзвичайна районна трійка вважала, що ця «робота повністю не закінчена — не виявлені куркульські господарства, а також політичні бандити (попи, сектанти, поліцаї та інші)», а тому пропонувала її продовжити [95].

Спочатку завдяки застосуванню репресивних заходів у Новомосковському районі рівень колективізації зріс з 33,4% селянських господарств і 42,3% площ на 30 січня 1930 р. до 65,5% господарств і 72,2% площ на 15 лютого 1930 р. [96]. Однак іншим наслідком примусового насадження колективних форм господарювання стали селянські волинки, найбільші з яких відбулися у с. Спаське.

Суцільна колективізація у с. Спаське почалася наприкінці грудня 1929 р. з організації ТСОЗу «Нове життя». Слід зазначити, що у селі вже існував колгосп, до якого входило 70 дворів, але ТСОЗ «Нове життя» заснували не на його основі, а окремо. Цей феномен, скоріш за все, пояснюється негативними результатами господарювання першого колективного об'єднання. Як заявила батрачка Пріська Бондаренко, «у нас СОЗ вже був та все своє майно пропив» [97].

Методи колективізації, які представники влади застосовували у с. Спаське, були типовими для Дніпропетровщини: селян зачиняли у приміщенні школи і тримали там доти, доки вони не записувалися до ТСОЗу [98].

Щоб примусити селян усупільнити майно, колективізатори вдавалися й до прямих погроз. Приміром, члени комісії пообіцяли покалічити селянина Якова Козинця за його відмову віддати коня до колгоспу [99].

Під час організації нового колгоспу для всіх селян, незалежно від майнового та соціального становища, встановили єдиний вступний внесок —

10 крб, що викликало загальне невдоволення. При цьому загальна сума внеску для ТСОЗу була визначена Новомосковським РВК у розмірі 900 крб, тобто із розрахунку 100% колективізації мешканців с. Спаське. Встановлені паї селяни мали сплатити протягом 24 годин. У протилежному разі у селян описували майно, у бідняків — навіть «ложки, миски, тряпки, всі дрібниці». Голова комісії зі збору грошей Зубатий інструктував її членів наступним чином: «Йди, бери за горло! Давай, дери з них шкуру!» Не дивно, що селянинові Бабуцькому, який недоплатив 1 коп., комісія встановила за недоїмкою пеню — 17 коп. [100].

Негативну реакцію селян викликала і процедура формування посівного фонду новоутвореного колгоспу, під час якої насіння вилучали не лише у колгоспників, а й односібників [101].

Про небажання мешканців с. Спаське «колективізовуватися» свідчить той факт, що ще до появи сталінської статті «Запаморочення від успіхів», яка спричинила масовий вихід із колгоспів, колгоспниці цього села з 28 лютого до 3 березня 1930 р. почали подавати спочатку індивідуальні, а потім групові заяви про вихід із ТСОЗу [102].

Мешканці села були невдоволені і новою, конфіскаційною системою оподаткування, заявляючи: «Народ дойняли податками. У нас було так — хто податок свій віддасть, того ще оподатковують». Через надмірне оподаткування деякі селяни голодували. Наприклад, селянка Мотрона Самойленко з Гнедівської дільниці, плачучи, повідомила, що комсомолец Сергієнко забрав у неї всю пшеницю, тому їй нічого їсти.

Так звані «порушення революційної законності» були допущені сільськими можновладцями та активістами й під час проведення розкуркулення. Обстеження діяльності сільської комісії, яка здійснювала опис і вилучення майна експертників, засвідчило відсутність актів опису, вилучення, продажу куркульського майна. Існували лише окремі записи активістів, на основі яких вдалося встановити зникнення майна на суму 172 крб 75 коп. та різних дрібних речей. З'ясувалося, що члени комісії займалися банальним мародерством. Наприклад, рахівник комісії Ігор Оліфер привласнив кожух, годинник, кусок полотна. Один із учасників розкуркулення, Василь Циган, прямо закликав до таких дій: «Бери, їж, братва, хоч тепер» [103].

До привласнення майна розкуркулених долучилися і сільські партійці. На нараді секретарів райпарткомів Дніпропетровського округу було оприлюднено інформацію, що партосередок с. Спаське Новомосковського району «поділив одяг та інше барахло розкуркулених» [104].

Навіть Дніпропетровський окружком КП(б)У визнавав, що «господарсько-політичні кампанії у с. Спаське перетворилися на систему свавільного командування і беззаконня». Наприклад, утильсировина збиралася шляхом примусової розкладки порівну між дворами із заміною примусовим грошовим внеском розміром 2 крб 40 коп. Тому Дніпропетровський окружком КП(б)У ще в директивному листі від 2 лютого 1930 р. вимагав «негайної ліквідації викривлень політики партії» у с. Спаське [105].

Загальну ж причину виступу у с. Спаське чітко визначив один із мешканців, старий селянин Грузин: «Наш народ вжахнувся від порядків, ... став сам не свій, ось і стався заколот» [106].

Варто зазначити, що після придушення заворушень органи ДПУ намагалися довести, що нібито волинка у с. Спаське була не стихійним вибухом селянського невдоволення, а контрреволюційним виступом, організованим місцевими куркулями. Підготовка «заколоту» нібито здійснювалася родинами місцевих куркулів — Ялових, Войтенка, Макаренка, Мігая, які поширювали чутки «про близьке повалення Радянської влади», агітували своїх родичів — бідняків і середняків, проводили організаційні наради, «на яких обговорювали плани одночасного виступу у ряді сіл». В обвинувальному висновку стверджувалося, що одна з таких нарад відбулася 3 березня 1930 р. на квартирі сина куркуля Власа Ялового, в якій брали участь зять висланого куркуля Сергій Редченко, син куркуля Давид Яловий і середняк Кузьма Норка. Під час цієї наради Сергій Редченко нібито заявив, що «ми тоді зможемо добитися результатів, коли в кожному селі буде знищено 15—20 комуністів». Проте самі обвинувачені це заперечували, вказуючи, що вони цього дня просто разом пиячили [107].

Аналогічні обвинувачення висунули і Петру Макаренку. Нібито він спеціально влаштував у своєму будинку п'ятику, на яку запросив середняків Федора Поляха і Білого і дав їм завдання — у неділю і понеділок (2-го і 3-го березня) на базарі агітувати проти СОЗу, проти виселення куркулів. Останні виконали ці доручення під виглядом п'яних. Між тим під час допиту обвинувачені визнали, що пиячили, але «категорично заперечували отримання від Макаренка завдань організаційного характеру» [108].

Додамо, що як «стихійне явище» охарактеризував волинку у с. Спаське ще один учасник заворушень — Степан Полях [109].

Поштовхом до антиколгоспних заворушень, на думку влади, стало поширення чуток селянкою Наталею Локоть, яка 3 березня на базарі у с. Спаське нібито кричала, що «на Губинських хуторах СОЗ вже розігнали, коней і зерно розібрали», після чого аналогічні чутки вона поширювала на Губинських хуторах [110].

Насправді приводом до виступу селян у с. Спаське Новомосковського району стала висилка куркулів. 2 березня 1930 р. о 7-й годині ранку уповноважені та місцеві активісти, серед яких був голова колгоспу С. Басан, почали описувати майно селян, зарахованих до куркулів, яких мали вислати із села. Депортованим дозволялося взяти з собою речей вагою 25—30 пудів. Коли про це стало відомо мешканцям с. Спаське, на вулиці почали збиратися жінки, які згодом попрямували до сільради, вимагаючи, щоб їм видали голову ТСОЗу. С. Басан у цей час переховувався, намагаючись уникнути розправи [111].

Увечері в школі відбулися збори активу, на яких було визначено відповідальних за виселення «куркулів». Після чого активісти розійшлися по домівках цих селян, де залишалися до ранку, доки за ними не приїхали підводи. У такий спосіб організатори розкуркулення намагалися не

допустити втечі «куркулів» із села. Особливо завзяті активісти, як, приміром, С. Басан, вимагали від розкуркулених, щоб вони зібрали речі о 3-й годині ночі, але ті відмовилися це робити [112].

Вранці 3 березня 1930 р. на ділянках села почали збиратися невеликі групи жінок. Коли наряд міліції чисельністю 11 осіб вивозив куркулів із села, жінки, об'єднавшись у натовп до 600 осіб, спробували їх відбити. Наприклад, селянка Оксана Шевченко намагалася зупинити підводу з родиною Макара Ялового. Проте міліція натовп відтіснила і куркулів вивезли [113].

Наступного дня — 4 березня 1930 р. — вранці біля сільради зібрався натовп селян, близько 1200 осіб, які вимагали ліквідації ТСОЗу, повернення усуспільненого посівматеріалу, визволення заарештованих та висланих куркулів. При цьому всі вимоги супроводжувалися «лайкою, образами на адресу міліції, партійців». Спроба наряду міліції відтіснити збурених селян від сільради закінчилася невдало. Натовп навіть побив одного з міліціонерів. Після чого з району до села відправили додатковий загін міліції [114].

Селяни ж почали вимагати, щоб їм видали секретаря партосередку та голову колгоспу, які переховувалися в крамниці Центроспірту. Коли мешканці с. Спаське довідалися про їх місцеперебування, вони оточили крамницю. І лише завдяки наряду міліції, який відтіснив натовп, вдалося уникнути самосуду [115].

5 березня 1930 р. група селян-чоловіків, озброєних дрючками, з третьої спроби змогла захопити сільраду с. Спаське, із якої учасники виступу зателефонували до райвиконкому, повідомивши свої вимоги. Того ж дня мешканці села провели на майдані загальні збори, де переобрали склад сільради. Новим головою став Степан Басан, заступником Трохим Полян, секретарем Петро Грузин. Також учасники зборів ухвалили постанову, в якій сформулювали свої вимоги. Передусім селяни вимагали ліквідації ТСОЗу не лише у с. Спаське, а й на сусідніх хуторах та знищення всіх колгоспних документів. Крім того, учасники виступу хотіли повернення усуспільненого майна: коней, реманенту, посівного матеріалу, а також олійниць, вітряків та відновлення їх роботи [116].

Мешканці с. Спаське прагнули вирішити і проблему з розкуркуленим — повернути депортованих до села, віддати їхні хати, майно, а також припинити ці акції в подальшому: «щоб в заслання нікого з села не висилали» [117].

Окремою вимогою було визволення з БУПРу заарештованих селян: Антона Гарби, Потапа Вовка, Василя Мордиша, Івги Чумака, Івана Дійового, Тимофія Макаренка, Тимофія Бараника, Семена Кушніра, Сергія Ялового, Івана Крамаренка, Іллі Олійника. Можна зробити припущення, що цих селян, ймовірно, заарештували в рамках кампанії з вилучення так званого кримінального та контрреволюційного елемента, яка передувала розкуркуленню.

Із постанови зрозуміло, що селяни були невдоволені свавіллям владних структур. Тому вони вимагали припинення нічних обшуків і безпідставних арештів, вилучення зброї у комсомольців, виключення їх із складу різних

комісій. Також учасники зборів зажадали виведення із села загонів міліції, припинення стрілянини.

На окрему увагу заслуговують економічні вимоги селян, не спроможних задовольнити зростаючі податкові апетити влади. Відтак у постанові загальних зборів знайшло відображення їх прагнення скасувати запроваджені податки і повернутися до старої системи оподаткування: «Податок платить, як платили, з десятини. Пайових внесків щоб більше не прибавляти, також не накладати податок соняшником» [118].

Не оминули учасники зборів і релігійне питання щодо відновлення церковних відправ та старих релігійних свят.

Показово, що у постанові загальних зборів підкреслювалося, що мешканці с. Спаське не виступають проти радянської влади. На наш погляд, це зауваження з'явилося у зв'язку з тим, що селяни, маючи досвід спілкування з місцевими можновладцями, прагнули уникнути звинувачень у контрреволюційній, антирадянській діяльності.

Аналіз змісту і стилю постанови доводить, що вона приймалася у буквальному розумінні «з голосу» — це стенограма вимог учасників зборів, тому сформульовані вони доволі сумбурно, до того ж деякі повторюються декілька разів. Одночасно постанова є яскравим відображенням селянських настроїв доби суцільної колективізації.

Загальні збори також ухвалили рішення знищити документи ТСОЗу. Після чого група селян на чолі з Оксаною Шевченко, Іваном Козинцем, Микитою Поляхом, прихопивши з собою С. Басана, попрямували до канцелярії колгоспу, де примусили рахівника Луку Грузина віддати їм списки членів ТСОЗу і книги протоколів. Правда, отримали вони не оригінали, а копії. Потім І. Козинець і М. Полях демонстративно знищили ці документи: виривали листи із книги і кидали до натовпу [119].

Крім того, заколотники примусили С. Басана віддати їм ключі від комор, де зберігалося усуспільнене зерно, яке вони негайно розібрали. Показово, що у розборі збіжжя брав участь і рідний брат голови колгоспу — Сергій Басан [120].

6 березня 1930 р. близько 10-ї години ранку у с. Спаське знову почали формуватися групи жінок по 10—15 осіб. Всього зібралось 5 груп, які розігнав наряд міліції. Проте це не зупинило селян. Вже о 10 годині 50 хвилин зібралися дві великі групи — 100—150 осіб і п'ять груп по 20 осіб. Піша міліція і 8 кінних міліціонерів розсіяли натовп, але селяни чинили опір — міліціонера-вершника намагалися побити палками. Також спробували роззброїти міліціонера, зірвати з нього наган [121].

Антиколгоспні заворушення поширилися і на сусідні населені пункти, до яких направили гінців із с. Спаське. Так, 5 березня о 12 годині дня до Губиниських Хуторів приїхали родичі експертників, які намагалися зірвати дільничні збори, вимагали знищити списки колгоспу і видати зерно. Були здійснені спроби розбити комори. Все це супроводжувалося вигуками: «Коли самі не візьмемо, спасчани допоможуть» [122]. Гінці із с. Спаське були виявлені також у селах Вільне, Кулебівка [123].

Для ліквідації селянського виступу у Новомосковському районі було створено спеціальну групу, до якої увійшли Сорокін — голова Дніпропетровського окрвиконкому, Яблоков — заступник голови окрвиконкому, Леонюк — начальник IV сектора ДПУ УСРР, Нетесін — уповноважений Дніпропетровського округу КП(б)У, Поегліт, Ветров. Оперативну роботу цієї групи очолив Леонюк. Про серйозне ставлення місцевої влади до селянського заворушення у с. Спаське свідчить той факт, що перше засідання цієї групи відбулося 6 березня о 4 годині 40 хвилин [124].

До села також було відряджено 160 комуністів, які мали провести серед селян роз'яснювальну роботу, викривши «антирадянську сутність виступу», «популяризувати звернення окрвиконкому і рішення пленуму сільради». Для цього планувалося організувати «індивідуальну обробку» членів КНС, батрацтва, бідноти, дільничні селянські збори [125].

Проте ідеологічною роботою функції партійців не обмежувалися. Вони також мали збирати інформацію про сам виступ, за допомогою селян виявити заклотників, «антирадянські елементи». Зібраний «фактичний матеріал» уповноважені партійці мали передавати оперативній групі, тобто чекістам.

До с. Спаське була направлена і виїзна сесія суду, яка вже 6 березня мала розглянути справу про напад на сільраду, про «самозваний» склад сільради і грабунок зсипних пунктів. Міліцію зобов'язали розганяти будь-які збори селян та ізолювати с. Спаське від сусідніх населених пунктів. 6 березня 1930 р. на придушення виступу на Губиниських Хуторах було спрямовано 20 міліціонерів [126]. Разом з тим керівництво області, яке увійшло до складу ліквідаційної групи, вирішило виявити «винуватців у викривленні лінії партії і голому адмініструванні, які межували з кримінальністю» [127].

Показово, що влада боялася проводити загальні збори мешканців с. Спаське. Протягом 6—8 березня були організовані дільничні збори, на яких більшість присутніх становили незаможники. Із протоколу зборів батраків і бідняків Гнедівської дільниці с. Спаське видно, що селяни не бажали виступати, розуміючи, до яких наслідків можуть призвести їхні висловлювання, оскільки влада прагнула виявити заклотників. Тому присутні на зборах комуністи декілька разів призупиняли збори, проводили серед селян роз'яснювальну роботу, але це не дало бажаного результату.

Причини мовчанки селян пояснив учасник зборів іншої дільниці села — Новоселівської — Федір Шевченко: «...Селяни бояться висловлюватися, тому що коли висловлювалися вчора на зборах сільради і вказували на помилки та хиби, які були у робітників місцевої влади, їх називали підкукульниками» [128].

Не виступали на зборах і селяни інших дільниць села. Так, на зборах Замостянської дільниці не висловився жоден із присутніх рядових членів громади, а на Циганській дільниці із 120 учасників зборів виступили лише 6—7 осіб [129].

Крім того, 6 березня 1930 р. провели пленум Спаської сільради у попередньому, «правильному» складі. Щоб не допустити відхилення від «генеральної лінії партії», його перебіг контролювали заступник голови

Дніпропетровського окрвиконкому Яблоков і сім представників «робочих районів». Тому рішення пленуму Спаської сільради були цілком прогнозованими. У постанові «Про хід підготовки весняної сівби» були визнані «незаконними збори селян, які скликані без сільради, а всі рішення цих зборів контрреволюційними». Водночас пленум засудив виступ «частини бідноти та середняцтва проти СОЗу та радвлади» і підтримав заходи окрвиконкому та райвиконкому «щодо вилучення елементів, які здійснюють контрреволюційну агітацію, зруйнування та пограбування созівського майна та посівного матеріалу» [130].

У цілому про масштаби «роз'яснювальної роботи», проведеної протягом 6—8 березня 1930 р. представниками місцевої влади у с. Спаське, свідчать наступні дані: організовано 18 загальних дільничних зборів за участі 1 401 селян, 10 зборів бідняків і батраків — 599 селян, 29 групових зборів у хатах — 1030 селян, 1 мітинг, на якому були присутні 100 селян, і 641 групова бесіда, якими охопили 4 394 мешканці села. Також уповноваженим вдалося зібрати інформацію про організаторів і активних учасників виступу, завдяки чому станом на 8 березня 1930 р. було виявлено 4 «заколотників» на Базарянській дільниці, 12 — на Замостянській, 6 — на Толочанській, 4 — на Циганській, 3 — на Гнедівській [131].

Проте проведена «виховна» робота, яка добре виглядала на папері, у звітах, не змогла змінити настроїв селянства, їх ставлення до «соціалістичних перетворень» в аграрному секторі. 9 березня 1930 р. близько четвертої години дня у с. Спаське знову зібрався натовп близько 700 селян, який попрямував до сільради. Там селяни знову вимагали повернення посівматеріалу, усупільнених коней, видачі заарештованих активістів. Оскільки їхні вимоги місцеві можновладці не збиралися виконувати, селяни почали громити приміщення сільради — бити вікна, двері. Заворушення припинив надісланий кінний наряд міліції, який розігнав «заколотників». Після чого вночі затримали 31 «жерівника заколоту» [132].

Усього ж за участь в антиколгоспному виступі в с. Спаське було заарештовано 100 осіб, після «фільтрації» яких до кримінальної відповідальності притягнули 26 осіб. Виїзна сесія окрсуду засудила 5 звинувачених до розстрілу, 3 осіб, серед яких була і жінка, — до 6 років позбавлення волі [133]. Як свідчать документи, першими покарали селян, які брали участь у нападах на сільраду і міліцію [134].

Але органи ДПУ цим не обмежились. 25 березня 1930 р. судова трійка при колегії ДПУ УСРР ухвалила нові вироки. Селян Микиту Мігая і Петра Пеліпенченка засудили до розстрілу. Суворість вироку щодо них пояснюється тим, що у матеріалах кримінальної справи вони фігурують як «куркулі» й організатори волінки. Вирок був виконаний вже 1 квітня о 24-й годині. Ще 9 обвинувачених засудили до різних строків ув'язнення — від 4 до 10 років, інші 7 засуджених були вислані до Північного краю на строк від 3 до 8 років [135].

Показово, що під час допитів більшість обвинувачених відмовлялося давати свідчення проти інших учасників заворушень, а також визнавати свою

«провину». Наприклад, одна з найактивніших учасниць волинки Оксана Шевченко заявила: «Я все одно буду стояти на своєму, тобто буду вимагати, що і вимагала» [136]. Зазначимо, що навіть у директивному листі ДПУ УСРР «Про дефекти у слідчій роботі» (квітень 1930 р.) визнавалося, що учасники волинок демонстрували солідарність, відмовляючись давати відверті свідчення про підбурювачів і керівників «антирадянських виступів», а це заважало співробітникам ДПУ довести організований характер селянських заворушень [137].

Окрім с. Спаське, масові антиколгоспні виступи відбулися й в інших селах Новомосковського району — Кулебівка, Губиниха, Миколаївка, Миронівка, Лиманське, Піщанка, Підпільне, Орлівщина, Вільне, Воронівка, Дерезувате. Наприклад, 6 березня 1930 р. у с. Губиниха близько 300 селян прийшли до сільради з вимогами «знищити списки СОЗів, роздати усуспільнений посівматеріал та худобу, причому вимоги супроводжувалися брудною лайкою, образами та погрозами на адресу представників влади». Потім натовп здійснив спробу розібрати посівматеріал та коней, але наряд міліції розігнав учасників заворушення. Проте наступного дня у с. Губиниха відбувся новий виступ [138].

Волинку з подібними вимогами організували й жінки у с. Воронівка. Вона тривала протягом 8—9 березня 1930 р. [139].

Після масових виступів у с. Спаське, Орлівщина, Кулебівка, Піщанка Новомосковського району, які тривали з 3 до 12 березня 1930 р., почалися масові виходи селян із колгоспів.

Де кілька днів тривали селянські заворушення і у с. Знаменівка. 20 лютого 1930 р. зорганізувалися жінки чотирьох дільниць села (на кожній приблизно 400—500 осіб). Вони напали на селян, які звозили насіння до колгоспних комор — перекидали підводи, били їхніх власників (ймовірно, тих, хто чинив опір), примушуючи їх повернутися додому. Згодом селянки увірвалися до комори, де побили голову комісії зі збору посівматеріалу, зачинили у конторі уповноважених, припинивши таким чином збір насіння. Щоб не допустити усуспільнення посівматеріалу, жінки залишалися на вулицях до вечора. Після чого заворушення перекинулися на інші дільниці села, внаслідок чого припинилося формування колгоспних насінневих фондів [140].

3 березня 1930 р. у с. Знаменівка відбувся новий селянський виступ, приводом до якого стала депортація куркулів. Те, що мешканці села негативно ставилися до розкуркулення, засвідчили ще збори сьомої і восьмої дільниць, де за виселення куркулів проголосувало лише 4 із 200 присутніх [141]. Тому, коли розкуркулених намагалися вивезти із села, натовп жінок розігнав охорону, випряг коней із підвод, а самих «куркулів» повернув до домівок. Представників влади, які приїхали на місце селянського виступу, жінки побили. Ще одна група жінок чисельністю до 700 осіб зібралася біля сільради, де вимагала розпуску ТСОЗу, повернення усуспільненої худоби та посівматеріалу.

Щоб вивезти куркулів, до сільради направили додатковий наряд міліції, проте селян це не налякало. Натовп жінок (1200 осіб) і чоловіків (500 осіб)

із вигуками: «Ура! Бий міліцію!» накинувся на міліціонерів, кидаючи у них каміння. Те, що селяни були налаштовані рішуче, доводить той факт, що перші постріли їх не зупинили, і вони здійснили ще декілька спроб відбити куркулів. У спецзведенні Дніпропетровського окрвдділу міліції повідомлялося, що наряд витратив 250 набоїв. Натовп розійшовся лише надвечір, а вночі заарештували 19 учасників виступу [142].

Нові антиколгоспні заворушення у с. Знаменівка були спричинені землевпорядними роботами. 9 березня 1930 р. до села прибуло 12 спеціалістів, які мали розмежувати землі колгоспу та індивідуальних господарств, але натовп жінок — близько 300 осіб — не дозволив це зробити. Реакцією влади на селянський виступ став арешт «керівників заколоту» — Степаниди Милашевської та Івана Чорного, яких затримали вночі і відразу вивезли із села. Інших сімох «організаторів» виступу заарештували у ніч з 10 на 11 березня, що призвело до нових заворушень у селі [143].

Вранці 11 березня конвой, який намагався вивести затриманих селян, зупинили 100 жінок, які відбили заарештованих і відпустили їх по домівках. До селянок почали приєднуватися інші мешканці села, в результаті кількість учасників виступу зростає до 2 тис. осіб, які почали вимагати визволення раніше затриманих «керівників заколоту», припинення землевпорядних робіт, повернення посівматеріалу індивідуальним господарствам. Оскільки їхні вимоги не були задоволені, селяни ввірвалися до сільради, де побили активістів та міліціонерів. Коли ж до села прибув кінний загін міліції, селяни зустріли його сміхом. Проте, як повідомлялося у спецзведенні Дніпропетровського окрвдділу міліції, «вжитими заходами з боку резерву натовп було негайно розсіяно». А вночі на 12 березня провели операцію із затримання 14 керівників виступу [144].

Масштабні селянські заворушення у Новомосковському районі влада намагалася пояснити існуванням розгалуженого «контрреволюційного, антирадянського підпілля», яке нібито створило осередки у селах, охоплених волинками. Так, у довідці ДПУ УСРР від 21 жовтня 1930 р. повідомлялося, що в с. Знаменівка був викритий осередок української контрреволюційної організації, метою якої була збройна боротьба проти радвлади шляхом терору, грабунку державних і кооперативних організацій і в кінцевому результаті — збройного повстання. Організація накопичувала зброю і на момент ліквідації мала декілька револьверів, гвинтівок, обрізів і навіть бомб [145]. Осередок цієї контрреволюційної організації нібито діяв і в с. Орлівщина, де навесні 1930 р. також відбулися волинки проти колективізації.

Усього ж у Дніпропетровському окрузі з 20 лютого до 2 квітня 1930 р. відбувся 81 масовий селянський виступ, у Криворізькому — 44 [146].

Другий етап селянських виступів почався після публікації постанови від 14 березня 1930 р. «Про боротьбу з викривленнями партлінії в колгоспному русі», в якій сталінське керівництво було змушене нагадати про добровільність вступу селян до колгоспів і заявити про неможливість створення колгоспів лише адміністративним шляхом, без активної участі широких мас селянства. Показово, що більшість колгоспників зрозуміли тезу

про добровільність вступу як можливість вільного виходу з колгоспів, тому у більшості районів Дніпропетровщини колективні об'єднання почали розпадатися на очах. У Межівському, Солонянському, Павлоградському, Петропавлівському, Царичанському, Синельниківському районах спеціально створені при райвиконкомах та сільрадах комісії за годину виключали з колгоспів від 1 500 до 2 500 селян [147].

Оскільки темпи виходів з колгоспів фактично збігалися з темпами колективізації у перші місяці 1930 р., місцеве керівництво стало на шлях своєрідного «саботажу»: тривалий час не розглядало і всіляко затримувало заяви колгоспників про вихід з колгоспів, не повертало колишнім колгоспникам їх усуспільнене майно, поширюючи щодо них різні плітки, чутки, а то й відверту нісенітницю, насаджуючи на селі атмосферу ворожнечі. Їх шантажували, залякували, тероризували. 22 березня 1930 р. Г. Орджонікідзе доповідав Й. Сталіну з Криворізького округу, що тим, хто виходить з колгоспів, не повертають ні коней, ні насіння: «Перекручено тут повірчому. Бажання виправляти мало: у одних — впертість і злоба за провал, у інших — розгубленість. Все намагаються пояснити куркулем, не усвідомлюють, що перекурили, переколективізували... Велике прагнення ще більшим адміністративним тиском виправити становище. Висловлюють бажання розстріляти в окрузі осіб 25—30 і цим зберегти свої відсотки» [148].

Спроби місцевого керівництва продовжити суцільну колективізацію, обмежившись засудженням перегинів, викликали нову хвилю селянських заворушень. На Дніпропетровщині лише у березні 1930 р. масові виступи колгоспників відбулися у с. Аули, Новоселівка, Карнаухівка, Василівка, Миколаївка, Теплівка та ін. Їх учасники вимагали від місцевої влади повернення усуспільненого майна, виділення землі, і головне — підписання заяв про вихід з колгоспу [149]. Так, у с. Мар'ївка Межівського району жінки провели демонстрацію з вимогами повернення усуспільненого реманенту та худоби, після чого в ТСОЗі було розібрано 35 коней та деякий реманент [150]. Аналіз архівних джерел дозволяє дійти висновку, що саме в цей період (середина березня — початок вересня 1930 р.) було зафіксовано найбільшу кількість волинок на Дніпропетровщині.

І нарешті, третій етап селянських виступів припадає на осінь 1930 р. Пов'язані вони були головню з оподаткуванням, хлібо- і м'ясозаготівлями, розкуркуленням селян-твердоздавців. Зокрема, після доведення твердих завдань до одноосібників — бідняків та середняків 13 жовтня вибухнула волинка у с. Знаменівка Новомосковського району, в якій взяли участь близько 300 чоловік. Учасники виступу заявили місцевим можновладцям, що «хліба не дадуть, оскільки у нас хліба немає». Проте реакція представників влади була специфічною. У відповідь на слова однієї з селянок: «Ви нас зарізали і замучили» уповноважений Новомосковського райвиконкому Хохлов презирливо заявив: «Нам вас різати не потрібно, ви самі подохнете!» [151].

Вилучення майна у твердоздавців стало приводом для виступу мешканців с. Топчине Царичанського району, який тривав два дні — 16 і 20 жовтня. Під час волинки селяни побили активістів і заборонили проведення

хлібозаготівель у селі. У с. Попово-Балівка Петриківського району натовп жінок (до 100 чоловік) накинувся на підводи, що вивозили хліб, і примусив їх повернути назад [152]. Подібні виступи прокотилися по багатьох селах: Чаплинка і Крамарка Магдалинівського району, Лобойківка і Єлизаветівка Петриківського, Шолохове Нікопольського, Казанківка і Новолазівка Криворізького районів [153] і т. д. Окремі заворушення (с. Олександрівка, Солонянський район, с. Губиниха Новомосковський) в цей час відбулися через невирішеність питання виділення землі та реманенту для селян, що вийшли з колгоспів [154].

Крім волинок, в області відбулися і збройні повстання, але кількість їх була незначною, напевно, через те, що напередодні і в ході колективізації органи ДПУ та міліції вилучили у селян майже всю зброю. Тільки з 25 лютого по 1 березня на Дніпропетровщині у селян конфіскували: 1 наган, 6 берданок, 3 обрізи, 26 мисливських рушниць, 1 пістолет, 2 гвинтівки з боеприпасами [155]. До того ж Дніпропетровський регіон належить до Степової зони, де, як зазначає С. Гульчицький, «партизанським загонам важко було розгорнутися» [156].

Проте 5—6 квітня 1930 р. спалахнуло одне з найбільших антиколгоспних повстань — Павлоградське, яке охопило три райони округу: Петропавлівський, Близнюківський і Павлоградський. Причини виступу були типовими для масових селянських заворушень того періоду: розкуркулення, колективізація, надмірне оподаткування, знущання над одноосібниками. Також слід враховувати особливості соціально-економічного розвитку цієї частини Дніпропетровського округу. У повсталих районах переважала хутірська і змішано-черезсмужна форми землекористування. Хутори Павлоградського, Близнюківського і Петропавлівського районів виникли ще в дореволюційний період переважно шляхом переселення селян на ділянки землі, придбані у поміщиків або через Селянський банк. «Ці поселенці, в більшості заможне селянство, розвиваючись на куплених ділянках, частогусто неодноразово прикупали ще землю черезсмужно, не при хуторі. Після революції черезсмужність хуторів збільшилася через самовільне поселення мешканців великих селищ та шляхом розподілу старих хуторів, унаслідок чого утворилося багато дрібних населених пунктів із хуторян» [157].

Через це тільки в Близнюківському районі в 1929 р. землезабезпеченість на двір у середньому становила 12—13 га. Чисельнішими були тут заможна та середняцька групи: за даними оподаткування на 1929 р. відповідно 13% і 83,3%, бідняцька — лише 3,2% [158] (на Україні у 1929 р. це співвідношення було зовсім іншим: батрацька група — 9,2%, бідняцька — 21,9%, середняцька — 67,5% і куркульська — 1,4%) [159]. Закономірно, що у цих районах, де переважало заможне хутірське населення, під прес репресивної політики потрапили значні прошарки селянства (у Близнюківському — кожне десяте господарство). Якщо враховувати, що розкуркулювали не тільки «експертників», а й менш заможних селян, стає зрозумілим, чому мешканці Павлоградського, Петропавлівського і Близнюківського районів взяли за зброю. «У мене забрали землю, а також частину майна, я, безумовно, не

задоволений радянською владою», — заявив на допиті один із повстанців Микита Тутов. «Вони грабували куркулів, бий їх!» — закликав під час повстання Іван Безміліцин [160]. Аналіз матеріалів кримінальної справи свідчить, що голова сільради одного з хуторів Петропавлівського району викликав ненависть селян тим, що брав активну участь в експропріації майна розкуркулених. При цьому він конфіскував усе, навіть продукти — масло, сало. Мабуть, дії цього представника влади відзначалися особливою жорстокістю, якщо селяни розправилися із ним одним із перших.

Голова Дніпропетровського окрвиконкому Сорокін пізніше визнавав, що «викривлення класової лінії в Петропавлівському, Павлоградському і Близнюківському районах мали місце», але, на його думку, вони були незначними порівняно з тими сільрадами, де відбулися масові волінки. Проте із спецдонесень ДПУ зрозуміло, що селяни цих районів були рішуче налаштовані ще на початку колективізації. Так, 10 лютого 1930 р. «куркуль» з Павлоградських хуторів Михайло Нестеренко на базарі Павлограда закликав селян братися за зброю і гнати радвладу, називаючи колективізацію лавочкою, яку радвлада утворює, аби забирати у селян необхідні гроші [161]. 5 березня виникла жіноча волінка на хуторі Сонцеве Петропавлівського району, керівники якої — Дмитро Черкашин, Семен Зеленін та Іван Волокітін — пізніше взяли активну участь у подіях 5—6 квітня. Тоді жінки, озброєні кілками, виїхали на поле й не дозволили членам ТСОЗу засіяти їхню колишню землю, а потім юрбою пішли до сільради с. Петриківка, вимагаючи звільнити заарештованих, де побили вікна у квартирі голови сільради [162].

На початку квітня, як свідчать документи, ситуація у Петропавлівському, Павлоградському і Близнюківському районах досягла критичної позначки. Останньою краплею, яка переповнила чашу загального терпіння, було те, що після публікації статті Сталіна «Запаморочення від успіхів», а також постанови ЦК ВКП(б) від 14 березня 1930 р. «Про боротьбу з викривленнями партлінії в колгоспному русі» селяни отримали в наділі гіршу, ніж вони мали до колективізації, землю.

Повстання почалося вранці 5 квітня 1930 р. одночасно в трьох місцях Петропавлівського району: на хуторі Осадчому (звідкіля перекинулося на хутори Водяне, Сухий, Путятине, с. Мар'ївка, Кохівка, Нова Дача, Богданівка), хуторі Сонцеве і хуторах так званої Богдано-Вербки-Тернівської групи. Напередодні вночі до хутора Осадчого прибула озброєна група з Богданівки з 25 осіб. В Осадчому до них приєдналися родини «куркулів», усього 30 осіб, озброєних берданками, мисливськими рушницями, дробовиками, обрізами та холодною зброєю. Очолили повстанців брати Петро й Мойсей Бузови.

5 квітня повстанці спочатку вирушили до стаїн колгоспу і розібрали коней. На подвір'ї стаїні вони розправилися з двома активістами — братами Пашковими, потім попрямували до голови сільради Сивокобильського. Підійшовши до його квартири, один з селян почав кричати: «Бийте його, він забирав у нас курей, масло і сало» [163]. Інші вимагали, щоб Сивокобильський кинув зброю і вийшов на вулицю. Голова сільради цього не зробив, і тоді

повстанці відкрили стрілянину по його квартирі. Сивокобильський вистрибнув у вікно й кинувся тікати. Селяни побігли за ним. Під час перестрілки Сивокобильського було поранено, а коли він упав, повстанці підбігли й добили його. Крім голови сільради і братів Пашкових, селяни розправилися з уповноваженими райвиконкому Олійником і Петровим, секретарем сільради, членом партії Винниченком і двома місцевими активістами.

З хутора Осадчого загін повсталих вирушив на хутір Водяне, де, як зазначалось в одному з документів ДПУ, «склад господарств був цілком куркульським» [164]. Тут селяни розгромили комуну «Вільний край», розібрали коней, а також убили п'ять активістів.

Далі повстанці рухалися за маршрутом: хутори Сухий — Путятине — комуна ім. Рикова — Мар'ївка — Кохівка — Нова Дача. В усіх населених пунктах вони громили колгоспи, розправлялися з активістами. У доповідних записках ДПУ підкреслювалось, що в тих місцевостях, де проходили повстанці, до них приєднувалось майже все чоловіче населення. У селах залишалися тільки жінки, діти та старі люди.

Повстанці виступали під гаслами: «Геть комуноу та радвладу», «Хай живе Селянська влада», «За віру православну», «Геть комуністів», «Ми — виробники хліба, нам його не дають», «Щоб нам, селянам, віддали всю землю, і щоб ми платили податок, як і раніше, всі однаково, з десятини» [165]. Усі ці вимоги є типовими для селянських антиколгоспних рухів періоду колективізації. Поява політичних гасел свідчить, що селяни почали відкрито вимагати зміни існуючого режиму. Натомість мешканцям села потрібна була своя, селянська влада, яка б не втручалась у процес сільськогосподарського виробництва, не зганяла їх до колгоспів і встановила справедливі податки.

Так званих самостійницьких гасел повсталі не висували, бо основну масу повстанців становило населення заможних російських сіл — Тернівка, Богданівка та хуторів Осадчий і Богдано-Вербки. Із 210 чоловік, що були притягнуті до відповідальності, 156 були росіянами і лише 53 — українцями [166]. Цікава деталь: вочевидь, у зв'язку з тим, що негативні процеси, які відбувалися на селі у період суцільної колективізації, поєднувались у свідомості селян з ім'ям Сталіна, а Леніна вони ототожнювали з політикою непу, один із керівників Павлоградського повстання називав себе «другим Леніним» [167].

Озброєні повстанці були погано. Більшість зовсім не мала вогнепальної зброї. Після придушення повстання в учасників виступу було вилучено лише 47 рушниць, 18 обрізів, 4 гранати, 1 карабін, 11 револьверів, 220 набоїв і 11 багнетів [168]. Зрозуміло, що протистояти регулярним частинам міліції і загонам ДПУ повсталі селяни не могли, внаслідок чого вже на другий день виступу, 6 квітня, під час сутички з чекістами на Тернівській горі вони зазнали поразки. Почалися масові арешти. Тільки 6 квітня було заарештовано 213 осіб, а в ніч на 7 квітня — ще 150 [169]. На місцях проводилося прискорене слідство. Справи передавалися на розгляд надзвичайної трійки.

27 квітня був сформульований обвинувальний висновок, згідно з яким 210 осіб притягли до кримінальної відповідальності за ст. 54-2 КК УСРР:

«участь у збройному повстанні з метою захоплення влади в центрі й на місцях» [170].

7—19 травня 1930 р. відбулася надзвичайна сесія Дніпропетровського окружного суду. Напередодні її проведення секретарів райкомів і райвиконкомів Павлоградського, Петропавлівського, Васильківського, Юр'ївського, Близнюківського районів зобов'язали направити для участі у судовому засіданні групи активістів, членів колгоспів, радгоспів, які після повернення до села могли б дати «правильну оцінку цьому куркульському виступу — показати обличчя куркуля». Активістів рекомендувалося делегувати із сіл, де не лише проходили повстанці, а й були здійснені вбивства. Кожну групу мав очолити уповноважений — швидше за все для того, щоб не допустити непотрібних ексцесів під час судового засідання [171].

Повстанці звинувачувались у:

- створенні підпільної контрреволюційної організації куркулів, яка ставила за мету повалення радянської влади шляхом збройного повстання;

- розробці планів фізичного знищення комуністів та активістів, розгромі комун, тсозів та інших колективних господарств;

- здійсненні куркульського збройного повстання 5 квітня 1930 р. у селах та на хуторах Павлоградського, Близнюківського і Петропавлівського районів;

- вбивстві 30 активістів (із них 5 членів партії, 4 комсомольців, 1 військовослужбовця і 18 безпартійних);

- знищенні колгоспів і пограбуванні їхнього майна [172].

Згідно з вироком суду 27 активних учасників повстання були розстріляні, інших позбавили волі строком від 3 до 10 років, 19 чоловік було виправдано й звільнено з-під варті. Учасники Павлоградського повстання, які брали участь у вбивствах, не реабілітовані й дотепер за Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій» від 17 квітня 1991 р.

Та судом над повстанцями не було поставлено крапку у «Павлоградській справі». Почалися нові чистки, нові процеси. Відомо, що в окреме виробництво виділили справу повстанців хутора Богдано-Вербки [173]. За стандартними звинуваченнями засудили 24 особи, з них чотирьох — до розстрілу. Зауважимо, що за більшістю «селянських справ», що були сфабриковані чекістами упродовж 1930—1931 рр., слідчі органи, як правило, «встановлювали» зв'язок цих «контрреволюційних організацій» із павлоградськими повстанцями. Це стосується, зокрема, так званої «гупалівської групи», процес над членами якої відбувся у 1931 р. [174]. Всі вони були реабілітовані у 1992 р.

Після придушення повстання ситуація в Петропавлівському, Павлоградському, Близнюківському і суміжних з ними районах залишалася напруженою. За агентурними повідомленнями, «настрої селянства були не на користь радянської влади». Незважаючи на те, що місцеві можновладці провели активну пропагандистську роботу, організувавши численні збори, на яких засудили «бандитів» та куркулів, і використавши з цією метою навіть похорони активістів, більшість селян продовжували заявляти: «Ви нас примусили йти проти вас» [175].

Схоже, однак, що партійне й радянське керівництво Дніпропетровщини належних висновків з трагічних подій 5—6 квітня не зробило. Були лише підраховані збитки, які по Тернівській, Богданівській та Новодачинській сільрадах становили 18 706 крб 78 коп. [176]. У справі ж колективізації все залишилося на своїх місцях.

Після завершення суцільної колективізації нова хвиля селянських протестів на Дніпропетровщині була пов'язана з конфіскаційними хлібозаготівлями 1931—1933 рр., під час яких у селян вилучали не лише зерно, а й всі їстівні припаси. Найбільш поширеною формою селянської протидії в цей період були відмови від прийняття та виконання заготівельних планів. Особливо значних масштабів вони набули під час сільськогосподарської кампанії 1932/33 р., коли склалася критична ситуація з продовольством на селі. Переживши одну голодну зиму, селяни Дніпропетровщини вже не мали ніяких ілюзій щодо перспектив чергової хлібозаготівельної кампанії. Тим більше, що у таємній постанові ЦК КП(б)У від 20 жовтня 1931 р. держава офіційно проголосила своє ставлення до можливих продовольчих труднощів, тобто голоду: «міра забезпечення хлібом колгоспників залежить від розмірів врожаю. Відповідно низький урожай у колгоспі веде до зниження споживання» [177].

Селяни вважали хлібозаготівлі звичайним грабунком з боку держави, заявляючи: «Ми віддаємо останній хліб державі, а держава нам нічого» [178]. Тому в період заготівель 1932/33 р. колгоспники почали вимагати від радянських та партійних органів певних гарантій: спочатку оплата трудовнів, створення насінневих та фуражних фондів і лише потім — продаж хліба державі [179]. Частина колгоспників навіть виступала за те, аби не здавати хліб зовсім, вважаючи, що уповноважені самі могли б взяти участь у трудовому процесі замість того, щоб ходити по хатах, вишукуючи, де у селян приховано хліб [180].

Досить поширеною серед селян була і думка, що плани хлібозаготівель контрреволюційні. Про це, наприклад, відверто говорив бідняк Гулий з артілі «Комунар» Малоолександрівської сільради: «Давати колгоспу такий план, це значить робити контрреволюцію» [181]. А колгоспник Марченко з Солдатської сільради Апостолівського району додавав: «У центрі сидять куркулі, знову хочуть перекрутити, як в минулому році, коли ледве не поздохали з голоду» [182]. Найбільш освічені селяни навіть стверджували, що доведені до районів плани хлібозаготівель суперечать директивам ЦК і III конференції КП(б)У [183].

Та головним лейтмотивом селянських настроїв цього періоду була зневага. Колгоспники більше не бажали вірити державі, яка у минулому році залишила їх без хліба, а потім лише ухвалила низку постанов, де йшлося про помилки та хибні дії окремих комуністів. Тому при доведенні планів селяни з іронією запитували: «А скільки буде при виконанні плану зроблено перекручень лінії партії?» [184]. Тож і не дивно, що в 1932 р. відмови від прийняття планів стали звичайним явищем.

До подібних дій селян спонукав і принцип розподілу планів між районами та колгоспами, який здебільшого мав формальний характер.

Особливо потерпали від цього одноосібники, яким встановлювали непомірні завдання, щоб примусити вступити до колгоспів. Так, у Царичанському районі, де колгоспний сектор складав 64%, а індивідуальний — 36%, план поділили приблизно порівну: 11 тис. т повинні були заготовити колгоспи і 10 тис. т — одноосібники [185]. Як повідомляли із Криворізького району, одноосібники, аби уникнути заготівель, почали масово подавати заяви до колгоспів [186].

Оскільки в 1931—1933 рр. затвердження хлібозаготівельних планів ще зберігало певні риси демократичності (з ними повинні були погодитися загальні збори колгоспників), ця формальна демократія використовувалася селянами для їх зриву. Беручи активну участь у зборах, вони «попереджали» представників влади про необхідність припинення експропріацій. В окремих селах такі збори були взагалі зірвані, в інших — тривали декілька днів (Прядівка, Закривці, Топчине, Бабайківка, Китайгород) [187]. У с. Кринички (колгосп «Червоний яр») жінки організували волинку. Колгоспниці кинули роботу і прийшли до сільради, вимагаючи зменшити план заготівель [188].

Своєрідною при цьому була поведінка рядових комуністів і комсомольців. Скуті жорсткою внутрішньопартійною дисципліною, вони боялися відкрито демонструвати свою незгоду з генеральною лінією партії. Натомість, чи не вперше з початку колективізації, партійці відмовилися від бездумної підтримки чергової господарсько-політичної кампанії. У більшості сіл вони зайняли нейтральну позицію, не голосуючи і не виступаючи на зборах. У деяких селах комуністи й комсомольці залишали збори тоді, коли треба було голосувати, ухиляючись у такий спосіб від участі у затвердженні заготівельних планів.

Та найбільше дивувало Кремль те, що значний опір доведенню хлібозаготівельних завдань демонструвала низова ланка радянського та партійного апарату області: голови колгоспів, сільрад, секретарі сільських партосередків, голови райвиконкомів та секретарі райкомів, тобто безпосередні виконавці політичного курсу партії й держави. Цей феномен пояснювався тією парадоксальною ситуацією, в якій опинилися місцеві можновладці. З одного боку, виконання державного плану за будь-яку ціну було першою заповіддю і першочерговим завданням кожного керівника. А з другого, у 1931/32 р. і особливо у 1932/33 р. при нереальності хлібозаготівельних завдань їх реалізація ставала досить проблематичною. Голови сільрад і колгоспів добре розуміли, що за поганий результат вся відповідальність буде покладена на них, а це означало в кращому разі звільнення з роботи й виключення з лав партії, у гіршому — арешт і катівні ДПУ. Ось чому нерідко місцеві керівники наполегливо відмовлялися від прийняття планів і вимагали їх зменшення. Свої відмови вони, як правило, пояснювали нереальністю планів, що завчасно ставило під сумнів їх виконання. Так, голова Великолепетиського райвиконкому напередодні хлібозаготівель заявив: «План не можна виконати, він нереальний, і через два місяці будуть писати в газетах, що Великолепетиський район відстає з виконанням хлібозаготівель» [189] (між іншим, насправді так і сталося).

Окремі представники районної влади намагалися переконати обласних можновладців переглянути планові завдання, що називається, з цифрами в руках. Так, в Орхівському районі створили спеціальну комісію для визначення врожайності (крім діючої обліково-контрольної), до складу якої включили науковців і весь актив району. Комісія здійснила об'їзд усіх сіл і підготувала акт, в якому була визначена врожайність і площі загиблих посівів. Але реакція обкому на ці показники була прогнозованою: «Треба бути наївними людьми, щоб повірити в те, що написано в цих актах», — заявив на нараді з питань заготівель партійний керівник області В. Чернявський [190].

Маючи досвід хлібозаготівельної кампанії 1931/32 р. і голодної зими та весни 1932 р., голови сільрад і колгоспів відмовлялися приймати новий план ще й тому, що вважали аморальним знову залишити селян без хліба. Завідділом Нижньосірогозького райкому КП(б)У Кривенко з цього приводу заявив: «План хлібозаготівель ми приймати не будемо, бо за своїми розмірами його не можна виконати, а йти на те, щоб залишити людей голодними, — злочин» [191]. Звичайно, місцеві керівники чітко усвідомлювали, що за голод перед селянами доведеться відповідати саме їм, а не членам ЦК. Тому деякі з них навіть вимагали зняти їх з роботи або здавали партквитки, щоб не брати участь у нових експропріаціях селянського зерна [192].

Антизаготівельні настрої на селі ще більше посилювалися після першого зниження планів. На думку колгоспного та партійного активу, ці зміни підтвердили небезпідставність їхніх дій під час доведення державних завдань. «Добре розкласти плани на папері», — говорили вони, розуміючи водночас, що зменшення плану не може істотно вплинути на його виконання [193]. Типовим у цьому відношенні був виступ інспектора Терпінянського райвиконкому Прилипова: «Зниження плану нічого не дасть. Раз хліба немає, то тут зменшуй — не зменшуй, а толку від цього не буде». Окремі керівники з цього приводу навіть іронізували: «Казали, що напередодні свята нас залишать без уваги, а хіба це не подарунок, це ціла милостиня. Навряд тільки її народ прийме. Хліба вже немає» [194]. Основний же зміст усіх виступів зводився до того, що потрібно було «відразу все добре обговорити і встановити реальні плани, які б не змінювались. Це було б краще, ніж зараз знижувати» [195].

Існування опору хлібозаготівлям з боку районної та колгоспної ланки визнавало й центральне та республіканське керівництво. Так, Й. Сталін у листі Л. Кагановичу від 11 серпня 1932 р. відзначав (наводимо мовою оригіналу): «Говорят, что в двух областях Украины (кажется, в Киевской и Днепропетровской) около 50-ти райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным. В других райкомах обстоит дело, как утверждают, не лучше» [196]. А ЦК КП(б)У в директивному листі від 28 серпня 1932 р. констатував: «Усі зусилля радянського та партійного апарату при доведенні планів були спрямовані на те, щоб одержати для свого району мінімальний план» [197]. І хоча ЦК зазначав при цьому, що факти, які змогли б довести незадовільний стан з врожаєм і зменшення посівної

площі, підбиралися навмисно, ясно було одне: основною причиною протидії стало нав'язування районам та колгоспам нереальних планів.

У цілому позицію низової ланки радянського та партійного керівництва досить адекватно й повно характеризують зведення про факти «правопортунистичних» настроїв і опору хлібозаготівлям з боку членів партії та комсомольців від 20 листопада 1932 р., які були складені за матеріалами ДПУ УСРР. Такі випадки були зафіксовані в 95 селах 38 районів Дніпропетровської області з боку 26 відповідальних працівників, 14 уповноважених райкомів партії, 6 голів сільрад, 49 голів і членів правлінь колгоспів, 25 секретарів партосередків [198].

Додамо, що вже під час хлібозаготівельної кампанії деякі місцеві керівники, а також уповноважені з хлібозаготівель, намагалися уникнути відповідальності за невиконання нереальних планів, наважувалися на так звану «симуляцію терактів». У Межівському районі, наприклад, уповноважена райпарткому по с. Гаврилівка П. Павленко, не бажаючи залишатись у селі, власноруч інсценувала проти себе замах, подряпавши собі обличчя і тіло голкою. Такий самий уповноважений у Мелітопольському районі А. Волтянський навмисно прострелив собі передпліччя лівої руки, за що був засуджений до 10 років концтабору. Всього ж протягом жовтня 1932 — січня 1933 р. у Дніпропетровській області було виявлено 7 випадків подібних самострілів [199].

Процес затвердження заготівельних планів 1931—1933 рр. супроводжувався масовими виїздами із села колгоспників та одноосібників. У Коларівському районі «відхідництво» мало переважно сезонний характер. Селяни залишали свої домівки на період хлібозаготівельної кампанії й поверталися після її закінчення [200]. Але з більшості районів Дніпропетровщини колгоспники та одноосібники виїжджали назавжди: одні поповнювали лави робітників на Донбасі та Дніпробуді, інші тікали від голоду в Сибір, на Кавказ, Урал.

Першими села покидали одноосібники, котрі розуміли, що невиконання плану все одно обернеться для них експропріацією й висилкою. За даними Кам'янського райкому, станом на 11 листопада 1932 р. район залишило 1 000 одноосібних господарств із 4 500, причому з с. Водяне виїхало 188 родин, або 28,5%, з с. Дніпровка — 123 (14,4%) [201]. Водночасно з місць знімалися і колгоспники, здійснюючи це переважно стихійно, напівлегально, без погодження з правліннями колгоспів та сільрад.

Особливо масового розмаху виїзди селян набули навесні 1933 р. Зауважимо, що ще під час хлібозаготівель 1931/32 р. органи ДПУ почали встановлювати дозори проти втікачів з села, а сільрадам та правлінням колгоспів було заборонено надавати селянам дозвіл на виїзд. Проте спинити голодну міграцію було непросто. Так, в Олександрійському районі у грудні 1931 р. із сіл виїхала 961 особа, з них 148 — з родинами; у січні 1932 р. — 1 377 осіб (321 з родинами) [202]. Село Менчикури Великобілозерського району за півтора місяця (грудень 1932 — січень 1933 р.) покинув кожен четвертий мешканець [203]. Із колгоспів

«Переможець» та «Влада Рад» Дмитрівської сільради Долинського району взимку 1932 р. виїхали всі колгоспники, внаслідок чого навесні нікому було виходити в поле [204].

Щоб припинити стихійне відхідництво з українського села, ЦК КП(б)У та РНК УСРР 23 січня 1933 р. звернулися до всіх обкомів республіки з директивним листом, яким заборонили продаж квитків за межі республіки тим селянам, які не мали спеціального дозволу райвиконкому, і рекомендували провести серед колгоспників відповідну роз'яснювальну роботу. «Попередити їх, що у разі виїзду в інші райони їх там будуть заарештовувати», — наголошувалося в документі [205]. Проте вжиті заходи очікуваних результатів не дали, бо селяни, прагнучи вижити в умовах голоду, вдавалися до різноманітних хитрощів. Генсек КП(б)У С. Косіор у доповідній записці до ЦК ВКП(б) від 15 березня 1933 р. був змушений визнати, що «виїзд із села, незважаючи на запроваджені перешкоди, набув значних масштабів» [206].

Неорганізоване відхідництво селян, особливо в районах так званої промислової смуги, призводило до того, що колгоспи залишалися без кваліфікованої робочої сили, зокрема трактористів. У колгоспі ім. Затонського Олександрійського району навесні 1932 р. «нікого було ставити до коней і свиней» [207]. А в Долинському районі у квітні 1932 р. з'явилися колгоспні бригади, які склалися виключно з жінок [208].

Негативним наслідком відхідництва, зумовленого голодом, стала і руйнація селянських родин. Голодні батьки кидали своїх дітей і тікали з села. Взагалі заробітчанство за умов голоду стало для селян Дніпропетровщини своєрідним способом виживання. Так, на х. Тернова Балка, де мешкало 28 одноосібних господарств, у січні 1933 р. 26 чоловіків виїхали на роботу до міста, залишивши дружин з дітьми. А у восьми господарствах виїхали й жінки, залишивши вдома по шестеро дітей віком від 9 до 10 років. Ці діти самостійно жили й господарювали, двері тримали зачиненими, нікого не впускали. Коли до них приходили представники влади, діти підіймали галас, що «вони голодні, а де їх батьки — не знають» [209].

У цілому стихійне відхідництво засвідчило тенденцію, яка формувалася в колективізованому селі: відмову селян від роботи на землі через те, що держава не оплачувала їхню працю в колгоспах. Так, селянка із с. Борисівка Нікопольського району (січень 1932 р.) заявила наступне: «Потрібно кидати займатися сільським господарством, тому що і в колгоспника, і в одноосібника хліба не вистачає навіть для прожиткового мінімуму».

Специфічною формою протидії селян хлібозаготівлям, проявом їхніх антиколгоспних настроїв було так зване «розбазарювання хліба», тобто його приховування, розкрадання, використання особливою режиму обмолоту. Примусово зігнані в колгоспи селяни з самого початку не відчували себе в них господарями. Події зими — весни 1931—1932 рр. наочно продемонстрували, що держава не забезпечує хлібом навіть чесно зароблені трудовні. За даними С. Косіора, у 1931 р. 48% господарств України нічого не видали на трудовні, а у наступному їх кількість тільки на Дніпропетровщині зросла до

94,8% [210]. Тому перед загрозою нового голоду селяни й почали «отоварювати» трудовні самовільно. У більшості колгоспів Дніпропетровщини мало місце «зрізання колосків». Тих селян, хто цим займався, називали перукарями. Місцеве чиновництво ставилось до цього дійства цілком спокійно: «збирають і нехай собі збирають» [211], бо розуміло, що незібраний хліб все одно пропаде у полі.

Документи свідчать, що республіканське керівництво прекрасно усвідомлювало можливість подібного розвитку подій. В. Чубар у листі В. Молотову і Й. Сталіну ще 10 червня 1932 р. попереджав: «Щоб забезпечити себе на зиму краще, ніж торік, почнуть масові крадіжки хліба. Те, що спостерігається тепер, — викопування посаженої картоплі, бурякових висадок, цибулі тощо — буде відтворюватися в набагато більших розмірах у період визрівання озимини» [212]. Йому вторив Г. Петровський: «Від голоду селяни зніматимуть недозрілий хліб, і його багато може загинути даремно» [213].

І дійсно, у 1932 р. крадіжки хліба стали настільки масовими, що, виступаючи на партконференції у Запорізькому окрузі в лютому 1933 р., перший секретар Дніпропетровського обкому партії М. Хатаєвич наголошував: «Чи всі колгоспники крали? Дуже невеликий відсоток не крав — відсотків 10—15. Навіть ті, які заробили по 400—500 трудовнів, тягли колгоспний хліб, але набагато менше, бо їм ніколи було красти, вони працювали» [214].

Щоб припинити подібні явища, місцеве керівництво вдавалося до нетрадиційних заходів. Так, у Криворізькому районі міськпартком і президія міськради ухвалили рішення закріпити за кожною молотаркою активіста, комсомольця, комуніста або перевіреного колгоспника, котрі пильно стежили б за роботою селян [215]. Водночас було вирішено організувати збір колосків, залучивши до нього комсомольців, піонерів, учителів та учнів шкіл.

Хліб, принесений з поля або, якщо пощастило, отриманий в рахунок 15% авансу на трудовні, селяни, як правило, приховували, бо добре знали звичку влади «мобілізувати всі ресурси» для потреб «соціалістичного будівництва». При цьому, як свідчать документи, вони виявляли велику винахідливість, ховаючи хліб у могилах, у домовинах поверх покійників, у ямах, туалетах. Зерно засипали у великі скляні бутлі, набивали ним іграшки, рукавиці, вкривали дахи хаг [216]. Про масштаби приховування хліба певне уявлення дає така статистика: під час обшуків у грудні 1932 — січні 1933 р. у Василівському і Нововасилівському районах було виявлено 200 ям з зерном, у Нижньосірогозькому — близько 400, у с. Новопрікопівка Великотокамського району — 550, у с. Кочережки Павлоградського району — 34 [217].

Окрім того, селяни, що працювали біля молотарок, практикували такий спосіб обмолоту, при якому зерно частково йшло в солому і полу. Потім взимку чи навесні вони таємно переобмолочували солому, що дозволяло їм дожити до нового врожаю. Як повідомляв 17 вересня 1932 р. секретар Царичанського райкому партії, у районі постійно здійснювався таємний переобмолот зерна на домашніх млинах, яких нараховувалось близько 100 [218].

Між тим не викликає сумніву, що «розбазарювання» хліба селянами не могло суттєво вплинути на заготівлі, оскільки відносно розмірів плану було незначним. Особлива ж увага партійних органів до всіх випадків крадіжок та приховувань пояснювалася скоріше політичними, а не економічними мотивами. Адже перекласти вину за невиконання плану на «шкідників» і «куркулів» було значно простіше, аніж назвати справжні причини.

Поряд з пасивним опором хлібозаготівлям селяни Дніпропетровщини у 1931—1933 рр. вдавались і до активних методів впливу на органи влади: підпалів колгоспних будівель, майна активістів, здійснювали напади і вбивства уповноважених, заготівельників, виготовляли і поширювали антиколгоспні листівки тощо. Здебільшого на такі кроки селян штовхав відчай. Так вони захищали своє право на життя, на власність, на зароблений хліб. Тому всі ці прояви селянського невдоволення були стихійними, спорадичними. Коли, наприклад, у с. В'язівка Павлоградського району до одноосібника Слакви прийшла з обшуком комісія, то господар порубав косою одяг одному з її членів, а його донька поранила вилами іншого. Подібний фінал мала акція з вилучення прихованого зерна у селянина Шуліки з с. Олексіївка Нікопольського району [219]. А мешканець с. Нововолодимирівка Новопраського району Коломієць у відповідь на повідомлення заготівельників про його арешт, висилку родини і конфіскацію майна за несплату податку взявся за зброю і вбив двох членів бригади та активістку — сусідку, а одного тяжко поранив [220].

Усього за період з жовтня 1932 по січень 1933 р. на Дніпропетровщині у ході хлібозаготівель було зафіксовано 7 вбивств, 10 замахів на вбивство, 5 поранень і 6 випадків побиття представників влади та активістів [221]. Більшість терористичних актів залишились нерозкритими.

Досить поширеним методом боротьби селян були підпали, які вражали майно та будівлі не тільки заготівельників, а й колгоспів. У с. Преславль Коларівського району, скажімо, від навмисного підпалу згоріла стайня [222]. У с. Дмитрівці підпалили хату секретаря партосередку Козирьова [223]. У Божедарівському районі (с. Алферівка) від пожежі постраждав колгоспний активіст Чалий і члени його сім'ї [224]. У цілому за період з жовтня 1932 по січень 1933 р. в області було скоєно 28 підпалів, з яких лише у 6 випадках були виявлені злочинці [225].

Ненавість селян спрямовувалася передусім на уповноважених, про що свідчить більшість терористичних актів. Саме в них селяни вбачали головних винуватців своїх бід: непосильних заготівельних планів, експропріацій, обшуків, а пізніше й голоду. Після приїзду уповноважених до села колгоспники нерідко попереджали їх: «Коли будете брати хліб, голови повідриваємо» [226], «Почекайте, незабаром з цими наганами, що ви їдете до нас, ми будемо розправлятися з вами» [227]. Селяни вважали уповноважених звичайними грабіжниками, які цілий рік нічого не роблять, ніде не працюють, а як підходить осінь, приїжджають до сіл вишукувати хліб, застосовуючи при цьому методи, далекі від гуманізму, елементарної людяності й порядності. Ось чому, з точки зору селян, було цілком правомірним боротися з

ними усіма можливими методами, хоча переважно таємно, щоб не потрапити до ДПУ.

Одним із проявів селянської протидії були й антирадянські листівки, хоч їх зафіксовано небагато (с. Перещепине Новомосковського району, с. Покровка Покровського району, станція Діївка Дніпропетровського району та ін.) [228]. У більшості з них лунали заклики до збройного опору. Частина попереджала уповноважених і активістів, щоб ті припинили експропріації хліба. Голова колгоспу Шепель з Терпінянського району, приміром, знайшов біля дверей своєї хати листівку такого змісту: «Скоро тобі кінець. Ми тебе знищимо. Загнав ти невинних людей, залишивши комуна голодною» [229]. Залякуючи за допомогою листівок представників влади, селяни, очевидно, намагалися хоча б якимось чином нейтралізувати їх надмірну «агрорактивність» і пом'якшити прес експропріацій.

У цілому в 1931—1933 рр. опір заготівлям набув значних масштабів. Це змушене було визнати навіть центральне керівництво, яке пояснювало труднощі заготівельної кампанії «проникненням до колгоспів та радгоспів антирадянських елементів й організації ними шкідництва та саботажу» [230], а також «неправильним, немарксистським ставленням до колгоспів та радгоспів значної частини сільських комуністів» [231]. Між тим, як свідчать документи, опір селянства хлібозаготівлям був зумовлений не підбурюванням їх з боку «куркульських та антирадянських сил», а нереальними планами, масовими репресіями та експропріаціями. Всі прояви опору мали стихійний і переважно пасивний характер: розбазарювання хліба, поширення контрреволюційних листівок, відмови від прийняття та виконання заготівельних планів, а тому були скоріше актами відчаю, ніж спланованими акціями.

Нова хвиля селянських протестів під час хлібозаготівель 1931—1932 рр. і головне — відкритий опір місцевого керівництва призвели до того, що у Сталіна і його оточення виникає розуміння: Москва «може втратити Україну». Тому тодішня компартійна верхівка вирішила застосувати новий метод впливу на українське селянство: упокорення голодом.

Документи свідчать, що селяни Дніпропетровщини прекрасно усвідомлювали причини катастрофи 1932—1933 рр., вважаючи, що перш за все Голодомор став закономірним наслідком суцільної колективізації. Нав'язана «зверху», вона здійснювалася шляхом примусу, насилля («Добровільно записався у колгосп і повісився»), руйнуючи традиційні селянські цінності, стиль життя, устрій, повністю спустошуючи село («Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні») [232].

Водночас у колгоспах сформувалось нове, специфічне ставлення до праці. Як відзначає дослідник О. Михайлюк, «з усіх моральних чеснот у селянській етиці чи не найбільше цінувалася працьовитість. Тяжко працювали не лише бідняки, а й заможні селяни і члени їх сімей...» [233]. У колективізованому ж селі спостерігалася інша ситуація. Ось як описує початок трудового дня в колгоспі «Соцштурм» Софіївського району газета «Зоря» за 27 квітня 1933 р. :

«Рано прокинувся бригадир Олійник Михайло і підтюпцем побіг від хати до хати. Постукав у двері, потарабанив у темну шибку:

— Любо! Оксано! На степ сьогодні.

У вікні з'явилася розпатлана голова Оксани Солянички:

— Кого чорти там попід вікнами серед ночі носять?

— Яка там ніч. Уже ранок. На степ, кажу, виходь.

— Проходь, проходь, далі загадуй. Не піду я в степ. Ти мене вдовольни спочатку, щоб я сита й напоєна була, а тоді кажи на степ.

Зі світанку до 12 годин дня бігав бригадир із хати в хату, та наслідки були ніяк не втішні. На бригадний двір о першій зійшлася не вся бригада Олійника Михайла. Так і в інших бригадах артіль» [234].

Селяни підкреслювали, що після колективізації на селі виникла парадоксальна ситуація, коли головною особою в процесі виробництва став не селянин-трудівник, а начальник, — уповноважений, голова колгоспу, бригадир: «На кожний гектар — директор» [235].

Закономірно, що під час Голодомору антиколгоспні настрої на селі значно посилювалися. Селяни вважали, що їх обдурили: «Обіцяли багато, коли приймали в колективи, а тепер ми босі» [236]. Тому знову почали вимагати розподілу посівної площі й колгоспного майна, заявляючи, що «немає сенсу залишатись у колгоспі, бо ми не отримали хліба, хоча і працювали» [237]. Навесні та влітку 1932 р. антиколгоспні настрої селян вилилися у численні виходи із колгоспів, розбори усуспільненого майна й худоби, вимоги виділення озимих та ярових посівів. У Дніпропетровській області в червні 1932 р. тільки у 17 колгоспах 5 районів колгоспники подали 269 заяв про вихід з них. А в Україні у 111 районах (475 колгоспів) надійшло 14 055 подібних заяв, було розібрано чимало коней, корів, реманенту [238].

Бажання колгоспників повернутися до одноосібного способу ведення господарства уособлювалося і в численних чутках, що поширювалися на селі в той період. За повідомленням ДПУ УСРР, в багатьох районах України навесні 1932 р. наполегливо поширювались чутки, що «наступив новий неп — куркулям повернуть землю й майно. За тими, хто вийде з колгоспів до 1 липня 1932 р., закріплять земельні ділянки на 25 років, а тих, хто не вийшов, прикріплять на довгі роки до колгоспів, які потім перетворять у радгоспи» [239]. Селяни сподівалися, що найвище керівництво вже усвідомило неефективність колгоспів, а тому нібито пішло на їх ліквідацію. Так, у Магдалинівському районі колгоспники розповідали про те, що «приїхав Молотов і розігнав окремі колгоспи в Новомосковському районі», жалкуючи, що не заїхав до них: «Якби нам тільки слово сказали, відразу розбіглись би» [240]. А в Божедарівському районі селяни подеїкували, що «ЦК вже виданий маніфест про розпуск колгоспів на 10 років, бо люди дуже бідні», і що колгоспи, розташовані поблизу міст, вже розпущені [241].

Подеколи свої сподівання на ліквідацію ненависного колгоспного ладу селяни пов'язували з війною або тиском на СРСР з боку іноземних держав. Ширилися чутки про те, що «СРСР з Америкою веде переговори про розпуск

колгоспів. Америка пропонує розпустити на 30 років, а СРСР погоджується на 15 років» [242].

І все ж, як впливає із змісту селянських листів до центральних органів влади, фольклору та розмов, основну причину голоду вони вбачали у надмірних хлібозаготівлях, під час яких у колгоспників та одноосібників вилучили весь хліб. Особливу ненависть у селян викликала діяльність так званих «буксирних бригад», котрі використовувалися для прискорення хлібозаготівель у колгоспах, що відставали з виконанням плану. Руками цих уповноважених, які діяли безжалісно й жорстоко, місцева влада відбирала останній хліб у селян. А відтак саме їх діяльність відобразилася у численних селянських прислів'ях і частівках. Ось лише деякі з них: «Буксир ходить попід хати, щоб у людей хліб забрати»; «Буксир добре старається — мужик під тинном валяється»; «Буксир працює — селянин старцює» [243].

З початком голоду ще більше посилилася напруженість у відносинах між містом та селом. У колгоспників дедалі виразніше формувалася думка про те, що голод спровокований самою державою, яка весь вилучений у них хліб вивезла у міста для задоволення потреб робітників і партфункціонерів: «М'ясо забирають, сало забирають, і все це постачають до міста, щоб міські не охляли, а мужик нехай гине», «У місті їдять білий хліб, консерви, а нам, селянам, нічого не дають, тільки і знають, що беруть» [244]. Напевно, такі погляди формувалися також через запровадження у місті карткової системи постачання робітників та забезпечення продовольчими пайками службовців. Навіть за таких складних умов, намагаючись уникнути соціального вибуху, партійне керівництво забезпечувало хлібом великі промислові центри.

Неабиякий вплив на формування антагоністичних настроїв селян щодо міста справляла і діяльність численних уповноважених під час хлібозаготівель, які були переважно представниками міського партійного та радянського апарату.

Ще однією причиною голоду, на думку селян, стало вивезення хліба за кордон. Саме про це йшлося в багатьох селянських частівках, численних розмовах, під час яких висловлювалась навіть версія про те, що більшовики вивезли хліб за кордон, щоб відкупитися від світової буржуазії, яка погрожує війною. Як зазначав мешканець с. Городище Нікопольського району Іван Гоц, «додатковий план хлібозаготівель дали тому, що Японія оголосила війну СРСР, і за хліб бажають помиритися» [245].

Непоодинокими серед селян були й думки про те, що голод викликаний відверто антиукраїнською політикою Москви. «З України Радянська влада сміється, — заявляли вони. — На Кавказі хліб, а у нас позабирали, і ми тепер голодні» [246]. Зміцнювали селян у цій думці і листи, отримувані ними від близьких та знайомих із Сибіру, Уралу, Білорусії, котрі писали, що живуть добре. Опосередковано підтверджували це й самі органи влади, забороняючи селянам залишати домівки й не даючи довідок для виїзду. В результаті у селян формувалася усталений погляд, що «пропали вони тут, на Україні», що «в Москві та біля Москви там рай, а на Україні — ад» [247].

Селяни нерідко порівнювали «новий» голод 1932—1933 рр. і «старий» — 1921—1923 рр., констатуючи, що останній виник через посуху, яка спричинила неврожай, тоді як перший настав внаслідок свідомих дій влади — тотальної експропріації продовольства під час хлібозаготівельних кампаній. Відмінність між ними вони вбачали і в тому, що на початку 1920-х рр. у голодуючих була можливість вижити, придбавши хліб на базарі чи вимінявши його на цінні речі. Та й влада не відбирала у них продовольство. У 1932—1933 рр. селян позбавили такої можливості. Тому мешканці Дніпропетровської області А. Коваль і П. Поліщук у листі до Й. Сталіна відзначали: «Зараз, якщо хтось зможе приховати [хліб], то ... він їсть його як злодій, тому що якщо дізнаються, то з рук відеруть останній [шмат], накладуть [штраф], а потім розкуркулять» [248].

Інакше причини «продовольчих труднощів» тлумачило місцеве партійне керівництво. На його думку, головними винуватцями голоду були самі селяни, які розкрадали хліб і погано працювали в колгоспах. Так, секретар Високопільського райпарткому повідомляв 1 квітня 1933 р., що всі голодуючі селяни колгоспу ім. Сталіна, які одужали після надання їм продовольчої допомоги, нібито заявляли: «Хоча б швидше піднятися на ноги й піти на роботу та працювати день і ніч, щоб наш колгосп був заможнішим за інших, тому що через те, що в 1932 р. ми погано працювали, дійшли до голодовки» [249].

Неважко дійти висновку, що селянство Дніпропетровщини досить точно оцінило причини Голодомору 1932—1933 рр., зрозуміло їх сутність і адекватно відреагувало на тодішні події, що мало чим різниться від сучасних тлумачень трагедії в українській і зарубіжній історіографії.

У даному контексті, гадаємо, не зайвим буде детальніше охарактеризувати загальну морально-психологічну атмосферу, що панувала в селах Дніпропетровщини, без чого наряд чи можлива адекватна оцінка селянських настроїв періоду голодного лихоліття. Її своєрідність можна визначити такими рисами. Передусім це була атмосфера страху, ворожнечі, ненависті, що виникла під впливом масштабних репресій щодо селянства у ході хлібозаготівель 1931—1933 рр. Як відзначав автор одного з листів, надісланих на адресу ЦК ВКП(б), «терор населення... набув уже такого розмаху, що... ні в кого немає ніякої гарантії, що його не викинуть з колгоспу, не заберуть останнє барахло і останню крихту з столу» [250].

Не можна при цьому не враховувати, що голод викликав серйозні зміни у психіці людини. Канадський дослідник професор М. Міщенко визначив їх таким чином: «Послаблена кора головного мозку втрачає контроль над дальніми центрами — місцями спадкових інстинктів. У результаті інстинкт їжі, що викликає велику активність людини, стає домінуючим і веде до змін свідомості. Цей інстинкт диктує нові закони поведінки й повністю трансформує духовні погляди людини. Родинні зв'язки губляться, зникають дружні почуття. Батько кидає сім'ю, яка розпадається. Діти, які особливо гостро сприймають і відчувають безпорадність своїх батьків, тікають» [251]. Додамо, що діти відчували не тільки психологічні зміни в системі родинних

відносин, а й реальну загрозу власному існуванню, оскільки послаблення ясності розуму у їхніх батьків перетворювало нормальних у минулому людей на канібалів. Досить характерним у зв'язку з цим уявляється випадок, наведений у дослідженні Р. Конквеста: «В одній хаті було щось подібне до війни. Всі пильно стежили одне за одним. Люди перехоплювали крихти одне від одного. Жінка підіймалася на чоловіка, а чоловік на жінку. Мати ненавиділа дітей» [252]. Це був своєрідний психоз, який виникав у голодній людини і був зумовлений специфічними фізичними та психологічними змінами в цілому.

У міру того, як посилювався голод, зростав і рівень злочинності серед населення області: вбивства, грабунки заради шматка хліба ставали повсякденним явищем. Про це свідчить анонімний лист так званої «групи комуністів» до Дніпропетровського обкому КП(б)У (лютий 1933 р.): «Багато квартир як у селі, так і в містечках зачинаються зсередини і вдень, і вночі, тому що всі живуть у небезпеці, і немає жодної гарантії, що ось-ось [не] постукають, [не] заберуть все істивне і [не] вб'ють серед білого дня. Де шукати захисту? Міліціонери самі недоідають і трусять» [253]. А секретар Покровського парткому Трунов 13 червня 1933 р. повідомляв про збільшення кількості крадіжок у будинках колгоспників і в колгоспних коморах. Крали «2—3 центнери продовольства, корів, телят, курей» [254]. Іноді об'єктами злочину ставали навіть «зернята квасолі, посаджені в землю на грядках, або борщ з печі» [255].

Голодні селяни пильнували одне за одним. Очевидці трагедії згадують, що особливу увагу знесилених людей привертали будинки, у яких топили піч: «бо, мовляв, топить, то це значить — щось варить! І частенько залишена господарем хата була «ревізована» злодіями, а повернувшись до хати, господар не знаходив у печі свого борщу» [256]. Тому деякі люди відмовлялися допомагати голодуючим, аргументуючи це тим, що якщо їм дати хліб, то «прийдуть вночі і заберуть, не зупиняючись перед вбивством» [257].

Особливо навесні 1933 р. збільшилася кількість крадіжок худоби. Викрадених коней, корів, овець голодні селяни різали і використовували для власного споживання. Лише в Олександрійському районі Дніпропетровської області протягом березня — квітня 1933 р. викрали 30 коней із колективних об'єднань і радгоспів, у Мелітопольському — більше 50 корів [258]. Про неспроможність захисників порядку протидіяти таким злочинам красномовно свідчить факт викрадення трьох коней з подвір'я Олександрійської міліції [259].

Вихід із ситуації центральне й місцеве керівництво традиційно вбачало в застосуванні «жорстких репресій». Притягуючи крадіїв до кримінальної відповідальності, органи юстиції мали керуватися постановою ВУЦВК від 21 грудня 1932 р. «Про охорону кінського поголів'я», яка зобов'язувала застосовувати за крадіжку коней в усупільненому секторі найвищий захід соцзахисту із заміною за пом'якшуючих обставин позбавленням волі на строк від 10 років [260]. Як можна зрозуміти із листування Дніпропетровської обласної та районних прокуратур, органи юстиції під час розгляду справ не

мали враховувати обставин скоєння злочину, тобто вчинення його бідняками, нересидивістами через «дійсно важкий стан із харчуванням» [261].

Згідно з інструкцією Наркомату юстиції УСРР від 9 лютого 1933 р., усі актуальні справи про крадіжки коней в усупільненому секторі належало розглядати тільки в облсудах. У результаті протягом березня — першої половини квітня 1933 р. виїзна сесія Дніпропетровського облсуду в Мелітопольському районі розглянула п'ять подібних справ, за якими засудила до розстрілу 6 осіб [262].

Ще одним об'єктом зазіхань голодних селян стали насінніві фонди. Кількість украденого насіння зазвичай була незначною — наприклад, у колгоспі ім. Сталіна зони обслуговування Новогригорівської МТС два колгоспники набрали насіння в кишені [263].

Щоб захистити посівматеріал від розкрадання помираючими від голоду селянами, 17 березня 1933 р. РНК УСРР видає спеціальну постанову, якою зобов'язує облвиконкоми, райвиконкоми й директорів МТС «негайно вжити найрішучіші заходи щодо охорони насіння, притягаючи до справи охорони ДПУ, міліцію та найбільш надійних і перевірених колгоспних активістів». Осіб, винних у крадіжці насіння, мали карати за законом від 7 серпня 1932 р. Наркомат юстиції зобов'язав «забезпечити негайне відрядження на місця виїзних сесій облсуду для термінового розгляду справ» [264].

Оскільки голодні селяни намагалися викрасти не лише зерно, а й насіння для городів — картоплі, буряку, цибулі, кабачків, органи юстиції, забезпечуючи проведення «городньої кампанії», звернули увагу й на цих крадіїв. Так, на Дніпропетровщині упродовж місяця (з 10 липня до 10 серпня 1933 р.) порушено 337 справ і засуджено 368 осіб [265].

Коли визрів новий урожай, голодні селяни почали зрізати колоски на колгоспних ланах. Нерідко зрізанням колосків займалися діти. На думку органів ДПУ, дорослі спеціально використовували їх для крадіжок, аби уникнути відповідальності, тому влітку 1933 р. набуває поширення практика покарання батьків неповнолітніх крадіїв. Скажімо, у Люксембурзькому районі Дніпропетровської області в липні 1933 р. засудили двох селян за «перукарство» їхніх дітей [266]. При цьому допущено чергові «перекручення революційної законності», «коли судили середняків-колгоспників, що сумлінно працюють у колгоспі, весь час зайняті в степу, <...> за те, що їхні діти зрізали декілька колосків» [267].

Загалом об'єктом злочинів ставала переважно приватна власність колгоспників та одноосібників. Зростала й кількість крадіжок колгоспного і радгоспного майна, але несуттєво. На наш погляд, це зумовлювалося дією «закону про п'ять колосків», а також відсутністю в більшості колективних об'єднань будь-яких продовольчих припасів. Той факт, що більшість крадіїв були «злочинцями з безвиході», доводять офіційні документи, де наголошувалося: «Значний відсоток учасників бандитизму склали бідняки та середняки колгоспники, які раніше не мали судимостей» [268].

Частішали випадки, коли селяни, прагнучи отримати продовольство, не зупинялися перед убивством. Мелітопольський дільничний прокурор у

квітні 1933 р. повідомляв, що «останнім часом по району маємо дуже часто випадки грабунку з убивством». Так, у с. Кизияр у хаті вбили жінку та двох дітей, у с. Радивонівка Якимівського району — чоловіка й жінку. Прикметно, що злочини вчинили їхні сусіди задля грабунку [269].

21 липня 1933 р. виїзна сесія Дніпропетровського облсуду в с. Заплавці Магдалинівського району розглянула справу про крадіжку хліба у колгоспника Миколи Сліпка та замах на його життя. Як з'ясувалося на суді, 9 липня Павло Новохрещений і його сестра Параска Ткач залізли до садиби Сліпка, де було засіяно 0,4 га жита і почали зрізати колоски. Але Сліпко раптово повернувся додому і «захопив злодіїв на гарячому». Тоді Новохрещений звалив його на землю, насів на нього верхи, почав душити, а потім різати ножем горло. «Ткач тримала хлопця за руки, доки Новохрещений закінчив свою криваву справу, після чого злочинці кинули Сліпка, заткнувши йому рота його ж картузом, і вважали, що той уже мертвий» [270]. Через деякий час хлопець прийшов до тями, добрався до хати сусідів і розповів про все. За скоєний злочин Павло Новохрещений і Ткач були засуджені до вищої міри покарання — розстрілу. Із матеріалів справи зрозуміло, що головною причиною злочину стало голодне лихоліття. Показово, що сам постраждалий був ще дитиною, але мешкав сам, тому що його батьки, як повідомляє газета «Зоря», щойно померли (ймовірніше за все, від голоду).

З кожним місяцем криміногенна ситуація в області погіршувалася. Як зазначав прокурор Олександрійської дільниці, «тероризація злочинного елемента дійшла до того, що по селах колгоспники бояться йти на роботу в поле, бо хати обкрадають найнахабнішим, поширеним способом». У м. Олександрії на той час не залишилося жодного працівника керівної ланки району, якого б не обікрали. Не сподіваючись на допомогу міліції, мешканці Олександрії почали формувати загони «самоохорони» [271].

Зростання рівня злочинності в містах сприяло скопчення там великої кількості селян, які шукали порятунку від голоду. Типовий приклад: у Мелітополі безпритульні діти крали на базарі, вириваючи харчі прямо з рук покупців і продавців. Тому із січня 1933 р. обласна влада Дніпропетровщини починає вживати заходів задля очищення промислових центрів, базарів, вокзалів від «декласованого, злочинного, антисупільного, паразитуючого елемента» — так в офіційних документах називали голодуючих. У лютому 1933 р. у Дніпропетровську створено спеціальні фільтраційні пункти для безпритульних, затриманих на вулицях міста. З 15 лютого до 1 травня 1933 р. через ці «фільтри» пройшли 4 646 осіб, із яких майже третина (1 364) затримані міліцією під час облав помилково й пізніше звільнені. З інших вилучених з вулиць 342 особи (ймовірно, найбільш виснажених від голоду) доставили до міської лікарні, 160 передали до органів соцзабезу, до 295 осіб застосували адмінвселення. Дітей повертали батькам або відсилали до дитячих будинків [272].

Погіршення криміногенної ситуації в українському селі негативно позначилося на трудовій дисципліні колгоспників, поставивши на межу зриву весняну посівну кампанію. Тож місцеве керівництво, не очікуючи на

допомогу з центру, почало вживати невідкладних заходів на власний розсуд. У Царичанському районі, скажімо, райком партії зобов'язав начальника міліції та секретарів партосередків «організувати в колгоспах, бригадах та в селі безперервну охорону з найкращих, перевірених колгоспників-активістів, комсомольців, партійців, озброївши їх дробовиками й установивши належне постійне керування і контроль» [273].

Мешканці міст і сіл, змушені пильнувати за своїм добром, прекрасно усвідомлювали справжні причини зростання рівня злочинності. У приватних розмовах і рядові колгоспники, і навіть частина колгоспного активу заявляли, що «люди змушені красти з голоду», «грабунки збільшилися під впливом голоду». Проте це не влаштовувало партійне керівництво, якому органи ДПУ своєчасно доповідали про «антирадянські» настрої селян. Тому райпарткоми розпочали пропагандистську кампанію, яка ставила за мету переконати колгоспників, «що крадіжки, грабування й убивства є найбільш загостреною класовою боротьбою куркульсько-ледарського елемента проти колективізації та сівби взагалі» [274].

Аналогічно кваліфікував крадіжки майна селян і Наркомат юстиції УСРР. У директиві від 20 травня 1933 р. він наголошував на «шкідливій», «класово-ворожій спрямованості цього злочину, який має на меті тероризувати насамперед активних колгоспників-ударників та зірвати їх вихід у поле». Відтак Наркомат юстиції республіки вимагав усі справи щодо «організованого обкрадання колгоспних хат, колгоспників, що працюють у полі», кваліфікувати або «як шкідницькі дії, спрямовані на псування та зрив сівби й урожаю і застосовувати до цих випадків закон від 7 серпня 1932 р.», або «як контрреволюційний злочин, спрямований на підрив нормального виконання господарсько-політичних завдань» [275].

Аналіз соціального стану осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за крадіжки колгоспного й селянського майна, показує, що серед крадіїв переважали розкуркулені, репресовані за невиконання держзобов'язань, спецпоселенці-втікачі, «вичищені» з колгоспів. Вони здебільшого переховувалися, а тому не мали можливості легального працевлаштування, виживали за рахунок тимчасових заробітків. Головною причиною скоєння злочинів вони називали голод, як, приміром, Г. Кирюков, який разом з мешканцями с. Бородаївка Верхньодніпровського району П. Роботою, Г. Забіякою, С. Хоменком брав участь у крадіжках худоби на території Верхньодніпровського і Лихівського районів Дніпропетровщини [276].

Документи свідчать, що вжиті владою навесні заходи щодо вилучення «бродяжницького елемента» й охорони майна колгоспників не дали належного результату. Улітку 1933 р. криміногенна ситуація в українському селі залишалася складною, що негативно впливало на перебіг збору врожаю. Тому 19 липня 1933 р. ДПУ, Генеральна прокуратура і Головне управління робітничо-селянської міліції УСРР підготували спільну директиву, згідно з якою всіх осіб без постійних занять, що проживали в селі, мали в примусовому порядку залучати на роботу до колгоспів і радгоспів. До тих, хто

ухилився, збиралися застосовувати репресію у вигляді примусових робіт або адмінвисилки. Колгоспників, одноосібників і членів їхніх родин, не зайнятих на роботі в полі, пропонувалося використовувати для охорони врожаю й майна в сільській місцевості. До особливо вражених крадіжками та грабунками районів передбачалося командувати максимальну кількість міліції, насамперед кінної. Виявлених злодіїв — організаторів крадіжок і рецидивістів — мали притягувати до кримінальної відповідальності за ст. 170 КК, «доводячи репресію в особливо злісних випадках до 8 років». Судді, прокурори, керівники ДПУ й міліції мусили забезпечити розгляд цих справ у триденний термін, традиційно не забувши пропагандистсько-виховний момент: пропонувалося ретельно добирати об'єкти для показових судів [277].

Крім того, на початку липня 1933 р. Наркомат юстиції і Генеральна прокуратура республіки рекомендували облпрокуратурам, облвідділам ДПУ й облміліції використати досвід Харківської області, де для боротьби з крадіжками організували районні оперативні трійки в складі керівника райапарату ДПУ, начальника райміліції та прокурора. Ці трійки мали здійснити з 5 до 9 липня 1933 р. вилучення в усіх населених пунктах Харківщини всього декласованого і паразитуючого елемента. Із вилучених осіб планувалося сформувати трудові команди для роботи в радгоспах, кар'єрах. Водночас трійки мали протягом десяти днів ліквідувати всі грабіжницькі угруповання в районі, а також здійснити облави в місцях, де переховувалися куркулі-втікачі та злочинці — у лісах, балках тощо [278].

Зростання рівня злочинності в умовах Голодомору й нездатність влади захистити майно і життя селян призвели до поширення самосудів, які озлоблені, голодні мешканці села вчиняли над «злочинцями з безвиході». Лише один промовистий факт: навесні 1933 р. за крадіжку глечика молока й кілька коржиків був забитий до смерті залізним кілком член колгоспу «Нова спілка» Жовтрянської сільради П'ятихатського району Я. Ткаченко. У розправі брали участь голова колгоспу Бутейко, ветеринар Шкура, рахівник Сарана, рільник Сокол [279]. Подібні самосуди мали місце й в інших регіонах області: колгоспі «Червона нива» Спаської сільради Новомосковського району, с. Богданівка Чечелівської сільради П'ятихатського району, с. Мишуричів Лихівського району тощо [280].

За даними ДПУ УСРР, лише з 20 травня до 20 червня 1933 р. було зареєстровано 10 випадків самосудів у 5 районах Дніпропетровської області, жертвами яких стали 25 осіб. Найбільшого поширення вони набули у Павлоградському районі — 5 випадків [281].

Самосуди вчиняли не лише над особами, затриманими під час крадіжок, але й над тими, кого підозрювали у скоєнні злочину. Приміром, голова сільради Єгунько й секретар партосередку Оверченко із с. Лозуватка Олександрійського району побили колгоспницю Горобець, запідозривши її в крадіжці корови [282].

Привертає увагу той факт, що під час самосудів розправи нерідко вчинялися над крадіями, особи яких потім не могли встановити, — ймовірно,

вони були голодуючими з інших населених пунктів. Трупі вбитих під час самосудів приховували, щоб уникнути покарання. Наприклад, за наказом голови колгоспу «Червона нива» Новомосковського району Пихаленка тіла вбитих під час допиту селян Є. Редченка і П. Волокіти, яких підозрювали в скоєнні крадіжки, кинули до колодязя, закидали землею, а потім це місце ще й засіяли зерном [283].

Зауважимо, що криваві розправи селян із «злочинцями з безвиході» були, по суті, проявом побутового здичавіння змучених голодом людей, а їх жорстокість зумовлювалася тим, що голодні злодії забирали в таких же голодних селян останнє продовольство, прирікаючи тих на жахливу смерть.

Представники влади прекрасно усвідомлювали, що «крадіжки й самосуди — взаємопов'язані явища». У секретних доповідних записках і телеграмах до центральних установ місцеві очільники визнавали, що «самосуди набули характеру стихійного руху проти крадіжок і бандитизму» [284], проте офіційна реакція влади була іншою — за звичною термінологією самосуди кваліфікували як зброю ворогів радянської влади. На думку Наркомату юстиції УСРР, «через самосуди класово-ворожі антирадянські елементи на селі намагаються свідомо дезорганізувати роботу органів влади і колгоспів» [285]. А голова Дніпропетровського облвиконкому І. Гаврилов у своїх висновках пішов ще далі, заявивши, що «цю форму можуть використовувати контрреволюційні елементи»: «Сьогодні кричать “бий злодія”, а завтра — комуніста, і взагалі під цей шумок можна вбити кого завгодно» [286].

Оскільки самосуди над голодними грабіжниками набули характеру своєрідної епідемії, до боротьби з ними залучили органи юстиції. 5 червня 1933 р. Наркомат юстиції УСРР звернувся до органів прокуратури з листом, зажадавши від них невідкладних заходів із виявлення та притягнення до суворой відповідальності організаторів і підбурювачів самосудам. «Службових осіб, які не вживають заходів, щоб запобігти самосудам або навіть самі беруть у них участь», пропонувалося судити показовими судами [287].

Знову до питання боротьби із самосудами Наркомат юстиції УСРР повернувся 9 серпня 1933 р., підготувавши директиву, фактично ідентичну за змістом попередній. Єдиною новацією в ній була вимога до органів дізнання, слідства, прокуратури й суду — «забезпечити боротьбу з усіма видами крадіжок на селі» [288].

23 грудня 1933 р. Сурсько-Литовський народний суд виніс вироки за здійснення самосуду над середняком Герасименком, який вкрав кошик цибулі, керівництву колгоспу «Імені 9 січня» Волоської сільради Дніпропетровського району: бригадиру Г. Гуслистому — 6 років позбавлення волі, завгоспу Г. Мирошніченку — 2 роки, відповідальному за реманент В. Бурмазі — 5 років, голові колгоспу К. Сергєєву — 1 рік примусових робіт. Згідно з матеріалами справи, Г. Гуслистий і В. Бурмага по-звірячому побили крадія у присутності голови колгоспу К. Сергєєва, який не протидіяв цьому. Потім Герасименка зачинили у сараї, а зранку езекуцію продовжив Г. Мирошніченко. В результаті Герасименку перебили ребро, шелепу, а все

тіло було вкрите ранами та крововиливами, що встановив медогляд у лікарні, куди доправили селянина [289].

Прикметно, що самі засуджені не вбачали у своїх діях нічого проти-законного. У листі до першого секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У М. Хагаєвича вони наголошували, що не можна «сажати на стільки років до в'язниці тих стійких більшовиків, які дійсно охороняють колгоспне майно». При цьому застосування насильства щодо Герасименка засуджені пояснили, використовуючи кліше тодішньої партійної пропаганди. «Крадіїв з безвиході» вони називали «недобитками класових ворогів», які намагалися всіма засобами «розвалити трудову дисципліну і вихід на роботу» селян, розкрадаючи «городину в садибах наших колгоспників і в самого колгоспу» [290].

«Улюблений товариш Хагаєвич» (так у листі засуджені зверталися до очільника Дніпропетровщини) погодився з їхніми аргументами. Такий висновок можна зробити на підставі того, що М. Хагаєвич звернувся із запитом до голови облсуду Румянцева. Останній же у доповідній записці від 1 січня 1934 р. повідомив, що облсуд задовольнив касаційну скаргу засуджених, визнавши за «недоцільне ізолювати Гуслистого і Бурмагу від суспільства на такий тривалий термін», і пом'якшив їм покарання, зменшивши його до 3 років позбавлення волі кожному. Мирошниченку ув'язнення замінили 1 роком виправних робіт і з-під варті звільнили, а Сергєєва засудили до 6 місяців виправних робіт [291].

Іноді суди взагалі виправдовували організаторів подібних розправ, оскільки не могли встановити причину смерті жертви насильства — від голоду чи нанесення побоїв. Так, виправдано бригадира артїлі «Трудова» Йосипівської сільради на Дніпропетровщині Ф. Плічка, який у травні 1933 р. побив за крадіжку цибулі на своєму городі колгоспницю М. Жушман. Жінка після побоїв захворіла й через декілька тижнів померла, але П'ятихатський районний народний суд дійшов висновку, що «покривджена Жушман померла не від побоїв, бо була надто слаба та померла майже через півтора місяці» [292].

У тих випадках, коли самосуди набували значного поширення і призводили до летальних наслідків, фігурантам справ приписували додаткові контрреволюційні злочини, внаслідок чого справа із покарання посадовців-організаторів та учасників розправ перетворювалася на притягнення до кримінальної відповідальності чергових контрреволюціонерів. У матеріалах кримінальних справ факти фізичного насильства над селянами інтерпретували як шкідницьку діяльність, що мала на меті викликати невдоволення колгоспників. Подібні формулювання дуже нагадують визначення в кримінальних справах «шкідників» доби «Великого терору».

Показовою у цьому плані була справа керівництва с. Гур'ївка Долинського району, дії яких відрізнялися особливою жорстокістю. Місцеві можновладці (голови колгоспів «Жовтнева воля» та «Прогрес», бригадири, члени правління) для допитів селян відкрили спеціальну кімнату, обладнавши її засобами катування — залізними ланцюгами, батогами, ключками. Якщо колгоспник чим-небудь «завинив» перед начальниками, то його доставляли

сюди й проводили дізнання. Наприклад, селянина Юхима Бешевця під час допиту роздягнули, били, вогнем лампи палили статеві органи. Його звільнили з-під арешту лише після того, як дружина продала корову і заплатила викуп бригадиру О. Черевіку — 200 крб [293].

Документи свідчать, що більшість селян була піддана тортурам за дрібні крадіжки продовольства: шматок хліба, жменю цибулі або взагалі за підозрою у їх скоєнні. Екзекуції, організовані керівництвом колгоспів, були настільки жорстокими, що під час допитів від побоїв загинуло сім селян. Мешканці Гур'івки були настільки залякані, що навіть не наслідувалися ховати закатованих. Так, одноосібниця-біднячка Параска Карпець розповіла, що боялася піти за сином Іваном, забитим Черевиком і викинутим до моста. Тому її сина привезли сусіди і зарили, «як собаку, без будь-яких обрядів». Також селяни не реєстрували смертей членів своїх сімей у сільраді — не заявили про 4 із 7 померлих. Мешканцям села було важко довести, що вони постраждали від дій керівництва колгоспів, оскільки місцевому лікарю заборонили надавати будь-які довідки та висновки про побої [294].

Залякані селяни навіть не намагалися поскаржитися на дії місцевих функціонерів, а лише тікали із села. Справа щодо керівництва села була порушена лише після втручання політвідділу Братолюбівської МТС, яка знаходилася поблизу [295]. Проте Дніпропетровський облвідділ ДПУ «оформив» справу керівництва с. Гур'івка Долинського району як справу «контрреволюційної куркульської групи», члени якої — «куркулі та політбандити» — обвинувачувалися не лише в «терорі над колгоспниками» (побиття 20 селян-бідняків), а й у «шкідництві» та «масовому викривленні штрафної політики з метою створення невдоволення серед колгоспників» [296].

4 жовтня 1933 р. Президія ЦКК ВКП(б) і Колегія НК РСІ СРСР звинуватили у відсутності належної боротьби із самосудами Наркомат юстиції УСРР. Зокрема, зазначалося, що директива від 9 серпня 1933 р. була видана занадто пізно, коли розправи селян із злочинцями набули значного поширення. Загалом неефективність боротьби із самосудами визначалася намаганням органів юстиції ліквідувати явище без усунення його причин — без стабілізації продовольчої ситуації в українському селі не можна було припинити дрібні крадіжки, а отже, і розправи селян із «злочинцями з безвиході».

Крім того, є підстави кваліфікувати морально-психологічну атмосферу, яка панувала в українському селі в умовах Голодомору, як атмосферу взаємної підозри. Мешканець с. Златоустівка Апостолівського району М. Дороненко згадує, що «люди один одному не довіряли: хто що знайде, ховає» [297]. Цьому сприяла розгалужена система інформаторів, сформована органами ДПУ. Адже зміст переважної більшості розмов селян між собою, особливо «антирадянського характеру», ставав відомий чекістам, даючи привід для арешту неблагонадійної людини. До того ж органи влади всіляко насаджували систему доносів, використовуючи для цього передусім партійні, комсомольські та піонерські осередки, школу й інші установи освіти. Як

показала практика, саме діти і молодь найлегше підпадали під вплив нової ідеології, а тому й ставали мало не головними донощиками. Так, у Костромській сільраді Апостолівського району в березні 1932 р. учнів залучили до збору посівматеріалу. Спочатку вони пройшли селом із гаслом: «Забезпечити збір посівматеріалу на 100% і вдарити куркуля та його агентуру», а після походу почали «подавати заяви й виступати на зборах, вказуючи у кого і де прихований хліб. Внаслідок цього 17 березня на підставі заяви піонера-колгоспника Василя Поповича у селянина Ониська Федоренка у свинарнику викрили яму, в якій знаходилося 18 пудів пшениці. Цього учня на зборах преміювали костюмом» [298].

Безумовно, використання дітей для доносів створювало напруженість у селянських родинах, вело до суперечок між ними та батьками. Наприклад, піонерку Оксану Фартушну, 11 років, з того ж Апостолівського району, яка поінформувала про захований хліб, побила спочатку мати, а потім і жертва доносу [299].

І, нарешті, особливістю тодішньої морально-психологічної атмосфери на селі були зневіра й відчай селян. Як повідомляв у листі до Дніпропетровського обкому КП(б)У секретар Божедарівського райкому, «агітаційно-масова робота із подолання труднощів викликала серед колгоспників у більшості сіл району лише суцільну мовчанку, а місцями масовий жіночий плач» [300]. Найпоширенішими тоді на селі були слова, які лунали своєрідним рефреном як «крик душі»: «Немає хліба, дайте хліба, ми голодуємо, від голоду попухли» [301].

Голодні люди з апатією ставилися до життя, ставали байдужими до своєї долі: «Нам уже кінець», «Нас скоро закатують», «Ну вже робіть що-небудь, тільки скоріше — нам дітей тільки шкода, а ми вже готові» [302]. Смерть стала для них буденним явищем. Нерідко «люди сприймали її як звільнення від мук». Майже всі свідки трагедії у своїх спогадах згадують про тих, хто помер, як вони втратили своїх друзів, сусідів, близьких. За тих умов, що склалися, люди не дотримувалися навіть загальноприйнятого ритуалу похорон: померлих перевозили «як дрова», «ховали без домовин», у спільних ямах, до яких разом із померлими кидали і напівживих людей. Нерідко тіла померлих тривалий час залишалися непохованими. Іноді виснажені члени сім'ї ховали померлих де могли: колгоспниця Калатник з артіль «Комінтерн» Новотроїцької сільради поховала свого померлого чоловіка у сусідній куркульській хаті, а селянка Соловей свою дитину — в сінях власної хати [303]. Багато з тих, хто вижив під час Голодомору, взагалі не знають, де поховані тіла їхніх рідних.

Про рівень селянської зневіри свідчить і той факт, що у випадках «порушень ревзаконності» селяни часто відмовлялися апелювати до вищих установ, вважаючи цю справу безперспективною. На їх думку, органи юстиції, «суд, міліція, ДПУ, прокуратура були лише димовою завісою» [304].

Розкручування маховика Голодомору не могло не призвести до посилення «антирадянських» настроїв селянства. Про ставлення селян до радянської влади, свідчать численні висловлювання, як-то: «Хіба це влада?

Зібрались бандити та обкрадають народ», «Доки влада буде здирати шкіру? Я не розумію, чого бажає радвлада» [305]. Не м'якшими були й епітети на адресу представників державних установ. Це, мовляв, «яничари», «виродки», «кати» [306].

У селян викликало обурення й те, що центр практично нічим не допоміг їм під час голоду, залишивши один на один з бідною. Публікації постанов про помилки та перекручення «генеральної лінії» їх зовсім не влаштовували, їм просто вже не вірили, сприймаючи з певною часткою іронії: «Вони хитрі, як тільки весна, то й постанови видають, що, мовляв, ми помилки робили, тепер їх виправляємо. Це нас дурять, щоб ми... працювали, а прийде осінь, знову хліб заберуть, і тоді будемо голодувати, як у цьому році. Чому вони в хлібозаготівлю таких постанов не видавали?» [307].

Головним винуватцем голоду селяни вважали Сталіна. «Якщо ми залишимося без хліба, — говорили вони, — то знаємо, хто вичавлює наші соки — Сталін-грузин. Ленін, коли вмирав, говорив: «Не пускайте його до влади, і так зрозуміло, що він зірве революцію й залишить народ голодним» [308].

Щодо інших специфічних рис селянських настроїв, то необхідно звернути увагу на їх есхатологізм. Голод, подібно до колективізації, сприймався селянством як глобальний катаклізм, про що свідчить велика кількість чуток про кінець світу, як, наприклад: «Це планом намічено і в Біблії написано, ось і збувається. Хто це перенесе, той і буде щасливий» [309]. Найчастіше ці чулки поширювались у селах, де переважало сектантське населення. У с. Астраханка Терпінянського району, 80% населення якого становили сектанти-молокани, виникла чулка, що начебто 13 січня о першій годині дня учні та вчителі біля входу до школи бачили на небі надпис великими літерами: «На землю незабаром зійде Христос і буде Всевишній суд» [310]. Взагалі ототожнення селянством голоду з кінцем світу було досить поширеним явищем, зумовленим масштабністю самої трагедії, яку було важко пояснити, виходячи лише з повсякденних, матеріалістичних категорій світосприйняття.

Критична ситуація, в якій опинилися мешканці села в умовах Голодомору, примушувала їх вдаватися і до активних методів протидії владі, зокрема, волинок, хвиля яких прокотилася по Дніпропетровщині з грудня 1931 по травень 1932 р., охопивши 10 сіл Павлоградського району: Тернівку, Варварівку, Ханделіївку, Чернявщину, Межірч, Кіндратівку, В'язівку, Богданівку, Булахівку, Кочережки, села Запорізького, Божедарівського, Близнюківського, Межівського, Новотроїцького, Олександрійського, Великобілозерського, Синельниківського, Долинського, Великотокмацького та Василівського районів [311]. Ще дві волинки мали місце в грудні 1932 р. і лютому 1933 р.: с. Кринички Кам'янської сільради і с. Чумаки Томаківського району [312].

Аналіз цих виступів дозволяє дійти висновку, що всі волинки відбувалися за схожою схемою. Колгоспники, серед яких переважали жінки, приходили до сільрад і вимагали хліба. В окремих випадках ці виступи супроводжувались пограбуванням колгоспних комор і розбиранням продук-

тів: хліба, зерна, картоплі (с. Богданівка, артіль «Правда» Васильківського району, с. Мар'ївка Запорізького району) [313]. Але переважна їх більшість, незалежно від чисельності учасників, закінчувалися безрезультатно, оскільки в основній маси колгоспів і брати було нічого — все зерно вивезли на державні заготівельні пункти. Селяни ж дали вимог та погроз на адресу уповноважених і місцевого керівництва не йшли.

Отже, в усіх випадках волинок головним спонукальним мотивом до виступу був голод. Винятком можна вважати хіба що виступ колгоспників у с. Уплатне Близнюківського району, де волинка виникла після масового отруєння селян борошном, змеленим із суржику на місцевому млині й розданим на трудодні колгоспникам. Тут почали поширюватися чутки про те, що вже «отруюють народ», замість того, щоб допомогти голодним. Доведені до відчаю селяни заявляли: «Не мучте нас. Краще стріляйте чи вішайте, а не мучте голодом». А 30 грудня 1931 р. на сільському майдані зібралось близько 50 жінок з вимогами видати борошно. Як зазначалося у доповідній записці ДПУ, «місцеві організації, проаналізувавши становище в с. Уплатне, були змушені визнати, що хліба в селі дійсно не було» [314].

Поряд з волинками у розпал голоду селяни також нападали на елеватори, заготівельні пункти, зерносховища радгоспів, обози, що перевозили хліб. У 1932 р. на Дніпропетровщині зафіксували 11 подібних нападів, у 1933 р. — 6. Як і під час волинок, їх ініціаторами виступали переважно жінки, які прагнули врятувати, захистити від голоду своїх дітей. Нерідко до «баб'ячих бунтів» та нападів підбурювали чоловіки, розраховуючи, що й охорона, і представники владних структур у ставленні до жінок будуть більш лояльними й навряд чи застосують зброю. Принаймні їх значно рідше притягували до карної відповідальності за подібні дії.

Об'єктами нападів у 1932—1933 рр. були Куцівський елеватор у Долинському районі, Просяньський у Васильківському, радгоспи «Переможець» Якимівського і с. Веселого Великобілозерського районів, де селяни діяли рішуче й наполегливо, хоча досягти бажаного не вдалося через добре налагоджену охорону зерносховищ [315]. Мали місце випадки, коли селяни вдавалися до нападів на «червоні валки», котрі возили хліб на елеватори. Найчастіше й не без успіху це вдавалося жителям сіл Новопраського і Долинського районів, розташованих поблизу Куцівського елеватора. За повідомленням ДПУ, у період з 16 по 19 січня 1932 р. тут було вчинено три напади на обози, що направлялись до Куцівки [316]. Ясна річ, що на такі кроки селян штовхали голод, відчай, безвихідь.

Як бачимо, селянські виступи на Дніпропетровщині під час голоду не набули такого поширення, як у період суцільної колективізації. Певною мірою це пояснюється тим, що селяни не вірили в успіх подібних акцій, маючи гіркий досвід невдалих волинок і збройного повстання 1930 р. До того ж, знесилені голодом, вони ставали просто неспроможними до активного опору.

Підсумовуючи, зазначимо, що форсована колективізація кінця 20-х — початку 30-х рр. ХХ ст. стала полем масштабної і жорстокої битви між

більшовицькою державою і багатомільйонним селянством. Запроваджуючи колективну форму господарювання, радянська влада ламала хребет українським хліборобам, перетворюючи їх на безправних наймитів на рідній землі. Форсоване насадження комун у перші місяці 1930 р. зумовило гостру реакцію селянського середовища. Українським селом прокотилася хвиля масових заворушень. Намагаючись упокорити українське село, Кремль застосував апробовану в роки громадянської війни і тому звичну зброю — репресії. Так, за допомогою розкуркулення селян загнали до колгоспів, а потім, застосувавши терор голодом, привчали безплатно працювати на державу. При цьому Кремль перманентно і по-блюзнірськи боровся нібито «з перекрученнями революційної законності», притягаючи до відповідальності найбільш запопадливих виконавців своїх же настанов. Показові розправи над ними ставили за мету заспокоїти рядових колгоспників, переадресувавши невдоволення діями центральної влади на низовий апарат.

Колективізація знаменувала собою великий соціально-психологічний злам в історії українського селянства. Примусове насадження колективних об'єднань — укладу, який протирічив традиційному селянському світогляду; масові репресії і беззаконня, нехтування елементарними нормами моралі мали фатальні наслідки для українського села. Якщо на початку «соціалістичних перетворень аграрного сектора» селяни чинили затятий опір колективізаторам, то, переживши Голодомор 1933 рр., виснажені фізично і зламані духовно, мешканці села стали іншими — людьми другого сорту, кріпаками без паспортів, приреченими гнути спину на новій, колгоспній панщині. Не дивно, що, бажаючи для себе і своїх дітей кращої долі, не одне покоління радянських колгоспників намагалося всіма правдами і неправдами залишити село, чудово розуміючи, що тут у них немає майбутнього. Звідси — постійний процес запусіння колгоспів, зникнення з карти хуторів і багатолюдних сіл, що не могли зупинити численні постанови та рішення партійних і радянських органів, які видавалися протягом наступних 60 років.

Наступні події продемонстрували, що перемога влади над власним народом виявилася «перемогою без переможців». Село розплатилося за «соціалістичну реконструкцію» мільйонами людських життів і знівечених доль. Московські можновладці, отримавши необхідні матеріальні і людські ресурси для модернізації промисловості, були змушені боротися з поступовою деградацією аграрного сектора. Багатомільйонні державні дотації у сільське господарство в 70-80-х роках ХХ ст. не змінили ситуацію на краще.

Між тим колгоспна система пережила своїх творців. На погляд дослідниці Ш. Фіцпаррик, колгосп і його проблеми є уособленням усього пострадянського суспільства: «інертного, важкого на підйом, що пасивно опирається змінам; суспільства, більшість членів якого зневажає ідею суспільного блага, з підозрою ставиться до енергійних або талановитих сусідів, ... постійно ображається на начальників, але палець об палець не вдарить, щоб зробити щось самим» [317].

Бібліографічні посилання

1. История Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). Краткий курс [Електронний ресурс]. — М. : Государственное издательство политической литературы, 1945. — Режим доступу : http://www.lib.ru/DIALEKTIKA/kg_vkpb.txt
2. Кульчицький С. В. Опір селянства суцільній колективізації / С. В. Кульчицький // Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. — К. : Наукова думка, 2006. — Т. 2. — С. 139—158.
3. Васильєв В. Настрої та поведінка населення Чернігівщини доби «великого перелому» та суцільної колективізації сільського господарства / В. Васильєв // Настрої та поведінка населення Чернігівщини в умовах сталінської революції «згори». 1928—1938 / [авт. вступ. ст. та упоряд. : О. Коваленко, Р. Подкур, В. Васильєв, О. Лисенко]. — Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2012. — С. 28—40.
4. Патриляк Б. Селянські заворушення у Шепетівському окрузі УСРР в лютому-березні 1930 р. (за матеріалами Державного архіву Хмельницької області) / [Електронний ресурс] / Б. Патриляк. — Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/istorija/articles/_on_the_materials_of_State_Khmelnyskiy_s_Archive__15327.pdf
5. Солдатенко В. Голод 1932—1933 рр. в Україні: національна пам'ять і наукова історіографія / В. Солдатенко // Голод 1933. Українці : зб. наук. праць. — К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. — С. 87—88.
6. Даниленко В. Антирадянське повстання селян в Україні напередодні Голодомору / В. Даниленко // Павлоградське повстання 1930 р. : документи і матеріали / [упоряд. В. М. Даниленко]. — К. : Укр. письменник, 2009. — С. 26.
7. Кульчицький С. В. До оцінки становища в сільському господарстві УСРР у 1931—1933 рр. / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. — 1988. — № 3. — С. 18.
8. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні. 20 — 30-ті роки / Віктор Михайлович Даниленко, Георгій Володимирович Касьянов, Станіслав Владиславович Кульчицький. — К., 1991. — С. 51.
9. Сталин И. В. О хлебозаготовках и перспективах развития сельского хозяйства / И. В. Сталин // Соч. — Т. 11. — С. 1, 2.
10. Кульчицький С. В. Ціна великого перелому / Станіслав Владиславович Кульчицький. — К. : Україна, 1991. — С. 56.
11. Державний архів Дніпропетровської області (далі Держархів Дніпропетровської обл.). — Ф. Р-1109. — Оп. 1. — Спр. 25. — Арк. 11, 29.
12. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 42. — Арк. 91.
13. Гаркуша Л. А. Здійснення колективізації на Дніпропетровщині / Л. А. Гаркуша, Н. Р. Романець // Дослідження з історії Придніпров'я: соціальні відносини та суспільна думка : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ, 1991. — С. 114.
14. Слинько І. І. Соціалістична перебудова і технічна реконструкція сільського господарства України (1927—1932 рр.) / Іван Іванович Слинько. — К. : Вид-во АН УРСР, 1961. — С. 77, 79.

15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 1. — Оп. 5. — Спр. 154. — Арк. 6.
16. Слинько І. І. Соціалістична перебудова і технічна реконструкція сільського господарства України (1927—1932 рр.). — С. 80.
17. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1102. — Арк. 31, 32.
18. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 103. — Арк. 76.
19. Там само. — Спр. 94. — Арк. 29.
20. Там само.
21. Там само. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 91.
22. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 69. — Арк. 3.
23. Там само. — Арк. 12.
24. Там само. — Оп. 1. — Спр. 82. — Арк. 36.
25. Там само. — Спр. 122. — Арк. 18.
26. ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 5. — Спр. 1016. — Арк. 25.
27. Російський державний архів економіки (далі — РДАЕ). — Ф. 7446. — Оп. 5. — Спр. 17. — Арк. 36.
28. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1089. — Арк. 64.
29. Сдвиги в сільському господарстві СРСР между XV і XVI партійними съездами. — М. — Л., 1931. — С. 69.
30. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 94. — Арк. 27.
31. Там само. — Арк. 67.
32. Єрмак О. П. Здійснення ленінської політики обмеження і витіснення капіталістичних елементів міста і села на Україні в 1927—1929 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олександр Єрмак. — К., 1974. — С. 173.
33. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 67. — Арк. 188.
34. Там само. — Оп. 2. — Спр. 31. — Арк. 42.
35. Там само. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 22.
36. Там само. — Оп. 2. — Спр. 31. — Арк. 44.
37. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929—1941) / І. Б. Усенко, О. М. Мироненко, В. А. Чехович, Л. Ю. Снісаренко, І. В. Музика, Т. І. Бондарчук, О. М. Волощенко; відп. ред. О. М. Мироненко, І. Б. Усенко. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — С. 75.
38. Єрмак О. П. Здійснення ленінської політики... — С. 182.
39. Там само. — С. 184.
40. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 5. — Арк. 119.
41. Державний архів Служби безпеки України, м. Дніпропетровськ (далі — ДА СБ України, м. Дніпропетровськ). — Спр. П-26275. — Арк. 73, 114.
42. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 11.

43. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. — Спр. П-17225. — Арк. 7, 48, 90.
44. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 117—118.
45. ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 5. — Спр. 1233. — Арк. 142 Зв. — 143.
46. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 73. — Арк. 167.
47. ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 5. — Спр. 154. — Арк. 6.
48. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 11.
49. Там само. — Оп. 2. — Спр. 31. — Арк. 74.
50. Там само. — Арк. 13.
51. Там само. — Спр. 42. — Арк. 192.
52. Там само. — Спр. 31. — Арк. 44.
53. Любанський І. Куркуль не бажає мирно вrostати в соціалізм // Зірка.— 1929. — 6 жовтня.
54. Що таке СОЗ? Селянство не знає // Зірка.—1929. — 16 квітня.
55. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 73. — Арк. 166.
56. Там само. — Спр. 94. — Арк. 29.
57. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — К., 1991. — С. 414.
58. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 12. — Спр. 137. — Арк. 13.
59. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 848. — Арк. 174.
60. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 889. — Арк. 238; Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 31. — Арк. 22.
61. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 137. — Арк. 32; Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 50.
62. Там само. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 24.
63. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 12. — Спр. 137. — Арк. 13.
64. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 41; Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 112. — Арк. 10.
65. Ганжа І. Ф. Украинское село на пути к социализму / И.Ф. Ганжа, И.И. Слинько, П.В. Шостак // Очерки истории коллективизации сельского хозяйства в союзных республиках. — М., 1963. — С. 181.
66. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 11. — Спр. 77. — Арк. 2.
67. Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и советского правительства. 1927—1935. — М. : Издательство Академии наук СССР, 1957. — С. 260.
68. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 12. — Спр. 125. — Арк. 34.
69. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — С. 414.
70. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 127. — Арк. 5.
71. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — С. 414.
72. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 12. — Спр. 137. — Арк. 13; Ф. 559. — Оп. 1. — Спр. 1105. — Арк. 15.

73. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 848. — Арк. 236.
74. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — С. 415.
75. Там само.
76. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 12. — Спр. 137. — Арк. 13.
77. Там само. — Спр. 125. — Арк. 62.
78. Очерки истории Днепровской областной партийной организации / [редкол. И. В. Васильев (председатель), А. Ф. Батарина, В. К. Брызгалова и др.]. — Д. : Промінь, 1979. — С. 296.
79. Дольд Ю. Народження і смерть // Комуніст.—1930. — 14 жовтня.
80. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 24.
81. Там само. — Оп. 2. — Спр. 71. — Арк. 29 Зв.
82. Там само. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 108.
83. Павлоградське повстання 1930 р. : документи і матеріали / [упоряд. В. М. Даниленко]. — К. : Укр. письменник, 2009. — С. 294.
84. Там само. — С. 293.
85. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 1. — Спр. 73а. — Арк. 143, 144.
86. Там само. — Оп. 2. — Спр. 31. — Арк. 45.
87. ЦДАВО України. — Ф. 559. — Оп. 1. — Спр. 1005. — Арк. 15.
88. Ивницкий Н. А. Репрессивная политика советской власти в деревне (1928—1933 гг.) / Николай Алексеевич Ивницкий. — М. : РАН. Институт российской истории, Университет г. Торонто, 2000. — С. 94.
89. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 160. — Арк. 1, 2.
90. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 69. — Арк. 22.
91. Там само. — Спр. 60. — Арк. 203.
92. Там само. — Арк. 322.
93. Там само. — Арк. 203.
94. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 250. — Арк. 2.
95. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки): зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н.В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 43. 93.
96. Там само. — С. 64.
97. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1614. — Арк. 63.
98. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів. — С. 65.
99. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1614. — Арк. 17.
100. Там само. — Спр. 1613. — Арк. 14.
101. Там само. — Арк. 23.
102. Там само. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 41.
103. Там само.— Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1613. — Арк. 25.

104. Там само. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 51.
105. Там само.
106. Там само. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1614. — Арк. 16.
107. Там само. — Ф. Р-6478. — Оп. 2. — Спр. 8536. — Арк. 283, 284.
108. Там само. — Арк. 285.
109. Там само. — Арк. 286.
110. Там само. — Арк. 282.
111. Там само. — Арк. 15.
112. Там само.
113. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 471 Зв.
114. Там само.
115. Там само.
116. Там само. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1614. — Арк. 13—14.
117. Там само. — Арк. 13.
118. Там само.
119. Там само. — Ф. Р-6478. — Оп. 2. — Спр. 8536. — Арк. 289.
120. Там само. — Арк. 178.
121. Там само. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1613. — Арк. 31.
122. Там само. — Арк. 3.
123. Там само. — Арк. 31.
124. Там само. — Арк. 1.
125. Там само.
126. Там само. — Арк. 5.
127. Там само. — Арк. 7.
128. Там само. — Спр. 1614. — Арк. 40.
129. Там само. — Спр. 1613. — Арк. 32—33.
130. Там само. — Спр. 1614. — Арк. 53.
131. Там само. — Спр. 1613. — Арк. 33—34.
132. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 472—472 Зв.
133. Там само. — Спр. 1614. — Арк. 8.
134. Там само. — Ф. Р-6478. — Оп. 2. — Спр. 8536. — Арк. 282.
135. Там само. — Арк. 299, 304, 305.
136. Там само. — Арк. 52.
137. Там само. — Ф. Р-1518. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 91.
138. Там само. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 471 Зв.
139. Там само.
140. Там само. — Арк. 321—322.
141. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів. — С. 46.
142. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 471 Зв.
143. Там само. — Арк. 472 Зв.
144. Там само.
145. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 160. — Арк. 5.

146. Васильев В. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 — березень 1930 рр.) / В. Васильев, Л. Віола. — Вінниця : ЛОГОС, 1997. — С. 251.
147. ЦДАВО України. — Ф. 27. — Оп. 11. — Спр. 90. — Арк. 36.
148. Ивницький Н. А. Репрессивная политика советской власти в деревне (1928—1933 гг.). — С. 95.
149. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 301 Зв.
150. Там само. — Арк. 302 Зв.
151. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 159. — Арк. 20—21.
152. Там само. — Спр. 160. — Арк. 7, 10.
153. Там само. — Спр. 159. — Арк. 19, 20.
154. Там само. — Спр. 160. — Арк. 10.
155. Там само. — Ф. 305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 305.
156. Кульчицький С. В. Опір селянства суцільній колективізації. — С. 34.
157. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 305. — Оп. 1. — Спр. 83. — Арк. 99.
158. Там само. — Арк. 100.
159. Ивницький Н. А. Классовая борьба в деревне и ликвидация кулачества как класса (1929—1932 гг.) / Николай Алексеевич Ивницький. — М. : Наука, 1972. — С. 72.
160. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. — Спр. П-23866. — Т. 9. — Арк. 43, 117.
161. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 305. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 320.
162. Там само. — Арк. 302 Зв.
163. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. — Спр. П-23866. — Т. 9. — Арк. 40.
164. Там само. — Т. 2. — Арк. 103.
165. Там само. — Т. 9. — Арк. 4.
166. Там само. — Т. 2. — Арк. 377.
167. Там само. — Арк. 9 зв.
168. Там само. — Арк. 378.
169. Там само. — Арк. 45.
170. Там само. — Т. 9. — Арк. 1.
171. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1290. — Арк. 35.
172. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. — Спр. П-23866. — Т. 9. — Арк. 313.
173. Там само. — Спр. П-22271.
174. Там само. — Спр. П-24782.
175. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-305. — Оп. 2. — Спр. 77. — Арк. 80.
176. Там само. — Ф. Р-594. — Оп. 1. — Спр. 22. — Арк. 101.
177. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 890. — Арк. 9.
178. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 87. — Арк. 24.

179. Там само. — Спр. 85. — Арк. 7.
180. Там само. — Спр. 195. — Арк. 16.
181. Там само. — Спр. 82. — Арк. 14.
182. Там само. — Спр. 109. — Арк. 40.
183. Там само. — Спр. 86. — Арк. 25.
184. Там само. — Арк. 24.
185. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 5. — Арк. 126.
186. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 195. — Арк. 48.
187. Там само. — Спр. 90. — Арк. 93.
188. Там само. — Спр. 190. — Арк. 167.
189. Державний архів Служби безпеки України, м. Київ (далі — ДА СБ України). — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 8.
190. Зоря.—1932. — 26 липня.
191. ДА СБ України. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 6.
192. Там само.
193. Там само. — Арк. 23.
194. Там само.
195. Там само.
196. Голодомор 1932—1933 років в Україні: документи і матеріали / НАН України; Інститут історії України / [упоряд. Р. Я. Пиріг]. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — С. 285.
197. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 892. — Арк. 9.
198. ДА СБ України. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 5.
199. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 703.— Арк. 11.
200. Там само. — Спр. 187. — Арк. 3.
201. Там само. — Спр. 87. — Арк. 80.
202. Там само. — Спр. 104. — Арк. 8.
203. Там само. — Спр. 730. — Арк. 16.
204. Там само. — Спр. 170. — Арк. 11.
205. Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / [упоряд. Р. Я. Пиріг]. — К. : Політвидав України, 1990. — С. 342.
206. Там само. — С. 443.
207. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр.104.— Арк. 9.
208. Там само. — Спр. 170. — Арк. 11.
209. Там само. — Спр. 809. — Арк. 4.
210. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». — С. 201.
211. Зоря.—1932. — 26 липня.
212. Командири великого голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932—1933 рр. / [за ред. В. Васильєва, Ю. Шаповала]. — К. : Генеза, 2001. — С. 209.
213. Там само. — С. 214.

214. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20—30-ті роки/ Віктор Михайлович Даниленко, Георгій Володимирович Касьянов, Станіслав Владиславович Кульчицький. — К. : Либідь, 1991. — С. 118.
215. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 195.— Арк. 20.
216. Там само. — Спр. 87. — Арк. 114.
217. Там само. — Спр. 89. — Арк. 52; Спр. 212. — Арк. 82.
218. Там само. — Спр. 90. — Арк. 94.
219. Там само. — Спр. 270. — Арк. 26; Спр. 829. — Арк. 44.
220. Там само. — Спр. 578. — Арк. 51.
221. Там само. — Арк. 8.
222. Там само. — Арк. 9.
223. Там само.
224. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 5. — Арк. 141.
225. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 703. — Арк. 8.
226. Там само. — Спр. 180. — Арк. 168.
227. Там само. — Спр. 85. — Арк. 7.
228. Там само. — Спр. 703. — Арк. 10.
229. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 109.
230. Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — С. 359.
231. Там само. — С. 355.
232. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — С. 341.
233. Михайлюк О. Деякі особливості менталітету українського селянства в передреволюційний період (кінець XIX — початок XX ст.) / О. Михайлюк // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали четвертих наукових читань, присвячених пам'яті професора Д. П. Пойди : зб. наук. пр. / редкол. : В. В. Іваненко (відп. ред.) та ін. — Д., 2002. — С. 99.
234. Український голокост 1932—1933: Свідчення тих, хто вижив / [ред. Ю. Мицик]. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. — Т. 2. — С. 393.
235. Семенко Ю. Народне слово. Збірник сучасного українського фольклору / Ю. Семенко // Вечірня година.—1992. — № 6. — С. 22.
236. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 330.— Арк. 15.
237. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 62.
238. Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — С. 206.
239. Там само. — С. 207.
240. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888.— Арк. 63.
241. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 117. — Арк. 10.
242. Там само. — Спр. 86. — Арк. 15.
243. 33-й: голод: Народна Книга-Меморіал. — С. 414.

244. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888.— Арк. 10, 146.
245. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 87. — Арк. 98.
246. Там само. — Спр. 158. — Арк. 20.
247. Там само. — Спр. 490. — Арк. 17.
248. Там само. — Арк. 16.
249. Там само. — Спр. 703. — Арк. 92.
- 250 Там само. — Спр. 90. — Арк. 42.
251. Mischenko M. Mental and Physical Effects of Famine / M. Mischenko // The Black Deeds of the Kremlin: A White Book. — Toronto : Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror, 1953. — Vol. 1: Books of Testimonies. — P. 303.
252. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Роберт Конквест. — К. : Либідь, 1993. — С. 288.
253. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 587.— Арк. 31.
254. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 9. — Арк. 658.
255. Лютаревич П. Цифри і факти про голод в Україні / П. Лютаревич // Український збірник. — Мюнхен, 1955. — Кн. 2. — С. 83.
256. Там само.
257. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 19. — Оп. 1. — Спр. 587. — Арк. 30.
258. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 37. — Арк. 674.
259. Там само. — Арк. 1127.
260. Там само. — Арк. 600.
261. Там само. — Арк. 601.
262. Там само. — Арк. 671.
263. Там само. — Спр. 36. — Арк. 269.
264. Там само. — Арк. 189.
265. Там само. — Спр. 1. — Арк. 319.
266. Там само. — Спр. 37. — Арк. 1030.
267. Там само. — Ф. Р-2262. — Оп. 1 дод. — Спр. 1. — Арк. 38.
268. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6395. — Арк. 116.
269. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки). — С. 260.
270. Зоря.—1933. — 26 липня.
271. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 37.— Арк. 1126—1127.
272. Там само. — Арк. 702.
273. Там само. — Спр. 36. — Арк. 606.
274. Там само.
275. Там само. — Спр. 1. — Арк. 139.
276. Там само. — Ф. Р-6483. — Оп. 1. — Спр. 27. — Арк. 275—279.
277. Там само. — Ф. Р-2262. — Оп. 1 дод. — Спр. 1. — Арк. 67.

278. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 1. — Арк. 196, 198, 199.
279. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 1469. — Арк. 109.
280. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки). — С. 280.
281. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6395. — Арк. 97.
282. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 1494. — Арк. 44.
283. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 36. — Арк. 408.
284. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6395. — Арк. 107, 116.
285. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-2262. — Оп. 1 дод. — Спр. 1. — Арк. 98.
286. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 6341. — Арк. 134.
287. Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки). — С. 80.
288. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-2262. — Оп. 1 дод. — Спр. 1. — Арк. 98.
289. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 1492. — Арк. 1.
290. Там само. — Арк. 2.
291. Там само. — Арк. 1.
292. Там само. — Ф. Р-1520. — Оп. 3. — Спр. 86. — Арк. 56.
293. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 958. — Арк. 58, 59.
294. Там само. — Арк. 59, 61, 67, 68.
295. Там само. — Арк. 73.
296. ДА СБ України. — Ф. 16 — Оп. 27. — Спр. 9. — Арк. 52.
297. Український голокост: Свідчення тих, хто вижив. — С. 27.
298. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 109. — Арк. 10.
299. Там само.
300. Там само. — Спр. 117. — Арк. 3.
301. Там само.
302. Там само. — Спр. 270. — Арк. 25.
303. Голод 1932—1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — С. 478.
304. Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 42.
305. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 28; Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 703. — Арк. 68.
306. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 87. — Арк. 101.
307. Там само. — Спр. 104. — Арк. 30.
308. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 63.
309. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 734. — Арк. 35.
310. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 109.
311. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 85, 105; Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 262. — Арк. 9; Спр. 270. — Арк. 5, 6, 25, 26.
312. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 609. — Арк. 38.

313. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 85; Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 270. — Арк. 5.
314. Там само. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 85, 86.
315. Там само. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 799. — Арк. 1, 2.
316. Там само. — Ф. 18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 61.
317. Фицпатрик Ш. Сталинские крестьяне. Социальная история Советской России в 30-е годы: деревня / Шейла Фицпатрик. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. — С. 358.

Н. Р. Романець, д.і.н., доц.

СЕЛЯНСТВО ПРИДНІПРОВ'Я В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1928—1933 рр.)

АРХЕОГРАФІЧНА ПЕРЕДМОВА

Метою даної книги є введення до наукового обігу та ознайомлення громадськості з новими архівними документами, які висвітлюють політичні настрої та моделі поведінки селянства Придніпров'я в умовах сталінської революції «згори» (1928—1933 рр.). Основна частина опублікованих документів зберігається у Державному архіві Дніпропетровської області. У збірнику були використані документи наступних фондів:

Ф. П-7 Дніпропетровський окружний комітет КП(б)У. 1923—1930 рр.;

Ф. П-18 Дніпропетровський міський комітет КП України. 1930—1991 рр.;

Ф. П-19 Дніпропетровський обком КП України. 1932—1991 рр.

Ф. Р-6478 Управління Служби безпеки України по Дніпропетровській області, м. Дніпропетровськ. 1920—1999 рр.

Більшість документів публікується повністю. Якщо публікувався фрагмент документа, то його заголовок починається із словосполучення «Витяг із» або «Із». Відсутні фрагменти документа безпосередньо не стосуються теми видання.

Кожний документ забезпечено заголовком, у якому зазначено його порядковий номер у публікації, дату написання, діловодний різновид, автор, короткий зміст. Передруковані документи, окрім архівної легенди, означені назвою, місцем, роком та сторінками видання. У легендах зазначається назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів, оригінал чи копія, спосіб відтворення документа — машинопис, рукопис тощо.

Документи публікуються мовою оригіналу за сучасним правописом, але із збереженням стилю викладу і всіх мовних особливостей часу. Тому часто трапляються русизми, українізми, не вживані нині або й застарілі слова. Всі недописані, пропущені, незрозумілі слова або інші неточності доповнено чи замінено у квадратних дужках. Орфографічні та синтаксичні помилки виправлено без застережень. Назви населених пунктів, округів, районів, областей подані за адміністративно-територіальним поділом того часу.

**ВИТЯГ ЗІ СТЕНОГРАФІЧНОГО ЗВІТУ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ
СЕЛЯН с. БАШМАЧКА СОЛОНЯНСЬКОГО РАЙОНУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУГ
23 червня 1928 р.**

В Президиуме: т. т. Молитва, Третьяк и Смиюха.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ: Общее собрание считаю открытым. Слово для сообщения предоставляется члену ЦК ВКП тов. РЫНДИНУ.

(Информация тов. Рындина).

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ: У кого есть вопросы?

Тов. БУЦЕНКО: Почему раньше поехали в сельские районы, а не в рабочие?

Тов. КУПРИЕНКО: Все дело в том, чтобы то, что здесь будет говориться не осталось гласом вопиющим в пустыне, и чтобы не привлекали к ответственности тех, которые будут выступать.

С МЕСТА: Все бы высказывались и вскрывали бы недостатки, как центральных органов, так и местных. Но чтобы местные власти потом не принимали репрессивных мер к этим лицам.

Тов. РЫНДИН: Вам председатель ничего не сделает.

Тов. КУПРИЕНКО: А может быть и сделает. Факты показывают. Говорили бы все, но боятся.

Тов. ИВОЛГИНА: Председатель говорил о том, что нужно высказаться по всем наболевшим вопросам. Я буду говорить о всех неправильностях и ошибках. Сначала о хлебозаготовках. У нас было хлеба много, но потом забрали весь хлеб, я тоже отдала все, что у меня было, и сейчас нечего есть. Приходится бегать, высунув язык, и искать хлеба, но кооперация не дает ни муки, ни отрубей. Неправильно делают, когда отправляют хлеб за границу, а у нас его нет. Поедешь в город за хлебом, так там стоит в очереди 300 душ, и ничего добиться нельзя. В 1921 г. была голодовка, но тогда мы, бывало, приезжаем в город, мы могли кое-что достать, а сейчас в городе нет ни пшена, ни крупы. Ничего достать нельзя, во всех лавках очереди. Власть заставила нас обрабатывать землю, купила я пару конячек, но сейчас их нечем кормить, отрубей нельзя достать. Приезжаешь в город, платишь по 15 коп. за ф. высевок, но достать их никак нельзя. Как же можно так жить?

Тов. ПРАЦЕНКО Мусий: Один крестьянин получил ссуду, но сейчас у него забрали весь хлеб, и он не имеет возможности уплачивать ссуду.

Тов. КУДЛАЧ: Я хотел сказать относительно политики советской власти. Безусловно, неправильностей очень много. У нас, [в] освобожденной стране Европы, когда мы хотим поговорить, то нам запрещают, сейчас же заставят землю носить.

Если рабочий получает 36 руб. 50 коп., а тот, который ничего не делает, 300—400 рублей. Разве это равенство, братство?

Приведу такой пример. У рабочего, который получает 36 рублей, и у такого, который получает 300 и 600 рублей, рождается ребенок. Так на этого

новорожденного выплачивают по 25% из зарплаты: из 36 руб. и из 250 рублей. Разве это верно? Это, конечно, неправильно.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ: Бояться Вам нечего. Представитель ЦК сказал, что оставит свой адрес, так что бояться на сегодняшнем собрании не приходится. Поскольку товарищи приехали беседовать с селянами и хотят узнать те недочеты, которые имеются на сегодняшний день. Селяне должны им сегодня это рассказать, и нечего говорить о том, что я сказал бы, но боюсь, меня сельсовет за это накажет. Этого бояться не приходится.

Тов. ИВОЛГИНА: Я скажу о следующем. Нам запрещают подкашивать хлеб и копать картофель. Но как же можно сейчас прожить до нового урожая? Если нам не разрешат подкашивать хлеб, тогда мы останемся голодными, и страна от этого пострадает.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СЕЛЬСОВЕТА: Товарищи, это неверно, мы подкашивать не запрещаем. Это только такие слухи ходили по селу. Конечно, селянин себе не враг, и он не будет косить зеленого хлеба, но все же около дороги каждый подкосит.

С МЕСТА: То, что женщина сказала, это неверно. Я сам выкосил ячменю 0,25 десятины, и мне никто ничего не сказал, а если бы мне запретили, то я бы, конечно, дал надлежащий ответ.

С МЕСТА: У селянства отпала охота говорить, потому что, как видно из всего и из неурожая, и затем в газетах пишут, что обложение будет большое. Это, конечно, влияет на селянина. Если хозяин строит хату, и в этот год случится недород, то он, конечно, постройку хаты теряет и не теряет последнего хлеба или скотины. А теперь говорят, что продналог будет такой, что действительно расход будет превышать приход селянина. Когда был голод, селянин старался сохранить лошадь, а теперь у него уже стала пара лошадей, но когда идут разговоры, что это не твое и то не твое, тогда, конечно, охота падает. По газетам видно, что нужно будет дать столько-то процентов туда и столько туда, и если ты посеешь две с половиной десятины, то тебе придется заплатить 100 рублей. Мы, селяне, ходим, как бешеные, не хочется работать, молодежь по деревне гуляет, да и никто не хочет работать, потому что считает, что у него все не свое. Его облагают со всех сторон, и нужно все отдать, и сам не знаешь кому, а себе ничего. Рассказал бы больше, но не стоит.

Тов. ВАСИЛЕНКО: Тут приехали представители из Центра и нечего бояться говорить. Я возьму положение за несколько лет. Как у нас избирается власть, как она отчитывается, что они делают?

Как у нас организован сельсовет? Нам прислали председателя сельсовета, которого выбрал кто-то. Мы, селяне, тоже хотим избирать человека, которому доверяет советская власть. Мы и стараемся такого человека избрать из своей среды, но приезжает председатель Райисполкома и говорит: «Выбирайте того». Это было в 1923—1924 году. Ведь мы, селяне, не допустим, чтобы у нас был кулак, но хотим, чтобы был бедняк, свой человек, а может быть, и середняк. Мы не знаем, как у нас избирается Райисполком, кто его выбирает. Приезжают наши делегаты, но они тоже не

знают, кого избирали. Когда спрашиваешь о распределении сметы, куда относится прибыль от сельхозналога — никто этого мне не говорит. Возьму село Концерополь-Морозовка. Только теперь, во время хлебозаготовительной кампании, мы увидели представителя района, а то у нас все равно как на Сахалине — заброшенное село и кончено.

По газетам видно, что все должно проводиться иначе, что должна проводиться культурная работа, экономическая, обновление сельского хозяйства, механизация, а у нас ничего не делается, потому что никто за нас не беспокоится. Кто избирает Райком, мы не знаем, наши представители, которые едут в район, тоже не знают. Затем мы не знаем, куда идут наши деньги. А ведь государство-то наше, и мы должны знать о том, что делается в нашем районе. О том, что делается в центре, мы знаем по газетам, а вот о наших местных делах мы не знаем.

У нас в Концерополе была школа, она помещалась в экономическом доме, отдельно от села. Посредине была балка, и во время разлива воды детям нельзя было проходить в школу. Приехал представитель района и спрашивает: «Почему дети не ходят в школу?» А ему говорят, что после голода, когда сельское хозяйство упало так, что крестьянин стремился раньше поднять свое хозяйство, а потом уже покупать сапоги детям. На собрании был поставлен вопрос об этом, и решили школу пока закрыть. Мы ходатайствовали потом перед районом, но в районе нам сказали, что у нас в протоколе зафиксировано о закрытии школы. Но ведь мы ее закрыли на время, потому что была вода.

У нас в экономии была земля, и, согласно нового декрета, она осталась в нашем земельном отводе. Мы обратились к нашим органам, чтобы они нам разрешили перенести туда школу, но сколько мы ни бились, нам все отвечали, что вы сами закрыли школу. До сих пор результатов нет.

Возьмем ближайшие годы. Красноармейская семья, согласно закона, должна получать определенные льготы, и вот когда отец или мать обращаются за этими льготами, им приходится по 20 раз ехать в район. У нас получается так, как было в старое время, у губернатора и у полицейского: говорят: «Приди позже», но не указывают точно, когда можно будет дело закончить. Возьмем дальше, в 1927 году. Осенью в газете «Р. С.» было напечатано о том, что скоро должно пройти самообложение. И вот у нас его хотели провести по принципу дымоходов. Это было в корне неправильно. Затем государство издало декрет, что должно откладываться из всей суммы 35% на месте. Приезжают затем к нам на село и начинают проводить кампанию по самообложению, но ведь наши крестьяне еще в 1926 году сами себя обложили в 1. 200 рублей и построили школу, а теперь крестьяне говорят: «Мы же сами себя облагали, дайте нам немного отдохнуть». Затем самообложение, как говорили, должно пройти в 2 срока: по 50% на каждый год. Когда у нас проводилось самообложение, в сельсовете руку подняло только 3 человека, против не было, но все говорили, что мы уже облагались, и если мы обложим себя еще, мы этим в корне подорвем наше хозяйство.

Затем, когда подошло дело со вручением квитанции, у нас тоже были неправильности, не было так, чтобы председатель позвал селян и вручал им сам квитанции, но были выбраны специальные агенты. Затем со сроками тоже было неладно, в квитанциях был указан срок 10-го февраля, в то время, как их принесли только 1-го февраля. Это, товарищи, значит, что у работников села нет авторитета, и вышло так, что селяне их чуть-ли не грязью закидали, потому что раньше говорили одно, а на деле получилось другое.

Относительно облигаций. Кампания проходила таким путем. Приехал председатель сельсовета, собрал селян, и было постановлено взять облигации на 550 рублей. Хотя ни один не поднял руку ни за, ни против, но все же никто не возражал. Говорили, что распределят их между собой. Выбрали комиссию из 6 человек, я сам участвовал в этой комиссии. Нужно было иметь классовый подход, чтобы не ударить одного и не пропустить другого. У нас был лозунг: «Каждая хата должна иметь облигацию». Мы это сделали. Возможно, были некоторые неправильности, но все же мы это провели. По проведению самообложения и распространению займа у нас был представитель ОК тов. Торжаковский, старый член партии с 1905 года. Как проводилось у нас распространение облигаций. Когда приехал тов. Торжаковский, он взял список по хозяйствам и сельсовету, из которого было видно, что у кого есть. И выбрал несколько фамилий, не выявив живет ли действительно данный селянин так, как там написано. Может быть, у него большая семья из 11-ти человек, и их нужно кормить, и на землю, которая ему полагается по количеству душ, нужно приобрести соответствующий инвентарь, чтобы ее обрабатывать. В это не вникали. Вот приезжает один из таких селян в сельсовет, а там секретарь сельсовета и тов. Торжаковский и все перед ним стоят начеку, как будто перед старым генералом. Впускают по одному и начинают с ним торговаться. Спрашивают: «Ты берешь столько? Нет — значит ты против советской власти». Торгуются все равно, как на базаре: «Не берешь 100, так возьми 75, а то оштрафуем». И торгуются до тех пор, пока не возьмешь на 50 или на 25 руб. Правильно это или неправильно? Таких директив центральные органы не давали, а все-таки так делали. А как только я на общем собрании выступал, так меня сразу бузотером называли. Я демобилизованный красноармеец, и когда я уезжал, мне говорили, что ты по приезде должен помогать всячески в работе нашему аппарату. А тут на месте мне говорят, что раз ты член КНС, ты должен быть за советскую власть и не должен ее ругать.

Когда распределяли облигации, то у селянина брали расписки, что он обязуется взять на столько-то облигаций. Таким путем это проводилось. А когда появилась в газете «Звезда» статья тов. Чубаря о том, что так делать нельзя, то те крестьяне, которые уже уплатили, они, конечно, уже ничего не могли поделать, а те, которые еще не платили, они начали всячески крутиться и просить отсрочки. Здесь у нас есть молочная ферма, которая, кстати, находится в частных руках. Кооперация не позаботилась это сделать. Так вот крестьяне носят туда молоко и выручают деньги для того, чтобы уплатить за облигации. Но все же платили плохо. Тогда было создано собрание, на

котором нам был поручен сбор денег за облигации, но мы сказали: «Раз вы сумели взять росписки, то вы сумеете и деньги получить».

Теперь о хлебозаготовках. Правда, нашли в Аполоновке у одного селянина хлеб, забрали, конечно, и припечатали его, чтобы не мариновал хлеба. Но спрашивается, имеет ли право лезть в сундуки и рыться, если у этого селянина нет больше 10—15 пудов. Это создает антагонизм между селянами и советской властью. Селяне в данном случае настроены очень плохо. Они прямо-таки ругаются и говорят: «Ведь мы же их избрали, как же они так поступают». Я сам бедняк, но и ко мне в хату, когда не было дома ни матери, ни отца, пришел тов. Тищенко и начал рыться: правильно это или неправильно? Я недавно пришел из армии и считаю, что такой поступок, безусловно, неправилен. Этим они оскорбили и опоганили нашу советскую власть.

О культурном уровне. В Башмачках хорошо. Тут есть и комсомольская организация, и партийная, но если мы возьмем село Морозово, то у нас еще и сейчас досвітки существуют. Стали мы говорить о том, чтобы нам отвели помещение для кульбуда, ведь определенный процент от самообложения должен остаться у нас, но пока что ничего не выходит. Ведь наша молодежь начинает мало-помалу читать книжки, газеты, и необходимо организовать читальню. Нам нужны деньги на книжки, на журналы, газеты и различные игры. В районной библиотеке имеется тысяча книг. Почему бы не дать нам оттуда часть. Затем такой факт: в сельсовет ты не имеешь права зайти без разрешения. Как только зайдешь, тебя сразу председатель спрашивает: «А что тебе нужно?» А ведь представители власти должны обращаться вежливо. (С места: «Он искажает факты»). (тов. Рындин: «Никто мешать не должен»). (С места: «А еще кандидат партии»). Да, я кандидат, демобилизованный красноармеец, милиционер, член КНС и кандидат партии, поэтому считаю необходимым говорить правду. Захожу я сегодня к председателю с.х. товарищества, спрашиваю у него: «А имеют ли право так делать, по сундукам лазить?». Так он отвечает, что это приходится делать механически. Я ему заявил: «Я сегодня буду об этом говорить». Тогда он говорит: «Если ты сегодня будешь говорить об этом, то мы тебя отовсюду выгоним, тебя наверно кулаки настроили». Получается так, что если кто-либо правильно скажет, так его сразу загирают. Пусть все крестьяне скажут — правду я говорю или неправду (голоса: «Правильно». Аплодисменты). [...]

Тов. ИВОЛГИНА: Имела ли право наша власть разрушать печки и искать там хлеб? Я хотела еще сказать о том, что у нас все неправильно делается. У нас в кооперации мануфактуры не хватает. А поедешь в город, там в ЦРК стоит очередь, и ничего нельзя добиться. Как же это так: хлеб мы даем, а мануфактуры нет, и мы должны страдать в очереди.

С МЕСТА: Я скажу о таком случае. У меня лишнего хлеба не было. У меня был скот, одна лошадь и корова. Когда приехал представитель округа Торжаковский, он пришел ко мне искать хлеб. Я ему говорю, что у меня лишнего хлеба нет. Если у меня есть немножко денег, они мне нужны для прокорма скота, а он мне ответил: «Пусть твоя коньяка подохнет, а нам нужен хлеб для государства». Справедливо это или нет?

С МЕСТА: Когда забирали хлеб у меня, я задал вопрос представителю: «Где же мне взять на прокорм скота?», а он отвечает, что адреса у меня нет. Можно ли так отвечать?

Тов. ПОПЛАВСКИЙ: Я буду говорить о хлебе. Заходит комиссия к селянину, спрашивает: «Сколько у тебя хлеба есть?». Он говорит: «50 пудов». А когда вышла комиссия на улицу, то член партии Садовой говорит: «Нет, там больше, там должно быть 65 пудов». Спрашивает Торжаковский фамилию и говорит: «Мы тебя арестуем. Почему ты хлеб прячешь?». А я отвечаю, что я не могу продать этих последних 50-ти пудов, потому что у меня ничего не остается и, в конце концов, я сказал, что 20 пудов я продам, но чтобы мне дали отруби. Взял я мешки для отрубей и понес хлеб, но оказывается, что в кооперации отрубей не было. Тогда я взял и сдал хлеб в другую мельницу. А тов. Садовой из сельскохозяйственного кредит. товарищества спрашивает: «Почему ты не сдал 20 пудов?». Я ему отвечаю, что 10 пудов я сдал в лавку, а 10 повез на мельницу. Так он меня так выругал, что я взял еще 10 пудов и сдал, чтобы меня оставили в покое.

Тов. КУДЛАЧ: Я хотел остановиться на фабрично-заводской продукции, которой мы пользуемся, и на нашей сельскохозяйственной продукции. На сегодняшний день мы видим, что фабрично-заводская продукция, которая является собственностью нашего государства, она намного дороже, чем была раньше. Например, сахар для села теперь стал роскошью, его берут только для больных детей, а ведь он же вырабатывается в миллионах пудов. Это сильно волнует крестьянство: как же это так, наша продукция сельская осталась по-прежнему, а вот курс рубля все падает, и фабрично-заводская продукция повышается в цене.

С МЕСТА: Я хочу задать вопрос, как у нас облагается арендная земля. Допустим, беру вдвоем с селянином три десятины земли: 1¹/₂ себе и 1¹/₂ — ему, и засеваю всю площадь своими семенами. И получают так, что я отвожу ему половину, а плачу за землю я сам. Я выписываю газеты «Р. С.», и там была заметка о том, что за землю, которая берется в аренду, нужно было брать 1/3, а прихожу я к секретарю сельсовета, он мне отвечает, что у нас еще таких сведений нет и никаких распоряжений на этот счет не имеется. Я считаю, что в таких случаях необходимо платить половину, и хотел бы тут получить точное разъяснение.

С МЕСТА: Безусловно, селянство было бы советской властью довольно, но сейчас у нас экономический кризис, и порядки такие, что селяне считают, что им жилось бы лучше при старом режиме, чем теперь. Они говорят: «На что же нужна была революция, зачем нужны были жертвы?». Вот факты. У нас полагаются на едока 1 1/3 десятины земли. Мужик занимает под хлеб одну десятину, 15,75 саж. у него идет под запашку. Урожай у нас в среднем в этом году по 40 пудов с десятины. Наша продукция в круговую, если взять ячмень, пшеницу, жито и т. д., получается около 70 коп. Если даже взять в лучшем случае урожай в 50 пудов, то за все получается 35 рублей.

А как же с продукцией города? Сапоги стоят 20 рублей. Пиджачок плохой тоже стоит недешево. И вот, если взять вместе кожу и мануфактуру

и еще шапчонку плохую, которая стоит 3 рубля, выходит, что все деньги на это ушли. А где же взять деньги для уплаты налога, для страховки? А если возьмешь в кредит инвентарь, то еще нужно платить проценты за пользование и т. д.

Выходит так, что в центре знают, что у нас на Украине сельское хозяйство подымается, но как оно подымается? Оно подымается за счет того, что крестьяне голодают. Рабочий получает жалование, но не имеет ни коровы, ни свиней. А ведь мужик держит скот только для пропитания, и ему приходится жить в грязи, и в результате получается, что мужику живется плохо. Представителям из Центра нужно себе эту штуку хорошо пояснить и понять, какую тяжесть несет на себе мужик. Тут нужно просто выяснить, может, вредный элемент забрался к нам и сидит у власти. Тогда его нужно оттуда выгнать и изменить политику советской власти.

С МЕСТА: Я хотел сказать о том, что семьям красноармейцев делают скидку с налога в 25%, но зато потом накидывают 60.

С МЕСТА: Товарищи, у нас рубль пшеничка, а 7 рублей юбка. Вот как обстоит вопрос в жизни села. Селянин имеет пару лошадей, корову и инвентарь, и этим он кормится, а вот если мы возьмем рабочего, то они получают по 150—200 рублей в месяц. И этих рабочих не считают кулаками, а ведь они живут в роскоши. Рабочий работает 8 часов, а селянин 24 часа в сутки. А тех селян, которые мало-мальски подымают свое хозяйство, сразу относят к кулакам и говорят, что они против советской власти.

С МЕСТА: Я не боялся бы говорить, но если представитель Центра перешептывается с председателем сельсовета, то, я, конечно, уже боюсь. Я никого не хочу оскорблять, но не следует перешептываться здесь на собрании и не делать здесь группы.

С МЕСТА: Тут многие боятся высказываться. Говорят так: «Я может быть, ошибусь, а меня потом за это надуют». (Владимиров отвечает на вопросы).

С МЕСТА: Я слышал, здесь так говорят: «Мы, конечно, ничего не имеем к советской власти, но все же, когда у нас платежи превышают приход, то спрашивается, где-же взять деньги?». Тут не то что кулак, но даже самый бедный член КНС и тот недоволен. А почему? Потому, что приходится голодать, становится, все хуже и хуже, в хозяйстве не прибавляется, а убавляется.

С МЕСТА: Товарищи, нужно сказать, что со времени голода наше хозяйство стало подыматься, но этот год такой колючий, что стало еще хуже, чем было раньше. Раньше хлеба у нас хватало, а сейчас его нет, и стало очень плохо.

С МЕСТА: (беднячка). Где взять хлеба? У меня 9 душ детей. Состояние у меня очень плохое. Только в прошлом году я купила себе лошадь и маленькую бричку, а вот сейчас, когда проходило самообложение, на меня наложили 24 руб. 30 коп. Приходится продавать последний хлеб и даже курей, чтобы уплатить по самообложению и 5 рублей за облигацию. Как же можно так жить?

С МЕСТА: Я хочу спросить представителя центра о продналоге. Власть издала новый закон, в котором говорится, что положение бедняка и середняка будет облегчено, и весь удар будет направлен на зажиточных. Но как же понять следующее: в прошлом году при проведении налога было видно, что зацепили и часть середняков. Не обращали внимания на много-семейность, а мы, товарищи, знаем, что у кого есть 14—15 душ, то ему полагается 20 десятин земли, которую он должен обрабатывать, и вот на такого накладывают 270 руб. налога. Это неверно. В центре нужно этот вопрос рассмотреть, и тем семьям, у которых имеется 12 душ семьи и только трое трудоспособных, им нужно налог облегчить, а то по количеству причитающейся им земли они платят как бы за 10 хозяйств. [...]

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1292. — Арк. 323—329 Зв. — Незавірена копія. Машинопис.

№ 2

ІЗ ЗВІТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ОКРУЖКОМУ ПО ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКОМУ РАЙОНУ ВОРОБІЙОВА ДО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН ЧЕРЕЗ ПРОВЕДЕННЯ ХЛІБЗАГОТІВЕЛЬНОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ КАМПАНІЇ (січень — липень 1928 рр.) 23 липня 1928 р.

Совершенно секретно

[...] Чувствуя, что форсированный темп хлебозаготовок и закон о самообложении основной своей тяжестью ляжет на зажиточно-кулацкий элемент села, они были чрезвычайно активны во время кампании, проводя свою работу подпольно и открыто, выступая в отдельных местах довольно нагло. Спаивание бедноты перед собраниями по самообложению, индивидуальная обработка бедняка и середняка, агитация за то, что мероприятия соввласти направлены против всех крестьян, было направлено кулаком к тому, чтобы стереть классовую борьбу на селе, а в осуществлении своих целей создать блок с бедняком и середняком.

Кулак особенно напирал на бедняка, что бедняк является опорой партии, и надеясь, что через него легче возможно будет провести свою линию.

Он агитировал за то, что нужно бить приезжих, тогда он не будет приезжать, а в отдельных местах от угроз нашим уполномоченным переходил к действиям против представителей власти: так, например, в Посуньках, ночью 27/II-28 года были обстреляны по дороге в селе Райуполномоченный т. ТРОИДЕЯЛ и пред. с/с т. ПАСУНЬКО. Материал передан ГПУ.

В селе В-Хуторах в ночь на 2/III-28 года были обстреляны на улице села контрагенты по распространению крестьянского займа. Также в

В-Хуторах в ту же ночь пьяные хулиганы пытались сделать нападение на пом. Прокурора т. Воробьева.

Кроме этого, по инициативе кулаков хутора Диденково Ново-Александровского сельсовета чуть было не подверглись самосуду Райуполномоченный, Пред. с/с и Секретарь местной партячейки во время проведения собрания по вопросу о крестьянском займе. В селе Николаевка хозяйке, у которой остановился уполномоченный, под угрозой расправы предложили выгнать его.

Кулак во время кампании развил агитацию за крестьянский союз. В селе Боровковке кулаки поговаривали о том, что в целях самозащиты от неправильных действий необходимо организовать крестьянский союз. Слухи эти разносились по всему р-ну.

Кулак о хлебозаготовках.

Усиленный темп хлебозаготовок кулак связывал с международным положением. В этом же духе он строил свою агитацию против выброски хлеба среди остальных крестьянских масс. Он заявлял, что хлеб заготавливается не так просто, а это подготовка к войне, и «певно, після хліба дійде діло й до скотини, коней и т. інш., бо вже ціна на скот подешевшала». Почти по всем сельсоветам распространялись слухи о том, что нажим на заготовку связан с убийством итальянского консула, за которого нужно платить деньги. Но так, «як наших грошей за границю не беруть, то треба хлібом заплатити, або хліб треба обміняти на гроші для Китайської революції».

Зажиточно-кулацкий элемент всеми способами старался задержать хлеб в надежде на весеннее повышение цен. Вокруг такого настроения он организовал бедноту и середняков, пользуясь при этом запугиванием, что, если мы сейчас выбросим хлеб, то сами не будем иметь посевматериала и будем голодать.

Уже когда был сделан нажим, кулак сначала выбрасывал второстепенные культуры и скот, на которые были более высокие цены, а когда началась практика обследования зернохранилищ с целью проверки санитарного состояния, кулак распространял слухи о принудительном изъятии излишков. Потом начал создавать настроения иссякания запасов.

Когда же было опубликовано интервью т. Порайка о применении к злостным держателям хлеба ст. 127 УК, кулак хлеб начал прятать.

Кулак о самообложении.

Особенную активность кулак проявил во время кампании по самообложению, используя всевозможные методы морального и материального давления на бедноту и середняка. Он старался доказать, что самообложение есть очередной налог.

В начале кампании по самообложению кулак, дабы не обострять положения, старался маневрировать, говоря, что он принципиально «за», но надо подождать до осени, так как хлеба в деревне нет. Видя, однако, недостаточный эффект такой агитации кулак переходил к запугиванию

бедноты и середняков тем, что он им не будет помогать, не даст хлеба и т. д.

«Самооблог необходим, — говорил кулак, — его нужно принять, я предлагаю голосовать «за», но завтра многие из Вас придут за пудом хлеба, так лучше не приходите, все равно не получите».

Основным мотивом против самообложения кулак выставлял требование обложить всех освобожденных от налога: «Пусть платят хоть по 5 копеек, но все, ведь лодыри живут лучше, а не облагаются». Он старался стереть классовое деление на селе, доказывая, что между нами нет кулаков, ни середняков, ни бедняков. Предлагали с десятины, но со всех живущих в селе.

Уже во время проведения сходов по самообложению кулак вел индивидуальную обработку и даже массовую работу за то, чтобы беднота на сходы не являлась или же поддерживала кулака.

Кулак о крестьянском займе.

Как и к самообложению, кулак к распространению крестьянского займа относится отрицательно, рассматривая его, и соответственно этому агитировал, как дополнительный налог, а всю сумму мероприятий в связи с хлебозаготовками рассматривал как разорение крестьянского хозяйства. Работая над созданием отрицательного настроения у середняков и бедноты к займу, кулак демонстративно продавал скот, что в некоторых местах создавало определенное настроение у бедняцко-середняцких масс.

Центр тяжести распространения займа был перенесен на зажиточно-кулацкую часть, в частности, путем индивидуальных вызовов и обработки беседами и т. д., но кулак всеми способами старался увильнуть от покупки займа на крупные суммы, причем некоторой мишенью для него оказалась заметка в печати о том, что заем добровольный. Это давало кулаку право отказываться от облигаций, когда их приносили им согласно решения сходов о коллективной покупке займа по мощности хозяйства.

Однако решения сходов о том, чтобы зажиточных и куркулей, не участвующих в реализации займа по коллективной подписке, заносить на специально заводимую черную доску, кое на кого действовали.

Стремившийся в момент приговорной кампании по самообложению к созданию блока с середняками и беднотой, использовав при этом все возможные средства и меры воздействия, кулак после всей кампании почувствовал себя побежденным и изолированным.

Потеряв всякую надежду на поддержку, кулак в своем большинстве вносил причитающуюся с него сумму по самообложению досрочно.

В последнее время по некоторым сельсоветам отмечаются случаи отказа кулаков от аренды земли, хотя это пока еще остается только угрозой. Усилением нашей систематической помощи бедноте, особенно посев-материалом, продовольственным зерном, по нашему мнению, мы окончательно закрепим начало форсированного наступления на кулака и еще больше приблизим бедняцко-середняцкие массы к партии и соввласти.

Участие середняка в проводимых кампаниях.

В момент проведения приговорных собраний середняк проявил беспокойство за судьбу своего хозяйства. В ряде мест это проявилось в пассивном реагировании на ход приговора, а в некоторых местах — в отрицательном отношении к проводимым мероприятиям, но, как правило, середняк не выступал против проводимых мероприятий. В подавляющем большинстве он шел за общественными организациями села и старался не рвать с ними связи: лишь верхушечная часть середнячества сделала передвижку в сторону кулаков.

После вручения извещений настроение середняка значительно улучшилось, особенно в связи с предоставленными ему льготами, где он лишний раз убедился в оказываемой ему поддержке. При самообложении середняк, как правило, против декрета не выступал, в выступлениях озлобления не чувствовал, но он туго соглашался на ломку своего бюджета. Там, где середняк выступал, его выступления сводились к тому, что самообложение надо провести осенью. Добиваясь снижения процента обложения в отдельных случаях, середняк выдвигал момент уравнивания, требуя обложения всех неимущих или рассрочки уплаты.

Зажиточные середняки были против самообложения, но как только увидели, что большинство «за», меняли тактику.

После проведения разъяснительной кампании хлебные излишки середняк стал вывозить довольно усиленно, сравнительно легко поддавался проводимой агитации за выброску хлеба.

Госзаем большинство середняков приобретали добровольно, следуя примеру незаможных селян и общественных организаций, но на незначительную сумму.

В отдельных случаях были все же выступления середняков против нас. Так, в селе Николевке ряд середняков выступали против самообложения.

В начале кампании создавалась некоторая угроза в отношении нормальных взаимоотношений середняков с беднотой. В ряде мест середняки проявили недовольство к бедноте на почве получения последними льгот.

Но после того, как была дана директива о предоставлении льгот мало-мощным и многосемейным середнякам, и после того, как середняк убедился на практическом распределении сумм по самообложению, настроение середняка изменилось к лучшему и во взаимоотношениях с беднотой.

Большое значение имела разъяснительная кампания о льготах середнякам, многосемейным и маломощным. На этом создался блок бедноты с середняком. Средняк перестал нападать на бедняка, мол, ты не платишь, так тебе легко голосовать за мои деньги.

Были проявления отрицательного характера со стороны середняка, но в незначительных размерах, кое-где сами наши работники не могли организовать блока бедноты с середняком, часто забывали директивы партии о внимании к середняку, проявляли бестактность, как в смысле административных мер, так и в области регулирования распределения тяжести самообложения.

Но, в общем, в проводимых кампаниях можно вполне констатировать, что нам удалось, хотя и при больших усилиях, в подавляющем большинстве случаев середняка вести за собой. Благодаря тому, что середняк не поддерживал кулака в сопротивлении самообложению, задержке хлебных излишков, а поддался нашему влиянию, нам удалось в этой кампании больше, чем когда бы то ни было, разгромить кулака, как экономически, так и политически. В ряде мест, благодаря тому, что кулак не имел никакой поддержки со стороны середняка, кулачество даже проявило некоторую пассивность, не выступая резко против наших мероприятий, и даже голосовало за них. Там, где была достаточно четко проведена классовая линия, проведенные мероприятия послужили лучшим примером для укрепления блока бедноты с середняком. [...]

*УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОК
ПО ВЕРХНЕДНЕПРОВСКОМУ РАЙОНУ [подпись]
ВОРОБЬЕВ*

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1114. — Арк. 1—17. — Оригінал. Машинопис.

№ 3
ІЗ ЗВІТУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРВИКОНКОМУ ВУЦВКУ
ПРО ХЛІБОЗАГОТІВЛЮ, НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ТА РОБОТУ
МІСЦЕВОГО АПАРАТУ
19 січня 1929 р.

I. Хлебозаготовки

Заготовлено хлеба за истекший период всего 22 121 345 пуд. разных культур. При проведении хлебозаготовок классовая борьба на селе усилилась. Из среды бедноты выделился значительный кадр активистов, который принимал самое активное участие в проводимой работе. Помощь бедноты выражалась в сообщении, где, у кого и сколько запрято хлеба. Анонимные сообщения имели широкую форму.

Хлебозаготовительная кампания содействовала оживлению массовой работы на селе среди бедноты, поднятию организованности и политической активности и большему укреплению связи с сов. и парторганизациями. Это сказалось в отдельности в весеннюю посевную кампанию: несмотря на гибель 240 000 дес. озимых, посевная площадь снизилась лишь на 2%.

Для усиления хлебозаготовки практиковалось, помимо проведения агитационной работы среди крестьянства, также и посещение домов крестьян для покупки хлеба, вызов в сельсовет для сдачи излишков хлеба, производство обысков.

По 127-й и 135-й ст. [УК УССР] направлено в судебные органы 920 дел и привлечено к ответственности 1184 человека, из них 247 должностных

лиц и 910 частных, всего рассмотрено судебными органами 814 дел и вынесено 700 приговоров, из них обвинительных 605 и оправдывающих 95.

При проведении хлебозаготовок был допущен и ряд ошибок, извращений (незаконные штрафы, аресты, произвольное применение 127-й ст.). При этом имелись случаи неправильного подхода не только к середнякам, но и беднякам, что нашло себе оправдание в отдельных выступлениях бедняков. За время хлебозаготовительной кампании зафиксировано 75 случаев искривления классовой линии.

V. Землеустройство

План землеустроительных работ 1928 г. был рассчитан на 125 011 га трудовых и нетрудовых земель, причем в основу было положено: землеустраивать маломощные районы, большие бедняцко-средняцкие земельные общества, а также общества, которые намеряют ввести общественные севообороты, организацию коллективных объединений и т. п.

Распределение земли между отдельными дворами производится с придерживанием классового принципа. Все дворы распределяются на группы по социальному положению, и земля между ними распределяется так, чтобы коллективные объединения и бедняцко-средяцкие группы получили землю лучшую по качеству и более удобно расположенную ближе к селу, а зажиточно-кулацким дворам земля отводится в более отдаленных участках и худшая по качеству.

За этот землеустроительный сезон землеустроено 18 474 двора на площади 141 134 га.

В этом году землеустроено 8 больших бедняцко-средняцких земельных обществ на площади 94 308 га при 13 802 дворах, причем вместо указанных земельных обществ организовано 62.

Общества	Сколько обществ организовано при землеустр.	Дворы	Площадь (га)
Волосское	8	1 062	9 800
Петриковское	18	5 333	33 385
Новомосковское	6	1 438	8 254
Бородаевское	11	1 494	10 569
Новоподкряжское	6	906	6 515
Прядиевская дача	7	1 567	9 950
Павлоградские хутора	5	1 668	11 505
Новопогородное	1	334	4 330
Всего	62	13 802	94 308

Классовое распределение земли произведено в 86 земельных обществах при 16 619 дворах, а именно: бедняцких и маломощных средняцких — 10 311, средняцких — 6 493, зажиточных — 1 670.

При землеустройстве земельных обществ в районах малоземельных, а также с целью ликвидации дальнеземелья и чересполосицы, организовались отдельные выселки (организовано 33), причем в случае отсутствия желающих выселиться на такие участки на выселение назначались зажиточные хозяйства, независимо от того, желали они или нет. Таким путем произведено выселение 3073 хозяйств. Настроение бедняцко-средняцких масс к этому мероприятию вполне удовлетворительное.

Кулачество использовало все методы агитации, чтобы сорвать землеустройство (перетягивание середнячества на свою сторону — 11 случаев, агитация за неплатеж денег на землеустройство — 3 случая), за срыв организации выселков против распределения земли на группы по социальному положению и т. п. В особенности кулачество проявило активность при землеустройстве артелей и коллективов, которые наделялись лучшей землей, расположенной вблизи села.

Были отдельные террористические выступления, например, в с. Александровке Васильковского р-на толпа в 60—70 человек, предводительствуемая кулаками, разогнала артель им. тов. Чубаря во время вспашки, не допуская к работе за то, что последней отведена лучшая земля и вблизи села. Руководители этой группы осуждены окрсудом на 5 лет тюремного заключения.

В с. Хорошее артель получила 116 га земли, но не могла приступить к обработке, так как кулаки и часть зажиточных середняков не допускали, и лишь после ареста 7 человек артель смогла приступить к обработке земли.

VI. Экономические корни, питающие кулачество

Одним из экономических корней, питающих кулачество, является ростовщичество. Причем предметом ссуды является зерно или другие сельскохозяйственные продукты и реже — деньги.

Условия кредитных сделок не представляют каких-либо определенных норм. Они зависят от степени нуждаемости берущих ссуду, а также от размеров ссудных операций сельскохозяйственных обществ крестьянской взаимопомощи и т. п.

Размеры процентов, получаемых ростовщиками, не только не учтены, но и не изучены. Агентурные разработки по 10 случаям показывают, что процент по ссудам денежным колеблется от 12 до 25%, а натуральные ссуды — зерновые — вдвое больше, против того, что было дано под ссуду.

Частный торговец всячески изощряется, чтобы уклониться от обложения и нередки случаи, когда это ему удается. Например:

1. организация, пользующаяся широкими налоговыми льготами, принимает к себе на службу торговца, причем последний отпускает для этих организаций определенные средства, на которые делается оборот, за что получает отчисление от доходов, в значительной мере больше, чем получает сама организация (случай в Синельниковском райпомдете);

2. кулак нанимается подводчиком до малосостоятельного скупщика всевозможных с/х продуктов. Разъезжая с ним по селам, кулак снабжает скупщика деньгами и участвует в прибылях (случай в Царичанском р-не);

3. кулак пролазит во всевозможные кустарные объединения, и в особенности в мукомольные, где перемальвает не только свое собственное зерно, но и занимается скупкой зерна на стороне и после перемола ведет спекуляцию мукой (дело Богдановской и Петропавловской артелей).

Нередки случаи, когда кооперативные организации при распределении кредитов такой предоставляют зажиточным слоям, примером этого может служить Близнюковский район.

Кулак применяет целый ряд мер, чтобы увернуться от налогов и сборов и одним из таких методов является маневрирование своим хозяйством. Например, задолго до обложения единым сельскохозяйственным налогом кулачество начало продавать крупный рогатый скот, заменяя молодняком, не подлежащим обложению, а также мелкими свиньями, овцами. Другим методом укрывательства от налогового обложения является дробление хозяйств, «преждевременные разделы».

При проведении весенней посевной кампании кулачество (немного случаев) сдавало надельную землю в сельраду, мотивируя, что нечем ни засеять, ни обработать, и наряду с этим брало в другом районе в аренду в большом размере и таким путем ускользало от обложения единым сельскохозяйственным налогом. Агентурные разработки по 20 кулацким хозяйствам в Перещепинском, Межевском, Синельниковском р-нах это подтвердили.

Во исполнение директив XV партсъезда о развитии в дальнейшем наступления на кулака и принятия ряда новых мероприятий, ограничивающих развитие капитализма на селе, мы достигли значительных успехов в этом отношении за отчетный 1928 год:

Группы хозяйств	Годы		
	1926	1927	1928
Бедняцкие	43,7%	42,7%	38,4%
Средняцкие	48,1%	49,3%	55,4%
Зажиточно-кулацкие	8,2%	8,0%	6,2%
Итого	100%	100%	100%

Таким образом, в наличии мы имеем снижение крайних групп бедноты и кулачества. В то же время возросло количество середняцкой группы на 15%. Резкая картина наблюдается в изменениях за последний год соотношения хозяйственных элементов этих трех групп, что также подтверждает закрепление середняцких хозяйств (а не «вымывание» их) за счет ослабления последних двух групп. Так, при повышении посевной площади в пользовании середняков в 1928 г. против 1927 г. на 10% зажиточно-кулацкая группа уменьшилась на 25%, причем характерно, что в 1927 г. против 1926 г. это уменьшение выражалось всего лишь на 1,4%.

Что касается скота (при стабильном состоянии в 1926 и 1927 гг.), то середняки в 1928 г. увеличили владение им на 13%, кулацкая группа

количество скота сократила в этом году против предыдущего на 28%. Количество безлошадных хозяйств, оставаясь стабильным в 1926 и 1927 гг., уже в 1928 г. сокращается с 40 до 36,3%.

Такое же положение наблюдается в количественном сокращении в зажиточно-кулацких хозяйствах плугов, буккеров, веялок и т. д. Так, например, в 1928 г. эта группа уступает середнякам хозяйствам больше, чем на 20 % своих веялок, и только лишь по молотаркам с конными и механическими двигателями есть рост у данной группы в 1928 г.

В отношении аренды земли, то главный ее арендатор — это середняк, при сокращении сдачи в аренду земли беднотой с 15,1% в 1927 г. до 12,8% в 1928 г. Заможная группа, хоть и сокращает ее, но все же арендует 38% всей земли, сдаваемой в аренду.

Что касается найма рабочей силы, то при резком увеличении его в середняцком хозяйстве (почти на 35%, с 46% в 1927 г. до 62% в 1926 г.), в кулацких группах — сокращение найма на 27,7%, в сравнении с 1926 г. (с 33% до 24% в 1928 г.).

Все это является результатом той суммы мероприятий к урезке эксплуататорских тенденций кулака, которую в целом осуществили в этом году, начиная с проведения хлебозаготовительной кампании.

Однако, как не мала кулацкая группа хозяйств (6,2%), она в 1928 г. остается все же экономически мощной, владея 15,6% всей посевной площади, 30,2% всех сеялок, 61,4% механических молотилок, 16,3% всего скота.

На успешное развертывание кампании кулачество отвечало активной антисоветской агитацией, а в отдельных местах и террором против представителей советской власти и активных местных работников из бедноты.

В с. Спасском Новомосковского р-на был убит председатель сельсовета тов. Квач, член КНС, активный защитник интересов бедноты. Ранен председатель Верхнесамарского сельсовета. Убит после предупреждения в анонимных письмах председатель сельсовета хутора Кутярино — т. Камоилин.

Случаи запугивания бедноты террором, поджоги бедняцких хозяйств, активных участников хлебозаготовок — были почти во всех районах округа. Благодаря недостаточной работе среди бедноты, случаи, когда кулачество умело использовало недовольство отдельных групп бедноты, чтобы сделать ее проводником своих интересов, имели свое место. Например, при проведении самообложения в Котовском р-не по 19 сельсоветам самообложение прошло на первых собраниях только в 3, в остальных самообложение было принято на 2—5 собраниях, аналогичное явление было и в других районах. И только после разворачивания массовой политической работы среди бедноты и середнячества проводимые мероприятия по нажиму на кулака дали положительные результаты, а в особенности это наглядно подтвердилось при проведении второй кампании самообложения осенью 1928 г. Несмотря на недород, такое принято на первичных собраниях.

IX. Оценка состояния работы советского аппарата

Проводимые кампании явились проверкой состояния работы низового советского аппарата. Эта проверка показала, что сельские советы, как коллектив, в большом числе работали слабо (малоподвижны) и работу проводили председатели и секретари сельских советов.

Актив села не был сгруппирован вокруг сельских советов.

В отдельных сельских советах среди членов выявлена значительная прослойка чуждого и антисоветского элемента, а отсюда — отсутствие четкой классовой линии в работе этих советов. Ряд председателей сельских советов саботировали выполнение директив, в особенности при проведении хлебозаготовок, заявляя: «Вы уедете, а я останусь расхлебывать кашу». Невыполнение директив райисполкомов было нередким исключением, что заставило снять ряд председателей и секретарей сельских советов (в каждом районе по 2—3 человека) и отдать под суд.

Крестьянство на это реагировало слабо, лишь в отдельных случаях пыталось их «спасти» путем выполнения к сроку задания (Близноковский р-н), а кое-где свое недовольство проявило в пассивном отношении к вновь выдвинутым (Карл-Марксовский, Близноковский р-ны). Были случаи, когда пленумы сельских советов проваливали предложения о проведении самообложения (Карл-Марксовский, Котовский, Царичанский р-ны).

Советский аппарат к проводимым кампаниям не был подготовлен и благодаря посылке из города до 500 человек активистов таковой удалось раскатать и уже при проведении весенней посевной кампании сельские советы работали гораздо лучше: в работу были втянуты не только председатели и секретари, но и значительная часть рядовых членов.

В отдельных сельских советах посланные работники из города подменили собой сельские советы и отдельные мероприятия проводили не через сельский совет, а от своего имени, что, конечно, не могло создать авторитет для сельсовета.

В момент проведения перевыборной кампании недочеты, обнаруженные в работе сельских советов при проведении кампании, учтены и таковые по предварительным данным в значительной степени должны обновиться за счет выдвижения на руководящую работу бедняцко-средняцкого актива, проявившего себя при проведении разных кампаний.

Наряду с укреплением сельских советов путем подбора работников особо нужно выпятить вопрос о разворачивании массовой работы сельских советов и вовлечении в работу таковых всего состава сельсовета путем проведения всевозможных сельскохозяйственных мероприятий, касающихся жизни данного села.

ЦДАВО України. — Ф. 1. — Оп. 5. — Спр. 385. — Арк. 47, 51—53, 61—69. — Оригінал.

Опуб.: Колективізація і голод на Україні, 1929—1933 / АН України; Інститут історії України та ін. / [упоряд. : Г. М. Михайличенко, С. П. Шаталіна; відп. ред. С. В. Кульчицький]. — К. : Наукова думка, 1992. — С. 39—44.

№ 4

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗІРКА» «ВДАРИМО ПО БЛИЗНЕЦІВСЬКИХ БАЛАЧКАХ. ЗМИЧКА З КУРКУЛЕМ» — ПРО ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ СІЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ 1 лютого 1929 р.

Куркульська частина Близнецівського району, що становить, за заплутаними даними районного статистика Воробйова, 3,4% населення (це тоді, як Близнецівський район — район великого хутірського господарства, за даними окружних організацій, має до 10% куркульських господарств) одержала більш, як 35% загальної суми кредиту, причому значну частину кредиту видано куркулям з фонду бідности.

У Криштопільському осередку низка комуністів заявила, що сільське господарство переживає хронічний застій. У тій же Криштопівці комуніст Тереров заявляє, що треба припинити хлібозаготівлі, бо вони руйнують сільське господарство. Теж саме заявляє комуніст осередку комуни К. Маркса Буртовой. У Близнецівському осередку член партії Дятлов виступив з теорією організації колективних господарств виключно з міцних господарів, тобто куркулів. В селі Акімовка член партії Ніколаєнко відверто заявляє, що з лінією партії в справі боротьби з правим ухилом він не згоджується.

В тій же Акімівці голова сільради побив бідняка. Комуністи, знаючи це, мовчали. У селі Самійлівці голова сільради заявляє, що, мовляв, у нас нема куркулів, а тому й прострочених позик стягувати не можна. Секретар Уплатівського сільосередку заявляє не тільки членам партії, а й безпартійним, що хліба нема, і що хлібозаготівлі видумали «ледарі» у місті. І коли куркулі підпалюють бідноту, що не зважаючи на розмови секретаря партосередку, приймають участь у хлібозаготовчій роботі, то партосередок, в особі секретаря, бідноті, що до нього звернулася, зазначає, «що це не справа партосередку, жалійтеся в суд». У селі Олександрівці комуністи продають свій хліб по спекулятивних цінах на базарі. У тому же селі Самійлівці куркулі одержують машини в довготерміновий кредит, навіть без завдатку.

Зірка.—1929. — 1 лютого. — Друкований текст.

№ 5

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗІРКА» «ЩО ТАКЕ СОЗ? СЕЛЯНСТВО НЕ ЗНАЄ?» — ПРО СТАВЛЕННЯ СЕЛЯН ПЕТРИКІВСЬКОГО РАЙОНУ ДО КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ 16 квітня 1929 р.

За планом колективізації селянського господарства округи намічено організувати 67 масових товариств спільної обробки землі на площі 67 000 га, а організовано лише 7 товариств, а площа їхня — 5 452 га. Таким чином, план організації виконано на 10%, а площі успільнено 8%.

З досвіду організації масових ТСОЗів у Петриківському районі, який один лише виконав річне завдання на 80%, можна з певністю сказати, що основні причини, що гальмують справу колективізації, не досить широка масова робота серед селян взагалі та серед бідноти й жіноцтва зокрема.

Інших причин немає. Досвідом Петриківки це можна ствердити: по плану РВК намічено було перевести на масові ТСОЗи 5 земгромад, з них в Петриківській сільраді — 3 та в Хутірській — 2, причому одна з цих земгромад по Петриківській сільраді в 103 двори та 1 050 га землі розкидана по всіх 25 сотнях Петриківки, що не давало змоги перевести будь-яку масову роботу серед її членів. Земгромада двічі відмовилася від організації СОЗ. Вчетверо більша по кількості дворів 9-та земгромада по Хутірській сільраді — 399 дворів (1250 га), що складається з 4-х сотен, і де було проведено після перших загальних зборів відповідну масову роботу на сотнях, майже одногосно перейшла у т-во СОЗ. Не перешкодила тут ніяка куркульська контрагітація. А куркулі ширили, головним чином через жінок, такі слухи: «Це буде панщина. В місті вже кладуть всім на ліву руку антихристову печать, без якої навіть і води не дають». Найшовся навіть «дядько», який бачив уже цю печать і розказував про це на зборах сотні.

Жінка одного активного бідняка виступила на зборах з такою промовою:

— Ви ж товариші комуністи, дали нам біднякам волю, нащо ж ви хочете в нас її відібрати? — і тут розплакалась.

Були й такі виступи дядьків-бідняків:

— Ми ж діждалися земельки, дайте ж нам хоч один рік нею скористуватися, дайте же пожить хоч один рік.

Що ж привело до того, що селяни виступали з такими промовами?

Коли складали посімейно-маєткові списки однієї земгромади по Петриківській сільраді, виявилось, що з 22 господарств 18 здали більше, як 75% всієї своєї землі трьом куркулям, у яких під час землеустрою було відібрано землю. Куркулі взяли оренду за надзвичайно низьку платню (за ящик кирпичу на паливо, за 3 пуди муки за десятину).

Зірка.—1929. — 16 квітня. — Друкований текст.

№ 6

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗІРКА» «ЯК НЕ ПРУЧАВСЯ КУРКУЛЬ, А ХЛІБ ЗДАВ» — ПРО СПРОТИВ СЕЛЯН ХЛІБОЗАГОТІВЛЯМ 16 червня 1929 р.

Верхнедніпровський район

В с. Домоткань не хотів виконати плана хлібозаготівлі куркуль Яковенко М. В., який має 2 млини (водяний та вітряк), повний сільсько-господарський реманент. Його дружина намагалася виколоти грибінкою очі голові КНС. А синки куркульські — хулігани в цей час допомагали матері

криком: «Не дамо лодирям-біднякам хліба!». Проте 100 пудів зерна та 20 пудів борошна Яковенко при всій своїй бідності в примусовому порядку зміг продати державі, а напередодні вивіз ще 70 пудів до Кам'янського на базар. 50 пудів добровільно для нього було продати дуже важко.

Дьомін

Зірка.—1929. — 16 червня. — Друкований текст.

№ 7

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗІРКА» «УЧАСТЬ І РОЛЯ СІЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ У КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ СЕЛА ЩЕ НЕДОСТАТНІ» — ПРО СТАВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ ДО КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ 12 липня 1929 р.

На квітень поточного року з 1 550 господарств сільських комуністів до колективних об'єднань входять лише 812 або 55,3%. Характерно, що притягнення комуністів до колгоспів у районах неоднаково, наприклад, у Магдалинівському районі з 104 комуністів-селян з господарством входять до колективів 99 чоловік або 96,2%. І в той же час є райони, де охоплення комуністів до колгоспів надто незначне: Карло-Марксівський район — 18,%, Близнюківський — 39,6%.

Зовсім не хочуть усупільнювати свого господарства ті сільські комуністи, що мають не менш 2 голів робочої худоби, декілька корів (з молодняком), дрібну худобу та забезпечені реманентом, особливо, коли ці комуністи служать на якихось посадах. Наприклад, у Славгородському осередку із 14 партійців ніхто не входить до колективів. Серед цих комуністів є 3, які мають міцні господарства: засівплощі 8—16 дес., робочої худоби не менше, ніж по 3 голови, податок сплачують від 50 до 100 крб. Також і в Єлисавето-Хорошівському осередку із 7 партійців теж ніхто не входить до колгоспів, і тут 2-є партійців мають міцне господарство.

Ще є значна кількість партосередків у районах, де жоден комуніст не вступив до колективу, не зважаючи на винесені постанови про вступ (Ново-Московський, Синельниківський та інші райони).

Комуністи сільські, коли і вступають, то в найпростіші форми кол-об'єднань. Про це розповідають такі відомості: на 1/Х/28 р. з 556 господарств комуністів, що об'єднані в колективи, у товариствах суспільної обробки землі (СОЗ) було 254 господарства або 46%, у машинно-тракторних товариствах — 160 господарств або 25%, а у комунах — 98 господарств — 17%, артілях — 44 господарств — 8%.

Треба відзначити, що справа організації при колгоспах партосередків просувається зовсім кепсько. Є в окрузі 638 колоб'єднань, а партосередків при них налічується 8 зі складом 97 чоловік.

Варто відзначити члена партії т. Башмака, що в с. Олександрівка № 2 Магдалинівського району організував СОЗ з 56 господарств, через 3 місяці

перевів його на артіль, а тепер ставить за мету перейти до комуни. На жаль, таких фактів дуже обмаль.

У Ново-Троїцькому осередку Павлоградського району не тільки рядові партійці, а й сам секретар осередку були проти колективізації.

І. Якутович

Зірка.—1929. — 12 липня. — Друкований текст.

№ 8

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА ОКРУЖКОМУ КП(б)У ДО ЦК КП(б)У ПРО РЕАГУВАННЯ СЕЛЯН НА РОЗКУРКУЛЕННЯ

28 лютого 1930 р.

3. ТАЄМНО

Від 20/І Бюро ОПК обміркувало питання про попередні практичні міровживання в розвиток постанови ЦК ВКП від 6/І про темпи колективізації та дало низку конкретних вказівок райпарткомам, фракціям радянських та кооперативних організацій про практичне застосування останніх. Певного розуміння з боку окремих робітників по питанню повороту політики від обмеження до ліквідації куркуля як кляси не було, про що свідчать такі факти: передчасне розкуркулення в Юр'ївському районі було зв'язано з низкою фактів перекручення клясової лінії під час розкуркулення (факти перекручення зазначені в минулому повідомленні). К. Марксівський РПК фіксував, що політика ліквідації куркуля як кляси повинна бути спрямована по окремих селах на організацію колоб'єднань.

ОПК скликав дві наради секретарів РПК, одну з них вкупі з головами РВК, де обговорювали питання про посівкампанію, колективізацію й ліквідацію куркуля як кляси.

Підготовча робота щодо ліквідації куркуля в районах суцільної колективізації розпочата з 20/І. РПК обміркували заходи щодо ліквідації куркуля, обрали райтройки по ліквідації та командували уповноважених по селах по питанню ліквідації куркуля... чол.

По всіх районах по питанню ліквідації куркуля були скликані наради секретарів партосередків та уповноважених РПК, райпартзбори, конференції батрацтва, а також пророблено це питання на райз'їздах КНС, які в той час відбувалися.

По селах скликані збори партосередків, КСМ, КНС, неорганізованої бідноти, колгоспників, партизан, молоді та жінок, де обговорено питання про ліквідацію куркуля як кляси.

В основному, масова робота розгорнута досить, але в окремих селах масова робота поставлена надзвичайно кепсько, зокрема серед жінок, наслідком чого маються факти нерозуміння батрацтвом і біднотою й навіть окремими партійцями повороту політики від обмеження до ліквідації куркуля як кляси.

Приклад: в Синельниківському р-ні кандидати партії і на зібранні заявляли: «Партія різко підходить до куркуля», «Можна куркуля давити економічно, не вживаючи політичних заходів», «Послати куркуля на завод, щоб він опротестувався, а потім взяти до СОЗу». В Дніпропетровському районі бідняк каже: «Тепер немає куркулів, всі стали рівні». У В-Дніпровському р-ні бідняк заявляє: «Хоч він і куркуль, але допомагає бідноті». У Васильківському р-ні середняк каже: «Навіщо чоловіка кудись-то висилати, хай живе, він гарний чоловік», «Куркулів зараз немає, а є трудящі». В Солонянському р-ні учитель заявляє: «Продають хату експертника, йому хоч на вулиці живи, от безобразіє — політика Сталіна похуже політики Троцького». Там же другий учитель: «Куркулів в нашому селі немає. Тепер куркулі гірші бідняків». На такі поодинокі виступи й заяви біднота активно вступає й засуджує останні.

Батрацтво, біднота та середняки в основному настроєні гарно й активно виступають по питанню ліквідації куркуля як кляси з вимогами швидкої ліквідації куркуля — виселення. В Межевському р-ні біднота заявляє «Швідче від них збавитись, бо вони мішають колективізації». В Васильківському р-ні біднота на зборах заявляє: «Досить знущатися над нами». В В-Дніпровському р-ні батрацтво й біднота активно працює над виявленням куркульства, яке, переїхавши з інших районів, прикривається маркою бідняка та середняка.

Куркульство веде надзвичайно скажену боротьбу проти колективізації, батраків, бідняків і середняків, які активно виступають за колективізацію, зорганізує навколо себе підкуркулників та використовує різні релігійні секти.

Приговорча кампанія.

Приговорча кампанія в 6-ти районах суцільної колективізації після переведення масово-роз'яснювальної роботи розпочалася з другої половини лютого місяця. В основному приговорча кампанія проходила при активній підтримці з боку батрацьких, бідняцьких та середняцьких кол населення. В окремих селах наслідком не досить розгорнутої масово-роз'яснювальної роботи серед батрацтва, бідняцтва та середняків з боку місцевих організацій та посиленої агітації з боку куркульства приговорча кампанія пройшла кепсько, а в окремих населених пунктах була зірвана. Приклад:

Н-Московський район. В с. Знаменці на 7 і 8 ділянках, де було присутніми 200 чол., за виселення куркулів голосували 4 чол., останні не голосували ні «за», ні «проти». В с. Новотроїцькому на приговорчих зборах зам.голови с/ради заявив: «У нас куркулів немає, бо вони робили всі, як воли». Деякі з членів с/ради його підтримали. При голосуванні за висилку голосували 2 чол., «проти» 98 чол. і в резолюції зазначили: «Прохати, щоб не висилали, так як вони гарні люди». В с. Миколаївці на приговорчих зборах 3 учителі присутніх не голосували ні за виселення, ні проти.

Юр'ївський район. Село Водяне. На приговорчих зборах частина бідноти та середняків не приймала участі в голосуванні, а намагалась вийти з помешкання під предлогом «покурити».

Васильківський район. В с. Миколаївці в списки для висилки включений середняк Застепа, який приймав участь в громад[ян]ській війні. Селяни балакають, що його за те висилають, що працював на користь радвладі, та

за те, що його катували німці при окупації. В с. Дебальцево бідняки заявляють: «Куди нам з куркулями боротися. Вони люди сильні, як будеш проти них виступати, то можуть вбити».

Межевський район. В списки для виселення занесен середняк Харла, який був відповідальним робітником Волревкому. Останнього за участь в роботі в Волревкомі банди ізбивали 2 рази. Син Харла демобілізований червоноармієць, зараз селякор. Селяни балакають, що Харла занесений в список лише тому, що син критикує роботу с/ради, в якій голова с/ради п'яниця та секретар с/ради бувший ад'ютант махновського загону.

Всі ці факти свідчать за слабу масову роботу серед бідноти та окремі факти перекручування клясової лінії з боку місцевих організацій.

Для керівництва роботою щодо ліквідації куркуля як кляси в 6-ти районах суцільної колективізації 28/ II виїхали бригади ОПК під керівництвом членів Бюро ОПК в кількості 65 чол.

До посланих на село чол. по посівкампанії, колективізації та ліквідації куркуля як кляси 27 і 28/II додатково надіслано 137 чол. на масову роботу.

Бригади ОПК і робітники, що надіслані на масову роботу й по ліквідації куркуля як кляси, приступили до практичної роботи.

В 2 райони суцільної колективізації К. Марксівський та Васильківський вислано 2 редакції печатної газети («Зоря», «Зірка» та «Майбутня Зміна»), які розгорнули роботу по посівкампанії, колективізації та ліквідації куркуля як кляси.

ЗАВ. ІНФОРМСЕКТОРОМ ОК
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1602. — Арк. 13—14. — Незавірена копія. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : С. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 45 — 46.

№ 9
ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У ПРО ВОЛИНКИ
ПРОТИ РОЗКУРКУЛЕННЯ
3 березня 1930 р.

Сов. секретно

НОВОМОСКОВСКИЙ РАЙОН. В селе СПАССКОМ во время заседания президиума сельсовета собралось человек 200—300 женщин с криком, подняли целый бунт. Побили женщины члена сельрады батрачку вновь избранную. Выламали двери и освободили всех сидящих кулаков, но освобожденные кулаки сами возвратились все в сельсовет.

В селе «ВОЛЬНОМ» к 9-ти часам утра собралось человек 500—600 женщин у места церкви, якобы под предлогом, что снимают колокола. Меры были приняты, и удалось провести митинг, на котором провели соответствующую работу???

БОЛЬШИНСТВО ПОСТАНОВИЛО ПОСЛАТЬ ДЕЛЕГАЦИЮ В РВК на предмет ОСВОБОЖДЕНИЕ КУЛАКА СЕМЕРЕНКО.

В селе КУЛЕБОВКЕ женщины с палками и вилами гонялись по селу за членами комиссии, возле РВК и Раймилиции с 2-х часов дня началось скопление населения, доходящее до 400 человек, и отдельно группами по 10—15 человек под предлогом ожидания высылки кулаков. В остальных селах спокойно. На участках прорабатывают производственные планы по весеннему севу.

МЕЖЕВСКОЙ РАЙОН

Передал агитпроп РПК в 6—ть часов 20 мин. вечера.

Операция производится — осложнений нет.

Зав. Информ. ОПК
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1д. — Спр. 1617. — Арк. 9. — Незвірена копія. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулєння, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : С. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 47 — 48.

№ 10

ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН 5 березня 1930 р.

Сов. секретно

К. Марковский район. С. Обуховка: Отношение части населения к посланным от ОПК товарищам недоброжелательное.

1. Абсолютно на всех сходах вплоть до 4/ III с. г. представителям ОПК выступать не давали, и если таковые выступали, то шумом, поднимаемым на собрании, не давали возможности говорить.

2. Был объявлен бойкот со стороны крестьян в части продажи пищи уполномоченным от ОПК.

В настоящее время перелом в настроении крестьян к вопросу коллективизации в сторону уменьшения «волынок» имеется (в результате проводимых операций).

Между тем, имеются следующие моменты:

Школьники, придя 4/III на занятия, стали кричать: «Вы арестовали наших матерей, мы не будем заниматься, все равно пойдем на смену наших батьків», в результате чего целая группа школьников оставила занятия и ушла.

В проводившихся волнениях в селе в авангарде толпы и различных выкриках участвовали подкулачники и жены рабочих. Отдельные выкрики были следующие: «Мы за советскую власть, но против СОЗа».

«При кулаках мы жили хорошо, а что мы имеем сейчас». Кроме того, на ряд присланных работников из города слышались реплики: «Что нужно здесь жидам и кацапам». В разговоре происходившем на базаре, один из крестьян заявил: «Мы не против обобществления, но вот то, что у нас забрали зерно и сложили его в негодном для хранения сарае, который под собой имеет ледник, в результате чего наше зерно гниет, это у нас вызывает большие недовольствия». Есть жалобы крестьян на то, что имеющийся у них кооператив обслуживает дефицитными товарами их знакомых. Об этом факте сообщено уполномоченному ГПУ.

Один из крестьян заявил, что в селе имеется трактор, и он ржавеет, на замечание некоторых крестьян ведавших этим делом, заявил, что «я тебя уже приметил и ты лучше молчи» (данный факт не проверен).

4/ III прошли собрания переменников, причем при голосовании резолюции были следующие результаты: из 30—40 присутствующих голосовало за 15 чел., против и воздержавшихся не было. Созвано также было собрание молодежи.

Зав. Информ. ОПК
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. —
Арк. 19. — Незвірена копія. Машинопис.

№ 11
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗВЕДЕННЯ ПЕТРИКІВСЬКОГО РАЙКОМУ
КП(б)У ПРО МАСОВИЙ ВИХІД СЕЛЯН
З СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АРТІЛІ
5 березня 1930 р.

До останньої п'ятиденки колективізовано 70% земельної площі, 78% до двору (див. статсводку) проведено сляній [...] 34-21 СОЗів. Сляніє закінчено — провадиться робота по переходу із СОЗів на статут Артільів.

Землевлаштування закінчується до 5 березня. Не усупільнена індивідуальним господарствам в селах суцільної колективізації земля нарізається в межах колективів, а там, де немає суцільної колективізації за межами колективів.

Господарські колгоспи ще не достатньо окріпли, в багатьох колгоспах ще не повністю усупільнена робоча худоба, не достатньо відремонтован с.г. реманент і не составлені робочі пляни.

В політичному відношенні склад керуючих органів далеко не на височині. В Ялосоветівці крупна артіль імені «ПРАВДИ» 960 дворів склад

правління оказався в більшості середняцьким, активно не допомагаючий в закрипленні укрупнення.

Провадиться робота по перевиборам і довиборам правління колгоспів. Укомплектовується прослойка партійно-комсомольсько-батрацької бідноти. Проведено головами правління партійців.

Політичного настрою різкі зміни. В зв'язку з проведенням в сусідніх р-нах (К. Марквівський і В. Дніпровському) розкулачівання в ряді сел малися ексцеси, а саме: в с. Ялосоветівці 25/II-30 р. на зборах артїлі були подані заяви про вихід з артїлі, збори пройшли дуже бурні, жіноцтво вело себе визивающе істерически кричали: «Ви дітей наших будете на мило топити, мучаєте нас, не треба нам колективу, випишіть нас», на збори пройшли експертники позбавлені виборчих прав. Поводом послужила кулацка агітація і моменти викривлення класової лінії сільськими організаціями.

Партосередок замість перенесення тягости на зажиточний середняцький слой, в першу чергу, приступили до мобілізації коштів серед бідноти і до того малися окремі випадки хуліганських виступів з боку окремих членів бригад: скидай чоботи, бо «ми опишем за податок», писали у одній біднячці на стіні суму заборгованості. Описували майно за невнесення по займу індустріялізації, паї в кооперацію і на тракторне будівництво, те, що з'являється добровільним. Состав бригад був не на височині, до бригад попали син кулака і один сектант.

Кулачество використало цей випадок і бешено розгорнули свою агітацію. Цинічно висміювали бідноту і середняков: «Що голосували за кляс, бач вас швидче ліквідують» і. т. д. Формірується кулацька позиція:

Питає літо у мороза:
Чи будуть чоботи у СОЗа?
Не чоботи, а лапті,
Розлетяться СОЗи на клапті.

З Ялосоветівки перенеслося в другі села. По ряду колективів в селі Петриківці і Іванівці посипались заяви (причому в більшості бідноти), в одном масовім СОЗі «ЗІРКА» подано 50 заяв, мотивуючи вихід надзвичайно кур'єзний, як видно підштрикоемі кулаками і ворожим елементом, наприклад: «Випишіть мене із СОЗу, бо я не хочу бути другим раз убитим».

В с. Гречено під час переведення перевиборів с/р подано 35 заяв — пишуться: «Випишіть нас із СОЗу, бо ми не хочемо розкулачувать».

В с. Погалівці на протязі декілька годин в один день подано 64 заяви по виходу із СОЗу, із них 40 заяв написано однією рукою, виявлено, що писав один куркуль із села Обухівки К-Марквівського району. Многі члени СОЗу на зборах заявили, що вони ніяких заяв не писали, нікого не прохали, щоб їм написали заяву. В цім же селі розповсюджується чутка, що в Обухівці вирізали дітей, яких черви точуть і т.д. Помічається перебігання із Обухівки в П-Балівку кулацьких сімейств.

Особливо і майже виключно виступи на зборах проти колгоспів жіноцтва, чоловіки в цей час відносяться пасивно, не проти речуть, а деякі навіть

навчають, вбалакуючи: «Кричи, бо ти теж рівноправна». Жіноцтво виступає компактно, на збори з'являються всі, навіть старухи в 90 років. Причому, як видно, що до приходу на збори дома попередньо обмірковують питання щодо тактики виступів на зборах, наприклад, так: в с. Михайлівні 22/П хлинули всі до майстерні і конюшень, вигнали відтіть працюючих чоловіків, відібрали у голови правління СОЗу ключ, де ссипан посів, і ухвалили: розпустити СОЗ, забрати коней, реманент і зібрати посівзерно. Малися випадки появилення на зборах крикунів- істеричок, які вриваються на збори, сімулірую свою дефективність, падають в обморок, кричать і т. ін. (одна жінка в с. Гречено даже сімулірували своє божевілля).

Кулачество підшрикає до того, щоб дискритіувати партійців, активних бідняків і вчителів, працюючих по колективізації, примушено заявляє, що він син кулака, заявляє на зборах в Хуторській с/р на голову с/р і на зав. РЗВ; він поміщик мав свою економію до Революції, говорюють на уповноваженого партійця надісланого з Округи робочого з заводу, на нього жінки вигукували: «Він нас перепортив, живе з нами».

Окрім цього, кулачество підбалакує окремих жінок, щоб вони заявили на зборах, що уповноважений РКК ночував у них і ліз до неї, намагаючись згвалтувати і т. ін.

В с. Гречено на виборні збори с/р прийшло 80 жінок і улаштували галас: «У нас немає кулаків, ви нас силою заперли в СОЗ, залякували нас Соловками нам не треба СОЗу». Внаслідок при голосуванні наказ с/р не був прийнят. На цих же зборах одна жінка при масі ціпком вибила свого чоловіка за те, що він записався до СОЗу.

Маються випадки явного шкідництва робочої худоби. В с. Гречено навмисно не годували 10 усупільнених коней. В Шулівці відмовляються від догляду за кіньми.

Настрій і дії окремого слоя села можна кваліфікувати слідує: кулак, почуваю свою гибель вкупі з зажитним середняцтвом, агітує проти колгоспів, занімається підштрикуванням і т. д. Появляються нові методи агітації: сам кулак не виступає, а мовчить, на місце себе посилає дружину і дітей по родичах, особливо по бідняках, з тим, аби вони розплакались, таким чином плачуши кулацки сім'ї перед бідняком і призивають на захист від «проізвола власті». Заможне середняцтво, прони́кая в колгоспи, веде там ворожу роботу, призивая бідного до виходу з колгоспу, а сам, притаївшись, мовчить не завжди заявля свій вихід.

Рядовий середняк нейтральний, на сходах мовчить не за, не проти не виступає, тихенько заявляє: «Я не проти СОЗу і не проти усупільнення, так жінка не дозволяє». Відстала частина бідноти дуже піддається агітації кулачества, іноді виступає активно на зборах проти колективізації.

Актив бідноти і середняцтва посилено готується до засіву, активно протиріче кулацьким діям.

Взагалі цей рецидив буде ліквідован, або хвиля заяв стіхає, багато беруть обратно. З боку РПК прийняті відповідні міри (в поражоні місця направлені

сили). В Ялосоветівку надіслано бригаду з 8 чоловік. В П—Балівку з 8 чоловік, в Миколаївку з 4 чоловік. Мобілізували 18 чоловік з Райактиву, прикріпили до окремих колгоспів для організації підготовки до весняного засіву.

Підготовка до весняного сіву закріплення господарчо-політичного мішає: як організації приті в організації машино-кінських станцій. По заявам окремих сільських робітників видно, що надіслані 10 ш. Дніпрокогоспом тракторів знаходяться в незвичайно кепському стані, непридатні до використання для праці, обіцяні додаткові 10 тракторів невідомо де і відкіль коли пришлють.

По відношенню організації труда в колгоспах зроблено мало, в більшості колгоспів ще не обговорені нові форми нормірування праці, не складені календарні плани весн. посіву.

РПК скликається спеціальна нарада, агрономів, голови правлінь і землеустроїтелі по питанню організації труда. Буде прикріплено по одному агроному і землеустроїтелю до артілів на весь час до посіву.

Розпочинається робота по ліквідації кулака як кляси, складен плян по розкулачіванію, мобілізован партактив на цю роботу, організована охрана із комсомольців, появляється настрій з боку бідноти аби відокремити зовсім непридатну землю для кулаків посланій нанос, необхідно з боку Окртройки додаткових директив, затримка надсилки директив відтягне проробку в масах бідноти і колгоспників.

Перевиборна кампанія по 2-м с/р закінчена, явка на перевиборчі збори 80—90%.

З КОМУНІСТИЧНИМ ВІТАННЯМ
СЕКРЕТАР РПК [підпис]
(БОГАЧЕВ)
УПОВНОВАЖЕНИЙ ОПК [підпис]
(ПІНСЬКИЙ)

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1227. — Арк. 343—345.— Оригінал. Машинопис.

Пуб.: Розкуркулєння, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки): зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 48 — 49.

№12
**ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
ПРО РЕАГУВАННЯ СЕЛЯН НА КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ
9 березня 1930 р.**

С. СЕКРЕТНО
НОВОМОСКОВСК.

В с. Вороновка на собрании, посвященном 8 марта, докладчику не дали говорить, заглушая криком: «СОЗа не хотим», и так же требовали возвратить

семена и лошадей: «Если же не отдадите сами, завтра все разберем». Сегодня 9-го все спокойно.

Губиниха — вчера разобрали 20 обобщественных лошадей. Актив брошен на участки, наступило успокоение.

В прилегающем к Губинихе с. Николаевке в участке, где проживают заможные, разобрали 16 лошадей.

В с. Песчанка — у церкви собралась толпа женщин с требованием возврата зерна.

В с. Знаменовка не дают проводить землеустройство. РПК просит некоторое время оставить ранее посланные рабочие бригады.

СИНЕЛЬНИКОВО.

В 4 ночи начались волнения в смежных с Запорожским округом селах Первозвановка и Славгород. В с. Славгород на общем собрании появились кулаки, бежавшие из Запорожского округа, сорвали собрание, и ими же подрезан был комсомолец. РПК просит выслать 10 активистов.

**ЗАВ. ИНФОРМОМ ОПК
АРФОВ**

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. — Арк. 25. — Незвірена копія. Машинопис.

**№ 13
ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН ОКРУГУ**

11 березня 1930 р.

С. СЕКРЕТНО

МАГДАЛИНОВСКИЙ р-н: Для усиления сел граничащих с Н. Московским и Петриковским р-н. необходимо выслать 10 чел. работников, из них 2 женщин. В приграничных селах наблюдается нездоровое настроение, но действий пока не проявляют. К посеву приступят через 1—2 недели.

СИНЕЛЬНИКОВСКИЙ р-н: В Андреевском хуторе и хуторе Цыгановке — Лубянского с/совета настроение неудовлетворительное.

В. ДНЕПРОВСКИЙ р-н: (передал Баев): В с. Бадаевской, Домашкан и части Пушкаревки чувствуется напряженность, необходимо выслать 8 работников. По Бородаевским хуторам 10/III вышли на посев. Остальные села готовятся.

К. МАРКОВСКИЙ р-н: (передал Никитин — 1 ч. 30 м.): 10/ III в 10 ч. утра к РВК подошла толпа женщин в количестве 50 чел. из села Березановки с требованием роспуска СОЗа, к тому при них заранее были заготовлены заявления о выходе из СОЗов. По имеющимся сведениям, движение в с. Березановке началось еще 9/III. Собрались женщины, приблизительно в количестве 500 чел.,

которые на вопросы: «Почему они собрались», ответили, что кто-то созывал собрание (такого собрания никто не созывал). На этом сходе требовали возврата посевматериала, кричали: «СОЗа мы не хотим». 9/III в Камянке собралась толпа женщин в 300 ч., требовавшая возврата посевматериала. На предложение зайти в клуб они отказались. Была организована в коммуне экскурсия женщин из с. Березановки. Поведение было очень внимательное, имели место следующие характерные вопросы экскурсанток к коммунарам: «Рождаются ли у вас дети, стригут ли им волосы, правда, что одна сорочка выдается на двух, сколько выдают молока и т. д.». Необходимо отметить, что сообщение-пакет из Березановки в РИК о приближении толпы женщин запоздал, вместо 9 ч. утра прибыл в 11 ч. 20 мин. (нами проверяется).

При высылке кулаков ячейка КСМ Илларионово в целом, за исключением отдельных комсомольцев, защищала дочь кулака, которую высылали. Ими было подано заявление уполномоченному ГПУ об оставлении дочери кулака в селе. На место выехало бюро РК КСМ, где провела заседание бюро, на котором яч. КСМ Илларионово была распущена.

Село Подгороднее. По сотням проведены собрания работников, многие рабочие на собрания не желают идти, а посылают своих жен. Наблюдается ряд случаев отказа от земли. Была организована экскурсия в коммуну из селян с. Обуховки. Экскурсия прошла хорошо. Настроение экскурсантов по отношению к коммуне доброжелательное.

Каменской р-н (передал Понидилко) Послано по 4—5 работников в села Паньковка, Куриловка, Елизоветовка и Николаевка. В Петриковский РПК послано 30 ч., по заводу проведены собрания в цехах. 10 и 11/III будут создавать бюро землячеств.

ПЕТРИКОВСКИЙ р-н: (передал секретарь РПК) 11/III 4 соза выезжают в поле, а также отдельно 2 группы. В ранее распущенный СОЗ вступило заново 104 чел.

ЗАВ. ИНФОРМСЕКТОР ОПК
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. —
Арк. 29. — Незвірена копія. Машинопис.

№ 14
ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН ОКРУГУ
12 березня 1930 р.

С. СЕКРЕТНО

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН: Командированные Вами т. т. для массовой работы прибыли.

Прибыло 20 чел. прошу командировать еще 20 чел.

В тех местах, где было не очень спокойно, успоаиваются, беспокойство перебрасывается в остальные села (Соленое и Башмачка).

В связи с отсутствием достаточного количества милиции 3 чел., просим выслать конвойной милиции 10 — 15 чел.

В селе Тритузном изолировано 6 чел. из изъятых несколько человек. Просим выслать легковую машину.

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН: (Передал по телефону т. Стародуб 6 ч. 15 м. утра). В с. Чаплинка в эту ночь были расклеяны прокламации такого содержания: «Не идите в СОЗ, из Вас будут точить соки». Написана от руки. В 12 ч. ночи была подпалена хата активиста-партийца.

Замечается усиление подпольной работы контрреволюционного содержания: в 19 сотне было замечено подпольное собрание, количество присутствующих не установлено.

В с. с. Ждановка, Точкаровка, Софіївка усилилась агитация за выход из СОЗов. Подано про выход из СОЗу около 20 заявлений в каждом СОЗе. Меры приняты, результатом пока приостановлены подачи заявления о выходе из СОЗу в с. с. Ждановка и Софіївка.

ДАЙТЕ ОТВЕТЫ НА ТАКИЕ ВОПРОСЫ:

1. Отрезана земля для совхоза около 6 000 га. Совхоз в весеннюю посев. кампанию обработать отказывается, мотивируя отсутствием тягловой силы.

2. Нами послана докладная записка в О.П. К. и фр. О. В. К. о дачи земли кулацким хозяйствам в связи с тем, что в нашем районе очень мало имеется негодной и малогодной земли. Мы просили о выселении кулаков в другие районы, где есть малопригодная земля. Подали докладную записку больше недели, но ответа нет

3. Просьба командировать еще т. т. для массовой работы в северных селах н/района.

4. Немедленно направить Уполномоченного Г. П. У. вместо тов. Вчителя, который по болезни выехал в Днепропетровск, а командированный на место тов. ВЧИТЕЛЯ тов. ПЕТРОВ 11/III тоже заболел.

ДНЕПРОПЕТРОВСКИЙ РАЙОН: (из письменного сообщения РПК от 11/III).

В с. Волоськом разобрано до 100 шт. обобществленных лошадей. Группа женщин пришла к ссыпункту обобществленного посевфонда, сорвали замок и начали разбирать обобществленное зерно. Усиленной работой актива удалось прекратить разбор посевфонда. Нами выслана группа работников в том числе и женщины для проведения массовой работы. В том же селе замужняя часть села запугивает бедноту статей т. Сталина, истолковывая ее как будто бы воспрещается вести наступление на кулака.

В с. Л.-Камянка 10/III в 9 час. вечера собралась толпа около 100 чел. Большинство женщин и требовали от с/с, чтобы им возвратили обобществленных лошадей. Намеревались побить Голову СОЗу. Немедленно была усилена массовая работа, и толпа разошлась. 11/III стали передаваться слухи по селу, что собирается сход, но ни одна из организаций схода не созывала. Командирована группа т. т. для проведения соответствующей работы.

В с. Краснополь имеются отдельные случаи со стороны членов СОЗу, требующих возврата обобщественного посевматериала.

В последние дни в некоторых селах чувствуется беспокойное настроение, среди женщин в особенности.

ЗАВ. Информом
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. —
Арк. 39. — Незвірена копія. Машинопис.

№ 15
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗВЕДЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО РАЙКОМУ
КП(б)У КУШНИРА УРЯДОВІ КОМПІЇ ПРО МАСОВІ
ЗАВРУШЕННЯ ПРОТИ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ
В СЕЛІ ІВАНІВКА ПЕТРИКІВСЬКОГО РАЙОНУ
13 березня 1930 р.

С. Секретно

I. Положение населенного пункта.

Село Ивановка является продолжением районного села Петриковки, состоит из части 3, 4, 5, 6, 8, 9 сотен.

Общее количество дворов по селу составляет 560.

Пахотной земли 1800 десятин.

Тяглогового скота..... 297 шт.

Коров..... 153 шт.

Безлошадных хозяйств..... 263

Село представляет собою бедняцко-средняцкое и незначительной прослойкой кулака.

Партийное руководство осуществляет партячейка, состоящая из 7-ми человек.

Секретарь ячейки человек новый, не связанный с сельским хозяйством, остальные же члены ячейки имеют бедняцкие хозяйства.

Политический уровень партийцев низкий, чем объясняется несвоевременное реагирование на все политические, экономические мероприятия, проводимые по селу.

Должного авторитета ячейка не имеет среди крестьян.

Кроме партийной ячейки имеется комсомольская в составе 14 чел., часть из них живет в Гречановке.

Комсомольцы — преимущественно ученики школы семилетки и влияния на молодежь, занятую в сельском хозяйстве, не имеют. Это видно из работы, выполняемой комсомольской ячейкой, как-то: разноска повесток, охрана амбаров и другая преимущественно исполнительная работа.

Имеется организация КНС, насчитывает 280 человек, последующие события показали, что организация, как таковая фактически не существует.

При указанном количестве членов организация в своем составе имеет в большинстве пассивный элемент, следствием чего явилось, что при проведении коллективизации организация КНС не являлась застрельщиком и организатором в деле проведения и закрепления коллективизации, и даже были активные выступления отдельных членов КНС против коллективизации.

Имеется сельбуд, но работы культурно-просветительной никакой не ведется, и таковой является сборищем молодежи никем не руководимой.

Для характеристики общего лица населения необходимо обратить внимание на значительный процент уголовно-преступного элемента, живущего в селе Ивановке.

II. Причины, вызвавшие недовольство колхозом.

Активные проявления недовольства СОЗом совпадают с началом выселения кулаков в других районах.

Накануне открытого недовольства на четвертой сотне было собрание с людьми, живущими вне села Ивановки с этой сотни, и начались открытые недовольства вновь организованным СОЗом, которые главным образом в первое время исходили от женщин.

Это перебросилось и на другие сотни, и 7-го марта были частично разобраны лошади, сведенные в общие конюшни СОЗа, а также инвентарь

На улице стали появляться группы, преимущественно женщин, доходившие до сотни и более человек.

Мужчины появлялись маленькими группами человек по 10—15 и держали себя совершенно пассивно, прислушиваясь к разговорам женщин.

Группы женщин начали концентрироваться в шестой сотне возле амбара, в котором хранилось посеверно.

Разбор лошадей и инвентаря стал идти интенсивным порядком, причем принимаемые меры не давали положительных результатов.

9-го и 10-го марта все требования сводились к вопросу о немедленной раздаче посевного материала. По домам толпы не расходились от утра до вечера, причем на ночь толпа выделяла из своей среды охрану, доходившую до 16 человек, полагая, что ночью могут вывезти зерно.

Мужчины начали проявлять активность, став руководителями женских групп.

Острота положения была 9 и 10 марта, когда толпа намеревалась сбить замок у хлебохранилища.

Наших работников отталкивали, милиционера пытались стянуть с лошади, на местных работников бросались с кулаками. И только разрешение правительственной комиссии о выборе делегатов и посылке в район разрядили создавшуюся атмосферу.

Нужно отметить, что активную роль в указанных сотнях играла беднота.

Основными причинами к открытому недовольству мы считаем:

а) Подготовительная работа по вопросу коллективизации и в частности по организации массового СОЗа в селе Ивановке отсутствовали.

б) Запись в СОЗ имела достаточно выраженный, принудительный порядок («не запишешься — сошлем в Соловки» или «полетишь в воздух»).

в) Обобществление коров, овец, птицы, хотя таковые и не были сведены в общие помещения, но учет им сделан был, и на сходах [об] обобществлению таковых было сообщено.

г) Нажим на бедноту в сборе посевного фонда, были случаи, что из заработанных беднячкой четырех пудов кукурузы два пуда отбирались в посевной фонд.

д) Запрещение молоть пшеницу, а в особенности кукурузу поставившее в тяжелое положение.

е) Перегибы финансовых мероприятий, включивших в себя до десяти различных видов, а также грубое отношение к бедноте, описывание кухонной посуды.

ж) Неумело руководящая головка СОЗа, применявшая метод резко выраженного администрирования.

з) Неудачно организованный предшествующий СОЗ «Зеленый Луг».

Все вышеуказанное дало возможность кулаческому элементу повести агитацию, возбудившую бедноту и часть середнячества к активным действиям против мероприятий коллективизации.

Необходимо отметить еще то, что при организации СОЗа, когда еще лошади не были сведены в общую конюшню, со стороны вышестоящих организаций поступили категорические требования высылки по 20 и 40 подвод (по гужовинности) для нужд этих организаций. Это не могло способствовать упрочнению организации СОЗа.

Расслоение села не чувствовалось и не внедрено в сознание бедноты, и таковая выступала под лозунгом: «У нас нет кулаков, мы все Ивановцы, вытрить нас из СОЗа», отсюда и посылка делегаций, и проведение подписи, в которой участвовала и беднота, требуя освобождения арестованных кулаков.

Представители местной власти в лице членов сельсовета в указанных событиях держали себя пассивно.

Также нужно отметить, что руководство СОЗом со стороны партячейки отсутствовало. Беспартийный председатель СОЗа использовал секретаря ячейки (по его заявлению), посылая его для изъятия излишков (лазить по сундукам), при проведении финансовых мероприятий, что, конечно, не способствовало укреплению партийного влияния на село.

III. Перспективы коллективизации села.

С роспуском СОЗа, согласно постановления Правительственной комиссии, стал вопрос организовать ли немедленно новый коллектив или ограничиться организацией супряжницких групп дабы отсеменить землю бедноты.

На собрании партийной ячейки после всестороннего обсуждения этого вопроса пришли к заключению, что условия для организации нового, небольшого СОЗа имеются. Когда было роздано зерно, беднота сейчас же почувствовала, что обсеменить свои поля она не сможет, а также предъявлением требования со стороны кулаков и части середняков платы за подвоз зерна с ссыпного пункта на дом (9 сотня). Беднота реагировала на это тем, что обещала немедленно сообщить власти фамилии тех, кто сагитировал их на демонстрацию.

Таким образом беднота начала чувствовать, что была использована кулацким элементом в своих интересах.

Нам было объявлено в 48 часовой срок подача желающих заявление во вновь организуемый СОЗ, и к сроку поступило 39 заявлений. Обсудив детально лиц, подавших заявление, пришли к заключению, что СОЗ при некоторой материальной поддержке может существовать и стать тем ядром, вокруг которого в дальнейшем можно будет организовать массовый СОЗ.

Во вновь организующуюся артель было принято 33 хозяйства с землей до 100 гектаров и тягловой силой в 12 лошадей.

Сравнительно малое количество подавших заявления объясняется наступившим временем сева (выезд в поле и обсеменение). Основная масса середнячества в принципе отрицательно к СОЗу не относится, она колеблется, заявляя: «Мы не против СОЗа, мы посмотрим, а потом вступим, но только добровольно».

Необходимо немедленно приступить к ликвидации запущенных ошибок и повести углубленную разяснительную работу, создать определенное настроение бедняцко—средняцких масс вокруг организованной артели.

Партруководство села Ивановки не обеспечивает выполнение намеченных мероприятий и его необходимо укрепить.

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ РАЙПАРТКОМА
КУШНИР
ВОЛКОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1227. — Арк. 276—278. — Незавірена копія. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 53—55.

№ 16
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ ПРО
РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ СЕЛЯНСЬКИХ ЗАВОРУШЕНЬ
В ПЕТРИКІВСЬКОМУ РАЙОНІ
14 березня 1930 р.

Во время приезда комиссии окрисполкома в Петриковский район состояние коллективизации, в последнем по информации райпаркома, представляло следующую картину: коллективизировано 70% земельной площади и 78% дворов, почти все старые колхозы объединены в более крупные, насчитывающие в некоторых случаях до 800—950 дворов (Петриковская сельскохозяйственная артель «Червоний Партизан», Елизаветовск. с-х. артель «Правда» и др.), проходило землеустройство, которое предполагалось закончить к 5/III-30 года. Таким образом, с количественной

стороны дело, по-видимому, обстояло вполне благополучно, так как все плановые задания округа по коллективизированию земельной площади и дворов были превзойдены. Что же касается качественной стороны работы, то здесь дело обстояло весьма неблагоприятно: несмотря на прибиение весеннего сева, коллективы к нему подготовлены не были, рабочий скот полностью не обобществлен, сельскохозяйственный инвентар в надлежащей степени не отремонтирован, производственные планы почти нигде составлены не были, рабочие планы там, где и были (Елизаветовка), до двора не доведены. Подавляющая часть колхозников не знала, что, где и когда им нужно будет делать.

[В] состав правлений колхозов во многих случаях попал не вполне надежный в социальном отношении элемент. Например, в составе правления Ивановской сельско-хоз. артели «Зірка» находился КЛЕШНЯ Михаил, имевший в свое время до 70 десятин земли. Другой член правления — Догадайло имел мельницу и лошадей, а перед вступлением в колхоз это имущество продал. В Елизаветовской артели в составе почти не было бедняков, а преимущественно середняки, мало заинтересованные в привлечении к участию в практической работе колхоза бедноты. В числе этих середняков были и зажиточные, например, Судак — зав. хозяйством на одном из участков артели. Аналогичная картина наблюдается и в некоторых других колхозах, поэтому райпартком в своей сводке за 1-5/III вынужден был отметить, что «в политическом отношении состав руководящих органов далеко не на высоте».

Отмеченное выше свидетельствует о том, что большинство колхозов Петриковского района подошло к весенней посевной кампании не подготовленными как со стороны организационно-политической, так и со стороны хозяйственно-производственной, т.е. местные советские и партийные организации, погнавшись за большими процентами коллективизированных хозяйств и достигнув этих процентов, не смогли дать надлежащего организационного и производственного обслуживания.

Наряду с приведенной выше характеристикой состояния колхозов по району, райпартком отмечает, что политическое настроение колхозовских масс резко изменилось в худшую сторону. Еще 25/II-30 г. произошли первые эксцессы в с. Елизаветовке, где на собрании артели были поданы заявления о выходе из артели. Собрание проходило чрезвычайно бурно, особенно вызывающе держали себя женщины, требуя исключения их из артели и требуя обобществленного имущества. Свои требования они обосновывали тем, что их насильно втянули в колхоз, что их мучают, что детей их будут отдавать на мыло и т.п. На этом собрании почему-то присутствовали эксперты и лишенцы, что свидетельствует об активной работе и участии кулака во всех этих событиях, и невнимательном отношении к классовой борьбе со стороны местной партийной и советской организации. Председатель сельсовета не все время присутствовал на этом собрании, а секретарь ячейки и вовсе на него не явился. Райпартком и райисполком вместо того, чтобы проанализировать и изучить это событие сделать из него

надлежащие организационные и политические выводы и быстро их реализовать в районном масштабе, ограничились наложением взысканий на председателя сельсовета и секретаря ячейки. Ошибка райпаркома и РИКа дала себя почувствовать уже через несколько дней, ибо кулак нашел почву для своей работы, о чем вынужден был сказать и райпарком в своей сводке за 1-5/III, в следующих словах давая оценку Елизаветовским событиям: «поводом послужили кулацкая агитация и искривление классовой линии сельскими организациями. Партячейка, вместо перенесения тяжести на зажиточный и середняцкий слой, в первую очередь, приступила к мобилизации средств среди бедноты и к тому же имелись отдельные случаи хулиганских поступков со стороны отдельных членов бригад: «снимай сапоги, а то опишем имущество за налог», написали одной беднячке на стене цифры задолженности, описывали имущество за невзнос по займу индустриализации, за невыплату паев кооперации и на тракторное строительство. Состав бригад был не на высоте, так как в их составе были и кулаки, и сектанты».

Как подтвердилось впоследствии, отмеченные безобразия наблюдались по всему району и особенно в пунктах наиболее пораженных волнениями. Констатируя эти факты по Елизаветовке, районные организации не предприняли надлежащих мер к их ликвидации по району, чем благоприятствовали развитию недовольства среди широких масс бедноты и середняков. Кулаки не могли не использовать такого промаха со стороны местных, партийных и советских организаций в своих классовых интересах и развернули бешенную работу среди бедноты и середняков, направив основной удар по наиболее для них опасному месту — по коллективному движению. Распуская различного рода небылицы, кулачество цинично заявляло: «Что голосовали за класс, смотрите, вас скорее ликвидируют». Начала даже складываться кулацкая антиколхозная поэзия, как отмечает райпарком:

«Питає літо у мороза,
Чи будут чоботи у СОЗа?
Не чоботи, а лапті.
розлетяться СОЗи в клапті».

Благодаря тому, что местные организации свои ошибки проглядели, своевременно и энергично их не исправили, работа кулака имела определенный успех. Уже после первых эксцессов в Елизаветовке события в первых числах марта перекинулись и в другие села, ибо везде в основе недовольств лежали одни и те же причины, везде кулак имел примерно одинаковую почву. Райпарком отмечает, что «в ряде колхозов, в с. Петриковке и Ивановке посыпались заявления (причем большинство бедноты) о выходе из СОЗов. В Ивановском СОЗе — «Зірка» сразу поступило 50 заявлений. В с. Гречино во время перевыборов сельсовета подано 35 заявлений о выходе. В с. Попово Баловке в течении нескольких часов подано было 64 заявления, причем до 40 из них написаны одной рукой.

Одновременно усиливаются различные панические слухи, например, о том, что в Обуховке вырезали детей. Наблюдаются разъезды кулаков по селам и т. п.». Основную работу кулачество рассчитывало на женщин, так как эта часть населения наиболее была задета различного рода искривлениями во время описи домашних вещей и меньше всего была охвачена разъярительной работой во время вовлечения в колхозы. На них же было в основном рассчитано и распускание различного рода диких слухов. Расчет кулака был верен, и РПК в своей сводке характеризует это явление таким образом: «Особенно и почти исключительно на собраниях против колхозов выступали женщины, мужчины в это время относились пассивно и только некоторые подталкивали: «Кричи, ты же теперь равноправная». Женщины выступают компактно, на собрания являются все, даже 90-летние старухи, причем видно, что до прихода на собрание дома обсуждаются предварительно вопросы тактики выступления на собраниях, например, в с. Михайловке еще 22/II хлынули все к мастерским и конюшням, выгнали оттуда работающих мужчин, отобрали у председателя правления СОЗ'а ключи от ссыпунктов с посевзерном и решили: «распустить СОЗ, забрать лошадей, инвентарь и посевзерно».

Наряду с прочими искривлениями немаловажную роль в развертывании событий сыграли и искривления в области антирелигиозной пропаганды: так, РПК отмечает такие факты: «заместительница председателя Попово-Баловского с/с — член партии, посылает сельисполнителя в церковь за попом. Исполнитель застал попа за исполнением службы и, не решаясь отозвать его, вернулся обратно. Зам. пред. вторично посылает привести попа. Исполнитель заходит в алтарь и вызывает попа, поп является в сельсовет, зампред. заявляет: «Зачем черти тебя принесли, у нас суцільна колективізація, а вас черти тут носять, уходи» и т.д. После этого разговора собралась толпа женщин и стала кричать: «Вы у нас сторожку отобрали, мужей наших забрали в соз, и теперь батюшку хотите забрать».

В селе Гречино группа безбожников вошла в церковь на собрание религиозной общины, при выборах президиума подняла шум: «Он лишен права голоса и не имеет права быть в президиуме, долой его и т. д.».

В с. Елизаветовке собрание членов артели потребовало от председателя сельсовета открыть церковь и провести там собрание (церковь закрыта, поп снял сан). Председатель открыл и начал проводить собрание, по окончанию собрания было предложено спеть Интернационал.

В с. Николаевке настаивали, чтобы членов религиозной общины не принимали в СОЗы. В с. Петриковке в СОЗе «Спільна праця» при чистке одной старухи — беднячки активист член правления СОЗ заявил, что «ее нужно исключить, она нам тут будет религию разводить».

Эти и аналогичные им искривления давали дополнительную почву для кулацкой работы, особенно среди женской части населения, и усугубляли волнение среди бедноты и середнячества.

Используя недочеты в работе местных организаций, кулачество не ограничивалось простым подталкиванием женщин на эксцессы, а начало

придавать движению их политическое оформление. Например, во всех выступлениях женщины выражали мысль о том, что, мол, кулаков у нас нет, предъявлялись требования об освобождении арестованных, в том числе и кулаков, причем на этих требованиях было много подписей не только середнячества, но и бедноты. Экспертники Хуторского сельсовета настолько обнаглели, что прислали в комиссию окрисполкома делегацию с требованием возврата имущества, перешедшего от них после раскулачивания колхозам. Аналогичные требования предъявлялись на местах как в Хуторском, так и в других сельсоветах. В значительной степени проявлялись и антисемитские настроения (Петриковка, Шульговка и друг.), причем в отношении борьбы с антисемитизмом местные организации абсолютно никакой работы не вели.

Когда уже был разрешен вопрос об удовлетворении заявления о выходе из колхозов, то и тогда были случаи (Новоселовка) демонстрации женщин с требованием освобождения арестованных.

Все это говорит за то, что, если допустить развитие движения дальше, оно, несомненно, начало бы выливаться в кулацкую контрреволюцию, со всеми вытекающими отсюда последствиями.

В условиях таким образом развивающихся событий, местные партийные и советские организации вместо быстрого исправления ошибок взяли курс на то, чтобы заявления колхозников о выходе из колхозов не удовлетворять и всяческими мерами, в том числе и административными, угрозами удержать в составе колхозов. Но так как искривления оставались, почва из-под ног кулацкой агитации выбита не была, причины недовольства были не проанализированы и не ликвидированы, то обострение не утихло, а нарастало все с большей силой. Благодушное настроение руководителей районных организаций к происходящим событиям привело к тому, что на 7/III напряжение возросло до весьма высокой степени, выражением чего явилось сильное увеличение подачи заявлений о выходе из колхозов, т. е. ситуация складывалась как раз в противовес тем результатам, которых ожидали районные организации от своих мероприятий. К вечеру 7/III лишь по 7-ми коллективным объединениям было подано 913 заявлений о выходе, вместе с тем усилились требования возврата обобщественного инвентаря и посевного материала, а кое-где начался явочным порядком и разбор обобщественного имущества — на 7/III, по неполным сведениям, из 7-ми колхозов было разобрано 68 лошадей и некоторая часть мертвого инвентаря. Одновременно усиливается агитация и действия кулацких и контрреволюционных элементов, о чем могут свидетельствовать следующие факты: поджог колхозной клуни в Лобойковке, в с. Николаевке № 2 получил распространение слух о том, что девочек будут отправлять в Китай для разведения белой расы. Конфликты в Каменке и Обуховке получили освещение, как полный развал колхозов в этих селах. В Ивановке 6/III из конюшни СОЗа взяли одну лошадь, а 7/III — 8 лошадей, зачинщицей была экспертница Кравченко, сестра бандита Конникова, сосланного на Соловки, 6/III забрала лошадь, а 7/III демонстративно развезжала на ней по селу.

В Ивановке дьякон проводил кампанию за открытие церкви, и когда женщины приходили давать свои подписи, то предлагал сначала выписаться из СОЗа, а потом давать подписи. В Петриковке, на 16-й сотне бывш. монах Статива Иван, вышедший из ДОПРа, собрал членов артели им. Петровского и говорил, что будет война и всех колхозников повесят. Вовкорез из 19-й сотни — кулак говорил крестьянам, что он смотрел на месяц и видел надпись: «Покайтесь, не идите в коллектив, ибо это несет смерть роду человеческому».

Это только часть выявленных фактов, но и они с достаточной ясностью говорят, как кулак, пользуясь недовольством масс, вызванным неправильными действиями со стороны местных организаций, начал распоясываться и от работы из-за угла переходить к открытым прямым действиям.

Положение принимает угрожающий характер: женщины и уже значительная часть мужчин громадными толпами ходят по улицам, требуя «витерти» из колхоза, выдать посевной материал, возратить лошадей и инвентарь. Движение перебрасывается и в те села, которые до этого времени поражены не были, например, в Лобойковке 7/III в 15 часов впервые подали три женщины заявление о выходе из СОЗа, а в 17 часов на женском собрании требовали возвращения всего обобществленного имущества, собрание закончилось шумом и угрозой разобрать лошадей.

В этот день волынка зацепила почти все населенные пункты района. Этого же числа было брошено во все сельсоветы новые группы работников — партийцев, к вечеру 7/III по селам работал 201 коммунист, ведя борьбу с нарастающим движением.

Но так как причины недовольства остались еще не ликвидированными, то и переброшенные силы не смогли приостановить движение. Аресты зачинщиков и суд над ними, т.е. меры репрессивного характера, тоже не повлияли на уменьшение движения. Так как движение в основном шло по линии требования со стороны масс, особенно женских, об исключении их из колхозов и возвращения обобществленного имущества, то необходимо было принять ряд каких-то решительных организационных мер в отношении коллективов, ибо движение ставило под угрозу инвентарь и посевное зерно колхозов, а следовательно и работу по весеннему севу в последних. Комиссия окрисполкома, дабы внести некоторое успокоение в массы и предотвратить массовое растаскивание колхозного имущества, издала объявление, в котором на основании устава сельскохозяйственной артели указаны были объекты, подлежащие и не подлежащие обобществлению, и отменялись решения правлений колхозов, нарушающие указания устава в области обобществления. Одновременно было объявлено о том, что правительственная комиссия приступила к приему жалоб на неправильные действия местных властей и организаций в области проведения коллективизации. Для облегчения этой работы организованы подкомиссии по наиболее пораженным участкам — Петриковке, Ивановке, Попово-Баловке. Указанные мероприятия предотвратили самовольное растаскивание имущества колхозов, но брожения не уменьшили, оно продолжало увеличиваться, крестьяне и особенно крестьянки всюду заявляли, что их втянули в колхозы

насиленно, под угрозами, без их на то согласия и требовали от комиссии, чтобы она разрешила вопрос о выходе из колхозов с возвращением имущества, угрожая в случае иного разрешения вопроса, самовольно растащить все имущество, обобщественное в колхозах. Отсюда, перед комиссией встал вопрос: или не удовлетворять требований масс колхозников, желающих уйти из колхозов и тогда стать перед необходимостью применения для защиты обобщественного имущества колхозов вооруженной силы, т.е. идти на дальнейшее обострение конфликта и дискредитирование колхозного движения вообще или удовлетворить требование бунтующей части колхозников. Стать на первый путь комиссия не могла, принимая во внимание мотивы селянства о причинах выхода (насиленно затягивание в колхозы), тем более, что эти требования массы подтверждали ссылкой на статью тов. Сталина, ставшей очень популярной среди всей массы селянства. Таким образом комиссии пришлось избрать другой путь.

Но для того, чтобы правильно разрешить вопрос, т.е. отсечь самую нездоровую, разложившуюся часть колхозников и сохранить остальную часть в колхозах, дав возможность последним вести нормальную хозяйственно-производственную работу, комиссия начала изучение причин недовольства в каждом из зараженных колхозов и на основе этого изучения выносила свое решение.

В результате ознакомления с материалом, имеющимся в районном партийном комитете, райисполкоме, сельсоветах, и запросов селянства выяснилось, что причиной возникновения брожения послужило то искривление, которое допустили местные организации в области работы по коллективизации. Причины эти в основном сводятся к следующему:

1) организация колхозов проводилась методами, с одной стороны, парадно-митингового порядка, а с другой, голого администрирования. Перед возникновением массовой коллективизации были организованы массовые митинги-демонстрации, прошедшие очень хорошо, с активным участием широких бедняцко-средняцких масс. Это вскружило головы местным руководителям, и они начали погоню за «процентами», отбросив в сторону всякие плановые нормы, исходя очевидно из мысли, что теперь можно все сделать, ведь массы демонстрировали за коллективизацию с красными флагами.

Когда же столкнулись с практически-организационной работой, то тут стал ряд затруднений, так как оказалось, что селянин охотнее демонстрирует за колхоз на митинге, чем вступает в него, и нужна была глубокая разъяснительная работа, но это требовало и времени и сил, тогда местные организации избирают другой путь, а именно: вовлечение в колхозы отдельных селян и целых групп селян всякого рода запугиваниями: продажей имущества, высылкой на Соловки вместе с кулаками и т.п. Были допущены даже случаи прямого обмана, когда подпись крестьянином статистических сведений об его имущественном положении объявляли как вступление в колхоз. В некоторых селах (Петриковка, Шульговка и др.) собрание селян выносило постановление о полной коллективизации к осени 1930 г., а местные

руководители, получив такое постановление, вместо того, чтобы вести работу по организации и укреплению колхозов на добровольных началах, дабы подготовить базу и колхозный аппарат к осени, объявляли всех состоящими в колхозе и приступали к обобществлению имущества, а на удивленные вопросы крестьян, почему это так делается, руководители отвечали, что то была политика, а теперь, мол, приступаем к практической работе (секретарь Петриковской партиячейки тов. Бажан). Объявив таким образом всех на колхозном положении, местные организации в отношении протестующего селянства, в том числе и бедноты, применяли методы бойкота, запрещали кооперации продавать им товары, называли кулацкими прихвостнями и т. д. Несомненно, что довольно значительная часть вошедших в колхозы под таким воздействием пользы колхозу принести не могла и свое возмущение рано или поздно проявить должна была, особенно имея ввиду слабость колхозов в организационно-хозяйственном и производственном отношении.

Действуя административно-бюрократическими методами «загону в колхозы селянства», местные организации не вели глубокой разъяснительной работы, особенно среди женщин, по практическим вопросам жизни и работы в колхозе. Например, такие вопросы, как обеспечение нетрудоспособных членов семьи (детей, инвалидов, стариков) в больших семьях с одним-двумя работниками, не были совершенно разъяснены массам, и многие из селян вполне резонно заявили, что своими трудоднями прокормить семью они не могут, допускать же ее до голода не намерены, а поэтому и в артели состоят не хотят. Стремление бедноты выяснить ряд других практических вопросов, ее сомнения и возражения по тем или иным организационным и практическим вопросам, вместо товарищеской деловой разъяснительной работы встречали грубость, «фельдфебельский» окрик, насмешку, чванливое отношение со стороны многих, так называемых активистов, которые, очевидно, и сами-то ясно не представляли себе практического разрешения этих вопросов.

2. Такое же административно-бюрократическое отношение было и во время обобществления имущества (лошадей, инвентаря, фуража, посевного материала). Вопросов обобществления с массами колхозников не прорабатывалось, распределение норм фуража и посевного зерна на обсуждение батрачества и бедноты не ставилось, а все было проделано в кабинетах. Такое обобществление крестьяне окрестили «забиранием». Особенно безобразно проводилась работа по фуражу и посевзерну. Здесь, во-первых, наибольшая тяжесть возложена была на бедноту, во-вторых, при проверке излишков посевного зерна применялись форменные обыски по сундукам, погребам, чердакам и проч. Такая же точно картина и с паевыми взносами. Были случаи, когда некоторым беднякам давались сроки в несколько часов для того, чтобы они принесли деньги. Никакого классового подхода обычно не придерживались.

Кстати, начали выносить решения и [об] обобществлении молочного и мелкого скота и даже птицы, что особенно задевало женскую часть колхозников.

Эти основные причины — неправильная организация колхозов, неправильные методы обобществления, искривление классовой линии и

были почвой для возникновения брожения и почвой для кулацкой агитации. Для иллюстрации приведем ряд фактов:

По Елизаветовке: член партии КУПРИЙ зашел к селянке требовать долги и стал шупать сапоги, которые были надеты у нее на ногах, заявляя: «Если ты не будешь платить долгов сразу, то я опишу сапоги, которые на тебе».

Комсомолец ГАЛИКУС почти в каждой хате писал на стене внутри на дверях цифры задолженности по паевым взносам в артель, по займу, просроченным ссудам и проч.

Член партии ЛАКОЦЯ описал имущество Павленка за то, что тот не заплатил денег по 3-му займу, на который он подписался в сумме 5 рубл., причем при описи оценил женское пальто в 1 рубль, юбку и сачок в 50 коп. Это вызвало возмущение семьи и особенно жены Павленка, которая откровенно все рассказала на собрании.

Партячейка допустила распределение вступных и паевых взносов в артель и тракторных обязательств на батраков и наиболее беднейших крестьян, например, на бедняка Василенка Ивана, который платил 5 рубл. сельхозналога, было наложено 13 рубл. для приобретения тракторных акций. Таких случаев было немало.

Списков на сбор пайкапитала и вступительных взносов в артель бригадам вручено не было, а было предложено собирать самим. Они осуществляли это практически так: зайдя в хату бедняка, спрашивали: «Сколько у тебя взрослых членов семьи?». Тот давал ответ, после чего ему заявляли: «Плати с каждого по 5 рубл. и 15% пайкапитала деньгами». Находились такие бедняки, которые налоги платили в рублях, а тут с них требовали сразу платить 60—70 р.

Беднячка Потапенко (по заявлению местных работников, дочь кулака) заявила на собрании, что бригадир комсомолец Каликус, зайдя к ней требовать деньги, заявил: «Плати скорей, а то заберем твоих детей на мыло».

Большинство правлений артели состоит из середняков, местные работники объясняют, что это сделано ими было для того, чтобы было кому работать.

Мотивы выходов из коллектива характеризуются самими селянами так:

КУПРИЙ Настя: «Когда мы поступали в коллектив, то нам говорили, что вы мало будете платить, а теперь наложили столько, что мы не в силах выплатить, потому мы подаем заявление о выходе».

ПАВЛЕНКОВА: «На собрании в школе № 3 говорили, чтобы не описывали имущества за такие долги, а у меня Чепуренко и Лекарь описали имущество за то, что не уплатила по займу 5 рубл.»

ПЛОТНИЧЕНКО Елена: «Когда-то мой муж записался в артель, то он с нами не посоветовался и когда сказал об этом, то в семье пошел «роскордаш», и я подаю заявление о выходе».

ВАСИЛЕНКО Григорий: «Я человек больной и работать не смогу, кроме этого меня записали насильно».

НЕТРЕБКА: «У меня, как вам известно, жена больная, я сам не в силах на всех работать» (разумеются трудодни).

ШМАТЧЕНКО С. №1: «Когда я записывался в артель, то мы с сыном говорили, что будем работать вместе, а теперь сын не ходит и домой с завода, совсем отказывается и говорит, что не хочет в коллективе работать».

ВАСИЛЕНКО Иван: «Когда мы вступали в коллектив, то сын сам подал заявление о вступлении, а теперь, когда ко мне пришли требовать деньги Рыбалко Федор и Шкуренко Кирилл, то Рыбалко сел возле стола и стал стучать по столу говоря: «Давай деньги». Это меня оскорбило, и я подал заявление о выходе. Сельхозналога плачу 5 рубл. и на акции 13 рубл.»

ТАРАН Нина: «Я подала заявление в артель под принуждением, а теперь хочу, чтобы меня исключили, потому что я не в силах платить тех денег, которые на меня наклали, а сын помощи не дает».

ЛАПОТЬ: «Когда мы живем сами, то к нам никто не заглядывает в сундуки, а теперь нас всех обидело то, что за неуплату нас описывают. Кроме того, у меня жена больная, если я буду в колхозе, то нужно обоим на работу идти, а если мы сами, то я иду сам, а жена дома будет».

КАБАЧЕНКО Кирилл: «У меня ревматизм, жена больна, дети малые, фактически работать некому, кто же за нас будет работать в колхозе».

ОЧКОВА: «У нас семья 3 души, все нетрудоспособные, а сама я не в силах на них работать».

ЛЕКАРЬ: «Разъяснительной работы не было, и потому многие подали заявления. Я сам чуть не подал. Если бы по селу ходили взрослые, а не детвора, было бы лучше, а если ходят и устрашают, то масса думает, что если эти устрашают, то правление и совсем».

ГЛАДУШКА Анна: «Нас вписали в СОЗ насильно, приходили и говорили, иди, пишишь в СОЗ, а если не запишешься, пойдешь на Соловки или в Днепр на косу. Много наложили паю — по 100 рубл.»

РЫБАЛКО Анастасия: «Нас заставляли идти силой в СОЗ. Шостак Иван говорил, если не запишешься в СОЗ, то в кооперации ничего не дадут».

ЛАПОТЬ Евмен: «Все произошло потому, что непосильные налоги, а кулаки у нас на сход не ходят, и они у нас не виноваты».

НЕВСТАКАЙ Елена: «При укрупнении СОЗа к нам ежедневно ходили и говорили, что в кооперации ничего не дадут, в больнице лечат тех только, кто состоит в СОЗе, поэтому пришлось вступить».

КАБАЧЕНКО Арсентий: «Завхоз СУДАК, который все время эксплуатировал батраков и выгонял их без денег, богаче чем он в селе нет, а он руководит в артели».

БУРЯК: «Волнение возникло потому, что раскладка по фуражу большая, а также и потому, что председатель сельсовета тов. Невстакай, когда стоял вопрос об обобществлении скота, и кое-кто не хотел обобществлять, говорил: «Расстрелять таких». Зав. лавкой СЕПО БАЖАН всегда больше давал знакомым дефицитный товар, а бедноте нет, для кума и свата все есть. Больших кулаков в селе, чем СУДАК и БАЖАН, нет. Бажан и сейчас держит прислугу, ему в кооперации все есть, а нам и селедок не отпускают. Шиян тоже отпускает товары из СЕПО знакомым, а беднякам нет товаров. Данченко не батрачка, она потому батрачка, что была месяц у своего дяди —

председателя сельсовета. и тот провел ее в союз. А отец ее имеет пару лошадей и прочее имущество. Рассказывать это на собраниях не дают, председатель сразу говорит: «Выведите ее».

По Попово-Баловскому сельсовету:

На первом участке с. Баловки на собрании согласились организовывать СОЗ, там же их и записали, никаких заявлений о вступлении в СОЗ со стороны отдельных селян не подавалось.

На 2-м участке под нажимом т.т. Гермеса и Райцина проголосовали и объявили СОЗ. На 3-м участке после 3—4 собраний все же селяне не пожелали вступить в СОЗ, тогда руководители постановлением небольшой группы включили всех в СОЗ, чем вызвало недовольство, больше всего протестовала против таких методов «втягивания» беднота. Свое согласие на вступление в СОЗ дало 50—60% селян, остальные категорически отказывались. Тогда руководители вместо того, чтобы усилить разъяснительную работу среди бедноты и членов КНС, решили втягивать административными методами и запугиванием: «засылали селян на собрания и, если селяне отказывались вступать, заявляли: «Не хотите — завтра притянем на собрание, завтра не примете постановление — притянем послезавтра. Будем тянуть до тех пор, пока в СОЗ не вступите. Кроме того, ребром поставлю вопрос о том, чтобы никаких товаров (сахару, спичек, селедок, керосина и т. п.) не давать тем, кто не пойдет в СОЗы, угрожали выселением на пески, где ничего не растет, не учитывая того, что большинство отказывающихся от вступления в СОЗ — беднота. В результате такой работы селяне наконец согласились, чтобы их «записали» в СОЗ. После оформления СОЗа начался финансовый месячник, который проводился почти исключительно методами административного воздействия вплоть до того, что описывалось имущество бедноты вплоть до того, что лежало в сундуках, угрожая продажей этого имущества. Эти искривления сильно волновали селян. Наконец решили слить 3 СОЗа — Баловский, Поповский и Николаевский в один, не проведя никакой массовой разъяснительной работы. Селяне не понимали, как теперь им придется работать, не было популяризовано вопрос организации труда в СОЗах, оплату труда и т. п. Последним событием, поднявшим всех женщин, стало обобществление молочных коров, что в свою очередь породило слухи об обобществлении свиней, овец, кур. Недовольство назрело, нужен был только толчек, чтобы началось брожение. Толчек дали события в Обуховке (из доклада уполномоченного по Ново-Баловскому сельсовету тов. Амоля).

Мотивы подачи заявлений о выходе из СОЗа:

ОДНОРОГ: «СОЗы организовано принудительно, пугали высылкой на Соловки тов. Рузин, Тарин, Готвянский. Это запугивало нас и заставило вступить, а теперь в СОЗе быть не хотим.

ВЕРЕЩАГ Саломея: «Я не хотела быть в СОЗе, потому что стара, а мне заявили: «Пишись, а то сотрем с Баловки».

ВАСЮК Иван: «Я не хотел писаться в СОЗ потому, что буду призван на службу, но мне сказали, пишись, все равно не выскочишь, и я записался. Потом начали делать раскладку и мне Фридман сказал, чтобы я деньги внес через два часа, а когда я ему сказал, что денег нет, он заявил: «Сниму штаны».

При сборе фуража, ко мне зашел Готвянский и начал поднимать сундуки, заявляя: «Давай ключи — тут у тебя пшеница, а не то сундуки побью».

БУРЯК Акулина (Член КНС): «При вступлении меня начали пугать. Я вступила, потом начали требовать 3 рубл., описали имущество и не позволяют ничего продавать. Тов. Геремес пугал: «Если не отдашь, вышлю на Соловки».

РАТУШНА: «В СОЗ принята по списку, тов. Геремес заставил записаться, членские взносы потребовал внести на протяжении двух часов».

СКРИПНИК Федосея: «Беднячка, в СОЗ вступила потому, что угрожали».

БАГЛАЙ: «Долго не записывался в СОЗ, когда Рузин начал грозить, что вышлем на Соловки, если не запишусь, я и записался».

ПАВЛЕНКО: «При раскулачивании кулаков меня как середняка заставили записаться в СОЗ, я боялся, чтобы не продали моего имущества, как сделали с кулаками, так как тов. Ткаченко было сказано, что если не вступишь, то и тебя продадим».

ТКАЧЕНКО Корней: «Записался в СОЗ потому, что тов. Геремес угрожал, что если не запишусь, то на бурты с кулаками выгоним пасться. При слиянии СОЗов Райциным и Геремесом было сказано: «Голосуйте за, а если не проголосуете, то будем гонять еще 3 дня». Голосование показало, что слияние быть не должно, а в протоколе записано «слить».

ОДНОРОГ: «При сборе денег тов. Геремес и Фридман обращались грубо и с угрозами».

По Лобойковскому сельсовету:

Основной причиной недовольства массы по отношению к коллективному сектору использованной кулацкими элементами была неправильная установка со стороны руководящих организаций района. При вербовке в СОЗ обобществляли все имущество, домашний мелкий скот и птицу. Курс был взят на 100% коллективизации. Для этого вместо массовой работы среди батраков, бедноты и середняков, ходили по хатам, и там, где было туго, запугивали тем, что не дадут земли, выгонят из хаты, заберут имущество, будут считать экспертником, на мельницах, если не был членом СОЗа, не брали на перемол зерна и т.п.

Подбор конюхов и завхозов был неудачный, лошади стояли в конюшнях колхоза в большой скученности, друг друга били и грызли. Есть отдельные ранения, причем на лечение не обращали внимания, не давали лошадей с бричками для поездок по домашним нуждам членом колхоза (например, в больницу). Во дворе № 2 был такой случай: жеребец стоял вместе с кобылой и когда заигрывал, наткнулся ядрами на столб и получил ранение. Через несколько дней пришла хозяйка и, увидев, что лошадь больна, попросила отвести ее на ветпункт, ей разрешили, на ветпункте дали лекарство, но лечить некому. При проверке хозяйкой лошади была заявлена просьба о том, чтобы жеребца удалили с этого места, так как кобыла не дает покою. На свою просьбу женщина получила ответ: «Что мы, мол, не заставляем его заигрывать».

Работа организаций КНС не проводилась за исключением отдельных товарищей. Отдельные члены КНС принимали активное участие вместе с кулацкими элементами (Калюга, Секлетия). Сам председатель КНС, кандидат партии Чубенец присутствовал на заседании правительственной комиссии, зная о ее решении, но не дождавшись решения партячейки, правления артели и общего собрания, которые проходили в 2 часа ночи, забрал из конюшни свою лошадь, чем создал еще больше шуму и пищи для подкулачников.

Члены КСМ работали аналогично КНС (из доклада уполномоченного по Лобойковскому сельсовету тов. Лесенко). Мотивы о причинах выхода из СОЗа те же, что и в предыдущих сельсоветах.

Таких фактов можно привести сколько угодно и из практики всех остальных сельсоветов (Петриковского, Гречинского, Хуторского и проч.). Они с прямой очевидностью показывают, где кроются главные причины, вызвавшие массовые выступления колхозников против колхозов (см. протоколы заседания комиссии, политобзоры уполномоченных по сельсоветам и другие документы, приложенные к докладной записке).

3. Увлечение высшими формами колхозов тоже имело место, например, по Хуторскому сельсовету, где в молодую коммуну им. тов. Сталина было втянуто 650 хозяйств, впервые вступающих в колхозы, а в результате даже когда этот колхоз был переведен на устав артели, подали заявление о выходе из него 252 хозяйства.

В этом же Хуторском сельсовете, где собирались строить коммуну, допускался безобразнейший нажим на бедноту, например, член правления райсельбанка тов. Савенко, без ведома и представительства сельсовета забирал у бедняков, без всякого предварительного предупреждения имуществом, так у БОГИНИ Насти, РУДОВОЛА Якова, НАЗАРЕНКО Нестера, ЛИСНЯКА Павла было отобрано единственную теплую одежду, тоже и в ряде других случаев.

Следует также отметить, что немало вреда принесла погоня за очень крупными колхозами при отсутствии надлежащих кадров, организационных и производственных навыков, о чем говорят все материалы.

4. Четвертой причиной было то, что вся организационно-хозяйственная и производственная работа проводилась замкнуто, без участия широких масс колхозников, при всей своей слабости руководящие кадры колхозов совершенно не пользовались практическими указаниями колхозовской массы. Критические замечания колхозников и колхозниц встречались насмешками и окриками: «Не вмешивайтесь не в свое дело». В результате создалось такое положение, когда с одной стороны стали правления колхозов, а с другой — колхозовские массы. Первые «воздействовали», вторые — сопротивлялись.

Административная резвость иногда доходила до безобразия, так, по Ивановскому СОЗу «Зірка» одну вдову назначили конюхом и дали в ее ведение жеребцов. Там же один бедняк отдал в колхоз свою лошадь, когда жена этого бедняка пришла посмотреть, как ухаживают за лошадью, то

увидела, что та не встает, тогда она попросила отдать ей лошадь для поправки. Просьба была удовлетворена, но через пару дней правление колхоза предписывает, «предлагается возратить шкуру», тогда хозяин приходит и спрашивает: «Чью шкуру, мою или жены, так как лошадь поправилась». Эти факты, а их много, лишний раз подтверждают, что хозяйственно-производственная деятельность колхозов шла не с участием масс, а без них, иногда и против них.

5. Наконец — это вполне подготовленные местными работниками для брожения почвы использовал в полной мере кулак, и большие массы колхозовской бедноты и середнячества вышли на улицу с теми требованиями, о которых было сказано выше.

Исходя из приведенного анализа причин, вызывавших волнения, комиссия и стала на путь разрешения конфликта путем организационных мероприятий, направленных к исправлению допущенных местными организациями ошибок, не останавливаясь перед уменьшением процентов коллективизированного сектора.

Как же могло случиться, что райисполком и райпарком смогли допустить возникновение в районе таких явлений? Изучение документов показывает, что изложенные выше искривления в районе имели место не впервые. Еще в апреле месяце 1929 года были известны аналогичные недочеты по Хуторскому сельсовету, где это дело расследовала комиссия с участием заместителя председателя райисполкома тов. Шурапей. 1930 году об этих искривлениях сигнализировал в своей докладной записке зав. Райземуправлением тов. Вишницкий, производивший обследование по Шульговскому, Сорочинскому и Гречинскому сельсовету (см. приложение — докладную записку тов. Вишницкого от 14/II-30 г. на имя председателя райпосевтрояки). Записка рассматривается на райпосевтрояке, и вместо анализа причин, отмеченных в записке явлений и соответствующих отсюда политических выводов, принимается сугубо административная резолюция (см. приложение). Фракция райисполкома и райпаркома вовсе не заинтересовались этой запиской. После такого административного разрешения вопроса местные сельские работники еще больше усилили административный нажим со своей стороны, а это, в свою очередь, усилило недовольство селянства. Кстати, нужно отметить, что вопросы коллективизации, которая особенно сильно развернулась в феврале, ни разу не стояли на обсуждении фракции райисполкома. Таким образом, резвое администрирование, форменная «коллективизаторская зубодробилка» не только не встретили осуждения со стороны райисполкома и райпаркома, а наоборот, получили санкцию. Отсюда еще более усилились элементы голого администрирования в области коллективизации, что и привело к возникновению тех недовольств и волнений, которые происходили в Петриковском районе, а это показывает, что работа по коллективизации со стороны партийных и советских органов приняла характер не руководства бедняцко-средняцкими массами, а характер борьбы с этими массами, командования ими, что привело к переходу руководства на

некоторое время в руки кулаков, церковников и проч. контрреволюционных элементов.

Даже первые сигналы фактических выступлений в Елизаветовке, как отмечалось выше, ничему не научили ни райпарком, ни райисполком, они локализовали свои выводы лишь на Елизаветовке, не проделав надлежащей работы по всему району.

После 7 марта движение быстро охватило весь район (см. политсводку на 10/ III-30 г.).

Комиссия стала на такой путь разрешения вопроса: неправильно насильственным путем и обманными действиями организованные колхозы распустить с таким расчетом, чтобы вместо них на добровольных началах со строгим соблюдением устава сельскохозяйственной артели организовать новые из желающих работать в колхозах. Более здоровые колхозы оставить, но исключить из них подавших заявления о выходе.

Уходящим из колхозов выдать посевной материал за исключением страховых фондов и прочее обобщественное имущество и повести работу по организации групп по совместной обработке земли, оставшиеся колхозы в течении 48 часов оформить и землеустроить. Первый роспуск был произведен в Петриковке [в] артели «Червоний партизан». Работа по обсуждению состояния колхозов длилась 4 дня. Из каждого колхоза вызывалась делегация, которая излагала положение (см. прот. комиссии).

В результате этой работы почва из-под куркульской агитации была выбита. На 14/ III по району наступило успокоение, и селяне приступили к посеву, отдельные кулацкие выступления уже ни с чьей стороны поддержки не встречали и легко ликвидировались органами ГПУ.

Одним успокоением дело, однако, не ограничилось, начался полный перелом, особенно среди бедноты, в сторону возвращения в колхозы, что еще раз подтверждает, что массовая тяга в коллективизацию со стороны бедняков и середняков есть, и при правильной работе местных советских, партийных и проч. организаций вопрос сплошной коллективизации района — дело очень небольшого срока. Первые дни работы после переорганизации колхозов показывает, что старые колхозники твердо держатся колхозов и из них не выходят и, во-вторых, приток новых групп, даже из тех, которые принимали активное участие в волынке. И на месте распущенных колхозов в течение двух дней создались значительные колхозные единицы, организованные в строгом соответствии с уставом сельскохозяйственной артели, о чем могут свидетельствовать следующие данные Петриковского райземотдела: по Петриковскому сельсовету было колхозов до работы комиссии 6, в них хозяйства 2442, из них распущено 4, с количеством хозяйств 1876, предназначено к чистке 1, с количеством хозяйств 384. После работы комиссии стало 9 колхозов и в них 706 хозяйств, по Хуторскому сельсовету было 2 колхоза, 1110 хозяйств, предназначено к чистке оба колхоза, после чистки осталось 536 хозяйств. Лобойковский сельсовет — было 2 колхоза, в них 940 хозяйств, распущены оба колхоза, организовано вместо распущенных — 2, в них 147

хозяйств. По Попово-Баловскому сельсовету — 1 колхоз, в нем 630 хозяйств, назначено к чистке, после чистки стало 2 колхоза, в них 112 хозяйств. По Елизаветовскому сельсовету — 1 колхоз, в нем 920 хозяйств, назначен к перерегистрации, после перерегистрации осталось больше 500 хозяйств.

По Николаевскому сельсовету — 1 колхоз, 412 хозяйств, сохранился полностью. По Куриловскому сельсовету — один колхоз, 411 хозяйств, сохранился целиком.

По Паньковскому сельсовету — 1 колхоз, 476 хозяйств, к концу работы комиссии сохранился, стало 496 хозяйств. По Шульговскому сельсовету — 1 колхоз, 200 хозяйств, распущен, к концу работ комиссии новый колхоз организован не был.

Сорочино: один колхоз, 36 хозяйств, после чистки осталось 14.

Гречино: один колхоз, 446 хозяйств, распущен, и новый не организован.

Работа по вербовке новых членов на совершенно добровольных началах продолжается и судя по тем настроениям и тому перелому, который создался особенно среди бедняцких масс, надо полагать, что в ближайшее время большие массы бедноты и маломощного середнячества войдут в коллективные объединения.

На основе всех вышеизложенных материалов, комиссия окрисполкома впредь до окончательных выводов, окрисполкома и окрпаркома по делу о Петриковских событиях, считала нужным оставить Петриковскому райисполкому и райпаркому следующие указания:

1. Райисполкому и райпарткому привлечь к ответственности всех лиц, которые допускали искривление классовой линии при проведении финансовых мероприятий, творили беззакония при организации колхозов и вовлечении в них крестьянства, допускали грубые издевательские отношения к селянам, запугивания и т. п. с доведением до сведения широких масс бедноты и середняков о понесенных этими товарищами наказаниями.

2. Немедленно исправить допущенные искривления при проведении финансовых мероприятий, в особенности в отношении бедноты, рассмотрев на месте все жалобы и приняв по ним надлежащее решение, о результатах в недельный срок сообщить окрисполкому.

3. В течение 24-х часов закончить землеустройство коллективов. Обратить особое внимание на устранение той путаницы в земельных отношениях, которые существуют в с. Петриковке.

4. Принять решительно все меры к обеспечению посевным материалом, тягловой силой и продуктовой помощью коллективные объединения, особенно те из них, которые возникли на месте распущенных, дабы в каждом селе иметь хотя бы небольшую коллективную базу, вокруг которой можно концентрировать работу по коллективизации.

5. В течение 24-х часов довести рабочие планы до каждого колхозника. Обратить вообще особое внимание на изучение руководства и помощь производственной работы колхозов. Тщательно следить за тем, чтобы

правления колхозов в своей хозяйственной работе не отрывались от масс, прислушивались к ее указаниям и критическим замечаниям. Во всей хозяйственно-производственной и финансовой работе правления колхозов осуществлять самую высокую гласность и ответственность руководящего и хозяйственного состава.

6. Пересмотреть административно-правленческий состав колхозов, исключив из него все дискредитировавшие и не оправдавшие себя на работе элементы, и укрепить за счет решительного выдвижения бедноты и батрачества, в частности женщин.

7. Последние за тем, чтобы при определении размеров паевого капитала и объектов обобществления в точности соблюдался устав сельскохозяйственной артели.

8. Развернуть глубочайшую разъяснительную работу среди батрачества и бедноты и маломощного середнячества по вовлечению их в колхозы на совершенно добровольных началах, иллюстрируя перед ними преимущества работы и жизни в существующих колхозов по сравнению с работой и жизнью в индивидуальных хозяйствах.

9. Отказаться от увлечения организаций больших колхозов с единым правлением, беря установку на организацию небольших артелей с последующим их объединением в кусты и сохранением артели как самостоятельной хозяйственной единицы в составе куста.

10. Обратить внимание на развитие за счет фондов артелей свободной рабочей силы и кредитов обобщественных молочных ферм, садов, огородов, свиноводства, кролиководства и проч. с целью вовлечения в обобщественные процессы производства все большего числа колхозных трудоспособных масс.

11. Немедленно пересмотреть весь состав руководящих и технических работников в селах, районных кооперативных и проч. организаций, а также приехавших в помощь из города, проверить их работоспособность, окончательно закрепить их состав в качественном и количественном отношении, изъяв весь дискредитировавший, оторвавшийся от масс и не оправдавший себя на работе элемент.

12. Райженорганизатор, райкому комсомола, Рай КНС, сельсоветам и профорганизациям детально изучить поведение и участие в событиях всех своих членов и сделать надлежащие организационные выводы, с одной стороны, и, с другой стороны, немедленно разработать конкретные планы участия организаций [в] проводимых мероприятиях с таким расчетом, чтобы:

а) для каждого члена организации была отведена в плане надлежащая практическая работа;

б) поставлен был соответствующий инструктаж и контроль за методами проведения работы и ее результатами, дабы в дальнейшем избежать разного рода искривлений как со стороны целых организаций, так и отдельных их членов.

13. Немедленно связаться с заводскими организациями завода Дзержинского и Правды и договориться с ними о проведении работы в селах, в которых живут рабочие указанных выше районов.

14. Райисполкому созвать пленум с участием представителей организаций КНС и коллективных объединений, где наметить практические мероприятия по проведению в жизнь изложенных выше указаний.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ КОМИССИИ
ЯБЛОКОВ
ЧЛЕНЫ:
ИВАНОВ
КУЗЬМИЧЕНКО
ВИКТОРОВСКИЙ
ГАЛЬЧАНОВСКИЙ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп. 1. — Спр. 1227. — Арк. 261—275.— Незавірена копія. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 55—64.

№ 17

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖНОГО КОМІТЕТУ КП(б)У ПРО ХІД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ, РОЗКУРКУЛЕННЯ І НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ОКРУГУ 15 березня 1930 р.

Сов.секретно

Широкий размах роста коллективного движения по округу (на 01/Х-29 г. — 12% обобществленной земли, на 10/ІІІ — 30 г. — земли 65,9% и хозяйств 64,4%) в основном определился тягой бедняцко-средняцких масс к коллективным формам ведения хозяйства.

Если в основном по округу рост колхозов проходил нормально (закрепление имеющихся достижений, коллективизация на основе широкой массово-разъяснительной работы и добровольности), то в отдельных районах имели место в погоне за формальным процентом коллективизации, являющиеся по существу фиктивной коллективизацией и очковитирательством, нарушение принципа добровольности, подмена массовой работы голым администрированием, недопустимое извращение классовой линии.

Новомосковский: с 10 по 30 января 30 г. процент охвата колхозами почти стабилен, а с 30/І по 15/ІІІ район коллективизировался вдвое, по площади с 42,3% и 33,4% по хоз-вам до 72,2% по площади и 65,5% по хозяйствам.

К. Марковский р-н, объединяющий в основном пригородные села, являющийся в значительной части своей потребителем, в коем живут компактные группы рабочих, район социально засоренный торговцами, перекупщиками и бывшими людьми, вытесненными из города, имел на 30/І— 30 г. (по сведениям Земотдела) обобществленных 31,2% хоз. и 41,7%

земли. На 25/II сообщает — коллективизировано по р-ну 71% хозяйств и 72% площади, за 25 дней по хозяйствам р-н «вырос» на 40%.

Такие резкие скачки коллективизации объясняются не только проведением массовой работы, но и формальным подходом к коллективизации, например:

В с. Чаплях К. Марковского р-на без проведения массовой работы, путем сбора подписей «организовали» коммуну.

В с. Спасском Н. Московского р-на в отдельных сотнях при начале записи в СОЗ двери школы закрывали на крючок для того, чтобы не расходились и начали «вербовать» в члены СОЗа.

В К. Марковском р-не в отдельных сотнях из присутствовавших на сходах 100—180 человек голосовало за организацию СОЗа 12—15 чел., против не было, и считали, что предложение об организации СОЗа принято почти единогласно.

В ряде сел имеются факты отсутствия глубокой массово-разъяснительной работы среди батрачества, бедноты и середнячества по вопросам организации коллективных объединений.

В отдельных районах: К. Марковском, Н. Московском, в ряде сел при проведении коллективизации искривление классовой линии приняло значительные размеры: в отдельных селах имеются факты недооценки роли бедноты и батрачества, о чем свидетельствует полное отсутствие работы с беднотой и батрачеством — Голубовка Перещепинского р-на, Спасское Новомосковского р-на, Колпаковка Котовского р-на и т. д. Факты принудительного «обобществления» семян, обыски и принудительные изъятия (Чапли, Подгороднее К. Марковского р-на, Ямбург Днепропетровского р-на) скота и овец (Новоселовка, Воронковка, Обуховка К. Марковского р-на, Ново-Кандратьевка Юрьевского р-на), швейных машин (Новоселовка К. Марковского р-на), опись имущества у бедноты (Петриковский, Перещепинский и К. Марковский р-ны), взимание вступных и паевых взносов не от мощности хозяйства, а от количества взрослых членов семьи, не классовый, а возрастной подход (Елизаветовка Петриковского р-на), обложение сдачей утильсбора каждого хоз-ва на 2 р. 40 коп. и опись имущества за невзносы пая в кооперацию и займа (Спасское Н. Московского р-на), самовольные аресты (Красное и Николаевка В. Днепровского р-на и в ряде сел других районов). сращивание (попойки) отдельных членов партии с классово-чуждым элементом (Подгороднее, Чапли К. Марковского района, Андреевка Синельниковского р-на).

Наряду с раскулачиванием кулака имело место затрагивание середняка и бедноты (Юрьевский, Васильковский и Межевской р-ны). Административное закрытие церквей Админотделом (закрыто 2 церкви в Петриковском р-не). В результате факты скривлений служили поводом для активной агитации кулачества.

Раскулачивание по округу проводилось из 18-ти только в 6-ти р-нах сплошной коллективизации.

В результате мероприятий по ликвидации кулака из этих районов выслано 683 кулацких хозяйств с количеством членов семьи. По предвари-

тельным, неполным данным (без Юрьевского р-на) конфисковано земли 5 675 га, имущества на сумму 661076 руб. и 485 голов рабочего скота.

Выселение проходило при непосредственном активном участии батрачества, бедноты и середнячества, принимавших решения в процессе приговорной кампании о дополнительной высылке кулацких хозяйств (В. Днепровский, Юрьевский и друг. р-ны). Бедняцко-средняцкий актив активно участвовал в охране кулацкого имущества от расхищения, в доставке на пункты отправления кулацких семейств (во всех р-нах).

В отдельных случаях при проведении приговорной кампании обсуждение списков хозяйств, подлежащих выселению, ограничивались лишь обсуждением их на партсобраниях (Васильковский р-н). Были случаи включения в списки высылаемых хозяйств хозяйств середняков и семей красноармейцев. Фильтровкой на пунктах отправления было отсеяно и возвращено обратно 27 семейств. При вторичном пересмотре выселяемых Райтройками, отсеяно [...] семейств.

Между приговорной кампанией и непосредственным выселением в некоторых селах получился разрыв на две с лишним недели, что дало возможность это время использовать кулаку для агитации и разлагающей работы по коллективизации.

Рост коллективизации, ликвидация кулака вызвали резкое обострение классовой борьбы и значительное усиление активности кулачества, антисоветских элементов села, контрреволюционных организаций, а также заметное оживление антисоветской работы церковников и разных религиозных сект.

В селах распространяются нелепые слухи, примерно:

«У рабочих, живущих на селе, будут отчислять 40% жалования в СОЗ» (Подгороднее, К. Марковского р-на), «коммунисты вооружились и идут громить немецкие села» (Иосифовка К. Марковского р-на), «в СОЗах стариков и детей до 15 лет будут варить на мыло» (Синельниковский, Магдалиновский и Петриковский р-ны), «в СОЗах женщин будут стричь, как лошадей по изданному приказу и волос отправлять, как 2-розрядный экспорт, ибо этого требует культура в колхозах» (Петриковский, Н.Московский и друг. р-ны), «обобществленный посевматериал не возвратят, сеять будет нечем» (К. Марковский, Н. Московский и другие р-ны).

Перенесение борьбы на улицу, срыв участковых собраний, избивание активистов и наших работников, поджоги обобществленного имущества, имущества активистов, уничтожение собственного зерна и инвентаря, демонстрация в районные центры (Котовский, К.Марковский р-ны), попытки демонстрации к окрисполкому (К. Марковский р-н). рассылка своих агентов в другие села (Спаское, Обуховка К. Марковского р-на и Пасуньки В.Днепровского р-на). использование школьников для распространения всяких ложных слухов (К. Марковский р-н) и т.д. Такова неполная скрытая и открытая активная борьба кулачества против мероприятий по коллективизации и ликвидации кулака как класса.

Подготовка священником молебствия в церкви для провала СОЗа (Перещепинский р-н), выступление сектантов о необходимости «пока

терпеть, но ни за что не идти в СОЗ» (В. Днепровский и Перещепинский р-ны), хождение монашек по селам, агитация их против коллективизации, подготовка и «обновление» икон (Котовский и Новомосковский р-ны).

Кулачество в значительной части сел К. Марковского, Н. Московского и Петриковского р-нов и в ряде сел других р-нов использовало колебание середняка и части бедноты перед севом, слабые участки нашей работы (массовая работа, работа среди женщин, работа с рабочими, живущими на селе), искривление классовой линии, нарушение принципа добровольности, благодушие, а затем и растерянность со стороны отдельных партячек, а также и РПК (К. Марковский и другие) и в этих пунктах провело соответствующую работу по разложению кол. объединений и организацию антиколхозных выступлений.

В ряде сел, вследствие неумения местных организаций организовать батрачество, бедноту и середняцкие массы для противодействия и ликвидации кулацких действий, имели место случаи разгрома обобщественного посевматериала, скота и инвентаря (К. Марковский р-н, Новомосковский, Петриковский, В. Днепровский, Васильковский, Магдалиновский и друг. р-ны), и, наконец, в отдельных селах (Спасское, Кулебовка, Песчанка Н. Московского р-на) эти волнения [...] насильственное освобождение арестованных кулаков, нанесение побоев нашим работникам, антисоветские лозунги и постановления. В этих волнениях, вылившихся на улицу, в 2-х случаях количество участников доходило до 2 тысяч человек (Петриковка, Спасское в большинстве по составу женщин).

Наиболее оформившиеся антисоветские выступления имели место в с. Спасском Н. Московского р-на. 4 марта кулаки при попустительстве и бездеятельности наших работников, организовали явочным порядком собрание села, на котором им удалось, путем организованного нажима, распустить старый с/совет, избрать новый, кулацкий, без коммунистов и протащить контрреволюционную резолюцию, а именно: удалить из села к определенному сроку ряд коммунистов и активистов, побить комсомольцев, ликвидировать СОЗ, убрать из села присланные для СОЗа машины (трактор, молотилка), закрыть столовую, снять электрическое освещение в селе, разобрать посевматериал, вернуть в село всех высланных и арестованных кулаков, удалить милицию и отобрать оружие у коммунистов и комсомольцев, одновременно вернуть оружие остальным селянам, прекратить распространение облигаций займа и проч. Следует отметить, что в р-ны, охваченные машино-тракторными станциями волнения не перекинулись, за исключением отдельных незначительных фактов, что объясняется широкой массово-разъяснительной работой, реальностью хозяйственных перспектив для хозяйств, обслуживаемых МТС, отсутствием почвы для волнений по сбору средств на трактора.

ОПК в целях закрепления достигнутого уровня коллективизации, организации масс для отпора кулацкой, антисоветской деятельности и выправления искривлений, на протяжении 2-х недель марта м-ца, было послано в пораженные р-ны села свыше 1000 работников, кроме свыше 1000 работников, уже работающих на селе. Послано 6 бригад во главе с членами бюро ОПК.

В Новомосковский и Петриковский р-ны выехали парткомиссии для расследования фактов искривления классовой линии и непосредственной помощи парткомитетам. В тех же р-нах работали комиссии ОЙКа. В гор. РПК были даны оперативные задания в части немедленного развертывания работы с рабочими, живущими на селе (на з-дах Днепропетровщины работает 16 тысяч рабочих, живущих на селе). Часть рабочих, живущих на селе, для коих сел. хозяйство не является основным источником существования, неясность процентов отчисления в колхоз и отсутствие массовой работы со стороны профорганизации среди них, эти группы рабочих, через своих жен, сыграли весьма отрицательную роль в колхозном движении, которое началось в пригородных селах, причем зачастую жены рабочих возглавляли эти волнения.

Категорическая директива ОПК заставила провести гор. РПК ряд мероприятий, облегчивших ликвидацию движения. Проведена большая массовая работа на з-дах, рабочие собирались по землячеству, обсуждали на заводских собраниях землячества события своего села и в решениях брали на себя конкретные обязательства, выделяя бригады для работы на селе, освобождая последних от работы на з-де. На собраниях клеймились позором рабочие, в своих селах выступавшие против коллективизации, и исключались из членов профсоюзов. В ряде пораженных сел выезжали пленумы ЗК. Характерно, что в этих селах, после решений пленумов наступало успокоение. В пораженных пунктах работало 9 выездных редакций «Зори», «Зірка» і «Зміна» и 7 выездных сессий окрсуда. Гор. районы, на предприятиях коих работали компактные массы рабочих, живущих на селе, были прикреплены к соответствующим сель. РПК.

ОПК обратился с письмом к РПК, заострив внимание на симптомах и проявлениях антиколхозного движения, фактах искривления и благополучия отдельных РПК, и поставил ряд задач, обеспечивающих закрепление достигнутого уровня коллективизации, решительной борьбе с формальной коллективизацией, усилением подготовки к севу, обеспечению добровольности и т. д.

Одновременно были даны указания об исключении из колхозов, мерами общественного воздействия, выступавших против мероприятий по коллективизации и укрепления батрацко-бедняцких групп и друг. мероприятий.

В результате проведения массовой работы и ряда решительных мероприятий в части революционной законности в пораженных пунктах в основном наступило успокоение.

По округу начался сев. В ряде пораженных пунктов имеют место обратные заявления о вступлении в СОЗ, возвращение посевматериала и инвентаря, лошадей и признание своих ошибок частью бедноты и середняков о неправильном их выходе из СОЗов.

Зав. Информ ОК [подпись] АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 137/22. — Арк. 29, 32, 33, 34. — Завірена копія. Машинопис.

Публ.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : С. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 64—67.

№ 18
ОПЕРАТИВНЕ ЗВЕДЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН
9 квітня 1930 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

Петропавловський район (передал тов. Озол). В основному настроєння здорове. Особливо хороше настроєння в коммунах. В Новотроїцькій коммуні обижено тим, що вони не були використані для боротьби з бандитизмом. В Вознесенці с 3 по 6/IV вийшло із СОЗа 65 душ. Робота навколо цього питання слабка. Роз'яснення про постановлення ЦК ВКП і Правительства про ліготах для колхозів проводиться з 7/IV по всьому району за виключенням Лозової. Навколо цього постановлення мають місце наступні розмови: «Нажали і своє отримали». В с. Петропавлівці мають окремі розмови про те, що конфісковане майно у кулаків буде повернуто назад. Со сторони бідняків мають місце наступні розмови: «Потрібно було раніше видати такий закон і оповістити про нього, а не тоді, коли багато з коммун і колхозів вже пішли».

В с. Преображенці по заявленню пред. с/совета і секретаря комсомольської ячейки приїжджають по ночам кулаки, а по ранку їздять невідомо куди. Пред. Новотроїцького с/совета отримав телефонограму від Межевського уповноваженого ГПУ про те, що банда знаходиться від Новотроїцького в верстах 30—35. Зміст телефонограми наступний: «Готуйте підтримку. Якщо потрібна буде допомога вам, запросіть Петропавлівку. Там сила маєтись». Ця телефонограма передана 7/IV, т. є. тоді, коли, по наших повідомленнях, там ніякої банди не було.

Точного списку убитих (імена і отчества) ще не маємо. Фамілії є. Сьогодні виноситься постановлення РІКа про одночасну видачу пособия сім'ям убитих товарищів. Должны були це зробити вчора, але не встигли, так як відбувалося розширене зібрання партактива.

По всіх сільсоветах посівкампанія йде досить успішно за виключенням хутора Осадчого, де справа обстоїть гірше (нових людей замість убитих туди призначили тільки сьогодні). По деяким коммунам, наприклад «Пролетарій», план посівкампанії виконаний з перевищенням. В СОЗах с посівом трохи гірше. Повсюди є впевненість, що план буде виконаний з перевищенням. С посівом в індивідуальних господарствах справа обстоїть гірше.

В-Дніпровський район (передал тов. Неженський). Виконання плану весняного сівки характеризується наступними даними: пшениця 89,2%. По Ново-Александрівському с/с подано про виході з колхоза 4 заяви. В Ново-Николаївському с/с 6 квітня 30 г. мався випадок розбору коней. Забрано 25. Продовжують приходити заяви про вступленні в колхозы. Наприклад, по Боровківському с/с подано 9 заяв, по Бородаївському 10, Николаївському с/с 1 заява. По селам району йде масова агітраційно-роз'яснювальна робота навколо постановлення ЦК про ліготах для колхозів і статті Сталіна. Як

недостаток следует отметить то, что некоторые сельсоветы не придерживаются дифференцированного порядка в проведении собраний.

Каменский район (передал Свиридов). Поступило заявлений о вступлении в СОЗ за 5-ти дневку 222, о выходе 303. Разобрано 116 лошадей. По Сурско-Михайловке подано коллективное заявление о вступлении в СОЗ (10-) и одно индивидуальное. В Мало-Михайловке забрано около 35 лошадей. О льготах правительства не хотят слушать (??). В Карнауховских хуторах подано 4 заявления о вступлении в СОЗ. В Криничках 15 чел. вышло из СОЗа. Кулаки распускают слухи о войне.

Котовский район (передал Гуня). Засеяно ранних культур 98%, колхозами 85%. В селе Заплавки 8/IV поступило 18 заявлений о выходе из СОЗа. Утром 8/IV члены коммуны «Червона Країна» вышли на работу в поле и вечером по возвращении были настигнуты бандитами, которые были с ножами, была зарезана одна батрачка. По этому делу ведется следствие. По остальным селам пока спокойно. Массовая работа по разъяснению постановления ЦК и статьи т. Сталина развернута. В селе Гупаловка подано 8 заявлений о вступлении в СОЗ и в селе Трудолюбовка 15 заявлений. Настроение удовлетворительное. Просьба срочно выслать зав. АПО и райженорга.

Близнецовский район (передал Кузьмиченко). Ночь прошла благополучно. Массово-разъяснительная работа развернута по всем селам, присланные товарищи разосланы по селам. Сев идет полным ходом.

В СОЗе Благодарного сельсовета забрана одна лошадь. В Рудаевском с/совете в СОЗе «Червона Зірка» отказались выехать сеять, но после проведения разъяснительной работы конфликт был улажен. Настроение изменилось в лучшую сторону.

Бандитами разграблено 3 кооператива в селах Кутяпено, Марьевка и Косайкино. Необходимо принять меры, чтобы Райпотребсоюз немедленно доставил товар в эти кооперативы. Ощущается большая потребность в муке и махорке. Необходимо выслать полторы тысячи пудов муки и махорки. В детских яслях при коммунах нет манной крупы, но крупа на мельнице имеется и забронирована Окргторгом. Просим принять меры о выдаче 15—20 пудов манной крупы. Для полного охвата массовой работой необходимо прислать 15 чел., из коих необходимы 5 женщин. Разграбленным коммунарам необходимо оказать материальную помощь. Необходима одна легковая машина. Выясните, почему до сих пор не приехала выездная редакция.

Царичанский район (передал Будко). В селе Топчино члены СОЗа «Боротьба» принесли статью т. Косиора и сказали: «Бачите, що тут написано, а ви не провадите в життя».

План проведения разъяснительной работы составлен 5/IV. Созвано общее собрание ячейки, на котором проработали вопрос о льготах для колхозов и статью тов. Сталина. Батрацко-бедняцкие группы организованы, и ими прорабатывается постановление правительства. Членам колхоза роздано 3 000 экз. постановления о льготах.

На 8/IV засеяно по общему плану ранних культур 107%. Из них колхозами 93,5%, индивидуальными хозяйствами 117%. Продолжается борьба с ховрахами.

Петриковский район (передал Богачев). Проводится собрания по разъяснению ответа Сталина и постановления Правительства. Проведено 10 участковых собраний, 2 женских конференции. Присутствовало 1565 чел. В большинстве реагируют положительно. Говорят так: «Подумаем, возможно вступим в СОЗ». Имеются случаи нездоровых выступлений со стороны зажиточных середняков, которые рассуждают так: «Начинают отступать, дают льготы, чтобы загладить», «СОЗы работают хорошо, а вот как они будут делиться, мы посмотрим, тогда и вступим». О вступлении в СОЗы подано 8 заявлений за 1 день. Сведено в обобщественную конюшню 28 лошадей.

Солонянский РПК (передал Варшавчик). Ранний сев закончен. Подано 935 заявлений за время посевкампании о выходе из СОЗов. Часть подавших заявления — забирает обратно. Разобрано было 620 обобщественных лошадей, возвращено обратно около 300 лошадей. Часть из разобранных лошадей не может быть возвращена за отсутствием конюшень (?). Подано 36 заявлений о вступлении в СОЗ. Характерно, что эти заявления поданы со стороны спекулянтов и бывших конокрадов. Бедняцко-батрацкие группы организованы и прорабатывают постановление ЦК о льготах и статьи Сталина. Проводим разъяснительную работу среди населения о постановлении ЦК и статьи т. Сталина. Почти в каждой хате имеется отпечатанное постановление ЦК о льготах. Идет разработка плана организации колхозных ячеек и росте партии за счет батрачества и бедноты. Получена телеграмма ОЗО об отгрузке 38 вагонов картофеля, а получены 2 вагона. Отсутствуют мука, мыло и махорка — просим доставить.

Выездную редакцию, находящуюся в Новопокровском, просим закрепить на две недели. В селе Соленом имеется тенденция к разбору обобщественных лошадей. Район коллективизирован на 70%. В селе Привольном В-Днепровский СОЗ из 62 хозяйств подали заявления о выходе из СОЗа все за исключением пред. СОЗа.

Днепропетровский район (письменное сообщение). Село Лоцмано-Каменка 6/IV члены СОЗа, возвратившись из поля, в СОЗ лошадей не вернули. В селе Селецком 7/IV в поле отказалась выехать часть СОЗовцев, заявляя, что «мы не хотим сеять картофель, поскольку он законтрактрован, кто-то будет есть, а мы на него будем работать». Там же разобрано 5 лошадей. Был случай, когда приехали шефы, им члены СОЗа заявили: «Что вы нам рассказываете. Ваши жены спекулируют нашим маслом, продают по 2 руб. 50 коп. за бутылку, а у нас позабирали семена. Вы нам дайте лучше есть и устройте сельбуд». В селе Васильевка разобрали 4 лошади, мотивируя тем, что лошади заболели. Был случай, когда беднота не хотела выходить в поле, мотивируя тем, что нечего есть.

С-Кайдаки. Всю зиму церковь была закрыта, а сейчас женщины собрали деньги и церковь открыли. Часть середняков СОЗовцев заявляют беднякам:

«Вы пришли в СОЗ голые и хотите на наших шеях выехать». Особенно СОЗовцев волнует вопрос о том, что нет норм оплаты их труда. В селе Сурско-Литовком подано 10 заявлений о выходе из СОЗов. Во всех СОЗах настроение напряженное. Пред. того же сельсовета, каковой послан в счет «25. 000», говорит: «Я лучше буду сидеть в ДОПРе, а потом пойду на производство, чем буду здесь работать». В селе Таромском рабочие заявляют, что «хорошо тов. Сталин пишет о том, что в СОЗах должны быть только селяне и то те, которые с охотой идут, а нас — рабочих позаганяли в СОЗ». В селе Васильевка беднота и середнячество приветствовали ответы тов. Сталина и постановление ЦК. Чувствуется большое удовлетворение. В селе Селецком при разъяснении постановления ЦК некоторые заявили: «На что нам эти льготы, когда у нас ничего нет и все забрали».

В остальных районах не дежурят.

ЗАВИНФОРМСЕКТОРОМ ОК
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. —
Арк. 84—86.— Незвірена копія. Машинопис.

№ 19

ДОВІДКА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРВІДІДЛУ ДПУ УСРР ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ОКРУГУ 20 травня 1930 р.

Совершенно секретно
Сер. «К»

... КРЕСТЬЯНСТВО КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ

В последний период времени характеризуется широким развитием массовой коллективизации в нашем округе и достижением значительных успехов в этой области.

Бурный рост коллективизации вызвал еще большие обострения классовой борьбы на селе.

Случаи администрирования и искривления классовой линии были использованы кулачеством, в результате чего в округе в марте м-це с. г. прокатилась волна «волынок» и выступлений, сводившихся к отливу крестьян из колхозобъединений, к разбору обобщественных лошадей, инвентаря и посевматериала.

Проведение выселения кулачества, ликвидация указанных «волынок» и выступлений, широкая массовая работа, проведенная кадром брошенных на село коммунистов из округа, предоставление льгот колхозникам и наряду с этим значительный оперативный удар по кулацкому и а/с элементам села внесли определенное оздоровление в настроения селянства.

Массовый разбор лошадей, инвентаря, а также «волынки» почти прекратились.

Одновременно до настоящего момента продолжают отмечаться среди части колхозников отрицательные настроения в отношении коллективизации, принимая в последнее время форму саботажа и уклонения членов колхозов от выхода на работу, что мотивируется отсутствием в колхозах должной организации труда, правильного распределения функций, опасениями за то, что весь урожай будет забран государством и т. д.

БЛИЗНЕЦОВСКИЙ РАЙОН. с. ДОБРОВОЛЬЕ

В колхозе им. Ворошилова из 1 006 членов его на работу выходят в среднем до 200 человек. Остальные от работы отказываются.

АКИМОВСКИЙ С/СОВЕТ

20/IV с. г. на работу вышло всего 17 членов СОЗа. Остальные отказались выходить на работу.

Такое же явление наблюдается и в Софиевском, Рудаевском и Дяговском с/советах.

КАРЛО-МАРКСОВСКИЙ РАЙОН. с. ЛОМОВКА

По разосланным повесткам о явке на работу из 360 человек явилось только 100 человек, причем выехали в степь только 100 человек. Все остальные разошлись, и многие из них были пьяны.

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН. с. ЧАПЛИНКА

В колхозе им. Ворошилова на днях обнаружено, что 400 га посевной площади, на засев которых было выдано посевзерно, не засеяны, а по ним лишь прошли боронами. Часть членов СОЗа отказываются выходить на полку засоряющих хлеб бурьянов.

СИНЕЛЬНИКОВСКИЙ РАЙОН. с. ВАСИЛЬЕВКА

Из 458 обобщественных лошадей осталось только 42 лош. Оставшаяся группа членов СОЗа из бедняков, продолжающая работу в СОЗе, несмотря на свои энергичные усилия не может сама вытянуть всей той суммы работы, какая выпадает на ее долю, в то время, как остальные члены СОЗа не работают, требуя предоставления им права производить посевы в индивидуальном порядке. Больше того, над этой группой членов СОЗа остальные еще насмеются, заявляя: «Робіть дураки, а косить ми будемо». Кроме того, им вообще мешают работать, подвергая их, с одной стороны, оскорблениям, а с другой стороны выкрадывая каждый день что-либо из принадлежностей инвентаря.

Селяне, когда им предлагают все-же обработать коллективным путем поле, заявляют: «Дайте дозвіл до розділу землі та считайте СОЗ розпущений, тоді ми вам зробимо за три дні і нічого не зостанеться».

Результаты посевкампании поставлены под прямую и значительную угрозу срыва, так как осталось незасеянной 1616 га, а с другой стороны,

имеется часть озимых посевов, которые погибли, и до сих пор не приступлено к пересеву на этой площади из-за того, что на место не выехала районная комиссия по обследованию и установлению площади пересева.

Разбор лошадей и выход из колхозов все-же полностью не прекратились и в ряде районов (Близнецовский, Магдалиновский, Синельниковский и Солонянский) продолжают еще иметь распространение.

В отдельных местах отмечены случаи, когда члены колхозов, не желая оставаться в таковых и следуя примеру кулачества, забирают лошадей и уходят с ними на заработки в промышленные районы.

Все это является следствием, с одной стороны, агитации и разложенческой работы, какую ведут засоряющие колхозы элементы из бывших кулаков, из подкулачников и лиц, антисоветски настроенных, а с другой стороны, действительно слабой еще организационно-хозяйственной работы в колхозах, грубости руководства и т. п. Эти элементы, вызывая такие настроения, одновременно способствуют подаче заявлений о выходе из колхозов, а подчас и непосредственно организуют подачу заявлений в массовом порядке, вызывая, таким образом, в ряде случаев распад этих колхозов.

БЛИЗНЕЦОВСКИЙ РАЙОН. с. КОХОВКА

Средняки Помещик Савва, Куцов Петр, 5/V после предварительной обработки членов коммуны им. Рыкова, в которой и они состоят, организовали подачу коллективного заявления о выходе из коммуны, подписанного 95-ю членами коммуны. Подписи собирались на квартире у Помещика и Куцова, а также члена коммуны Шевцова Константина (средняка). Там же собирались и деньги на расходы по поездке двух делегатов для хлопот о выходе из коммуны, причем делегатами явились Помещик и Шевцов. Когда Помещик и Шевцов были вызваны для допроса в с/совет по поводу своей деятельности, то через два часа явилась группа женщин в человек 40 с криками: «Мы их избрали и если вы их сажаете, то сажайте и нас всех. Мы не хотим быть в коммуне, отдайте наших коней и наше майно».

ВАСИЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. с. НИКОЛАЕВКА

Кулаки: Тарасов Корней, Бакланов Андрей, Тупика Иван, Хоруженко Максим и др. выехали в Донбасс, где со своими лошадьми выполняют подряды по земляным работам, причем некоторые из них периодически приезжают в село. Следуя их примеру, стали уезжать и некоторые члены колхоза.

За время с 3 по 7 мая с. г. из колхоза «Коммунист» убыло 14 чел. с 16-ю лошадьми в Донбасс. Из колхоза «Червоний прапор» туда также убыло 37 чел. при 55 лошадях. Среди уехавших преимущественно середняки.

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН. с. ЧАПЛИНКА

Члены колхоза середняки Свистун Никита, Гром Ефим, Кондыла Антон, Грищенко Василий и бедняк Колодка Иван ведут работу по сбору подписей за выход из колхоза на заявлении на имя тов. Петровского, а также собирают по 25 коп. с каждого, дающего свою подпись, на расходы по поездке в Харьков.

На этом коллективном заявлении уже собраны подписи 750 человек колхоза, в то время, как всего в колхозе имеется 881 (хозяйство-членов).

ПАВЛОГРАДСКИЙ РАЙОН. с. АЛЕКСЕЕВКА

Массовый СОЗ включил в себя 302 хозяйства из общего числа в 357 хозяйств, причем в том числе имеются и 30 хозяйств бывш. экспертников. Некоторые из этих бывш. экспертников ведут работу по разложению членов колхоза, в частности Бугай Кирилл высказывается: «Подавайте заявления о выходе из артели, потому что нам экспертникам неудобно, так как нас мало и нас могут выслать на Север, а мы потом и сами выйдем. А сейчас мы должны выполнять все распоряжения и терпеть».

Отрицательные настроения в отношении коллективизации и тенденции к выходу из колхозов приводят к тому, что в отдельных местах члены колхоза даже отказываются от принятия извещений о предоставляемых им льготах. Отдельные бедняки при этом заявляют, что им льготы не нужны, так как они ими все равно пользовались и при индивидуальном хозяйствовании. Эту же мысль поддерживают и некоторые середняки.

КАМЕНСКИЙ РАЙОН. с. МАЛО-МИХАЙЛОВКА

При проведении разъяснений и вручении извещений по поводу льгот, группа селян членов СОЗа заявила: «Ви пильгуетесь сами, а ми ваших пільг не хочемо і СОЗа теж не хочемо».

НОВОМОСКОВСКИЙ РАЙОН. с. ПОДПОЛЬНОЕ

Член колхоза Рак Гавриил заявил: «Я працювати більше не буду, вся работа напрасна, ми дураки робимо, а ті що не роблять, теж получать наши труди. Влада не оставит. Біднякам нема чого боятися ніяких податків. Бідняк без пільг все рівно звільняється від податків. Ці пільги тільки на папері. Грошей нам не дають, а у мене нема за що і тютюну купити».

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН. с. ЗВОНЕЦКОЕ

Член колхоза середняк Волошин заявил: «Мені краще, коли б я працював індивідуально, чим одержувати всі пільги в СОЗі. Думаю, що і бідняку ці пільги нічого не дають, бо він ніколи нічого і не платив».

Хут. ДНЕПРОВСКИЙ

На собраниях при объявлении о предоставляемых льготах несколько членов колхоза заявили в своих выступлениях: «Ничего вашего нам не надо. В СОЗе мы не хотим быть, и не ищите причин».

ТЕНДЕНЦИИ В СВЯЗИ С ПРЕДСТОЯЩЕЙ УБОРКОЙ УРОЖАЯ

На почве всего вышеприведенного, среди массы членов колхоза, а особенно среди тех лиц, которые лишь юридически числятся членами таковых, в то время, как они фактически абсолютно никакого участия в колхозах не принимают, за исключением того, что их земли и некоторое

имущество обобществлены в колхозе, к настоящему моменту усилились тенденции к индивидуальному хозяйствованию, и в такой же плоскости по этому ведутся разговоры по поводу принципа предстоящей уборки и распределения урожая.

С одной стороны, высказывается предположение, что весь урожай будет забран в одно место, и каждому выдадут лишь норму на едока, а с лиц, кои не принимают участия в проведении посевкампании, будет взиматься плата за обработку их земли больших размеров, с другой же стороны, ведутся разговоры о том, что так или иначе хлеб нужно будет разобрать в индивидуальном порядке, причем отдельные лица открыто даже заявляют, что они, если нужно будет, то силой заставят дать им возможность забрать свой хлеб, что они самовольно выкосят свои участки.

КОТОВСКИЙ РАЙОН. с. ЗАПЛАВКА

В группе селян бедняк Решитиловский заявил: «Я робити не буду, а косити буду сам те, що на мойї землі посіяно, а коли хто буде косити на мойї землі, то все рівно або мені смерть, або тому, хто коситиме».

Решитиловский Иван, Решитиловский Василий, Ворона Андрей и Черный Петр — члены колхоза, отказавшиеся от участия в нем и не сеявшие, 10/V с. г. вышли на поле и каждый из них наметил и проверил, где находится его прежний участок земли, говоря между собой о том, что необходимо знать: «Щоб не ошибитись та попасти на свою ділянку».

с. ГУПАЛОВКА

Член колхоза Алексеенко в группе селян высказывался: «Чортового батька коситимуть. Сами поховаємось по садках та очеретах, а бабів напустимо та рознесуть у пух і прах усю колективізацію».

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН. с. ТАРАСОВО-ШЕВЧЕНКОВО

Среди отказавшихся от выхода на работу ведутся разговоры: «За каждый обработанный га будет взиматься по 15 руб. Проводиться это будет осенью, и тогда будут снимать шкуру». Бедняк Шапка Андрей высказывался: «Прийдуть жнива, то ми будемо косить созівський хліб і созівських лошадей. Нехай СОЗ сіє, а ми будемо косити, а не то буде війна, повстання, і ми їх вилами порозганяємо».

ПЕТРИКОВСКИЙ РАЙОН. с. ЛОБОЙКОВКА

Глущенко Григорий и его жена в группе селян высказывались: «У нас тут є чутки, що будуть устраївати спільні токи і на ці токи будуть звозити увесь хліб усіх селян, хоч він і не в СОЗі. Там будуть молотити, а тоді видавати норму, люди кажуть, що не повезем, хоч і повбивають».

ИСКРИВЛЕНИЯ

Одним из отрицательных настроений селянства являются также искривления, которые допускаются на селе местными сельскими и районными работниками, порождая среди селян мнение о том, что под руководством таких лиц вообще никакое дело ладиться не будет, а тем более не будет порядка и должной организации в крупных хозяйствах, какими являются колхозы.

Массовость перегибов и искривлений классовой линии работниками на местах, рядом принятых мер и директив была изжита.

Все же до настоящего момента в некоторых местах продолжают еще отмечаться искривления, выражающиеся в грубом администрировании в колхозах, присвоении себе колхозовского имущества, терроризировании селян, заявляющих о нежелании оставаться в колхозе, вплоть до ареста таковых, освобождении от обработки земли не только лиц, занимающих в колхозе какое-либо руководящее положение, но даже и семей этих лиц и т. д.

БЛИЗНЕЦОВСКИЙ РАЙОН. с. В.-САМАРЬЕ

29/IV с. г. с/совет арестовал членов колхоза Володько, а инструктор РПК Нечипорук арестовал на хут. Преображенка 16 членов коммуны им. Сталина за то, что все они отказались выполнить распоряжение о возвращении забранных лошадей.

Проведение арестов членов колхоза отмечены и по ряду других с/советов.

ПАВЛОГРАДСКИЙ РАЙОН с. АЛЕКСЕЕВКА

В правлении колхоза входит 11 человек, а кроме того, к руководящему составу относятся 7 чел. руководов участников и 7 бригадиров. Все эти 25 человек, а также и их жены не работают по обработке земли.

Бригадир Сивошапка Аксентий в обращении с членами колхоза груб, и когда к нему обращаются по какому-нибудь вопросу, связанному с работой по нарядам артели, он не только ничего не предпринимает по этим просьбам, но даже подвергает оскорблениям тех, кто к нему обращается. Инвалиду члену артели, бедняку Половному Владимиру, обратившемуся с просьбой переменить задание, так как он не в состоянии ходить за бороной, Сивошапка заявил: «Раз тебя поставили в артели на эту работу, так работай гад, а не разговаривай». Сивошапка избил в степи одного подростка за то, что тот не дал ему кнута, как не принадлежащего колхозу.

В результате таких явлений среди членов колхоза ведутся разговоры о том, что в последнем нет порядка, что их не информируют о положении вещей в колхозе и не привлекают к изжитию недочетов, а с 29/IV с. г. начали разбирать лошадей. Подан целый ряд заявлений о выходе из колхозов.

ПЕРЕЩЕПИНСКИЙ РАЙОН. с. ИВАНО-МИХАЙЛОВКА

Уполномоченный РИКа Кусин, пребывая в селе, пьянствовал, участвовал в драках во время пьянок и секретарю сельской КСМ дал поручение

сжечь церковь, для чего снабдил его порохом. Во всех попойках принимает участие и пред с/совета.

Селяне возмущаются, и авторитет как местной, власти, так и уполномоченных РИКа среди них подорван.

ПЕТРОПАВЛОВСКИЙ РАЙОН, с. АЛЕКСАНДРОПОЛЬ

Присланный для руководства работой колхоза рабочий Цупник (из гор. Каменского) заявляет: «Я здесь хозяин, а не вы, мое дело приказать, а ваше дело выполнять, если что я не так делаю, жалуйтесь на меня». Члены правления колхоза на этой почве отказываются от работы. Цупник на жалобу члена колхоза, комсомольца-бедняка Русаненко Степана, последнему ответил: «Хочешь, чтобы комсомольский билет у тебя отобрали и волчий билет тебе дали».

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН. с. АЛЕКСАНДРОВКА №4

Пред. с/совета Черевченко систематически пьянствует. Пред. колхоза Шевченко снабжал СЕПО лошадьми колхоза для перевозки грузов, использовал полученные за это деньги и пропьянствовал их. Черевченко и Шевченко поехали к кулаку Газину ночью, забрали у него 20 пуд. муки и поделили их между собой. Селяне высказываются: «Наш голова сельради тільки і знає гуляти з бабами та водку пити, хіба такі молокососи хозяйнувати можуть» и ведут разговоры о том, что надо ликвидировать колхозы, забрать лошадей и инвентарь.

АНТИСОВЕТСКАЯ АКТИВНОСТЬ

Кулацкие и антисоветские элементы села в последний период времени еще более повысили свою антисоветскую активность в связи с широким наступлением на них по линии социалистической реконструкции сельского хозяйства, с одной стороны, и ликвидации кулачества как класса — с другой стороны. При этом они всячески используют недовольства, имеющие место среди проч. селянства, спекулируя на искривлениях и переживаемых трудностях в деле снабжения села товарами и т. д. и т. п.

В первую голову эти элементы, пользуясь сообщениями прессы об усложнении международной обстановки в отношении СССР (крестовый поход, усиление вооружений [...]), продолжают проводить антисоветскую агитацию, широко распространять слухи о близости войны, неизбежности интервенции, о якобы происходящих в различных частях СССР восстаниях и близости, неизбежности таковых и в нашем округе и т. д.

Такого рода провокационные слухи особенно распространились в апреле месяце с. г. Характерно то, что во многих случаях и начало войны, и восстание предсказывались в распространяемых слухах на май месяц.

Сейчас, когда прошла значительная часть мая, в ряде мест мы отмечаем распространение слухов о том, что: «Власть снова откупила». И войну предсказывают уже на осень, а возникновение восстаний — на тот период, когда окончательно созреют хлеба и начнется уборка их.

В распространяемых слухах, параллельно с этим, проводится мысль о том, что с наступлением войны или восстанием произойдет расправа с членами колхоза, что их и детей их будут убивать, а также, что будут убивать тех, кто не носит креста на шею, за измену православной вере и предательство по отношению к церкви.

КОТОВСКИЙ РАЙОН. с. ГУПАЛОВКА

Селянин Куринный рассказывал: «Соввладе об'являють війну 5 держав, требують від влади розпуску комун та всіх СОЗів, яких поработила влада насильственным шляхом, а коли цього ультиматуму Соввлада не виконає, то тоді об'являть війну і освободять нас от большевиків-узурпаторів військовими засобами. Селяни ні один чоловік не піде воювати, а війна буде обов'язково».

НОВОМОСКОВСКИЙ РАЙОН. с. ЗНАМЕНОВКА

Зажиточный середняк Васецкий распространил в селе слухи: «Если кто не будет носить креста на груди, тот будет зарублен». Селянка Вастова Прасковья узнав об этом от детей, которые прибежали с криком: «Йдіть в лавку й купіть нам крестиків», обратившись к одному селянину, говорила: «Боже мій милостивий та вже воно правда. Ви газети читаете, хоча б сказали, що там пишуть, а то не будемо знати, коли і умирати будемо».

СИНЕЛЬНИКОВСКИЙ РАЙОН. хут. ВОДЯНОЙ №2

Селяне Рыбалка Петр, Положай Афанасий и Рыбалка Лукья в группе женщин рассказывали о том, что: «В селе Озерово, Екатерининского с/совета организовывается банда, которая пройдет и убьет активистов. В селе Вишневецком и Писаревском с/совете подброшены заявления банды с призывом приготовиться к выступлению». Селянина Гладкова жена не пустила на собрание, основываясь на том, что ей рассказала селянка Положай: «Если кто будет ходить на собрания, того поубивают, они все позаписаны».

Рыбалка Петр в группе селян также рассказывал: «Польша получила от Франции оружие и танки, заключила договор, чтобы уничтожить Советский Союз. Разбирайте коней, а то и вас побьют».

На почве слухов об убийстве тех, кто не носит крестов на шею, в ряде районов (Павлоградский, Перещепинский, Петриковский и др.) селянство из боязни запасается крестами.

Вообще надо отметить, что все вышеприведенные провокационные слухи, получая широкое распространение среди всех слоев селянства, передаваясь из уст в уста, от одного к другому, вызывают среди них тревогу, опасения за свою судьбу и способствуют усилению тенденций к выходу из колхозов, вызывают нарастание религиозных настроений.

Показателем и подтверждением последнего является то, что во время религиозного праздника Пасхи (21/IV—23/IV) значительно увеличилось посещение церковью селянством по сравнению с прошлым годом, и вообще

в этом году селянство праздновало Пасху значительно шире, чем в предыдущие годы.

МЕЖЕВСКОЙ РАЙОН. с. РАЙПОЛЬЕ

Религиозная община в селе уже было ликвидировалась и Правление церковной общины без какого бы то ни было давления и влияния извне сдало ключи. Священник же из села выехал. За последнее время уже поступил целый ряд заявлений и продолжают поступать таковые об открытии церкви, и снова в селе появилось правление религиозной общины.

ПЕТРИКОВСКИЙ РАЙОН. с. ЕЛИЗАВЕТОВКА

В течение уже продолжительного времени церковь не функционировала в селе и на протяжении ряда месяцев не поступило ни одного заявления об открытии таковой. За последний же месяц поступило 300 заявлений с ходатайством об открытии церкви.

Параллельно с этим отмечается некоторое оживление и среди духовенства. Если в период проведения массовой коллективизации мы фиксировали среди духовенства упаднические настроения и целый ряд отречений от сана служителей культа, то к настоящему моменту последние, учитывая и используя некоторые колебания в настроениях селянства по отношению к церкви, наметившуюся тенденцию роста религиозных настроений, в целом ряде случаев берут обратно свои прежние, подчас неоднократные, отречения от сана.

ВАСИЛЬКОВСКИЙ РАЙОН. с. ГРИГОРЬЕВКА

Священник обновленческой ориентации Добринский Иван, отрекшийся от сана путем подачи заявления в газету, вновь приступил к служению в церкви в другом селе.

ПЕТРИКОВСКИЙ РАЙОН. с. ЕЛИЗАВЕТОВКА

Священник Тихоновской ориентации Лопатченко месяц тому назад написал письмо в газету об отречении от сана и недавно опять приступил к служению в церкви.

В редакцию газеты «Зоря» поступил целый ряд заявлений служителей культа, в которых они просят не печатать поданных ими ранее заявлений об отречении их от сана, мотивируя это тем, что они такие заявления раньше подавали под давлением налогового прессы.

ЛИСТОВКИ И АНОНИМКИ

Помимо агитации в последнее время, на фоне развернувшейся классовой борьбы и, как один из показателей ее, усилилось распространение листовок и анонимок в нашем округе, заключающих в себе призывы к восстанию, к противодействию в проведении мероприятий власти и угрозы расправы с работниками, принимающими активное участие в проведении кампаний и мероприятий власти на селе.

Следует отметить, что в отдельных случаях в редактировании таких листовок уличены бывший комсомолец, бывший красноармеец, разбирающиеся и близкие к Советской действительности, но происходящие из зажиточных слоев селянства.

МЕЖЕВСКОЙ РАЙОН. с. ВЕСЕЛОЕ

Сын кулака, бывший член ЛКСМУ Дацун Николай, будучи задержан, при сопровождении его в райцентр, по дороге выбросил из кармана листовку следующего содержания: «Гине Україна, брати мої українці, час погібелі настав. Чого сидим, чого чекаєм. Петлюра правду нам казав — пора проснуться, пора повстати проти московського ярма, тоді ми будемо щасливі, тоді вам сонечко засяє і буде гріти нам однаково усім. Як згадаю — серце в'яне про свій край великий, що над нами зразу панують московські каліки. З неправди — правду поробили. Людей у ярмо запрягли, а правду нашу у неволю загнали на Соловки. А що ж наш люд в ярмах робить. Работаем все тяжче, завжди часу вільного нема. Те, що скажуть, він повинен все зробити.

Думайте, читайте про край свій рідний і нікого не забувайте. Написане це все правдиво. Прохаю прочитати і другому передати».

Сравнивая количественное соотношение листовок и анонимок за истекший период текущего года, мы видим, что количество их в текущем году возросло в 5 с лишним раз.

Наименование Месяцев		Год	
		1929	1930
Январь	Листовки	—	2
	Анонимки	—	3
Февраль	Листовки	—	9
	Анонимки	—	3
Март	Листовки	3	15
	Анонимки	2	4
Апрель	Листовки	2	4
	Анонимки	—	16
Май	Листовки	3	—
	Анонимки	1	3
	ВСЕГО	11	59

ТЕРРОР

Антисоветская активность, перерастая в форму агитации и распространения листовок и анонимок, в своем развитии привела к усилению террористических проявлений в последнее время.

И здесь мы имеем увеличение вдвое тер. проявлений в текущем году по сравнению с тем же периодом прошлого года, даже при том условии,

когда мы сравниваем периоды с февраля по май включительно, в то время как по текущему году мы берем в сравнении две декады мая.

Наименование месяцев		Год	
		1929	1930
Февраль	Поджоги	1	4
	Избиения	—	2
	Ранения	—	—
	Покушения	—	—
	Убийства	—	—
Март	Поджоги	1	18
	Избиения	2	1
	Ранения	—	2
	Покушения	2	2
	Убийства	1	—
Апрель	Поджоги	3	14
	Избиения	—	1
	Ранения	—	—
	Покушения	—	1
	Убийства	—	—
Май	Поджоги	3	3
	Избиения	1	2
	Ранения	—	1
	Покушения	6	1
	Убийства	—	—
	ВСЕГО	20	52

КУЛАЦКИЕ К/Р ОРГАНИЗАЦИИ

Однако приведенные выше методы борьбы враждебных нам элементов не исчерпывают полностью их деятельности. Наряду с такими методами борьбы, проявляемыми со стороны разрозненных одиночек или небольших групп, не носящих характера организации, в ряде районов кулацкие элементы, также антисоветские элементы из бывш. полит. бандитов стали проявлять упорную тенденцию к самоорганизации в повстанческих целях.

Возникая по инициативе одного-двух чел. из наиболее враждебно настроенных к нам кулаков, отдельные группы кулацкие, ставя перед собой целью открытую и вооруженную борьбу против существующего строя за расширение своих политических прав и право неограниченного развития своих хозяйств, занимаются вербовкой новых лиц, ищут связей с другими населенными пунктами и враждебными группировками в них, постепенно приобретая определенный характер кулацких к/р организаций, подготавливающих выступления против власти.

Характерными и типичными для этих организаций, как именно кулацких, крестьянского типа, организаций, является то, что, стремясь по сути своей классовой природы к свержению власти, они не имеют четких политических программ, планов действий и, сознавая, чувствуя неспособность на создание стройной организации, ищут себе руководителей в кругах бывших политбандитов, бывших офицеров и т. п., вообще среди лиц, обладающих грамотностью и имеющих опыт вооруженной борьбы, это с одной стороны, с другой же стороны, эти элементы стремятся всячески использовать недовольства среди бедняков и середняков, бывших красных партизан и вовлечь их в свою организацию, дабы разбавить социальный состав таковых, причем при раскрытии таких организаций отдельные руководители уже даже при допросах пытаются доказать, что создание крестьянских организаций, ставящих перед собой целью борьбу против власти в связи с неправильной политикой, проводимой ею, является неизбежной и встречает симпатии среди всех слоев сельянства.

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН. с. ПРИВОЛЬНОЕ

Сын бывш. торговца и кулака экспертника, лишенца, Кравченко Алексей, исключенный из КСМ, как чуждый элемент в начале тек. года стал создавать подпольную к/р организацию, ставившую себе целью вооруженное восстание против власти. Кравченко вербовал членов организации среди кулачества, а одновременно повел работу и среди той части бедняков и середняков, которые были отрицательно настроены в связи с допущенными местными работниками искривлениями классовой линии в отношении их, в результате чего ему удалось завербовать несколько человек и из этих лиц после предварительной их обработки, которая сводилась к доказанию того, что при настоящей власти никаких улучшений ждать не приходится. Кравченко Алексей проводил совещания с вовлеченными им в организацию лицами, где обсуждались вопросы обзаведения оружием и связи с другими селами. Члены организации ездили в ряд сел для установления связей и вербовки новых членов. Одновременно Кравченко Алексей через своего брата Кравченко Леонида, работавшего в Днепропетровске молотобойцем, также бывш. члена КСМ, предпринял шаги и пытался установить связи с представителями украинской интеллигенции, в частности с лицами, причастными к «СВУ» или связанными с участниками «СВУ», с тем, чтобы получить от них руководство для организации, а также пытался завербовать рабочих и связаться с частями Красной Армии, дабы таким образом, заручившись поддержкой в городе, облегчить выполнение задач, какие ставила перед собой организация.

В организацию было вовлечено 16 чел., из коих активными являлось 9 чел. Из них:

1. Сыновей кулаков..... 4.
2. Средняков..... 3.
3. Бедняков..... 1.
4. Служащих (секрет. с/сов. сын бывш. почетного гр-на..... 1.

5. Бывш. членов КСМ..... 2.
6. Бывш. членов КП(б)У..... 1.

Политическая установка этой организации явствует из показаний Кравченко Алексея:

«Я решил, что Соввласть для крестьян неприемлема, что нужно такой строй, при котором каждый крестьянин мог бы беспрепятственно распоряжаться и развивать свое хозяйство, отсюда я сделал вывод, что с Соввластью необходимо бороться организованным путем — созданием такой организации, каковая с оружием в руках восстала бы против ныне существующего строя... К работе организации привлечены были не только кулаки, но и середняки и бедняки. Объясняется это тем, что крестьянство в целом независимо от социальной прослойки недовольно Соввластью, как я, так и большинство крестьян стоят за то, чтобы каждый крестьянин самостоятельно мог заниматься своим хозяйством, и чтобы над ним не было насилия, иначе говоря, все за индивидуальные хозяйства. У нас на селах насильно заставляют вступать в коллективы и СОЗы. Этим объясняется, что и бедняки, арестованные по нашему делу, узнав от меня или Кравца Семена о существующей организации, или, верней, о тенденции с нашей стороны к организации, выразили готовность участвовать в ней. Определенной программы и строгого плана работы организации у меня не было. Нашей задачей было вербовать людей в организацию, связаться с другими селами, округами и с Красной Армией, а в конечном итоге — восстание против Соввласти. Я лично мечтал о власти без коммунизма».

КУЛАЦКО-БАНДИТСКОЕ ВЫСТУПЛЕНИЕ

Такого рода кулацкая организация создавалась в 1929 году в результате введения новых методов хлебозаготовок и охватила своими ячейками Павлоградский, Петропавловский, Юрьевский и Близнецовский районы нашего округа.

Центр организации, находившийся в гор. Павлограде, насадив ячейки по селам, занялся подготовкой к вооруженному восстанию. Структура организации была построена таким образом, что руководящие тройки по сельским ячейкам, в свою очередь, являлись организующими центрами по созданию новых ячеек в соседних селах.

Общее руководство организацией находилось в руках бывших офицеров, бывших помещиков и кулаков.

Эта организация в начале февраля м-ца с.г. была ликвидирована, причем руководители ее были захвачены в момент совещания их в гор. Павлограде. Всего было арестовано 79 человек.

Платформа организации, как установлено в результате следствия, сводилась к борьбе «ЗА ВЛАСТЬ УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ».

Конкретно, по показаниям обвиняемых, борьба эта должна была вестись:

«За свержение Советской власти и за установление Республики, власть которой будет принадлежать выборным от всех слоев населения и при

которой будет частная собственность на землю. Земля всяких совхозов, колхозов и коммун будет распределена поровну между всеми. Так знакомили нас с программой организации, целями ее, задачами...» (показания Кравца Петра).

Кулацкая сущность этой организации видна из предыдущей выдержки, но еще более ярко она выявляется показаниями обвиняемых в части политических убеждений каждого:

«Сочувствую такой власти, при которой было бы хорошо всему народу, в том числе и зажиточным крестьянам...» (показания Хмары Тимофея).

«Сочувствую такой власти, при которой буду иметь право и возможность существовать как кулак...» (показания Шейко Петра).

«Сочувствую Учредительному собранию. Считаю, что Учредительное собрание наиболее совершенная форма управления страной...» (показания Бойко Тимофея).

Боевые настроения кулачества не оставляли их даже после ареста. На предварительном следствии оно нашло свое отражение в показаниях руководителя организации бывш. офицера Пазина.

«Сейчас Вы обезоружили, Вы арестовали всех и, вероятно, всех физически уничтожите. Но думаете ли Вы, что, убив нашу группу, Вы убьете движение, которое происходит сейчас по всей стране... Вы его не убьете и я говорю, что стоит лишь осложниться международному положению, стоит лишь услышать о том, что на границе России неладно, что-нибудь да будет. По многим местам найдется много людей и всех их не уничтожите... Наконец, если восстание не будет нигде, то борьба с Вами не прекратится. Есть еще много средств борьбы. Ничто лучше соломы не горит...»

Основной ставкой организации было свергнуть Советскую власть вооруженной рукой.

Выработан был план восстания, методы проведения восстания и т. д.

Вопросу физического уничтожения Советского актива, коммунистов и комсомольцев в процессе обсуждения плана восстания было уделено не последнее место.

В показаниях одного из обвиняемых этот вопрос освещен достаточно полно и весьма характерно:

«Лыман Тимофей с отцом Панкратом и Сысоем Максимом имели разговор о том, кого убивать в момент восстания, причем они договорились, что убивать нужно всех активистов, коммунистов и комсомольцев и особенно последних, ибо коммунисты знают старую жизнь, новая им понравилась и к старой их вернуть невозможно будет, а комсомольцы старой жизни не знают, выросли при новой и к старой жизни им не знакомой, не пойдут...»

По этому делу приговорены: к высшей мере социальной защиты — расстрелу — 21 чел., а остальные на разные строки заключения.

В процессе ликвидации указанной организации, один из руководителей таковой, скрывшись от ареста, оставаясь на нелегальном положении, сумел организовать оставшихся кулаков соседних хуторов, сочувствовавших организации и уголовный элемент, и в результате этого 5 апреля отмечено

было кулацкое выступление на территории этих районов, в тот же день ликвидированное.

Следствием по настоящему делу было привлечено 20 чел., в основном выходцев из кулацких семей — уголовников, каковые по Суду Чрезвычайной Сессии были приговорены: к высшей мере социальной защиты — расстрелу — 27 чел., на разные сроки заключения — 123 чел. и остальные осуждены условно.

ПРИЧИНЫ УЧАСТИЯ БЕДНЯКОВ И СЕРЕДНЯКОВ В ВЫСТУПЛЕНИИ И ОРГАНИЗАЦИЯХ

Создание кулацких к/р организаций и кулацко-бандитское выступление в Павлоградском и других районах среди основной массы бедноты и середняцтва встретили резкое осуждение и отрицательное к себе отношение.

Анализ же материалов по ряду проведения следственных дел, как по ликвидированным кулацким к/р организациям, так и по кулацко-бандитскому выступлению, дает основание сделать вывод о том, что участие в них некоторых середняков и бедняков является результатом использования ожесточившимся классово борющейся кулаком:

а) антисоветского и уголовного элементов.

Это особенно получило подтверждение в деле кулацко-бандитского выступления, по которому из числа привлеченных к ответственности 47 лиц, имеющих уголовное и политбандитское прошлое, а в связи с этим и судимости.

б) В ряде случаев бедняков и середняков, ущемленных допущенными перегибами в отношении их по линии налоговых, администрирования при проведении коллективизации, принудительного изъятия посевматериала и т. д.

Это подтверждается хотя бы такими примерами, как вторичное и непосильное обложение ряда середняков налогом в селах Коховке Блинецовского, Осадчем и Богдано-Вербки Петропавловского районов.

в) Родственных связей с отдельными бедняками и середняками.

БЛИЗНЕЦОВСКИЙ РАЙОН. ПУТЯТИНСКИЙ С/СОВЕТ

Уполномоченный РИКа Шпортько с председателем и секретарем с/совета на основании директивы РИКа о сборе средств на тракторное строительство произвели раскладку исключительно на бедняков и середняков. Шпортько дал распоряжение — в случае невнесения распределенных сумм: «Арестовывайте и сажайте, а если только не будете арестовывать, я вас посажу». Было арестовано 8 бедняков и середняков один раз, а потом арестовывались еще группы таких же лиц, причем у некоторых был распродан рогатый скот за невнесение денег, и этими суммами были погашены взносы по МТС. Шпортько при закрытых дверях вызывал к себе селян по одному, требуя: «Пишись в СОЗ, если не запишешься — сейчас посадим на ночь в холодную», и в отношении отказавшихся применял помимо угроз арестом и оружием еще и физическую силу, даже и в отношении женщин. На одном из собраний, где обсуждался вопрос о коллективизации, Шпортько, выступая заявил: «Кто не вступит в СОЗ, тот объявляется врагом соввласти и будет высылаться на

Соловки вместе с кулаками, несмотря на то, что он будет бедняк. На сегодняшний день у нас бедняков нет. Все, как один кулаки».

ПЕТРОПАВЛОВСКИЙ РАЙОН. Хут. БОГДАНО-ВЕРБСКИЙ

Уполномоченный РИКа Руденко по отношению к местным селянам был груб, арестовывал середняков и бедняков за неуплату взносов на МТС. За отказ предоставить ему лошадь Руденко вызвал к себе пред. с/совета и пред. КНС, заявив: «Если не будете исполнять, то я вас всех перестреляю» и при этом, выхватив из кармана револьвер, выстрелил над головой пред. с/совета.

Хут. СОЛНЦЕВО

Тот же Руденко, будучи и здесь уполномоченным РИКа, опять-таки производил аресты середняков и бедняков за неуплату взносов на МТС и содержал арестованных в холодном, непригодном помещении, ругая их площадной бранью и угрожая оружием. Руденко также арестовал кулака Диленина за неуплату штрафа в 300 руб. и дал распоряжение двум рабочим из раб. бригады отвезти его «в Днепропетровск в камеру пыток». Те накунули Диленину веревку на шею и тащили его за подводой до тех пор, пока он не упал в грязь и не согласился уплатить штраф.

Факты аналогичных перегибов по целому ряду случаев имеются и по другим пунктам, где имели место кулацкие к/р организации, и где произошло кулацко-бандитское выступление.

Некоторые середняки и бедняки сами высказывались среди селян и при допросах объясняют свое участие в к/р организации или в кулацко-бандитском выступлении именно теми перегибами и искривлениями в отношении их.

ПАВЛОГРАДСКИЙ РАЙОН

Средняк Аксенов высказался: «Спрашивают, как это случилось, что мы попали в банду, а разве мы пошли бы в банду, если бы нам хорошо жилось, если бы бедняка и середняка не так наказывали. Разве это правильно: «У меня 15 душ семьи, а я должен все молоко сдавать по контрактации, а самому приходится голодать, и еще много есть неправильностей. Поэтому и решили: «Все равно хоть так пропадать, хоть в банде побьют».

С. ТЕРНОВКА

Средняк Волошин Константин заявил: «Да разве не пойдешь, когда всех насильно загоняют в СОЗы та коммуны, а там только на бумаге считают, что мы заработали деньги, а их не дают, ибо не из чего давать. Лошади и скот там дохнут, кто хочет работать тот идет, а кто не хочет, тот не идет. Вот такая жизнь заставила крестьян объединиться и пойти против Соввласти».

ПАВЛОГРАДСКИЕ ХУТОРА

Средняк Квичастый Иван высказывался: «Появление банды вызывается самой властью на местах. Слишком взяли крестьян до рук. Власть

жмет, чтобы вступали в колхоз принудительно. Это вызывает недовольство. Готовы бросить свои хозяйства и идти в банду».

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН. с. ПРИВОЛЬНОЕ

Бедняк Баралей Тихон — участник ликвидированной кулацкой к/р организации свое участие в ней объяснил так: «...Когда я увидел, что Соввласть сильно прижимает крестьян, даже бедняков, требует сдачи хлеба, какового фактически нет, заставляет насильно идти в СОЗы, то я решил, что это безобразие, что власть Советская ничего беднякам не дает и поэтому решил примкнуть к организации... Я думал, что если будет восстание, и станет другая власть, то крестьянству будет лучше».

НАЧАЛЬНИК ОКРОТДЕЛА ГПУ
Леонюк

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-7. — Оп.1. — Спр. 1623. — Арк. 1—34. — Оригінал. Машинопис.

Повністю опуб.: Павлоградське повстання 1930 р.: Документи і матеріали / [упоряд. В. М. Даниленко]. — К.: Укр. письменник, 2009. — С. 275—303.

№ 20

**ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМСЕКТОРА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯН ОКРУГУ
19 червня 1930 р.**

СОВ. СЕКРЕТНО

Каменской р-н (передал т. Данильчук).

По с. Кринички 4 члена СОЗа забрали ранее поданные ими заявления о выходе. В с. Романкове подано 2 заявления о выходе из СОЗа. В этом же селе прорабатываются тезисы тов. Яковлева, 3/VI в этом же селе организован субботник полотьбы.

В селе Карноуховка разработан план месячника укрепления колхозов. Заметны отдельные шатания в СОЗе «Красн. армии».

Магдалиновский р-н (передал Ребешко)

Во всех селах организованы ремонтные мастерские. В Тарасо-Шевченковке и Магдалиновке и Почино-Софиевке полка проходит слабо. В с. Перше-Травенском на полку не выходят, заявляя: «Віддайте нам землю з старою межою, і ми будемо обробляти кожен свою». В этих же 2-х селах, выходя в степь, крестьяне забивают колья у своей земли в старых межах. Есть массовые заявления со стороны крестьян: «Кто придет косить с нашей земли — скосим голову». На собрания сходятся, но при постановке вопроса о подготовке к сбору урожая и полке — собрания срывают. Просим в срочном

порядке выслать 15 массовиков вместо имеющихся 10, каковые будут откомандированы как несправившиеся с работой.

Васильковский р-н (передал Грязунов).

За 3/VI забрано 11 лошадей. Подано 21 заявление о выходе из СОЗа. Взято обратно заявлений — 10. Вновь вступило 1 хозяйство.

Из остальных р-нов сводок не передавали за отсутствием таковых.

ЗАВ. ИНФОРМСЕКТОРОМ ОПК [подпись]
АРФОВ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П—7. — Оп. 1. — Спр. 1617. —
Арк. 29. — Завірена копія. Машинопис.

№ 21
З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДПУ УСРР
ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВІДДІЛУ ОДПУ СРСР
«ПРО ПРОДОВОЛЬЧІ ТРУДНОЩІ НА УКРАЇНІ»
26 червня 1930 р.

Совершенно секретно

Продовольственными затруднениями, по имеющимся материалам, поражен ряд населенных пунктов 17 округов Украины.

В отдельных селах различных районов Старобельского, Изюмского, Криворожского, Николаевского и Херсонского окр. продовольственные затруднения принимают острые формы голодовок. В этих местах отмечаются факты употребления в пищу голодающими различного рода суррогатов и заболеваний. [...]

В колхозном секторе продзатруднения, являясь одной из причин продолжающихся в некоторых округах антиколхозных настроений, сказываются отрицательно на подготовке к уборочной кампании. По-прежнему фиксируются отказы колхозников от работы, выходы из колхозов и общее падение трудовой дисциплины в ряде коллективов, пораженных продовольственными затруднениями.

Заслуживает в этом отношении внимания факт забастовки трактористов в Криворожском окр.: в СОЗе с. Широкого того же района тракторист Шульга во время работы в связи со слабостью на почве недоедания упал в обморок. Остальные трактористы объявили забастовку и не работали в течение 12 час.

В индивидуальном секторе на почве продовольственных затруднений некоторые бедняки и середняки начинают разбазаривать свое имущество и сельскохозяйственный инвентарь, покупая хлеб на частном рынке по взвинченным ценам. [...] В отдельных населенных пунктах Казанковского р. крестьяне на почве отсутствия хлеба распродают имущество и сельхозинвентарь, приобретая хлеб по повышенным ценам. В одном из сел беднячка

Данчук за 10 руб. купила 1 пуд 10 фунтов муки, предварительно продав за бесценюк ряд домашних вещей (Криворожский окр.).

Нерегулярная выдача нуждающимся хлеба, низкое качество его, ничтожные нормы и высокая расценка по сравнению с конвенционными хлебными ценами при последних хлебозаготовках вызывают отрицательное реагирование той части единоличников, которые испытывают продовольственные затруднения.

Бедняки-единоличники из числа более нуждающихся, выражая недовольство и недоумение отсутствием хлеба и основываясь в ряде случаев на обещанной представителями местной власти помощи, открыто высказываются за активное сопротивление предстоящей хлебозаготовительной кампании. Такие настроения особенно сильны в районах, где при проведении последних хлебозаготовок были допущены искривления, выражающиеся в принудительном изъятии потребительских норм. [...]

Необходимо отметить, что значительное количество нуждающихся в хлебе крестьян объясняет продовольственные затруднения проведенными хлебозаготовками [...].

Хлебные затруднения и недостаток продуктов широкого потребления в ряде мест, где аппарат и местные организации мало занимаются вопросами снабжения, стимулируют рост отрицательных настроений в бедняцкой прослойке, причем эти настроения иногда переплетаются с ревностью к рабочим.

Выявлены отдельные факты, когда более нуждающиеся бедняки ведут в связи с продовольственными затруднениями повстанческие разговоры. [...]

Аналогичны основные реагирования нуждающихся в хлебе середняков-единоличников, которые наряду с общими недовольствами и повстанческими настроениями в отдельных местах проявляют также элементы вражды к колхозникам. Последние обуславливаются в ряде случаев лучшим снабжением колхозников (Криворожский окр.).

Массовые выступления на почве продовольственных затруднений начались в основном в июне мес. текущего года. В частности, сравнительно острые волынки возникли в округах — Луганском, Изюмском, Старобельском, Уманском, Криворожском и Купянском. В отдельных случаях эти волынки носили затяжной характер, сопровождаясь иногда террором советского актива. [...]

Работа местных органов по оказанию помощи нуждающимся поставлена в целом ряде мест неудовлетворительно. Отмечаются факты бюрократизма, выдачи хлеба по протекции даже кулакам при отказе в помощи нуждающейся бедноте и бесхозяйственности, когда хлебные запасы, предназначенные для голодающих крестьян, разбазариваются.

Приложение: фактический материал на 11 страницах.

Врид. нач. СОУ ГПУ УССР Люшков
Нач. ИНФО ГПУ УССР Кривец
Врид. нач. 1 отделения ИНФО Шприц

Продовольственные затруднения

[...]

III. Реагирование единоличников

Бедняки

Недовольны слабым снабжением

Криворожский окр. В с. Водяном Петровского р. на общем собрании бедняк Костенко задал докладчику вопрос: «Занимается ли советская власть спекуляцией». Получив отрицательный ответ, Костенко достал из кармана кусок хлеба плохого качества и сказал: «Власть забрала у меня весь хлеб и оставила детей голодными. Я сдавал хлеб по 80 коп. пуд, а мне дают гной по 1 [руб.] 45 коп., его есть нельзя. Разве это помощь беднякам? Это просто хитрый нажим на крестьян». В селе многие бедняки-единоличники не получают поддержки или получают нерегулярно и в незначительном количестве залежавшуюся муку. В с. Гулак Казанковского р. голодающим выдается мука очень низкого качества, в которой находится большой процент проса и кукурузы. В связи с этим наблюдается недовольство бедняков слабым снабжением и недоброкачеством муки. По этому поводу бедняк Курчаненко говорил: «Мы на фактах убедились, как соввласть помогает бедноте... Мы это припомним». [...]

Против хлебозаготовок

[...] *Криворожский окр.* В с. Екатериновка Долинского р. в группе женщин по вопросу о перебоях в снабжении беднячка Бойченко говорила: «Всему вина прошлая хлебозаготовка... Придет осень — они снова приедут в деревню, но мы им хлеба уже не дадим». [...]

«Нас ограбили»

[...] *Криворожский окр.* В с. Новый Кривой Рог Криворожского р. голодающие бедняки плохо снабжаются продовольствием. Бедняк Сугай говорил: «Соввласть нас ограбила — забрала хлеб, а теперь не дает хлеба, и нам приходится платить втридорога... Умрем все от голода». В с. Михайловка Казанковского р. беднячка Логвиненко в группе женщин высказывалась: «Меня ограбили — забрали 40 пуд. пшеницы... Сейчас же я два раза ходила в сельсовет, и мне не дали муки... У меня больны 6 детей и муж... Не знаю, что делать?» [...]

«Власть против бедняков»

Криворожский окр. В с. Александровка Широковского р. беднячка Шоломенко на собрании членов КНС высказалась следующим образом: «Я не имею хлеба, и никто не обращает на это внимания. В сельсовете отказали мне в помощи, видно, что власть против нас, и в бедноте теперь она не нуждается... Поэтому бедняки не вступают в партию, т. к. видно, что на них не обращают внимания». Такое же выступление было в с. Лозоватка

Криворожского р., где бедняк Приструга сказал: «Власть нас обманывает и не обращает внимания на наше положение, хотя называется власть пролетариата». [...]

Средняки

Жалобы на плохой хлеб

Криворожский окр. Средняк Дончук из Казанковского р. в беседе с крестьянами говорил: «Я продал последнее барахло, чтобы купить муки. Сельсовет выдает хлеб очень скверный, и его есть нельзя». Средняк Кучка, житель с. Варваровки высказывался: «Хлеб у нас забирали с фонарями, а теперь дают какую-то мякину...» [...]

«Ревность» к колхозникам

Криворожский окр. В Шолоховском ЕПО Никопольского р. отсутствуют дефицитные товары и ряд предметов потребления. При получении продуктов в незначительном количестве членам колхоза даются увеличенные нормы. По этому поводу группа середняков говорила: «Мы такие же пайщики, как колхозники. Последним же дают значительно больше... Придется забрать свой пай из лавки». Такие же факты недовольства и ревности к колхозниками наблюдались по ряду населенных пунктов Софиевского, Криворожского и Казанковского районов.

Повстанческие тенденции

[...] *Криворожский окр.* В с. Казанке того же района зажиточный середняк Иванишин по поводу недостаточного снабжения продуктами говорил: «Бандиты довели страну до развала. Сельское хозяйство падает. Народ голодает... Скоро терпенье народа лопнет, и начнется восстание... Мы теперь не будем ходить кучками, как это было весной, а пойдем все дружно и будем выгонять всех из домов, кто не захочет с нами идти. Мы им покажем, как нужно хозяйничать». [...]

V. Массовые волынки

[...] *Криворожский окр.* 11 и 12 июня в с. Зеленом Петровского р. толпа в 400 женщин, преимущественно беднячек, потребовала выдачи хлеба. Из толпы раздавались крики: «Даешь войну». Группы женщин учинили обыск у пред. сельсовета и партийца Иваненку. Волынка произошла в связи с халатностью пред. сельсовета, который получил наряд на муку и до 12 июня не перевез ее с близлежащей станции. [...]

Ст. уполномоченный ИНФО
Миллер

ЦА ФСБ РФ. — Ф. 2. — Оп. 8. — Д. 834. — Л. 1072—1076. — Заверенная копия; Л. 1077—1082. — Копия.

Повністю опуб.: Голод в СССР. 1929—1934: в 3 т. / [отв. сост. В. В. Кондрашин]. — М. : МФД, 2011. — Т. 1: 1929 — июль 1932; Кн. 1. — С. 230—239.

№ 22

**З ПОЛІТЗВЕДЕННЯ СЕКРЕТАРЯ КОТОВСЬКОГО
РАЙПАРТКОМУ ГУНІ УПОВНОВАЖЕНОМУ ЦК КП(б)У
СЕМЕНОВУ ПРО РЕАГУВАННЯ СЕЛЯН НА ХЛІБОЗАГОТІВЛІ
20 жовтня 1930 р.**

[...] КЛЯСОВА БОРТЬБА.

Навколо кампаній, особливо по хлібозаготівлі, широко розгорнена клясова боротьба. Так, по селі Водяному Шевської с/ради група жінок під керівництвом біднячки Крени Насті не давали три дні перевести із'яття майна. Виступами та організацією таких керував куркуль Горобець, якого затримано.

В селі Солодовникове, що межує з Царічанським районом, жінки збиралися кучками і вигукували: «Хліба немає, і хліба не дамо». Через масову роботу ці настрої розбиваються, але певного перелому в виконанні пляну хлібозаготівлі немає.

Надісланий до нас в рахунок «90» на посаду секретаря партосередку МИХЄЄВ 15/Х-30 року залишив партійний осередок і дезертирвав з району.
[...]

Секретар РПК [підпис]
Гуня

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 2. — Спр. 12. — Арк. 5.—
Оригінал. Машинопис.

№ 23

**З ІНФОРМЗВЕДЕННЯ СЕКРЕТАРЯ ПЕТРИКІВСЬКОГО
РАЙКОМУ КП(б)У РУБІНА СЕКРЕТАРЮ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО МІСЬКПАРТКОМУ КП(б)У
СЕМЕНОВУ ПРО ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ СЕЛЯН
25 вересня 1930 р.**

[...]

Під час заготівлі хліба 23/ІХ був випадок в с. Лобойківці, де нездатчик хліба по котрактації (середняк Геймур М.) під час безспірного зняття хліба вибіг на вулицю й підняв крик, що його грабують, взяв веревку й каже, що «я повішусь». Його невістка й жінка теж підняли крик, після чого почали збиратися сусіди, особливо жінки, які стали суперечити проти безспірного зняття хліба й почали стягувати наложений хліб з підводи. Не дивлячись на це, бригада по хлібозаготівлі стала вивозити хліб з двору. Жінки ще більше збиралися й йшли за підводою, вимагаючи повернути хліб, заявляя: «Чого ви нас грабуєте. Бийте їх, чого ви їм даєте забирати хліб, треба їх рогаками гнати з двору. Забрали у нас коров, а нас кониною будете годувати».

На ці викрики зібрались до 50 жінок, які оточили уповноваженого РВК й РПК т. Єрмоленко, вимагаючи повернути хліб, під час чого окремі жінки стали його бити по спині й сіпати за одяг. Вирвавшись від них, він став йти далі. В цей час підбігло три чоловіки (хлопці), які теж вмішались в цю справу й оточили т. Єрмоленко, намагаючись його бити, а жінкам кажуть: «Забирайте хліб з підводи, чого ви дивитесь». Т. Єрмоленко вистрелив в гору, після чого від нього відступились. Частина хліба 20 пудів було доставлено на пункт, а 10 пудів стягли з підводи.

РПК й РВК виділили комісію, висновки було обговорено на бюро РПК, й за вчинок т. Єрмоленко винесено догану й знято з роботи як уповноваженого РВК. На цій сотні були проведені збори жінок, де засудили вчинок жінок, що втручалися в роботу бригади. Справу на осіб, що били уповноваженого передано до суду.

В с. Хутірському розповсюджували чутки з боку релігійників, «що скоро буде страшний суд», й окремі жінки 23-ї сотні два тижні нічого не хотіли робити, сідали й дожидались «страшного суда», а син експертника в цей час у себе знищив садок, заявив: «Все рівно він уже не потрібний». За цей вчинок його притягнуто до відповідальності. Навколо цього випадку створено громадську думку по с. Хутірському й засуджено вчинок релігійників.

Куркульські господарства вивозять хліб не повністю й відмовляються вивозити хліб по твердим завданням заявляя, «що хліба у нас немає».

РПК ухвалив мобілізувати увагу батрацько-бідняцьких мас проти кулака й провести показові суди над куркулями, що не виконують плянів хлібозаготівлі.

В зв'язку з не достатньо розгорнутою масовою роботою й не достатнє притягнення бідняцько-середняцького активу села, хлібозаготівля по району провадилась досі на базі голово адміністрування.[...]

В с. Паньківці та Курилівці (масові СОЗи) ще не приступили до нормальної роботи по осінній с/г компанії, більшістю колгоспників відмовляються працювати в колгоспах. Під час проведення зборів заявляють, що «нам говорив, ще весною голова РВК Снітенко й секретар РПК Богачев, що ми будемо працювати тільки до осені, а тепер ви нас заставляєте опять працювати в колгоспах». [...]

СЕКРЕТАР РПК [підпис]

РУБІН

ЗАВАГІТМАСВІДДІЛОМ [підпис]

МАНЗЮК

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 2. — Спр. 9. — Арк. 1—4. — Завірена копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОКРВІДДІЛУ ДПУ
УСРР ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ОКРУГУ
21 жовтня 1930 р.**

СЕЛО. — Политхарактеристика села
БЛИЗНЕЦОВСКИЙ РАЙОН

1. Доброволье

Еще осенью 1929 года имела место волынка, в которой участвовало до 150 женщин, требовавших освобождения арестованных 2-х попов за активную агитацию в церкви против коллективизации. Волынка длилась два дня.

Весной 1930 года на почве отрицательного отношения к коллективизации снова имели место женские волынки. Со стороны кулаков отмечается антиколхозная агитация и распространение слухов о том, что будет восстановлена «панщина».

Распределение доходов и выдача полностью потребительской нормы членам колхоза не закончены, и на этой почве имеются недовольства.

2. Коховка.

Местное кулачество приняло участие в Павлоградском вооруженном кулацко-бандитском выступлении, к которому на территории Коховского сельсовета в общей сложности примкнуло 200 чел. В селе имелась ячейка ликвидированной в феврале м-це с. г. кулацкой к-р организации, подготовившей вооруженное восстание против власти («ОРГАНИЗАТОРЫ»).

План хлебозаготовок, преподанный на 1930—31 г., сельсоветом и населением не был принят, т. к. они считали его преувеличенным. Хлебозаготовка и финансовые кампании протекают неудовлетворительно. В конце августа и в первой половине сентября прокатилась волна разбора женщинами имущества и посевматериала из колхозов.

ВЕРХНЕДНЕПРОВСКИЙ РАЙОН

3. Пушкаревка.

В селе имеется ячейка к-р организации, центр которой находится в Криворожье, и которая ставит себе целью вооруженное восстание против существующей власти. Члены организации запасаются оружием, а некоторые уже имеют таковое, и среди них проводится обучение правилам пользования оружием. Во главе организации стоит человек, знающий военное дело и принимавший участие в вооруженной борьбе с Соввластью в период гражданской войны.

В селе имеется группа бывших полицейских, бывших полит. бандитов, тюремных надзирателей и лиц, относящихся к служащим, но представляющих собой а/с элемент.

Хлебозаготовка протекает слабо, и большинство селян заявляет об отсутствии у них хлеба, и что вывозить таковой они не будут. Слабо протекает хлебозаготовка и по колхозному сектору, причем много хлеба пропало, не будучи вывезенным своевременно с поля. В последнее время село значительно усиленно работниками, и благодаря этому вновь вступило

в колхозы 70 хозяйств. Однако в селе наблюдается массовая распродажа скота, и сельяне заявляют о том, что в колхозы они идут, боясь раскулачивания.

ВАСИЛЬКОВСКИЙ РАЙОН

4. Александровка.

В 1928 году в селе имело место кулацкое выступление, организаторы которого ставили себе целью расправу над членами артели им. ЧУБАРЯ и недопущение отвода земли артели. Тогда же был совершен поджог избы пред. с/совета. Весной 1929 года создалась в селе кулацкая к-р группировка, ставившая себе целью срыв мероприятий власти, в частности хлебозаготовок. Осенью 1929 года кулацкая группа во главе с попом вела а/с агитацию, направленную к срыву опытной мобилизации. В 1930 году кулацкие а/с элементы села поддерживали связи с организацией, вызвавшей кулацко-бандитское выступление в Павлоградском и других районах, причем в июле м-це кулацкая группировка в 5 чел., имевшая отношение к этому выступлению, была выявлена и ликвидирована. В последнее время в селе вновь создалась ячейка к-р организации («МЕЛЬНИЦА»), поставившей себе целью вооруженное восстание против власти, во главе которой стали бывший кулак и б. белый офицер. Члены этой организации вели работу по насаждению ячеек, вербуя антисоветский актив — с одной стороны, а с другой стороны — проводили работу по разложению колхозов и срыву очередных текущих кампаний на селе. Организация эта также брала ставку на установление связи с Красной Армией в целях вербовки там членов организации и получения источника по снабжению оружием.

В последнее время отмечается выход из колхозов сельян, требование выделения земли до двора и угрозы массовым выступлением. Местные обществен. организации слабы.

5. Дмитриевка.

В 1928 году весной в селе было совершено убийство активиста — бывшего красного партизана. В 1929 году развилась усиленная а/с агитация враждебных элементов против мероприятий и кампаний власти на селе и за оказание сопротивления действиям местных властей. Весной 1930 года в селе имели место весьма значительные волынки против коллективизации, которые длились 3 дня и сопровождались предъявлением толпой ряда политических требований. Ряд лиц принимал участие в кулацко-бандитском выступлении в Павлоградском и др. районах, причем подготавливалось присоединение всего села к этому выступлению. В селе также имелась ячейка кулацкой к-р организации («ОРГАНИЗАТОРЫ»), ликвидированной в феврале м-це с. г. и подготавливавшей вооруженное восстание против власти.

В последнее время в селе вновь создалась ячейка к-р организации («МЕЛЬНИЦА»), поставившей себе целью вооруженное восстание против власти, во главе которой стали бывший кулак и б. белый офицер. Члены этой организации вели работу по насаждению ячеек, вербуя антисоветский актив — с одной стороны, а с другой стороны — проводили работу по разложению колхозов и срыву очередных текущих кампаний на селе. Организация эта также брала ставку на установление связи с Красной

Армией в целях вербовки там членов организации и получения источника по снабжению оружием.

Кампании в селе протекают слабо и отмечается массовый выход из колхоза, требование земли до двора, угрозы поджогом имущества колхоза. Совершен поджог соломы колхоза и имущества председателя комиссии по проведению хлебозаготовок.

ДНЕПРОПЕТРОВСКИЙ РАЙОН

6. Березановка.

Весной 1930 года в селе имели место повторявшиеся волынки против коллективизации. В колхозе отмечается бесхозяйственность. Распределение и выдача авансов производились неравномерно, на почве чего много недовольств. Часть хлеба колхоза сгнила на поле, не будучи своевременно вывезенной. Местные руководящие работники, являясь рабочими-выдвиженцами, присланными из города, относятся к работе без должного внимания, проявляя тенденции к уходу из села и нежелания оставаться в нем на работе. В связи с этим кампании в селе протекают неудовлетворительно. Ряд директив, прибывающих в с/совет, не выполняется и лежат без движения в ящиках столов.

7. Любимовка.

Весной 1930 года в селе имели место значительные волынки против коллективизации. В последнее время продолжают отмечаться отрицательные проявления, в частности, 4 поджога имущества членов колхоза, а также имеют место агитация и периодические совещания, создавшейся кулацкой к-р группировки. Кампании в селе протекают слабо. В селе имеется ячейка украинско-шовинистической к-р организации, ставившей себе целью «освобождение Украины от ига большевиков», для чего она занималась подготовкой вооруженного восстания, вербуя единомышленников среди кулаков, шовинистически-настроенных отдельных середняков и пытаясь завербовать также бывших полит. бандитов отдельных лиц из комсостава и милиции. Организация включала в себя и 2-х учителей, которым уделялась немалая роль в ней.

Кампании в селе протекают слабо.

8. Обуховка.

Весной 1930 года в селе имели место значительные волынки против коллективизации, сопровождавшиеся избиениями активистов, приведшие к распаду колхозов. В последнее время отмечаются а/с агитация, распространенные хулиганские и уголовные проявления. Кампании протекают слабо. При обсуждении дополнительного плана хлебозаготовок за таковой голосовало всего 2 чел., но зато никто не голосовал и против плана. Хлебозаготовка и кампания по займу протекают неудовлетворительно, причем зачастую селяне и даже местные жители-рабочие отказываются от таковых. Одновременно местные работники и партийцы не ведут должной необходимой работы, которая бы привела к изжитию недочетов в проведении кампании. По займу не выдали квитанций — закрепительных талонов, на почве чего имеются недовольства и отрицательные разговоры.

КОТОВСКИЙ РАЙОН

9. Большая Козырщина.

Весной 1930 года имела место волынка против коллективизации, причем толпа направилась в РИК, пытаясь связаться с селянством и других сел. Село отсталое. Общественные организации и актив слабы. Парг. организации в селе нет. Кампании протекают слабо, и против них развиты среди селян отрицательные настроения.

10. Шефское.

Село в основном экономически достаточно мощное, причем имеется и кулацкая прослойка, пользующаяся влиянием среди селянства. Весной 1930 года в селе имела место волынка против коллективизации, созданный колхоз был развален, и село по сие время состоит исключительно из единоличных хозяйств. В селе имелась кулацкая группировка, усиленно проводившая а/с агитацию о неизбежности интервенции и против мероприятий власти на селе. В октябре с. г. возникла волынка, организованная кулацкой группировкой на почве противодействия изъятию имущества у зажиточного середняка — б. полит. бандита — за неспадчу им хлеба.

Кампании протекают слабо.

11. Чернетчина.

Весной 1930 года в селе имела место значительная волынка против коллективизации, сопровождавшаяся провокационным убийством одной батрачки и попытками разоружения милиции. Несмотря на то, что село бедняцкое, среди селянства преобладают отрицательные настроения. Село засорено уголовными элементами — бывшими полицейскими и бывшими белыми. Местные работники, аппарат организации и актив чрезвычайно слабы. Кампании протекают слабо. Недавно снятые руководящие работники села (партийцы) отказались от проведения мероприятий по хлебозаготовкам и контрактации. И до сих пор перелома в работе и настроениях селянства, несмотря на смену руководства — нет.

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН

12. Крамарской с/с.

На территории с/совета имелись ячейки, ликвидированные украинско-шовинистической к-р организацией, ставившей себе целью борьбу против власти вооруженным путем и готовившей открытое выступление селянства против власти. Организация производила вербовку в свои ряды исключительно недовольных властью элементов из кулаков и бывших хлебобороб-собственников, вплоть до того, что устанавливала ценз, по которому в члены организации принимались лица, имевшие в прошлом не менее 25-ти дес. земли. («ПОПЫТКА»).

В последнее время кампании протекали плохо, в частности, хлебозаготовка и осенний сев. В селе распространена агитация против вывоза хлеба и за сокращение посевплощади. Много случаев вывоза хлеба на частный рынок. Колхозы засорены элементом, разлагающим их.

13. Чаплинка.

Весной 1930 года в селе имело место волынка против коллективизации. Весною же имели также место листовка против коллективизации и поджог

избы активиста — члена партии. Кампании в селе протекают плохо, и большинство селян настроены против них в связи с допущением значительных искривлений местными работниками. Местные работники, даже партийцы, никакой массовой работы не вели, пьянствуют, некоторые из них находятся в связи с зажиточными элементами и проявляют примиренческое отношение к ним, потворствуют им. В тоже время в отношении середняцких и даже бедняцких хозяйств планы хлебозаготовок доведены до двора, и за невыполнение таковых местные работники приступили к принудительному изъятию имущества. На этой почве 18/Х возникла волынка, которая повторилась и 19/Х уже, когда изъятие имущества проводило у одного из зажиточных селян.

Н-МОСКОВСКИЙ РАЙОН

14. Знаменовка.

Весной 1930 года имели место, а также и летом, волынки против коллективизации. В селе имелась ячейка украинской к-р организации, ставившая перед собой целью вооруженную борьбу с властью путем террора, ограблений государственных и кооперативных организаций и в конечном итоге — вооруженного восстания. Организация запасалась оружием и уже имела некоторое количество револьверов, винтовок и обреза, и даже бомб. В последнее время в селе отмечается распространенная агитация против хлебозаготовок, и имели место избия бедняка-активиста и волынка, направленные против хлебозаготовок. В развитии отрицательных настроений значительную роль сыграли принявшие массовый характер искривления, выразившиеся в обложении хлебом и середняков, и бедняков без классового подхода вплоть до тенденций принудительного изъятия имущества за невыполнение этих непосильных заданий.

15. Орловщина.

Весной 1930 года в селе имели место волынки против коллективизации. В селе также имелась ячейка украинской к-р организации, ставившая перед собой целью вооруженную борьбу с властью путем террора, ограблений государственных и кооперативных организаций и в конечном итоге — вооруженного восстания. Организация запасалась оружием и уже имела некоторое количество револьверов, винтовок и обреза и даже бомб.

Осенняя посевкампания протекает неудовлетворительно. Со стороны местных работников имеют место искривления, выражающиеся в переобложении хлебом середняков и бедняков, на почве чего развились недовольства. Со стороны отдельных кулаков имеет место а/с агитация, заключающая в себе призывы к активным выступлениям против власти. Большое распространение в селе получила в последнее время продажа и резка скота.

ПАВЛОГРАДСКИЙ РАЙОН

16. Богдановка.

Весной 1930 года имели место волынки против коллективизации. В селе имелась ячейка кулацкой к-р организации («ОРГАНИЗАТОРЫ»), подготовившей вооруженное восстание против власти. Затем село явилось организующим центром кулацко-бандитского выступления в Павлоградском и др.

районах. В этот период времени в селе дважды были обнаружены листовки против коллективизации и с призывами повстанческого характера.

В последнее время в селе продолжают отмечаться отрицательные настроения и распространение различного рода провокационных слухов. Кампании протекают слабо.

ПЕТРИКОВСКИЙ РАЙОН

17. Попово-Баловка.

Весной 1930 года в селе имели место волынки против коллективизации. До последнего времени среди части селянства и даже колхозников продолжают отмечаться отрицательные настроения против текущих кампаний и коллективизации. Появлены в селе трех вооруженных уголовников, несмотря на то, что последние были арестованы, вызвало распространение слухов о близости свержения власти и о происходящих, якобы, в республике восстаний.

12/X произошла волынка, во время которой толпа женщин не допустила вывоза из села хлеба. Также имела место попытка избить пред. с/совета на почве недовольства хлебозаготовками.

18. Лобойковка

Весной 1930 года имело место в селе несколько волынок против коллективизации. В последнее время отмечаются отрицательные настроения в отношении текущих кампаний, и частности — хлебозаготовки. Среди селян на этой почве появились также разговоры о необходимости изгнания из села всех приезжающих для проведения кампаний работников, а также проявляются нежелания слушать и разговаривать с этими работниками. Имели место 2 волынки с оказанием противодействия изъятию имущества за несдачу хлеба и за неуплату недоимок.

ПЕТРОПАВЛОВСКИЙ РАЙОН

19. с. Хорошее.

Весной 1930 года в селе имели место волынки против коллективизации сопровождавшиеся разбором обобщественного имущества. В селе имелась ячейка, ликвидированная в феврале м-ца с.г., кулацкой к-р организации («ОРГАНИЗАТОРЫ»), ставившей перед собой целью вооруженное восстание для свержения власти. Летом т/г в селе имела место попытка убить Председателя СЕПО и поджог ячменя одного из бедняков-активистов. В последнее время продолжают отмечаться отрицательные настроения. Кампании протекают в селе слабо и встречают сопротивление кулацких элементов.

СИНЕЛЬНИКОВСКИЙ РАЙОН

20. Васильевка.

В селе имелась ячейка украинско-шовинистической к-р организации, ставившей себе целью «освобождение Украины от ига большевиков», для чего она занималась подготовкой вооруженного восстания и вербовкой единомышленников среди кулаков шовинистически-настроенных отдельных середняков, бывших полит. бандитов, комсостава и милиции. Организация включала в себя и группу учителей, которой уделялась значительная роль в ней.

Хлебозаготовка и самообложение в селе протекают плохо. Собрание по самообложению было сорвано. Отмечен массовый отказ селян от сдачи

хлеба и открытое выступление даже такого порядка на собраниях. (орг. «ПОСЛЕДОВАТЕЛИ»).

21. кол. Мариенфельд.

В колонии, являющейся нацменовским пунктом, отмечается значительная спаянность и круговая порука селян при преобладающем влиянии кулацких групп и отсутствие расслоения колонистов по прослойкам.

Большинство настроенных против хлебозаготовок, и на собрании голосование дало отрицательные результаты. Точно также большинство высказалось на собрании против плана осенней посевкампании и потребовало выделения земли до двора.

ЦАРИЧАНСКИЙ РАЙОН

22. Топчино.

Весной 1930 года в селе имели место волынки против коллективизации.

Кампании протекают слабо, в частности хлебозаготовки. В связи с неправильностями в распределении товаров кооперацией развиты недостатки.

16/X и 20/X в селе имели место волынки, во время которых толпа женщин (100 чел. и больше) оказала сопротивление продаже имущества кулаков за неспадчу хлеба и не допустила вывоза хлеба из села, что сопровождалось, кроме того, избиением активистов, а также выдвижением ряда требований в виде смены руководства сельсовета и выбора такового «из самих селян», расформирования хлебозаготовительной комиссии и возврата в село выселенных.

23. Юрьевка.

Колхозы засорены элементами, разлагающими их. Со стороны индивидуалов имел место самовольный захват земли колхоза. Среди селян отмечаются отрицательные настроения в отношении текущих компаний, в частности против хлебозаготовки, контрактации и займа, проведение которых срывается. В то же время со стороны некоторых местных партийцев отмечаются правооппортунистические настроения вплоть до того, что они высказываются против преподанных планов хлебозаготовки и контрактации, проваливая таковые и устанавливая преувеличенные потребительские нормы.

Нач. IV сектора ГПУ УССР

Леонюк

Врид. нач. Инфо

Герзон

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 160. — Арк. 1—8. — Оригінал. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С.69—73.

№ 25

**ІНФОРМПОЛІТЗВЕДЕННЯ ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКОГО
РАЙКОМУ КП(б)У ДО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
МІСЬКПАРТКОМУ ПРО РЕАГУВАННЯ СЕЛЯН
НА КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ**

22 жовтня 1930 р.

3. Таємно

За останній час в зв'язку з бурним зростом колективізації значно посилилась контрреволюційна агітація з боку куркульства та ворожого елемента.

В селі Боровківці куркульня вкупі з попом розпустила чутки, що коли провести 9 молебнів підряд, то провалиться всяка колективізація, та не буде виконуватись всі пляни господарчо-політичних кампаній.

По маючимся відомостям 20/Х — ц. р. вже був молебен. На молебен уже записалось 18 господарств, соціальний склад яких ще точно не виявлено, але частина з них заможні середняки, які не бажають сіяти.

Молебні будуть 6 понеділків, так сказала Аннушка «свята», до якої їздили громадянки с. Боровківки десь під Київ, чи в Козельщину. Знов збираються їхати.

Ці молебні вже перекинулись в села Козинка, Широке — може перекинутись в сусідні райони. Заходи вжито.

Інформ РПК [підпис]
Лушпенко

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 2. — Спр. 12. — Арк. 1. — Оригінал. Машинопис.

№ 26

**З ІНФОРМПОЛІТЗВЕДЕННЯ СОЛОНЯНСЬКОГО РАЙПАРТКОМУ
ДО УПОВНОВАЖЕНОГО ЦК КП(б)У
НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ СЕМЕНОВА
ПРО РЕАГУВАННЯ СЕЛЯН НА ХЛІБОЗАГОТІВЛІ
ТА КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ**

10 грудня 1930 р.

[...]

3. В окремих сільпарторганізаціях іноді спостерігаються випадки, коли деякі комуністи замість того, щоб стати на чолі хлібозаготівлі і за своїм прикладом повести решту селянства, самі здавали свої лишки приватникам:

С. ШИРОКЕ — К/п СЕРЕБРАННИЙ — продав 50 пд. хліба на 800 карб. (мат. передано в РКК).

Спостерігались також негативного характеру настрої в окремих колгоспах — «Що мовляв пляни хлібозаготівлі не реальні, хліба нема і

виконати їх не можна», а комуністи керівники цих колгоспів ставали на чолі таких настроїв (Солоне — артіль «Шлях до Соціалізму», СОЗ «Червоний колос») і самі були ініціаторами у встановленні та розборі на їдця іноді навіть по 40—50 пд., і лише після того, як було замінено таке керівництво, винних притягнуто до відповідальності та розвіяно такий нездоровий настрій, добились певних наслідків і по цих колгоспах, що стали виконувати свої завдання. [...]

Щодо різних настроїв, слід відмітити:

1 Помічаються окремі випадки, що деякі селяни ріжуть молодняк-худобу (телята тощо).

2. Окремі середняки при вступі в колгосп кращу частину свого реманенту продають, а хужу усуспільнюють, як це мало місце по с. Башмачка, де при вступі до колгоспу середняк Михаленко кращу бричку продав, а хужу усуспільнив.

3. Спостерігаються такі [мо]менти, коли деякі селяни намагаються продати хоч би й за бесцінок коняку чи будь що з худоби з боку тих, що не вступають в колгоспи.

4. Відвертої агітації хоча куркулі й не ведуть, але работа їхня в окремих місцях почувається, а особливо там, де вдається деяку частину підбити під свій вплив.

В с. ЛЮБИМІВЦІ було виявлено групування деяких куркулів, які мали на меті підготувати виступ незадоволеної частини населення. Відповідні заходи через відповідні організації вжито. Організаторів-куркулів ізольовано.

Дано на місця відповідні вказівки щодо усунення спостерігаючих на місцях нездорових настроїв шляхом розгорнення масової роботи. [...]

СЕКРЕТАР РК КПБУ [підпис]
НЕТЬОСІН
Інформатор
Марченко

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 2. — Спр. 10. — Арк. 37—44. — Оригінал. Машинопис.

№ 27

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «ПРАВООПОРТУНІСТИЧНА ЗАЯВА ШТАЙНБРЕНЕРА» — ПРО СТАВЛЕННЯ ГОЛОВИ ЙОСИПІВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ ШТАЙНБРЕНЕРА ДО КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ 5 березня 1931 р.

У с. Йосипівці готування до весняної сівби та вступ до колгоспу йде самопливом. Йосипівська сільрада ще не стала на чолі готування до весінньої сівби та залучення одноосібників до лав колгоспів. Ніякої масово-

роз'яснювальної роботи тут немає. Навіть члени сільради, як і сам голова Штайнбрєнер, ще не вступили до колгоспу. На запитання, чому він не колгоспник, голова відповідає:

— Коли всі будуть у колгоспі, тоді й я піду.

Така агітація керівників села занадто корисна куркульні. Були випадки, коли глитайня використовувала слова голови сільради для своєї агітації. Таке становище загрожує успішному проведенню весняної сівби та дальшому зростові колгоспів.

Логвинський, Іофе, Андрюхін

Зоря.—1931. — 5 березня. — Друкований текст.

№ 28

ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЖИТЕЛЯ с. ПЕРШЕ ТРАВНЯ АПОСТОЛІВСЬКОГО РАЙОНУ О. С. ПАЩЕНКА, ОБВИНУВАЧЕНОГО У КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНІЙ АГІТАЦІЇ 10 березня 1931 р.

РАЙАППАРАТ ГПУ АПОСТОЛОВСКОГО РАЙОНА ОБВИНТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по делу № 41 по обвинению Пашенко Онуфрия Семеновича в преступлении, предусмотренном ст. 54-10 УК УССР.

Пашенко Онуфрий Семенович — 38 лет, содержится под стражей при Апостоловской раймилиции с 27-го февраля 1931 г.

Пашенко О. С. до революции имел 40 десятин собственной земли и 150 десятин орендной, лошадей — 6 штук, коров — 4 и мелкого скота — 30 шт., ветрянную мельницу, молотилку с паровым двигателем. После революции, кроме надельной имел 13 десятин аренды, лошадей — 3 шт., коров — 2, молодняка — 2 шт., овец — 15 штук, молотилку с двигателем. Эксплуатировал батраков.

Эти данные подтверждаются свидетельскими показаниями и справкой сельсовета. По его личным показаниям, указанное сведение в основном, за исключением аренды в 150 десятин, а в 20 и эксплуатации батраков после революции подтверждаются. [...] Пашенко лишен избирательных прав, и его хозяйство облагалось в экспертном порядке.

В райаппарат ГПУ поступали сведения о том, что Пашенку ведет систематическую антисоветскую агитацию, все время группируясь с кулаками, в направлении срыва мероприятий власти на селе.

На основании этих данных Пашенко был арестован и привлечен к ответственности.

Материалами дела и свидетельскими показаниями полностью подтверждены антисоветская агитация Пашенко Онуфрия.

Следствием установлено, что Пащенко разбазарил свое имущество в годы революции, а в прошлом был крупный собственник.

Рядом свидетельских показаний устанавливается его антисоветская агитация среди населения о том, чтобы не выполнять плана хлебозаготовки, чтобы изгнать из села уполномоченного по хлебозаготовке, запугивал терроризированием отдельных крестьян за желание вступить в колхозы. Приводятся такие выдержки показаний, характеризующие его агитацию:

«Соввласть чувствует крах, поэтому забирает у нас хлеб. Не дадим хлеба, а то будем голодать. Мяса, сала нет, и скоро хлеба не будет. [В] скором времени весной будет война, вернется власть другая, ненужно вывозить и не давать государству хлеба. Власть грабит народ, довольно молчать. Долой Ленина с кониной, да здравствует цар с свиной». (Эта агитация подтверждается свидетелями Злобинец, Козленко, Рябко, Проскура — см. л. д. 12, 13, 14, 16).

Агитация Пащенко по избиению и изгнанию уполномоченного по хлебозаготовке подтверждается свидетельскими показаниями и при очной ставке. [...]

Пащенко активно участвовал и проводил агитацию по развалу СОЗов, разбору имущества из СОЗов весной 1930 года. Это подтверждается свидетельскими показаниями, выдержки коих ниже приводятся:

«Пащенко со своими братьями ночью вскочили с топорами в конюшню СОЗа, забрали лошадей и порубали корыта, крича: «Долой СОЗы, не нужны они нам», забрали фураж и разделили между собой. Кащимушке Ефиму он сказал, что если подашь заявление в СОЗ, то сотрем с лица земли».

«Кто у нас забирал имущество, тому не сдобровать. Бей остальное имущество, пусть СОЗ не пользуется» (см. л. д. 13, 14, 16, 19).

Обвиняемый Пащенко Онуфрий Семенович в своих показаниях отрицает факты антисоветской агитации, запугивание крестьян терроризированием за вступление в колхоз и агитацию по организации терр. акта над уполномоченным по хлебозаготовке, но следствием достаточно полно устанавливается его враждебность по отношению мероприятиям соввласти.

В силу изложенного:

Пащенко Онуфрий Семенович, 1892 г. р., раскулаченный, лишенный избирательных прав, бывш. земельный собственник, эксперт, проживающий в с. «Первое Мая», беспартийный, подданный УССР, не судимый, с низшим образованием, обвиняется в том: что проводил среди населения агитацию по срыву мероприятий власти на селе, участвовал активно в развале СОЗа, запугивал терроризированием крестьян за желание их вступить в СОЗ, за агитацию по организации теракта над уполномоченным по хлебозаготовке, что предусмотрено ст. 54 п. 10 УК.

На основании изложенного

Полагал бы:

Дело № 41 направить на рассмотрение судебной тройке при Коллегии ГПУ УССР через Днепропетровский сектор ГПУ с ходатайством о

применении в отношении обвиняемого Пашенко Онуфрия Семеновича меры социальной защиты — расстрел.

Обвиняемый сего числа перечисляется с содержанием за судтройкой ГПУ УССР.

Вещественных доказательств по делу нет.

ПОМ. УПОЛНОМОЧЕННОГО [подпись]
РАВИН

УТВЕРЖДАЮ РАЙУПОЛНОМОЧЕННЫЙ [подпись]
ЧЕРКАЩЕНКО

Обвинительное заключение утверждаю с предлагаемой мерой
УЧ. ПРОКУРОР

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-6478. — Оп. 2. — Спр. 4951. —
Арк. 20—21. — Оригінал. Машинопис.

№ 29

ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК У КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЖИТЕЛЯ с. ЧИСТОПІЛЬ П'ЯТИХАТСЬКОГО РАЙОНУ Г. К. БАБЕНКА, ОБВИНУВАЧЕНОГО У КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНІЙ АГІТАЦІЇ 15 березня 1931 р.

1. Список обвиняемых по делу.

1. Бабенко Григорий Кириллович, рождения 1904 г., содержится под стражей при Пятихатском Райаппарате ГПУ с 25/II — 31 г.

2. Краткое содержание дела.

В Пятихатский Райаппарат ГПУ поступили сведения о том, что Бабенко Григорий Кириллович, кулак, раскулаченный в январе 1930 г., вел систематическую упорную пропаганду против всех хозяйственно-политических кампаний соввласти, занимался индивидуальной обработкой крестьян.

При допросе обвиняемый не сознался в силу следственных данных. Свидетель Горяной Иван Леонтьевич слышал, как Бабенко в марте 1930 г. возле кооперации говорил, что СОЗы вже разбежались по всем селам как-то: в Комиссаровке и в Желтом, а Вы чего-то еще держитесь. Что после этого выступления Бабенки на другой день разбежался СОЗ «Червона Нива».

В апреле 1930 г. на улице стояла группа, в этой группе был Паламаренко Дмитрий, Горяной Лазар, Поламаренко Митофан и др., где Бабенко говорил, что пускай беднота держится в колхозе, а то до какого время будет эти дурики середняки, что если бы середняки ушли, то бедноте нечего было делать в этом СОЗе. В бывшем дворе Бабенка помещается СОЗ «Червона Нива», что за одно лето было два поджега сена и соломы, вся же артель подозревает Бабенка в поджеге, свидетельских данных нет (л. д. 11).

Свидетель Бабенко Исаак Гнатович в 1930 г., что Бабенко несколько раз приходил в бывший свой двор, где в настоящее время помещается артель «Красная Нива», пытаясь поселиться на жительство в своей бывшей квартире, этим самым вызвал паническое настроение на членов артели.

Свидетель Пономаренко Петр Дмитриевич слышал в 1930 г. в январе месяце Бабенко Григорий собрал группу в числе 15 человек бедняков и середняков, говоря, что если бы не было этой артели, которая помещается в моем дворе, то я бы там жил бы. В марте 1930 г. Бабенко ходил по селу собирать подписи, дабы получить свое бывшее имущество, где помещается артель «Красная Нива».

Обвиняемый Бабенко Григорий Кирилович кулак, раскулаченный, до революции собственной земли имел — 20 дес., аренды — 25 дес., мельницу машину, просарушку, жаток — 2, сенокосарку, гребки, веялку, сеялку и весь сельхозинвентарь, батраков постоянных — 2, сезонных — 5, 10 шт. лошадей, коров — 4 шт., овец — 40 шт.; после революции имел: 12 дес. земли надельной, аренды — 20 дес., батраков постоянных — 1, сезонных — 5, лошадей — 4 шт., коров — 2. [...]

Бабенко Григорий Кирилович в 1930 г. в феврале месяце был назначен для высылки за пределы Украины, но по болезни остался. Бабенко Г. К. инкриминируется в преступлениях, предусмотренных по ст. 54 п. 10 УК УССР.

Полагал бы:

Дело №124 по обв. Бабенка Г. К. как кулака агитатора, 26 лет, украинец, женат, образование низшее, на протяжении существования сов. упорно проводил контрреволюционную деятельность направить на рассмотрение Особого Совещания при Коллегии ГПУ УССР с ходатайством применении мер соцзащиты выслать Бабенка Григория Кириловича в Северный край сроком на пять лет.

Уполномоченный ГПУ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-6478. — Оп. 2. — Спр. 5225. — Арк. 15. — Оригінал. Машинопис.

№ 30

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «КЛЯСОВОМУ ВОРОГУ ДАТИ РІШУЧУ ВІДСІЧ» — ПРО ОПІР СЕЛЯН ПІДГОРОДНЯНСЬКОЇ СІЛЬРАДИ ХЛІБОЗАГОТІВЛЯМ

2 жовтня 1931 р.

Підгороднянська сільрада на сьогодні виконала плян з хлібозаготівлі лише на 46%. На запитання, чому Підгороднянська сільрада відстає у виконанні пляну хлібозаготівель, можна твердо відповісти: глитайня, яка ще залишилась на сьогодні в селі Підгородньому, що пролізла навіть до управ колгоспів, ставить шалений опір виконанню пляну хлібозаготівлі.

Факти ось про що говорять: Потягайло Пилип з 15 сотні — категорично відмовився виконати план хлібозаготівлі. Коли до нього прийшла комісія, Потягайло намагався запертись у хаті, щоб не допустити комісію. Навіть, були випадки, коли він брав дрючок і кидався з ним на комісію, галасуючи: «Ви до мене не ходіть, все одно я хліба вам не дам одного фунта, краще в ямі згною, ніж вам здам». На цей випадок Підгороднянська сільрада ніякої уваги не звернула. Побачивши приклад Потягайла, за ним пішли Старишко Федір з 1 сотні, батька якого розкуркулили й заслали на Далекий Схід за експлуатацію наймитів і агітацію проти радвлади.

Не відстає від тих куркулів і Животинський Юхим з 10 сотні, що замість того, щоб виконати хлібозаготівлю додумався ось до чого: хліб скопив і залишив його в степу, де він лежить і тепер. Хай, мовляв, краще хліб у степу загине, ніж частину його я віддам державі. До них приєднався й Муха Самійло з 3 сотні. Більш від того. Крім решти куркулів, є в Підгородньому й відстала частина робітників, які злочинно ставляться до виконання пляну хлібозаготівлі. Це Довженко Давид з 7 сотні — робітник заводу «Комінтерн», Спицький Василь, який замість того, щоб виконати хлібозаготівлі, приховав 8 лантухів хліба під полу. Робітники заводу К. Лібкнехта Бабенко І. з 8 сотні, Закладний Павло та Надряга Федір також не хочуть виконувати пляни хлібозаготівлі.

Зоря.—1931. — 2 жовтня. — Друкований текст.

№ 31

СТАТТЯ В ГАЗЕТИ «ЗОРЯ» «ХЛІБ Є, АЛЕ ВІН ПРИХОВАНИЙ» — ПРО ОПІР СЕЛЯН с. СУРСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ

ХЛІБОЗАГОТІВЛЯМ

23 жовтня 1931 р.

Куркулі с. Сурсько-Литовського, одержавши свої тверді завдання, увесь час не виконували їх і приховували хліб. Перед цим вони розпочали агітаційну роботу серед колгоспників, бідняків, середняків-одноосібників про нереальність плянів та про те, що держава забирає увесь хліб і їм доведеться голодувати.

На куркульський гачок піймався колгоспник Виноградов, що приховав 20 пуд. хліба і 10 пуд. картоплі куркуля Тарабукина, що засуджений на 5 років за злісне невиконання свого завдання й агітацію проти хлібозаготівельних плянів.

Теж саме трапилось з біднячкою одноосібницею Новіковою Є., що приховала хліб двох куркулів Тарабукина та Ніколаєва в кількох місцях свого подвір'я. Ці куркулі всілякими заходами намагалися не виконувати своїх завдань, посилалися на те, що в них немає хліба, а насправді хліб є, вони приховали в Новікової 203 кг пшениці, 170 кг жита, 35 кг вівса, 132 кг кукурудзи і 8 пудів картоплі. Крім цього, вони приховали в неї своє різне майно, яке гадали продати. Ці факти говорять за те, що несвідома частина колгоспників і одноосібників

іноді потрапляє під вплив куркульської агітації й допомагає клясовому ворогові гальмувати виконання хлібозаготівельних плянів.

А. Зінченко

Зоря.—1931.— 23 жовтня.— Друкований текст.

№ 32

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «ПРИБОРКАТИ ОЗВІРІЛЕ КУРКУЛЬСТВО» — ПРО ОПІР СЕЛЯН с. СУРСЬКО-ЛИТОВСЬКЕ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНИКАМ 10 листопада 1931 р.

З часу оголошення жовтневого походу буксирних бригад робота хлібних комісій майже всіх дільниць Сурсько-Литовського набагато покращала. Одна з найкращих буксирних бригад ім. «Зорі», що зуміла організувати навколо себе актив колгоспників, бідняків та середняків одноосібників (понад 20 чоловік), на дільниці «Забалка» зуміла дати рішучу відсіч глитаєм та їхнім спільникам опортуністам, що скиглили про нереальність плянів і ховали хліб, не виконуючи своїх завдань. На відповідь на цей наступ буксирників «Забалки» глитайня організувала опір. Уночі 8 листопада згряя куркуленків з ножами, камінням, залізом та «наганом» вирушила вишукувати актив буксиру та хлібної комісії по вулицях та домівках.

Цій зграї клясових ворогів пощастило відшукати й побити (деяких тяжко) найактивніших членів буксиру та хлібної комісії колгоспників Никіфорова Антона, Никіфорова Федора, Акімова Пимена — старшого виконавця і організатора червоних валок, бідняка-одноосібника, якого преміювали; одноосібника-бідняка Однороженка Полікарпа, одного з найактивніших членів хлібної комісії, та Лісунова Семена, якого хотіли застрілити, але не пощастило.

Ця згряя складалась з брата куркуля Кушнірова Федора, який утік з дому і працює в Дніпропетровському десь на заводі, Кушнірова Володимира — сина куркуля, що разом з батьком утік до міста і не виконав завдання хлібозаготівлі понад 93 пуди; Онойченка Михайла — сина розкуркуленого (теж десь на заводі); Швачкіна Юхима — заможного середняка, який проліз до артілі ім. Буденного й допомагає куркулям гальмувати хлібозаготівлі; Федорова Василя — сина твердоздатчика розкуркуленого.

На тлі величезного обурення, піднесення клясової ненависті всіх колгоспників, бідняків та середняків Сурсько-Литовської сільради до знахабнілої зграї, особливо дивним стає «понадкласова» поведінка підрайону міліції. Політична короткозорість, відсутність клясової чуйності у робітників підрайону призвели до того, що вони не зрозуміли головного — політичної суті куркульської вихватки, і не з робили з цього відповідних, знову ж таки політичних, висновків.

Зінченко

Зоря.—1931.— 10 листопада.— Друкований текст.

№ 33

**СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «ВОРОГ ХОВАЄ ХЛІБ» —
ПРО ПРИХОВУВАННЯ ХЛІБА ОДНООСІБНИКАМИ
с. ОБУХІВКА
20 листопада 1931 р.**

Одноосібники села Обухівки річний плян хлібозаготівлі виконали лише на 70,5% з усіх культур і набагато менше з головної культури — пшениці.

Користуючись з недостатньої роботи місцевих сільських організацій, глитай веде розкладницьку роботу, скеровану на зрив виконання пляну хлібозаготівлі.

Наприклад, в одноосібника Бондаренка В. виявлено захованим 102 пуди хліба, у Бондаренка П. — 60 пудів, у Готвянського І. — 20 пудів пшениці, замурованої у грубі. Усі вони своє завдання у хлібозаготівлі злісно не виконували, мовляв, «немає хліба, не вродило».

Бердига

Зоря.—1931. — 20 листопада. — Друкований текст.

№ 34

**ПОСТАНОВА БЮРО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
МІСЬКПАРТКОМУ КП(б)У ПРО СТАН ХЛІБЗАГОТІВЕЛЬ
В с. ЄЛИЗАВЕТО-КАМ'ЯНКА
20 листопада 1931 р.**

Вислухавши повідомлення уповноваженого МПК тов. Оніщенка про утаювання управою артiлі ім. «8 березня» в Лисавето-Кам'янці більш 2 000 пудів продовольчих і фуражних культур, бюро міськпарткому констатує:

1. Що комуністи, що працюють в управі артiлі «8 березня», підпали під вплив куркульських елементів, що посідають в артiлі керівні роботи (коморник і інші), і разом з цими елементами сховали від держави і всіх колгоспників-членів артiлі майже стільки зерна, скільки на сьогодні здано по хлібозаготівлях. Таким чином, управа більшу частину хліба розтранжила для спекулятивної мети.

2. Партосередок і правління сільради, маючи в Лисавето-Кам'янці тільки одну артiль, не тільки не займався потрібною більшовицькою роботою в справі зміцнення колгоспу, його господарчої міцності й по виконанню колгоспом зобов'язань перед державою, але й в питанні виконання хлібозаготівлих плянів зайняв опортуністичну лінію, не провадив масової роботи й не мобілізував масу на політичні кампанії, що правдяться на селі й на боротьбу проти куркульських елементів, що намагаються підірвати заходи партії й влади у справі дальшого зростання соціалістичних елементів. Унаслідок такого ставлення ані партосередок, ані сільрада не виявили всіх брідот, політичних та карних вчинків, що

мали місце в управі артiлі «8 березня» й на практиці провадив лiнiю про нереальнiсть хлiбозаготiвель.

3. Ранiш вiдкликаний уповноважений МПК тов. Козловський не забезпечив в своїй роботi на селi проведення партiйної бiльшовицької лiнiї й набрався настроїв опортунiстiв про неможливiсть виконання плянiв хлiбозаготiвлi.

Виходячи зi всього зазначеного, бюро МПК ухвалює:

а) голову управи артiлі «8 березня» тов. Пеня та члена управи тов. Хрипто виключити з партiї.

б) Запропонувати фракцiї райколгоспiлки розпустити управу артiлі й провести новi вибори.

в) Секретаря партосередку тов. Радченка Ф. та голову сiльради тов. Бублiка з партiї виключити.

г) Колишньому уповноваженому МПК тов. Козловському оголосити сувору догану, знявши з учоби в Комунiверситетi та заборонивши на протязi 2-х рокiв виконувати вiдповiдальну партiйну й радянську роботу.

д) Агiтмасвiддiловi разом з фракцiєю райколгоспiлки провести серед колгоспникiв i селян Лисавето-Кам'янки роз'яснювальну роботу й полiтичну кампанiю за дальше змiцнення колгоспу, зростання колективiзацiї, а також за рiшучу очистку артiлі вiд куркулiв та пiдкуркульникiв.

Зоря.—1931. — 21 листопада. — Друкований текст.

№ 35

З ДОПОВIДНОЇ ЗАПИСКИ ДНIПРОПЕТРОВСЬКОГО ОПЕРСЕКТОРА ДПУ ПРО ФАКТИ ПОРУШЕННЯ ЗАКОННОСТI ПIД ЧАС ХЛIБЗАГОТIВЕЛЬНОЇ КАМПАНIЇ I НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА 5 сiчня 1932 р.

Искривления классовой линии.

В с. Дмухайловке Магдалиновского района ряд бригад на участках ночью вызывают в штаб одиночников, у которых требуют погашения задолженности по хлебозаготовке. К отдельным вызываемым применяется физическая сила. Например, член бригады Гупало Конон и Гупало Сидор в 12 часов ночи избili вызванную в штаб Дьяченко Марию за отказ последней по мотивам отсутствия вывозить хлеб.

В с. Першотравенке того ж района работники хлебозаготовительных бригад — Свистун и Мостовой вызывают по ночам в штаб селян, требуя от них выполнения хлебозаготовительных заданий, причем свои требования сопровождают площадной руганью. Благодаря такому положению среди селян фиксируются отрицательные настроения. Так, например: одиночники Швыдкий Семен, Шрайка Трифон и др. высказываются: «Придется удирать из села, ибо ночью потянут в штаб, обкладут матюками, а вдобавок и под бока дадут».

В с. Ильинке Каменского района (б. Запорожского округа) бригада во главе с уполномоченными Черняковым и Погорелым — оба члены КП(б)У производила обыск хлеба у контрактантки Шурыгиной Елены, где забрали последние два пуда муки. Наряду с этим, производя обыск в сундуке, бригадой были обнаружены спрятанные 7 руб., каковые и были забраны, несмотря на то, что задолженности за Шурыгиной нет. При изъятии денег Шурыгина оказывала сопротивление, ей были нанесены побои Черняковым и Погорелым. [...]

В с. Александровке Солонянского района ночью был вызван в сельсовет маломощный середняк — колхозник Шмальченко Марк, 50 лет. После непродолжительных разговоров Шмальченко Марк был избит бригадиром Михно и выброшен из сельсовета.

В с. Сурско-Михайловском Солонянского района при проведении хлебозаготовок со стороны уполномоченного райпарткома тов. Еремеева применялись различные методы, выразившиеся в оскорблении бедноты, угрозы оружием активу, отказывающемуся от производства ночных обысков, с криками: «Если Вы не будете выполнять моих распоряжений и будете срывать хлебозаготовку, я Вас перестреляю или посылаю в ссылку». Под силой оружия, угрозы ареста, ссылки и т. п. бригады выполняли распоряжения Еремеева, производя повальные обыски у крестьян. Причем производилось незаконное изъятие имущества, а также аресты бедняков и середняков. [...]

Политнастроения.

[...] В Б-Лепетихском районе [...] член колхоза «Зеленое поле» Цираковский Антон в канцелярии колхоза в присутствии группы крестьян говорил: «Соввласть неправильно проводит политику в отношении крестьян и обижает последних. Она, наверное, хочет довести до того, чтобы крестьяне подняли бунт. Люди еще терпят, но скоро восстанут, ибо голодная смерть страшна. Забрали в колхозах хлеб до фунта, и теперь ни людям, ни лошадям корма нет». [...]

В Михайловском районе в артели «Красный партизан» на общем собрании по вопросу приема дополнительного плана хлебозаготовок выступил колхозник Мыкал Зиновий, бедняк, бывший красный партизан, ругая дополнительный план и правление, обращаясь к присутствующим колхозникам, говорил: «Нам надо устроить кровавую неделю расправы над правлением колхоза и активом, чтобы они не принимали планов и не оставляли нас без хлеба». Ряд колхозников, поддерживая Мыкало, сорвали собрание. [...]

Активные антисоветские проявления.

[...] В с. Н-Торган Н-Серогозского района кулак Кобеза Семен Иванович среди крестьян ведет агитацию следующего характера: «Нам теперь от Советской власти не ожидать добра ни колхозникам, ни индивидуалам, ибо как у тех, так и у других забрали все, и считают, что весь народ погиб».

В этом же районе в с. Домузлы кулак Гергель Поликарп среди бедняков Шепотько Стефана и Бобровского Григория вел агитацию: «Чего Вы, дураки,

ожидаете, что Вы хотите с голоду попухнуть? Нужно не ожидать этого, а подыматься и с вилами гнать Советскую власть».

В Межевском районе в с. Н.-Павловке кулачеством были расклеены листовки следующего содержания: «Ой, українці, Ви хлібороби, хліб в комуну здали, а самі голодні».

В с. Янчекрак Васильевского района кулак Холодный зашел к члену комиссии по хлебозаготовке Клименковой и стал угрожать последней, что скоро настанет время, когда все активисты будут висеть на деревьях, и что тогда с них попьет немало крови, и они будут помнить, как забирали последние куски хлеба. Наряду с этим распространяет среди селян, что с Японией идет война и Соввласти подходит конец. [...]

Начальник Днепропетровского оперсектора ГПУ УССР [подпись]
Крауклис
Начальник ЭКО [подпись]
Арров
Начальник СПО [подпись]
Говлич

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 80—84. — Оригінал. Машинопис.

№ 36
З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ НІКОПЛЬСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ПРО ДОВЕДЕННЯ ДОДАТКОВОГО ХЛІБЗАГОТІВЕЛЬНОГО
ПЛАНУ І НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА РАЙОНУ
6 січня 1932 р.

Постановление ЦК о дополнительном плане хлебозаготовок по району было получено 31/ХІІ-31 г. в 12 часов дня. План по сельсоветам был утвержден бюро РПК в 6 часов вечера того же дня. До каждого села, колхоза, индивидуального сектора по селу и кулацко-зажиточной верхушке села план был доведен к вечеру 1/І-32 г.

Для помощи в проведении хлебозаготовок нами было мобилизовано и послано на село 1/І-32 года 102 человека из райпартактива.

Как встречен дополнительный план хлебозаготовок на местах:

Дополнительный план хлебозаготовок рядом ячеек (с. Алексеевка, Капуловка, Покровское, П-Хутора, Борисовка, Н-Ивановка, Лукиевка, Н-Николаевка, К-Григорьевка) был встречен молчанием, рядовая масса выступала ни за, ни против. При обсуждении плана говорили только отдельные активисты, выступления которых сводились к тому, что январский план будет выполнен. В частных разговорах коммунисты вышперечисленных сел настроены так, что январский план выполнить нельзя.

Правления колхозов за редким исключением дополнительный план хлебозаготовок встретили молчанием, и есть случай явно враждебного отношения.

В с. Н-Ивановке председатель артели им. Петровского Пилипенко январский план хлебозаготовок встретил враждебно. Пилипенко на партсобрании выступил против плана, данного для колхоза, заявив, что «колхоз выполнить план хлебозаготовок не может, потому что хлеба нет».

Пилипенко: «Я не дам ни одного фунта хлеба, пусть сажают меня в ДОПР и что хотят, то и делают со мной, а хлебозаготовку я выполнять не буду».

Дополнительный план хлебозаготовок среди широких масс колхозников и индивидуальников вызвал ряд отрицательных настроений и суждений. На собраниях, как колхозники, так индивидуальники, открыто против дополнительного плана не выступали, но выкриков было много и такого порядка: «Мы без хлеба», «Мы голодаем», «Все забрали», «Будем уходить из колхозов» и т. д.

Вот выдержки из отдельных разговоров колхозников и индивидуальников: в с. Городище Гоц Иван Павлович — бідняк, индивидуальник, сказал: «Дополнительный план хлебозаготовок дан лишь потому, что Япония объявила СССР войну и за хлеб хотят помириться. Вот я бросил заниматься сельским хозяйством и работаю по найму и хлеб имею, а колхозники с мешками стоят и не могут достать себе кусок хлеба. Уже вся беднота разбежалась из колхозов, разбегайтесь и вы поскорее».

Присутствующий на беседе крестьянин Буравик добавил: «До весны как-нибудь доживем, а потом придется удирать».

Бойко — середняк, член колхоза, сказал: «Если у нас заберут в колхозе 600 пудов хлеба, то тогда мы все разбежимся. У нас не останется ни одного фунта, нам тогда в колхозе делать нечего».

Его поддержал колхозник Корочанский, заявив: «Нужно разбирать наших лошадей и уходить на заработки».

В с. Н-Павловке колхозник Дробов Иван в беседе с группой колхозников по вопросу хлебозаготовок заявил: «Что это делается, куда правительство деваает хлеб? Если весь хлеб заберут, мы останемся голодные, а плана хлебозаготовок мы выполнить не сможем потому, что часть хлеба мы съели в период уборки, а они нам его считают в наличии».

Кулаки и подкулачники развернули бешеную агитацию против хлебозаготовок, распространяя различного рода провокационные слухи о войне и др. В с. Шолохово сын колхозника Бараника Н. С. по неизвестным причинам в сарае повесился (следствие не установило, почему он повесился). Отец его материально обеспечен, имеет в наличии до 20 пудов хлеба. Этот случай кулачество использует в своей агитации против хлебозаготовок, распространяя слухи о том, что сын колхозника повесился из-за отсутствия хлеба.

В связи с нажимом на выполнение дополнительного плана хлебозаготовок в с. Мирополь было покушение со стороны селянина-индивидуальника на избивание председателя сельсовета (налетел с топором). На место

выехал уполномоченный ГПУ для следствия. О результатах будет сообщено дополнительно.

Секретарь Никополь-Марганцевского райпарткома [подпись]
Помыкалов

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 87. — Арк. 97—99. — Оригінал. Машинопис.

№ 37

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «КУРКУЛЬСЬКОМУ СПІЛЬНИКОВИ КОЗЛОВУ НЕ БУТИ НА ЧОЛІ СІЛЬРАДИ, НЕ МІСЦЕ В ЛАВАХ ПАРТІЇ» — ПРО СТАВЛЕННЯ ЧЛЕНІВ СІЛЬРАДИ с. ТАРОМСЬКЕ ДО ВИКОНАННЯ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ 8 січня 1932 р.

5 січня в с. Таромському відбулось об'єднане зібрання партосередку та комсомолу, де вислухано доповідь сільського трикутника про виконання хлібозаготівлі, зокрема з пшениці. З доповіді виявилось, що загальний плян хлібозаготівлі виконано, але з пшениці виконано лише на 35 відс. Незважаючи на таке ганебне виконання пляну, сільрада разом з іншими сільськими організаціями заспокоїлась.

Таке незадовільне опортуністичне заспокоєння визначилося і в самих виступах трикутника на зборах. Голова сільради Козлов одверто заявив, що плян головно, по сільраді виконано, а щодо невиконання з пшениці, то це вже не його справа.

На запитання, чому по селу куркульські господарства не здали хліб, Козлов відповів: «Куркулі! А ви знаєте, що ці бідні куркулі користуються майже зовсім непридатною для оброблення землею?! Вони зовсім не мали ніякої змоги здати хліб».

Але виявилось, що в куркулів врожайність пшениці була до 100 пудів на гектар. Так голова сільради Козлов «по-більшовицькому» бореться за виконання пляну з хлібозаготівлі.

Зоря.—1932. — 8 січня. — Друкований текст.

№ 38

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОПЕРСЕКТОРА ДПУ ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ПРИМІСЬКОГО РАЙОНУ І ЙОГО СТАВЛЕННЯ ДО ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНОЇ КАМПАНІЇ 16 січня 1932 р.

Пундик Тарас Іванович — середняк, колхозник, проживающий в с. Чапли, недовольствуя проводимой работой по хлебозаготовке, среди группы

селян высказался: «Що ви робите на радянських панів? Уже чути, що скоро переіменяться Радвлада, а тому перед кінцем своїм комуністи забирають хліб до фунта у селян, щоб цим викупитись у закордона».

Зажиточный середняк Одинцовского сельсовета Чернуха Фёдор Павлович, ругая площадной бранью Соввласть, кричал: «Пусть забирают хлеб до поры до времени у нас. Коммунисты жмут с нас последние соки да, ладно, до чего-нибудь доиграются. Мы уже сидим голодные, без куска хлеба, но придет пора, что мы достанем этот хлеб таким же путем, как и они достают».

Житель села Ст-Игрень, середняк-индивидуал Смиль, будучи на базаре среди большой группы селян-колхозников, говорил: «Соввласть забирает последний хлеб у селян, а мы голодаем. Ещё нет весны, а хлеба нет, а что же будет дальше? Понабирались они уже, эти советские паны или шайка грабителей, и что хотят, то и делают. Мы работаем, а они царствуют да кричат: «Давай хлеба», которого нет».

Присутствующие селяне поддерживали высказанное Смилем в таком же духе. [...]

Начальник Днепропетровского оперсектора ГПУ УССР [подпись]
Крауклис
Начальник СПО [подпись]
Говлич
Начальник ЭКО [подпись]
Арров

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 46.— Оригінал. Машинопис.

№ 39

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОПЕРСЕКТОРА ДПУ ПРО ХІД ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ, НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА І ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОПЕРСЕКТОРА ДПУ УСРР 21 січня 1932 р.

[...] По ряду сельсоветов имели место перегибы, каковыми были заторонуты близкие нам прослойки. Наблюдались массовые обыски, сопровождавшиеся избиениями и издевательствами, незаконные аресты и другие виды искривлений.

Нижнесерогозский район. Уполномоченные РПК: Кулагин и Чембера, вместе с председателем сельсовета и секретарем ячейки распорядились забить колодцы, находящиеся в единоличном пользовании, и единоличникам воды не давать. Общественные колодцы колхозников были закрыты на замки и к ним выставлены дневная и ночная охрана, которой было вменено в

обязанность давать воду только колхозникам. Единоличники же могли получать таковую только с разрешения сельсовета или хлебозаготовительной бригады. Когда единоличники обращались за разрешением в сельсовет и просили воды хотя бы для скота, им предлагали таковой сдавать в колхоз или же вывезти зернохлеб. В воде было отказано многим беднякам, в том числе и женам милиционеров.

Аналогичные искривления наблюдались в Семеновском сельсовете. [...]

Активные антисоветские проявления. Кулачество на почве недовольства части бедноты и середнячества проводимой хлебозаготовительной кампанией, проводит антисоветскую агитацию с целью ещё большего обострения их против хлебозаготовок, призывая их к оказанию противодействия этой кампании.

Долинский район. Кулак, бывший церковный староста, Кривцов Федор систематически проводит антисоветскую агитацию среди единоличников, говоря: «Не давайте хлеба, так как скоро сами будете голодные. Прячьте где угодно, пусть сгниет, но не давайте».

Мелитопольский район. 9. 01. кулак Кучеров Порфирий в беседе с колхозниками говорил: «Обобрала нас соввласть, весной все будут голодать, а заставлять работать будут. Теперь хорошего не ожидайте, так или иначе колхозники поняли, что в колхозе нет жизни, работали целое лето, считали, что обеспечены хлебом, а теперь оказалось совершенно иное. Кто работал индивидуально, у того кое-что есть. Вот до чего довели вас колхозы».

Антисоветский элемент, в особенности бывшие политбандиты, распространяют различные провокационные слухи о войне и предстоящей якобы в скором времени падении Соввласти.

Большеетокмакский район. Бывший махновец Дзюба Василий, проживающий в с. Шевченково, среди селян высказывался: «Наш хлеб идет не только за границу, но и на Восточнокитайскую границу, и сейчас началась заверюха, ибо я никак не могу поверить, чтобы Соввласть не вмешалась в войну на Востоке. Соввласть так закрутила народ, что уму не постижимо. Так хозяйничают большевики. Пусть не врут, что они не боятся никого, ибо их окружает капитал, который очень сильный и большевики, чувствуя себя перед ним слабыми, отдают им все решительно, чем заставляя бедствовать наш народ».

Колларовский район. Бывший политбандит с. Готьева Молоков Иван, систематически проводит агитацию среди сельской бедноты, говоря: «Скоро будет война, и беднякам, в особенности тем, которые в КНС и колхозах, будет очень плохо».

Бухгалтер Колларовского отделения банка, бывший белый офицер Станкевич Василий говорит: «На кой черт нужна эта хлебозаготовка, ведь она уже выполнена и хлеба так много, что его никак не вывезут из пунктов Союзхлеба. Его много пропадает, а у крестьян последний забирают. Международное положение, наверное, неважное. Вот меня вызывают в Мелитопольский военкомат, я думаю, меня зачислят на учет военно-обязанных или возьмут на особый учет».

Большетомакский район. Зажиточная Игнатенко Варвара говорит: «Соввласть доживает свои последние дни, я согласна все отдать: и хлеб, и хату, лишь бы скорее был переворот. Чем больше будут брать, тем лучше. Это значит, что мы скорее дождемся чего-нибудь».

По Долинскому и Никопольскому районам на почве хлебозаготовок отмечены случаи распространения кулацкой молодежью частушек.

Долинский район

[...] По селам Варваровке, Котовке, Боковое молодежь на улицах распевает частушки следующего содержания:

Вставай, Ленін, подивися,
як ми в СОЗі розжилися,
хата гола, сарай боком,
і кобила з одним оком. [...]

Вставай, Ленін, подивися,
як ми в СОЗі розжилися,
на воротах серп і молот,
а у хаті смерть і голод.

Никопольский район. В с. Мирополе среди молодежи распространяются антисоветские частушки следующего содержания:

Жито та пшеницю вивезли заграницю,
ячмінь та овес забрала МТС,
а гарбузи та буряки
їжте, колхозні дураки.

По ряду районов нами зафиксированы теракты и попытки к таковым, также женские волынки, сопровождающиеся растаскиванием посевзерна.

Никопольский район. В ночь с 14 на 15. 01. от поджега сгорел дом, принадлежащий председателю Городищенского сельсовета. В поджеге подозревается кулак Неживака, который в момент доведения ему январского плана по хлебозаготовкам угрожал, что расправится с председателем сельсовета.

Покровский район. В ночь с 10 на 11. 01 в артели «12-тилетие Красной армии» на хуторе Васильевском Николаевского сельсовета был подожжен сарай, в каком помещался молодой рогатый скот в количестве 31 штуки. Принятыми мерами со стороны колхозников пожар был ликвидирован, причем огнем была уничтожена только крыша сарая. Подозреваются в поджеге сыновья кулаков: Данилевский Иван, Данилевский Федор, Данилевский Николай, Филипп и Виктор, жена последнего Лясковская Фекла и Бурдяк Мария. [...]

Мелитопольский район. 11.01. сего года к середняку Борисенко Гаврилу явилась хлебозаготовительная бригада для изъятия сокрытого им

хлеба. Борисенко встретил их с железной ключкой в руке и, угрожая комиссии, не допускал её в дом. Участковому надзирателю милиции, приглашенному бригадой, Борисенко также угрожал, что если тот войдет в дом, он его убьет, и когда надзиратель, несмотря на угрозу, вошел в дом, тот набросился на него, намереваясь ударить его железной ключкой, что ему не удалось, так как милиционер отскочил. После этого Борисенко был арестован, а в доме у него обнаружена яма, откуда было изъято 300 пудов пшеницы.

Запорожский район. Жена кулака Нововасильевского [сельсовета] Спицкого Трифона при входе к ней в дом хлебозаготовительной бригады топором хотела убить уполномоченного по хлебозаготовке Крапивку, но вовремя была остановлена другими работниками бригады.

Долинский район. 16. 01. толпа женщин, численность до 200 человек и несколько мужчин, жительницы сел М.-Бузовков и Батузмана Долинского района, Верблюжки Новопражского района, явились на станцию Куцовка, где стали разбирать зерно с подвод, каковое направлялось на Куцовский элеватор. Таким образом было растаскано до 16 центнеров. Причем женщины ссыпали зерно в торбы и мешки, каковые находились при них.

По социальному положению участвующие в волынке женщины являлись беднячки, многосемейные, в своём большинстве состоящие членами колхозов «КЗФ» и коммуны «Якобинцы» Новопражского района. После проведенной разъяснительной работы среди женщин, часть зерна была подводчикам возвращена.

Некоторые женщины говорили: «Мы не против Соввласти, нас и наших детей оставили голодными, семьи пухнут с голоду и имеются случаи голодной смерти. Мы пришли на элеватор просить помощь и хлеб, а если не дадут решили брать сами».

Наряду с этим многие из присутствующих жаловались, что председатель колхоза «КЗФ» с. Верблюжки на их просьбу выдавать им хлеб (некоторые члены колхоза отработали 500 трудодней), ответил: «Соввласть забрала хлеб, идите к ней, пусть она вам дает со своих элеваторов». Сам председатель правления артели скрылся неизвесно куда.

После соответствующего разъяснения все женщины и мужчины разошлись.

17.01. в час дня, проходившие две подводы из колхоза «Ленина» Боковского сельсовета с кладью в 50 пудов зернохлеба (ячмень и рожь) по дороге на Куцовский элеватор на Школьных хуторах Варваровского сельсовета на расстоянии 18 км от станции Куцовка были встречены группой женщин-колхозниц численностью свыше 20 человек, какими было растаскано 32 пуда зернохлеба, а остальные 18 пудов подводчиками были направлены на элеватор. [...]

Политнастроения.

Хлебозаготовительная кампания среди части колхозников и единоличников вызвала острое недовольство. Политнастроения этой части селянства характеризуются следующими данными:

Никопольский район. Член колхоза имени Калинина Полянский Анисим [...] сказал: «Нет смысла оставаться в колхозе, мы не получили хлеба, хотя и работали, а теперь вывозят хлеб государству, а мы остаемся голодными». [...]

Запорожский район. Бедняк член артели «Коллективист» Николаенко Демид в беседе среди группы колхозников говорил: «Хорошо было жить четыре года тому назад, тогда была Соввласть, сейчас её нет. За что я работал целое лето? У меня уже хлеб на исходе. Я своему сыну-комсомольцу скину штаны да всыплю, пусть знает, как хлеб заготовливать. Я ему уже говорил, что когда-нибудь ночью голову топором отрублю».

Магдалиновский район. Колхозники с. Чаплинки: Василенко Филипп, Привток Илья, Шевченко Кирилл и другие, беседуя по вопросу о хлебозаготовке, высказывались, что приехал Молотов и разогнал отдельные колхозы в Новомосковском районе, высказывали сожаление, что Молотов не приехал в Магдалиновский район, говоря: «Вот если бы нам только слово сказали, мы бы сразу разбежались. Положение в артели такое, что люди скоро будут голодать, как в 1922 году, тогда хоть спать давали, а теперь бригады ни днем, ни ночью покою не дают. Взять бы вилы и разогнать бы все штабы и буксиры, как в 1930 году. Как хорошо было тогда, актив прятался на печи, а теперь опять возгордились».

Часть единоличников рассматривают проводимую хлебозаготовительную кампанию, как стремление со стороны Соввласти к ликвидации этим путем единоличного сектора.

Криворожский район. Середняк Ржущкий Иван среди группы селян высказался: «Пусть забирают хлеб до фунта, с голода подохну, но в колхоз не пойду, также и на производство не пойду. Я хлебороб и должен работать только на земле и не так, как мне укажут, а так, как я сам захочу».

Отмечаем резкое недовольство против хлебозаготовок со стороны отдельных бывших партийцев, красных партизан и демобилизованных красноармейцев.

Акимовский район. Бывший член партии Кузьменко по поводу хлебозаготовки сказал: «Хлеб давать не будем, а тому, кто даст хлеб следовало бы голову разбить».[...]

Запорожский район. Бедняк, бывший партиец Наумик Михаил среди группы селян высказался: «Наступило такое время, что мы работаем за два килограмма зерна в день, а раньше мы работали на помещика и получали деньги, а также по 1^{1/2} пуда пшена. Добились мы свободы, хотят на голоде построить социализм. Если мы останемся без хлеба, то мы знаем, кто выжимает наши соки — Сталин — армянин. Ленин, умирая говорил: «Не пускайте его к власти, так и видно, что сорвет революцию и оставит народ голодным». [...]

Терпеньевский район. Сын вдовы-беднячки — ученик Скворцов во время объяснения групповодом школы значение хлебозаготовки стал кричать: «Соввласть забирает хлеб, хочет оставить нас голодными».

Наши мероприятия.

[...] На день составления докладной записки принятыми нами мерами за время с 1/І по 20/І сего года выявлено сокрытого и неучтенного зернохлеба как в колхозах, так и у единоличников — 24 734 $\frac{1}{2}$ центнера. [...]

За время с 1/І — 32 г. по различным видам преступлений, совершенным на почве хлебозаготовительной кампании, привлечено к ответственности — 519 человек...

Начальник Днепропетровского оперсектора ГПУ УССР [подпись]

Крауклис

Начальник СПО [подпись]

Говлич

Начальник ЭКО [подпись]

Арров

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф.-П. 18. — Оп. 1. — Спр. 888. — Арк. 48—66. — Оригинал. Машинопис.

№ 40

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ»

«ЗАХИСНИКА ПРИХОВУВАЧІВ ХЛІБА ГОЛДІНА ВИГНАТИ З ПАРТІЇ» — ПРО ОПІР СЕКРЕТАРЯ ПАРТОСЕРЕДКУ с. НОВІ КОДАКИ ГОЛДІНА ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНИКАМ 28 січня 1932 р.

Ударна комсомольська бригада Діївської ч. 1 сільради за заявою бідноти викрила у Ковтуна П. 9 пудів пшениці, 15 пудів пшеничного борошна та 25 пудів жита, які він приховав на горищі під бур'яном.

Через декілька хвилин до Діївської ч. 1 сільради вскочив секретар партосередку Нових Кодак Голдін з галасом: «Чого ви грабуєте», обізвавши декілька разів ударників-комсомольців хуліганями.

Виступ Голдіна остаточно довів, хто такий Голдін, і чому до цього часу Ново-Кодацька сільрада не виконала свого пляну з пшениці. Голдін — опортуніст — захисник приховувачів хліба, агент клясового ворога. Це він зірвав виконання пляну з пшениці по Ново-Кодацькій сільраді. І цілком зрозуміло, що Голдін не то, що не може бути секретарем партосередку, а його треба негайно вигнати з лав партії й віддати до суду.

Бригада: Смолянський Ф., Петренко Є., Лівінштейн В., Маневський П.

Зоря.—1932. — 28 січня. — Друкований текст.

**З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛИСТА
ЧУБАРІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА
В ЗВ'ЯЗКУ З ПРОВЕДЕННЯМ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬ ТА ГОЛОДОМ
4 березня 1932 р.**

[...] В Г.-Пільській, Успенівській, Санжарівській, Туркенікській сільрадах розклеїли відозви з закликком до селян не здавати хліба державі, організувати повстанчеські загони для боротьби проти радянської влади. Поруч з цим надійшла низка аналогічних листів на сільради та міліцію, в яких теж пропонували припинити хлібозаготівлю, в крайньому разі будуть примушені організувати повстання. На цих анонімках мається печать і підпис: «ЦК борців за правду».

Для ілюстрації приведемо декілька характерних виступів та лист, який був написаний на прізвище тов. Петровського:

Колгоспник Орловський Микита заявив: «Дальше так жить невозможно. Если бы скорей пришел на эту власть Махно, я первый бы пошел к нему и тогда отыгрался бы над активом, в первую очередь на хлебозаготовителях».

Куркуль Прохватило Гнат Абрамович Зразкової сільради говорив: «Добились свободы, так вот теперь любуйтесь, сидите голодные и оборванные, в верхах засело офицерство и дерут последнюю шкуру с крестьянства. Ну это к лучшему, в случае переворота, то каждый бедняк будет знать куда и за кем идти. Я очень рад, когда в колхозах задерживается выдача пайка».

Колгоспник Мирний Василь Тарасівської сільради заявив: «До каких пор с нас будут драть кожу, скоро должен быть этому конец. Я сам тогда пойду против тысячи коммунистов».

Колгоспник Довбня Андрій Тимофійович Г.-Пільської сільради заявив: «Обманули нас, обещали много, когда записывали в коллективы, а теперь мы все голые, нам надо Махна. Если был бы Махно, мы бы не были голодные».

Іванченко Іван Григорович — колгоспник Семенівської сільради заявив: «Что за жизнь теперь настала, как теперь смотрят на нас капиталисты. Раньше за партию шла вся масса, теперь не так. Я первый не пойду на защиту, потому что она делает неправильно. Одно грабит, забирает последний хлеб, нас голодными оставляет, а самим хорошо жить».

Городовой Олексій Логвинович на пленумі Марфопільської сільради заявив: «Досить нам селянам терпіти, треба вже кидати кожухи, одягати шинель сідати на коні і що-небудь думати друге, бо далі нам, селянам, кращого ждати нема чого, бо вже забирають все».

Лист Петровському:

Тов. Петровський, пробачте, що ми турбуємо Вас цим маленьким запитанням, але за відповідю ми вирішили звернутись тільки до Вас, що Ви, тов. Петровський не знаєте становище колгоспників на місцях. На сьогоднішній день колгоспники не забезпечені харчовими продуктами, а худоба фуражем, а це виникло внаслідок того, що колгоспи на місцях виконують хлібозаготівлю під керівництвом запоморочених від успіхів, що

не враховують потреби забезпеченості колгоспів та худоби, женучись за нагородами, а також боючись піти під суд в разі невиконання нових планів, а це практикується місцевими керівними органами.

Ми, як спілка, що бореться за правду, гадаємо, що з цього боку є перекручення на місцях і вважаємо за необхідне своєчасно повідомити Вас, аби надалі цього не було, бо при такому керівництві вищими органами це може довести до кепських наслідків дальшій роботі. Це може довести до того, щоб колгоспи залишились без хліба, не можуть ударно працювати в колгоспах, а також вже помічається вплив на виробництво, в той час, як в колгоспах відчувається недочаток робочої сили. Психологія та настрої колгоспників до радвлади буде негативне, бо вже в деяких місцевостях помічається, а нам треба кріпкого фізичного і міцного духом будівника соціалізму. В той час, коли сутічка [з] імперіалізмом настає, бо класовий ворог прислуховується до настроїв мас і в цей момент може використати в свій бік.

Виконуючи хлібозаготівлю за рахунок фуража, ми колгоспного коня робимо нездатним виконувати вирішальну більшовицьку весну, що може зірвати план п'ятирічки народного господарства. Головна опора на селі це — колгоспник, і ми погубили [його] через головоत्याпів. Наш колгоспник — спілник може попасти в лапи класового ворога. Це небажане і неприпустиме явище, тому ми попереджаємо Вас, Петровський, а ніяк найближчий час виправити ці помилки, що перекручують на місцях, бо це призведе не до кращого, а до гіршого організаційного зміцнення колгоспів.

Коли не буде відповіді, як в найближчий час, ми примушені будемо свою думку вилити в масу різними шляхами, як розповсюдження прокламацій і т. інш.

«Керівник спілки борців за правду».
Секретар РПК [підпис] Баннік А. П.

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 330. — Арк. 15 — 17. — Оригінал. Машинопис.

№ 42

З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛИСТА БОЖЕДАРІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ПРО НАПРУЖЕНИЙ СТАН З ПРОДОВОЛЬСТВОМ, ВІЌЗД СЕЛЯН ІЗ РАЙОНУ І НАСТРОЌ НАСЕЛЕННЯ 3 квітня 1932 р.

[...] Мається ряд випадків приходу до району поодинокі і було 5—6 делегацій (жінок), що просять допомоги хотя б макухою для споживання.

[...] Ми маємо масове стихійне відхідництво, так що за минулі два з половиною місяці виїхало з району 1176 господарств, з них 785 колгоспних дворів, і виїзд такий і на сьогодні продовжується.

Агітаційно-масова робота про переборення труднощів викликає в більшості району (в колгоспників) суцільну мовчанку, а місцями масовий

жіночий плач. По селах району сьогодні нічого неможна почути крім того, що «немає хліба, дайте хліба, ми голодуємо, в нас діти від голоду попухлі, перестаньте говорити про всяку мобілізацію зернофондів, а дайте допомогу, щоб благополучно засіяти. Ми мобілізували, ми віддали все, а зараз самі zostались без хліба і ніхто допомоги дати нам не хоче».

Секретар Божедарівського РПК [підпис]
Перун

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 117. — Арк. 1—3. — Оригінал. Машинопис.

№ 43
З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗВЕДЕННЯ ДОЛИНСЬКОГО РАЙКОМУ
КП(б)У ПРО НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ В ЗВ'ЯЗКУ З НАПРУЖЕНИМ
СТАНОМ З ПРОДОВОЛЬСТВОМ В РАЙОНІ ТА ПРО МАСОВЕ
ВІДХІДНИЦТВО З КОЛГОСПІВ
6 квітня 1932 р.

[...] 3. В связи с наступившей весенней погодой по ряду сельсоветов замечается массовый отлив на строительные работы в города. В некоторых колхозах снимаются целые семьи, но чаще всего на работу уходят преимущественно мужчины.

Надо отметить, что этот отлив происходит неорганизованно, стихийно.

Есть отдельные случаи, когда из колхозов уходят почти все мужчины, как это произошло в селе Батузман в одном из колхозов. Есть колхозные бригады, состоящие исключительно из женщин, однако это не сплошное явление. В большинстве колхозов количество женщин в бригадах колеблется от 50 до 60-ти процентов — этот отлив особенно заметный в неблагополучных селах, который становится серьезной угрозой посевной кампании. Из колхозов «Переможець» и «Влада Рад» Дмитровского сельсовета ушли все колхозники и некому выходить в поле. [...]

Чрезвычайно опасным в этом процессе отлива является тот факт, что уходит квалифицированная рабочая сила (трактористы и другие).

1. Отсутствие во многих сельсоветах продовольственных фондов на общественное питание волнует колхозную массу. Все чаще и тверже раздаются голоса о том, что если не дадите хлеба, не в силах будем работать. Кони не идут, и мы не пойдём», — говорят в отдельных колхозах. [...]

Секретар РПК [подпись]
Заворський

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 170. — Арк. 11. — Оригінал. Машинопис.

СПЕЦПОВІДОМЛЕННЯ
ТИМЧАСОВО ВИКОНУЮЧОГО ОБОВ'ЯЗКИ НАЧАЛЬНИКА
РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ РУДОВА СЕКРЕТАРЮ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБКому КП(б)У ЧЕРНЯВСЬКОМУ
ПРО САМОВІЛЬНЕ РОЗБИРАННЯ УСУСПІЛЬНЕНОЇ
ХУДОБИ ТА ЗЕРНО-ХЛІБА СЕЛЯНАМИ
16 квітня 1932 р.

Зов. Таємно

Управа Р. С. Міліції Дніпропетровської області доносить, що на території Області за час з 1-го до 10-квітня 1932 р. трапилися випадки самовільного розбирання усупільненої худоби та розбирання зерно-хліба по таким районам:

Васильївський район.
«Розбирання худоби».

В с. Карачекраці 2/IV —ц/року у день група жінок в кількості 6 осіб під керівництвом жінок-одноосібниць ЗАБРОДИ Дуньки та ЧАБАН Домахи з'явилися до молочарської ферми «Червоний прапор» та самовільно почали розбирати усупільнених корів. Активистка ферми ЗАБРОДА намагалась припинити розбирання корів, але її було побито, внаслідок чого знявся галас, на який збігся весь актив колгоспників, який і принив дальніше розбирання корів.

У вечері того-ж числа жінки члени колгоспу, згуртувавшись, самовільно забрали 8 усупільнених корів з ферми ім. «Блюхера».

3/IV — ц/року до РВКА з'явилися делегати від членів цього ж колгоспу в кількості 4 осіб за роз'ясненням про усупільнення худоби. Представниками РВКА було делегатам заявлено, що всім тим особам, у яких було примусово усупільнено корів, такі будуть поверненні, але «ходаки» захотіли зараз же розібрати корів з ферми та, з'явившись до села, почали агітувати поміж населення, внаслідок чого зібралися до 30 жінок, прийшли на ферму колгоспа та забрали 14 корів.

На хуторі Гладкому в цей-же день було з колгоспу теж забрано 4-х корів.

По селах району Златополь, Орлянск, Скельци, П'ятихатки, Брестівці, розібрано всього 58 корів.

Серед місцевого селянства відмічається тенденція до дальнішого розбирання худоби, але на місці вжито відповідних заходів до масової роз'яснюючої роботи по цьому питанню, а проти осіб, що агітують, за негайне самовільне розбирання корів, порушується переслідування.

Чубарівський район.
«Розбирання зерно-хліба».

2-го квітня ц/року в с. Гуляй-поле під час відвантаження зернохліба з приміщення бувшої синагоги на місце з'явилась юрба жінок та намагалась розібрати хліб. Вжитими заходами жінки були заспокоєні й розійшлися.

Після цього нова юрба жінок, з'єднавшись з тими жінками, що були біля синагоги, напрямкувались до двору артілі «Спартак», де від комори відірвали замки, побили двері та розібрали до 150 пудів артільної макухи.

На місце трапунку негайно виїхали Райуповноважений ДПУ та Нач-к Міліції району, які вжили належних заходів до припинення розбору макухи та заарештували 4 зачинщиків бідняків, членів колгоспу, за приводом яких було розібрано макуху. Зачинщиків віддано до Суду, й Нарсуд в показовому порядку розглядав цю справу й засудив всіх 4-х до позбавлення волі, терміном з 2 до 3 років.

Генічеський район.
«Вимоги видачі хліба».

29-го березня ц/року на ст. Ново-Олесійовка, до контори елеватору з'явився натовп чоловіків та жінок, в кількості 50 осіб, з вимогою видати хліба, в противному разі вони розіб'ють комори та самовільно розберуть зерно. По одержанні цих відомостей про випадок на місце виїхали уповноважений ДПУ та представник Міліції, які вкупі з місцевим активом вжили відповідних заходів до заспокоєння селян, внаслідок чого вони розійшлися. На місці було виявлено, що вранці того ж дня до Зав. елеватору з'явилися селяне, які з вигуками: «У нас забрали хліб, а нам не дасте, будемо самі брати», то Зав. елеватору, щоб заспокоїти селян, доручив бухгалтеру елеватору скласти списка на всіх присутніх й сказав, що будуть видавати хліб, в цей м[ом]ент приїхав голова сільради та секретар партосередку, які вживали заходи до заспокоєння селян.

Від елеватору селяни розходилися з вигуками: «Коли так, то підемо бити свої амбари». Встановлено, що до елеватору прийшли в більшості члени колгоспів, мешканці поселків Люблинка, Привольє, Українка та Ново-Олексійовка, поміж яких також були розкулаченні з цих-же поселків.

Весь матеріал по цій справі знаходиться в переведенні Уповноваженого Рай.ДПУ.

Новомосковський район.
«Розбірання худоби».

1-го та 2-го квітня ц/року в артілі №1 села Перещепино трапилися випадки самовільного розбірання 27 шт. корів шкільниками — дітьми колгоспників. Після переведення роз'яснюючої роботи на місці до артілі було повернено 20 корів.

Самовільне розбірання корів також трапилося в сс. Керносівка — 4 корови, Герасімівка — 4 корови, Михайлівка — 20 корів, але в більшості селах після переведення роз'яснюючої роботи розібрану худобу повернено назад.

Оріхівський район.
«Розбінання худоби».

3-го квітня ц/року в с. Солошино дехто з колгоспників самовільно розібрали 23 корови з артілі ім. «ВОЛЯ».

В артілі ім. «Четвертий переможний» також колгоспниками було розібрано 23 корови. При розборі худоби колгоспниками було розібрано 8 шт. корів, які належали безпосередньо колгоспу. Коли представники місцевої влади намагалися припинити розбінання худоби, то колгоспники казали: «Ми їсти хочемо, дайте їсти», тощо.

На загальних зборах колгоспників з приводу самовільного розбінання худоби було вжито заходів до роз'яснення цього питання й поруч з цим були виявленні факти, що з боку членів правління колгоспу при усупільненні корів вживались примусові заходи, селян залякували, що викинуть з колгоспу, якщо не усупільнять корів, тощо. Відповідне розслідування по вищезазначеному ведеться.

Високопільський район.
«Знищення устаткування млина».

4-го квітня ц/року о 6-й годині ранку група селян с.с. Загородовки та Кам'янки прийшли до млина с. Кочубійовки, зайшовши в середину млина, селяни почали шукати та вимітати борошно з труб та проходів млина, й де неможливо було руками достати борошно, ломали труби млина. Селянами, крім загального попусування устаткування млина, були знищені й головні сита млина.

На місце трапунку прибула група місцевих членів партії та комсомольців, що були озброєні мислівськими рушницями, під керівництвом Зав.колгоспно школи молоді тов. РУФ, які вжили відповідних заходів до припинення знищення устаткування млина та залишення такого селянами, після чого селяне розійшлися по домам.

По с. Загородовки по бригадам було переведено широку масову роботу по цьому питанню, й поруч з цим на місці переведитися відповідне розслідування.

Велико-Білозерський район.
«Самовільне розбінання худоби».

По деяких населених пунктах району в зв'язку з Постановою ЦК ВКПБ'у з 26/III—1932 року про усупільнення худоби антирадянський та кулацький елемент перевадить агітації з метою утворити волинки для самовільного розбору вже усупільненої худоби. Внаслідок чого такі волинки трапилися в деяких населених пунктах району, з яких характерні такі:

В Кам'янській сільраді 31-го березня ц/року в артілі «ПЕРЕМОГА» перевадилися загальні збори членів артілі, й в цей час на зібрання з'явилося до 160 чоловік селян з них 100 жінок, які запропонували в категоричній формі всім присутнім негайно розібрати усупільнених корів. Керівником волинки був гр-н СКАКУН Михайло, якого ще в 1931 році було виключено з лав партії за правий ухил. Цей СКАКУН на цих зборах виступив з

промовою, що немає рації усуспільнювати корів, тому що через усуспільнення вони дають мало молока та колосгоспники голодують.

Перед виступом СКАКУН с жінками намагався розібрати корів, але актив колгоспу не допустив розбирання.

I/IV — ц/року в артілі ім. «ЛЕНІНА» Ленінської сільради перевадилися загальні збори по питанню сівби. Під час зборів було одержано газету з оголошенням останньої постанови ЦК ВКП'Бу. Після оголошення Постанови ЦК з місць пролунали вигуки: «Дайош корів, ЦК розришив». Внаслідок виникшого галасу загальне зібрання було зірвано, а цієї ж ночі три жінки колгоспниці прийшли до корівника та забрали до дому своїх корів.

Ініціатор волинок та розбирання худоби СКАКУН Михайло затриман Райапаратом ДПУ. Розслідування ведеться.

2/IV — ц/року в с. Н. Іванівці дочка висланного куркуля — МОВЧАН повернулася з с. Тимошівки Михайлівського району й принесла з собою газету з постановою ЦК, збрала біля кооперації групу жінок та почала агітувати про самовільне розбирання усуспільнених корів. Під час агітації МОВЧАН казала: «Нам, жінкам, необхідно забрати своїх корів з колгоспу, ми тут спимо, а в с. Томашівці вже розібрано, й після цього нас не будуть так мучити голодом, як мучать зараз». Після чого МОВЧАН вкупі з колгоспницею ШЕМЕТ напрямкувались до колгоспу. По дорозі зустріли куркуля ЛАЗАРЕНКО, що його було вичищено з колективу, та ще 10 жінок, й всі напрямкувались до колгоспу з метою розібрати худобу. В колгоспі в той час перебував Нарсуддя району та актив села, які на місці зараз же вжили заходів до роз'яснення агітації куркулів в цьому питанні, чим попередили самовільне розбирання корів.

2/IV — ц/року о 8-й вечора в артілі ім. «СТАЛІНА» Ленінської сільради під час переведення загальних зборів в приміщенні місцевого театру вдерлись три чоловіка на чолі з бувш. головою цієї ж артілі, що його виключено з лав партії за хоронення хліба в артілі — ХОЛОДІЛОВ, куркуль ШЕВКОПЛЯС та третій невідомий, які кілками побили скло вікон й почали бити жінок. Під час бешкету вони вигукували: «Ходімте зараз же розібрати корів, нічого тут бузу тереть», після чого й залишили приміщення. В ніч на 3-є квітня ц/року в артілі було розібрано 8 корів. Зачинщики вкупі з куркулем ШЕВКОПЛЯСОМ затриманні. Розслідування ведеться.

Лихівський район.

«Замах на підпал активістки».

[...] березня ц/року, о 5-й годині вечера, в с. Дніпро-Кам'янци утворено замах на підпал хати актив. СУСЛО, що мешкає в куркульській хаті. Виїздом на місце трапунку та переведеним дізнанням Міліції встановлено, що гр-н САРАНЧА Денис Максимович, середняк-колгоспник, з метою помсти за то, що гр. СУСЛО не видав довідки, яку вимагав САРАНЧА, за яку обіцяв заплатити 100 крб. — намочив тряпку в гас, прив'язав фитіля, прийшов в сіни хати СУСЛО, підпалив ганчирку та кинув на горище, а сам пішов до дому, але гр-ка ГОЛЕНЬКО Соломія, що мешкала в тій же хаті почула, що

щось горить на горищі, й вжили заходів до попередження пожежи. САРАНЧА
Денис затриман. Дізнання ведеться.

Тим. НАЧАЛЬНИК РОБ. СЕЛ. МІЛІЦІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ [підпис]
РУДОВ
НАЧАЛЬНИК ОПЕРОВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
РОБ. СЕЛ. МІЛІЦІЇ [підпис]
АЛЬТГОЛЬЦ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 493. — Арк.
18—21. — Оригінал. Машинопис.

№ 45
З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛИСТА
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ПІД ЧАС ПОСІВНОЇ КАМПАНІЇ
20 квітня 1932 р.

Настрій соцгруп села навколо сівби.

Настрій бідняцько-середняцьких, колгоспних мас цілком задовільний.

З характерних виступів куркульства [слід] відзначити, наприклад: в с.
Морозівці — І, куркуль у своєму виступі заявляє: «Чого сіяти, коли все одно
заберуть урожай, як видно буде, а хліба нам не їсти, вивезуть за кордон».

У Н.-Пилипівській сільраді за декілька днів в полі куркульство
розповсюджувало контрреволюційні листівки такого змісту:

«Кожен зупинись і прочитай!

Товариші тихі люди, чого ви ждете, вже время підходе, з голоду вмирають
люди, а ви дожидаєте поради від СОЗу. Не ждїть добра, його й не буде. Тільки
тоді, коли самі візьмете в руки стилі гвинтівку та шаблю, розженете ви все. На
цю весну посїєте СОЗом, а тоді діліться, розділитися посівом і всім останнім, і
тільки тоді ми волю й хліб добудем. Пишіться в таку спілку — К. С. С. У.»

Характерно відмітити викриття куркульської агітації біднячкою —
жінкою Чабан Степанидою (Константинівська сільрада), яка в своєму допису
до стінчасопису пише: «У бригаді № 3 члена управи дружина Гром Оксана
займається розкладницькою роботою серед маси. Каже, що «я не хочу в
колгоспі робить». Стала на коліна, хреститься й співає: «Ходе Ленін по воді,
Троцький по болоті, що було куркулям, те буде й бідноті».

Секретар РПК [підпис]
Різвий
Інформатор РПК [підпис]
Гарагуля

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 104. — Арк.
34. — Оригінал. Машинопис.

№ 46
ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАСТУПНИКА СЕКРЕТАРЯ
ЧУБАРІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ФЕЩЕНКА
СЕКРЕТАРЮ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛБЮРО КП(б)У
ПРО ТЕРАКТ ПРОТИ ЧЛЕНА ПРАВЛІННЯ КОЛГОСПУ
«ЗЕЛЕНИЙ ЯР» с. КІНСЬКІ-РОЗДОРИ
9 травня 1932 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

В дополнение к посланному Вам ранее сообщению об убийстве в с. Конских-Раздорах Чубаревского района члена правления колхоза «Зеленый Яр», он же член сельсовета и член РИКа тов. ПИШНЯК Федора Назаровича сообщаем, что принятыми мерами Райотделением ГПУ террористический акт раскрыт. Убийцей ПИШНЯК является местный крестьянин — додворник ГАЛИЧ Федор Власович.

Теракт совершен при следующих обстоятельствах:

В ночь перед совершением убийства ПИШНЯК проводил собрание в указанном колхозе по вопросу посевной компании и после окончания собрания направился на мельницу с целью проверки помол индивидуальных хозяйств. Здесь он установил, что был произведен без разрешения сельсовета помол указанному додворнику ГАЛИЧУ и дал распоряжение не выдавать помол. Это было в присутствии ГАЛИЧА.

ГАЛИЧ оставил на мельнице ПИШНЯКА, а сам направился на квартиру, взял имевшийся у него обрез от винтовки и подошел к квартире ПИШНЯКА, подождав его до тех пор, пока ПИШНЯК не подошел к квартире. Тогда ГАЛИЧ подошел к нему и убедившись, что это действительно он, ГАЛИЧ, произвел в него выстрел с обреза, затем второй и третий и убил его.

В своих дальнейших показаниях ГАЛИЧ говорит:

«Что ПИШНЯК на селе во всех компаниях проходивших настолько проявлял свою активность, что он еще ранее подумывал над ним, ибо считал, что все обложения его самого и других индивидуальных хозяйств было дело рук ПИШНЯКА. Когда же ПИШНЯК распорядился не выдавать ему помол, у него окончательно и бесповоротно зародилась мысль именно в ту ночь разделаться с ним путем теракта над ним, и он его убил».

У ГАЛИЧА обнаружен обрез, с которого он убил ПИШНЯКА, закровявленная одежда и ботинки. Помимо этого, в квартире вскрыта яма, в которой хранилось около 25 пудов разных культур зерно-хлеба.

Дело на ГАЛИЧА Райотделением ГПУ закончено еще 24/IV и направлено Областному Прокурору г. Днепропетровска для предания Суду Чрезвычайной Сессии.

Учитывая большую заинтересованность в этом деле местного партийного и беспартийного актива, вынесенной целой серией протестов, РПК просит ПОТОРОПИТЬ Облпрокуратуру о скорейшем заслушании указан-

ного дела, при чем желательно, чтобы это дело слушалось на месте в с. Конских-Раздорах.

ЗА СЕКРЕТАРЯ РПК
ФЕЩЕНКО

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 27.—
Оригінал. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—
1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська
та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 106 — 107.

№ 47
З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЛИСТА
ВАСИЛЬКІВСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У
ПРО НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА ПІД ЧАС ПОСІВНОЇ КАМПАНІЇ
10 травня 1932 р.

В селі Миколаївці куркулі сусіднього села Межівського району пустили чутку, що у Межівському районі колгоспники голодують, пухнуть від голоду і зовсім відмовились сіяти. Там же куркулі розгорнули контрреволюційну агітацію такого змісту: «Тов. Ворошилов вимагав у тов. Сталіна розпуску колгоспів, а коли він цього не зробе, то тоді тов. Ворошилов розпусте Червону Армію».

Куркулі пустили чутку про наближення війни, говорячи: «Що в місті Дніпропетровському пройшла мобілізація», і викинули заклик: «Бросайте сіяти, все рівно весь хліб заберуть».

У х. Чаплино куркулі пустили чутку, що по багатьох районах області колгоспники в зв'язку з нестачею хліба відмовились сіяти, і це примусило державу дати колгоспникам хліба. Ця агітація скеровувалася на те, щоби колгоспники припинили подальший сів і вимагали від районних організацій постачання їм хліба. В селі Миколаївці зібралось до 30 чоловік з дітьми, які почали відривати загинувших коней та розбирати їх на харчування, хоча ця справа була негайно припинена, але куркулі на підставі цього факта розгорнули широку агітацію в спосіб зриву сівби. В селі Богданівці в артлі «Правда», яка по наряді РКС повинна була порядком соціалістичної допомоги видати лишки картоплі, куркулі зорганізували жіноцтво на те, щоби розібрати не лише цю картоплю, але й залишившийся в цьому колгоспі хліб. Аналогічні приклади куркульської агітації маємо ще по деяких колгоспах та сільрадах району. [...]

Секретар РПК [підпис]
Коваленко
Інформатор РПК [підпис]
Наумов

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 140. —
Арк. 36.— Оригінал. Машинопис.

**КОПИЯ АНОНИМНОГО ЛИСТА, ЩО БУВ НАДІСЛАНИЙ
18 СІЧНЯ 1932 РОКУ ДО ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б)
ТА ВИДАВНИЦТВА ГАЗЕТИ «ПРАВДА», ПРО ГОЛОДУВАННЯ
КОЛГОСПНИКІВ І НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА**

17 травня 1932 р.

Ужасы, каких не было и вряд-ли знает их какая-нибудь история. Украина — колхозники абсолютно все обречены на голод, а 80% сейчас голодают и пухнут — до этого между колхозниками сумасшедшая травля — один одного не познаше.

Борьба проводится не классовая, а животная. Всякий авторитет потерял для коллективизации на вечные времена. Пишущий эти строки — партизан и активист, я кругом окружен сотнями ненавидящих меня, а близок до самоубийства.

Спасите хотя остаток Советской власти, будем помогать.

Я не контрреволюционер, я большевистский патриот и взываю: «Спасите, не занимайтесь головотяпством, что хлеб есть, а его не дают коллективы — это ложь, колхозники голодают и пухнут, нужно спасать положение. Это — не паника, а факт, с которым нужно считаться. Уже поздно заниматься политикой запугивания, ни ГПУ, ни что другое не спасет, а нужно принять срочные и серьезные меры — если не верите, что хлеба нет, и вообще, что делается, — нужно выслать комиссию из серьезных людей для обследования колхозов и политического положения на местах — ибо творятся ужасы. Ненависть, возбужденная голодом в народе — страшная вещь».

ВЗЫВАЕМ: спасайте, ибо партийное лакейство, какое существует у нас, — оно нас погубит. Ибо верно Владимир Ильич Ленин сказал: «Лучше иметь в партии девять непослушных умных, чем одного послушного дурака». Вот я думаю, что и в данном случае уже один умный не спасет, если девять дураков насильно губят все завоевания, добытые кровью.

Я глубоко убежден, что посевная кампания у нас сорвана, и всякой болтовне — грош цена — сорвана будет по следующим причинам:

1. Некому и некого в большинстве случаев будет выслать в поле потому, что нет хлеба и люди голодные и разбегаются, куда попало.

2. Лошади, как живая тяга, никуда не будут пригодны за отсутствием твердых кормов.

Вот по этим уже причинам уже нам трудно будет сеять.

Потом террор населения, какой довел уже до таких размеров, что у народа распухли мозги, и он начинает глубоко ненавидеть Советскую власть, ибо ни у кого нет никакой гарантии, что его не выбросят из колхоза, заберут последнее барахло и последнюю крошку хлеба со стола, ибо народ озверел и темен и на все, что хочешь — способен потому, что голодный и создается такое мнение, что его продают и что его думают погубить — пожаловаться некуда и некому — где пойдешь, кому скажешь, суды, милиция, ГПУ, прокуратура — это все дымовая завеса, это все знают. Сейчас издевательство над крестьянством страшно

напоминает еврейский погром. Потом, ничего глупее нет, как выступление ответственных работников, которые в своих выступлениях на общих собраниях говорят: «Что мы зерновую проблему уже развязали», а крестьяне-колхозники говорят: «Почему же получается так, что зерновую проблему развязали, а мы — колхозники умираем с голоду и это уже не трудности, а смерть — широкое поле для покойника Некрасова: «Кошмар, трагедия, ужась».

Тут далеко весьма глупым энтузиазмом нашей печати, которая бесовски врет, «что хлеб есть», не уйдешь, а нужно искать выход из ужасающего положения. Вы можете понять, что благоразумная часть колхозников уже поговаривает на случай голодной трагедии колхозников, комитеты по охране безопасности потому, что положение крайне тревожное на почве голода, вся Украина на пороховом вулкане; болезнь мозгов — что будет дальше и голодные стоны колхозников.

Итак, властители мира сего — ЦК ВКПб, если Вам дорога кровь партизан и колхозного крестьянства, — ищите выход, а если Вам все трн-трава, тогда дело плохо.

Примеры: до одной артели заходят два партизана с вилами в канцелярию и говорят голове: «Ты нам, етМ, хлеба дашь или нет», говоря: «За что ж мы воевали», и нам пришлось уговаривать товарищей, потому что террор и грубости в данный момент ничего не помогут. Нужно одуматься: по первых наладить нужно печать, ведь Вы ж пишете не скотам, а людям, и хотя небольшую долю правды, а нужно писать. Нельзя людей считать за абсолютных скотов.

Ждем Вашего решения на партийной конференции.

Группа товарищей-партизан с Украины.

Простите, товарищи, что мы пишем без подписей, ибо мы не контр-революция, а Вы нас загнали в подполье. Слово правды свободно сказать нельзя.

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 41—42. — Машинописний текст, завірена копія.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 108—109.

№ 49

АНОНІМНИЙ ЛИСТ РОБИТНИКА З ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ДО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО НАСТРОЇ ГОЛОДУЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ

26 травня 1932 р.

Товарищи своим письмом хочу вас поставить в известность, что мною замечено в толпе городской обывательской массы и крестьянства и в частности среди рабочих заводов нашего города.

Толпа вопит, войны желает и страшно негодует на власть, которая поморила почти всех живущих в земле русской, а Церабкоопу приписывают одну из тех фашистских организаций, которая ведет параллельно с подго-

товкой буржуазии к нападению на СССР, а это Церабкооп разлагает ряды, отвращает последние мечты и надежды на поддержку защиты Советского Союза. Скажите, кому надо такую власть, которая поморила нас с голоду. Ведь это основное. Ведь человечество пухнет, мрет, разве вы не люди, что смотрите на факты и капли жалости не имеете к нему. Так я вам должен сказать, что я чернорабочий имею 6 душ детей, прихожу с работы, они меня встречают у порога прямо: «Папа, мы есть хотим». Что я им должен сказать, если я зарабатываю 150 р. в месяц, а хлеб на базаре стоит 14 р. штука. Как вы думаете, на сколько дней мне хватит моих денег; плюс к тому надо одеть, обувь и т. д. Принимая во внимания, что Церабкооп ничего не дает, а пай одно и дай.

Я предлагаю изыскать, хоть из-за границы привезть, а надо дать хлеб людям не менее как 11/2 фунта на человека без разбору, кто бы он ни был, лишь бы человек; потому что варива нет, что он должен кушать? Или уж Вы задались целью погубить народ, но ведь если вокруг начнется маленький пожар, то ведь о революции и все забудут, ибо им надоело голодать, а будут ожидать буржуев, которые с нами так безжалостно никогда не поступали, как теперь Вы, и заметьте, что вы хлеб достать из-за границы смогли б за дешевую цену, потому что его там выбрасывают в море, а для вас была бы большая опора. Когда человек сыт поистине ему другая власть не надо, но, голодая, он тоже защищать её не будет. Нам надоело слышать жалобные стоны ребенка: «Хлеба, папа, хлеба».

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 21—25. — Рукописний текст, оригінал.

№ 50

ВИТЯГ ІЗ СПЕЦПОВІДОМЛЕННЯ ДПУ УСРР ДО СПО ОДПУ ПРО РОЗБИРАННЯ УСУСПІЛЬНЕНОЇ ХУДОБИ 3 червня 1932 р.

Днепропетровская обл.

Васильевский район. 25 мая в с. Янчекрак 60 колхозников, сломав ограду коровника, разобрали 80 коров, из коих 43 приобретены на средства колхоза. На место выехали оперативные работники ГПУ. В селе усиливается массовая работа.

Ново-Московский район. В с. Соколовке пробравшиеся в колхоз кулаки Журавель, Чернявский и Черный проводили агитацию, направленную к разбору коров в артели им. Чубаря. 13 мая в связи с этим в квартире Журавля состоялось нелегальное совещание, где обсуждался вопрос о разборе коров. 16 мая также совещание проходило у кулака Черного, где решено было на следующий день разобрать коров. 17 мая жены Черного и Журавля собрали 30 колхозниц и пытались разобрать коров, что было предотвращено активом. 18 мая Журавель организовал до 65 женщин, которые разобрали 57 коров, принадлежащих колхозу. Пытавшемуся противодействовать разбору председателю колхоза Черный угрожал избиением. Райаппаратом ГПУ арестовано 5 кулаков, являющихся инициаторами волынки. В село выслана

бригада членов партии для проведения массово-разъяснительной работы, в результате чего все разобранные коровы возвращены.

Люксембургский район. 24 мая в артели «Свой труд» Урицкого сельсовета 18 колхозников разобрали обобщественных лошадей, мотивируя отсутствием продовольствия. В результате проведения разъяснительной работы часть колхозников согласилась возвратить разобранных лошадей. Арестован счетовод артели Эйбингарт, сын крупного кулака, являющийся инициатором указанной волынки.

Петриковский район. 15 мая группа колхозниц в количестве 15 чел. под руководством жены секретаря колхоза разобрала обобщественных коров. В Краснопартизанском сельсовете 4 колхозницы забрали с пастбищ своих коров. В обоих случаях в результате проведенной разъяснительной работы коровы были возвращены.

Ново-Васильевский район. За последнее время в некоторых селах разбор коров колхозниками принял распространенный характер, причем в некоторых случаях участниками разбора являются сельские активисты.

В колхозах Михайловского сельсовета разобрано 30 коров. Первыми забрали свои коровы активисты-бригадиры Заломай, Переута, отдельные члены правления колхозов и счетоводы.

В немецкой колонии «Веселая» за день до разбора скота из дел правления колхоза был похищен протокол об обобществлении этого скота, а на следующий день было разобрано 30 коров, часть коих в результате разъяснительной работы была возвращена. В разборе принимали участие отдельные активисты. 27 мая вечером в Михайловском хуторе к молочной ферме явилась группа крестьян с тенденцией разобрать коров. Когда бригадир Максименко пытался воспрепятствовать, он был избит. Разбор коров имел также место в селах Славгород, Раздоры и Троицкое.

Апостоловский район. 18 мая к колхозу «Молот» Покровского сельсовета явилось 16 женщин с намерениями разобрать обобщественных коров. Благодаря принятым мерам массовый разбор был предотвращен. В селе усилена массовая работа.

Солонянский район. 29 мая в с. Николаевке 40 женщин, преимущественно единоличниц, разобрали 30 коров, принадлежащих колхозу. Члены правления колхоза, пыгавшиеся воспрепятствовать разбору, толпой были избиты. Выявлено 6 инициаторов волынки. На место выехали оперативные работники райаппарата ГПУ. [...]

Нач. СПО ГПУ УСС
Кривец
Нач. 3 отделения СПО
Илюшин

ЦА ФСБ РФ. — Ф. 2. — Оп. 10. — Д. 528. — Л. 110—113. — Подлинник.

Повністю опуб.: Советская деревня глазами ВЧК—ОГПУ—НКВД. 1918—1939. Документы и материалы: в 4 т. / [под ред. А. Береловича, В. Данилова]. — М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005. — Т. 3: 1930—1934 гг.; Кн. 2: 1932—1934 гг. — С. 111—114.

№ 51
СПЕЦПОВІДОМЛЕННЯ
ТИМЧАСОВО ВИКОНУЮЧОГО ОБОВ'ЯЗКИ НАЧАЛЬНИКА
РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ РУДОВА СЕКРЕТАРЮ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
ОБКОМУ КП(б)У ЧЕРНЯВСЬКОМУ ПРО ТЕРАКТ ПРОТИ
ЧЛЕНІВ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНОЇ КОМІСІЇ
В с. М-БІЛОЗЕРКА
4 червня 1932 р.

Доношу, что 28/V-32 года в 20 часов в селе М-Белозерка Каме-невского сельсовета в 20-ти километрах от райцентра кулаками убит один член сельсовета и второму отрублено руку.

На место происшествия выезжал Начальник В-Белозерского района совместно с Райуполномоченными ГПУ, где установлено следующее:

Комиссия в составе 6 человек колхозников: 1) ИСАЕВ Кузьма Тимофеевич, бедняк, член артели, член сельсовета; 2) БЕСАРАБ Михаил Сергеевич, бедняк, член артели; 3) ИСАЕВ Федот Степанович, бедняк, член сельсовета, 4) ОЛЕЙНИК Федор Прохорович, бедняк, член артели, 5) ГРАДОВ Григорий Кондратович, бедняк, член артели, 6) БЕСАРАБ Иван Сергеевич, бедняк, член артели, последние, имея сведения о том, что на поселке Добровольческом у гр-на ЗАЙЦЕВА Бориса Даниловича, 55-ти лет, единоличник, распродан за невыполнение плана хлебо-заготовки, имеется спрятанный хлеб в ямах; предложили последнему сдать определенное количество хлеба, как излишек для общественного питания артели. Гр-н ЗАЙЦЕВ заявил, что хлеба он не даст и предложил комиссии выйти со двора. Комиссия все же настаивала о сдаче хлеба и зашла в помещение посмотреть, где находится хлеб, в это время ЗАЙЦЕВ Борис Данилович схватил лежащий топор, ранее приготовленный на нарах, закрытый одеялом, и нанес удар члену сельсовета ИСАЕВУ Федоту Степановичу несколько раз в плечо, руку и живот, причем от удара в живот вылезли внутренности, после чего его сын ЗАЙЦЕВ Иван Борисович, 26 лет, вооружившись кинжалом начали вдвоем с отцом нападать на комиссию, причем ЗАЙЦЕВ Борис Данилович нанес вторично удар топором в плечо члену комиссии ГРАДОВУ Григорию Кондратовичу, после чего вся комиссия выскочила во двор. ЗАЙЦЕВЫ с сыном заперлись в доме, никого не допуская и не подчиняясь задержанию последних, до выезда оперативных работников на место происшествия. Кроме этого, установлено, что имеется небольшое повреждение, нанесенное ударом неизвестным предметом ЗАЙЦЕВУ Ивану Борисовичу по голове, и удар в бок неизвестным предметом жене ЗАЙЦЕВА Ивана Борисовича. Последние заявили, что удары нанесены со стороны комиссии, приходившей за хлебом. ИСАЕВ Федот Степанович от нанесенных ударов умер 29/V-с.г. в Б-Белозерской Райбольнице.

ЗАЙЦЕВ Борис Данилович и его сын ЗАЙЦЕВ Иван Борисович задержаны. На место происшествия выехал по поручению Прокурора Нарследователь II участка для производства дознания совместно с Учинспектором II участка.

О последующих результатах Вам будет сообщено дополнительно.

Врид. Нач. Р. К. Милиции Днепропетровск. Области
РУДОВ
Нач. Оперативного Отдела
АЛЬТГОЛЬЦ

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 493. —
Арк.37.— Засвідчена копія. Машинопис.

№ 52

ДОПОВІДНА ЗАПІСКА ВІД ПРОКУРОРА ПОКРОВСЬКОЇ ДІЛЬНИЦІ М. М. РАДІНСЬКОЇ ДО ОБЛАСНОГО ПРОКУРОРА ПРО НАМАГАННЯ СЕЛЯН ЗАХОПИТИ ПОСІВНИЙ МАТЕРІАЛ 26 червня 1932 р.

Таємно

22/III-32 року, в селі Покровському уч. Глянині ранком зібралась товпа жінок, і розібрали посівний матеріал — кукурудзу.

Під гаслом «Хто голодний, ідіть, беріть кукурудзи» до того наперед одного дня було поставлено питання про хліб на загальних зборах колгоспа, де був присутній голова с/ради і дав їм відповідь, що хліба нема.

Ранком 22/III-32 р. жінка Гостренка та інші ходили по хатах й закликали жінок, щоб останні ходили ламати замки у кого хліба нема.

На зборах кричали про хліб родини куркулів, розкуркулених, спекулянти та взагалі підкуркульські елементи, які підбурювали масу щоб вимагали хліба від держави.

Більшість забраної жінками кукурудзи з комори ними було в той день повернуто.

Зараз же я виїхала на місце з представниками району і прийняла участь в організації масової роботи щодо засудження таких осіб, одноразово розпочато слідство і заарештовано 10 осіб.

На другий день 23/III-32 року зібралось коло елеватора також 80 осіб жінки і хлопці понад 12—14 років теж з наміренням розібрати кукурудзу.

При появленні приставників влади товпа розійшлась.

24/III-32 р. в колгоспі «Червоний Лиман» зібралось 30 жінок і намагалися ламати замки від комори, але це їм не вдалося, і вони зірвали дошку

і забрали послід, заходи щодо усунення цих ненормальностей приймались.

Про що доводжу вас до відома.

Уч. Прокурор
РАДІНСЬКА

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. Р-1520. — Оп. 3 — Спр. 11. — Арк. 61.— Оригінал. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : С. І. Бородін, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С.114.

№ 53

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛПРОКУРОРА КУМШКЕВИЧА ДО СЕКРЕТАРЯ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У В. ЧЕРНЯВСЬКОГО ПРО КРАДІЖКИ ХЛІБА І САМОВІЛЬНЕ РОЗБИРАННЯ УСУСПІЛЬНЕНОЇ ХУДОБИ СЕЛЯНАМИ

14 липня 1932 р.

Таємно

Цим вважаю за потрібне довести до Вашого відому про нижчезгадані соціально-небезпечні вчинки, що їх виявлено органами Прокуратури в останній час по окремих місцях нашої області:

ВИПАДКИ КРАДІЖКИ ХЛІБА, РІЗАННЯ КОЛОСКІВ ТА РОЗБАЗАРЮВАННЯ ХЛІБА

В додаток до відмічених вже в попередньому листі Прокуратури 11-ти випадків крадіжок хліба з ланів в останні дні констатовані такі випадки:

1. В СОФІЇВСЬКОМУ р-ні — в Авдот'ївській с/радї в колгоспі ім. ДПУ внаслідок байдужого ставлення с/ради та правління колгоспу були факти масового зрізування колосків колгоспного хліба, причому, коли нарешті голова колгоспу вжив заходів до припинення, то одна з колгоспниць — середнячка напала на його вкупі з іншими жінками та ножем порізала йому руку та побили його. З цього приводу заведено крим. справу, яка в стадії розслідування. Підбурювачів взято під варту.

2. В тому ж районі, в Мар'янівській с/радї в артїлі ім. «ТАТАРЦЯ» були факти масового зрізування колосків з боку підкуркульників та ледарів, і, не зважаючи на обурення з боку колгоспників-ударників з приводу цього, правління зовсім не реагувало, а навпаки — член правління цього ж колгоспу сам систематично посилав своїх дітей різати колоски. В цьому колгоспі таким чином було покрадено багато хліба та попсовано ногами, в зв'язку з чим — заведено кримінальні справу.

3. В тому ж р-ні Новомиколаївської с/ради в артiлі «ВЕЛЕТЕНЬ» були аналогічні факти масового зрізування колосків, з приводу чого взято під варту куркуля-ініціатора та заведено кримінальну справу.

4. По СТАЛІНДОРФСЬКОМУ р-ну — в Новожитомірській с/радi правління колгоспу скосило 90 га пшениці під виглядом побитої градом, без відому розповідних органів, з метою затаювання перед державою лишків пшениці, не вважаючи, що більша частина її була доброякісна. Правління колгоспу притягається до кримінальної відповідальності.

5. У ВЕЛИКО-ТОКМАКСЬКОМУ р-ні, в с. Новопрокопівка група жінок під керівництвом двох куркулек систематично різали колоски кращої пшениці та жита на степу артiлі «СТЕПОВА УКРАЇНА». По цієї справі розслідування закінчено, й справу було розглянуто Судом на місці її виникнення в показовому порядку.

6. В НОВО-ЗЛАТОПОЛЬСЬКОМУ р-ні констатовано один випадок підпалу колгоспного хлібу, причому винного було негайно виявлено, та справу заслухано на місці в показовому порядку.

7. У МОЛОЧАНСЬКОМУ р-ні виявлено декілька випадків крадіжки хліба по колгоспах, на які органи юстиції своєчасно реагували, притягнувши винних до відповідальності.

II. ВИПАДКИ СВАВІЛЬНОГО ЗАХОПЛЕННЯ ХУДОБИ

1. У СОФІЇВСЬКОМУ р-ні, в с. Зав'яловці, 12-го липня ц/р. був випадок масового розбору телят, де з колгоспу ім. «БУДЕНОГО» забрано 25 штук телят, і коли секретар партосредку та голова колгоспу намагалися суперечити, то на них напали та нанесли їм тяжкі побої. З приводу цього випадку в терміновому порядку провадиться розслідування.

2. У ВЕЛИКО-ТОКМАКСЬКОМУ р-ні, в с. Ново-Григор'ївка, група куркулів, підбуривши групу колгоспників, свавільно забрали з артiлі 14 найкращих корів, належних фермі. З цього приводу було переведено термінове розслідування, й справа була закінчена в негайному порядку та заслухана Судом на місці, та, крім того, вжито було заходів до повернення корів до МТС. Аналогічні випадки були виявлені по Ново-Михайлівській с/радi, Обігочинській с/радi В-Токмакського р-ну та по деяких с/радах Молочанського району.

3. В ПЕТРИКІВСЬКОМУ р-ні, в Шулгівській с/радi куркулька підбурила 27/VI — б/р. середняків розібрати колгоспних корів, які були придбані останніми за гроші ще в 1930 році.

Петриківський Нарсуд, заслухавши цю справу, присудив 2-х середняків до позбавлення волі на 2 роки кожного, а куркульку — до 300 крб. штрафу, скрививши клясову лінію з цієї справи, в зв'язку з чим вирока опротестовано, та надсилається представника Прокуратури задля перевірки діяльності цього суду в цілому.

4. В ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОМУ та НОВО-ПРАЗЬКОМУ р-нах — окремі заможньо-куркульські господарства забирали з колгоспів та привласнювали колгоспівські корови, чому Прокуратурою по обох районах було заведено

13 справ, і винних засуджено до позбавлення волі на різні терміни та вжито було заходів щодо повернення розібраних коров.

5. В СОФІЇВСЬКОМУ р-ні констатовано низку фактів масового розбору худоби та коней під впливом агітації куркульських елементів, як наприклад в колгоспі ім. «ІЛЛІЧА» та в колгоспі «ЧЕРВОНИЙ СТЕП». Прокуратурою було притягнуто до судової відповідальності куркульські елементи, які підбурювали до розбору худоби, причому в процесі слідства виявлено такі характерні факти: син експортника — позбавленець АЛАМАХ проліз до колгоспу, другий рік не має жодного трудодня, забрав пару коней, і сільські організації не спромоглися ні виключити його з колгоспу, ні відібрати у нього коней.

Характерний і такий факт: бувший власник молотарки БАРМА, виключений із колгоспу, напав на колгоспників, що охороняли колгоспне майно, побив їх і забрав колгоспних коней, жатку, бричку та інш. реманент; місцеві організації не спромоглися це майно повернути до колгоспу й навіть, під час суду, виявилось, що це майно знаходиться в його користуванні. В тому ж колгоспі «ЧЕРВОНИЙ СТЕП» куркуль КРУГЛІК, колишн. власник хутора, пролізший до колгоспу навіть бригадиром, систематично зривав роботу бригади і перший загарбав колгоспну телицю.

Усі ці справи були розглянені Виїздною Сесією Суду в показовому порядку в Водянській с/радї.

Аналогічні явища розбору коней та худоби мали місце в колгоспах Мар'янівської, Софіївської, Авдот'ївської та ін. с/радах Софіївського р-ну, з приводу чого виявлено було підбурювачів, яких притягнуто до відповідальности.

6. У В-БІЛОЗЕРСЬКОМУ р-ні дві жінки по соцстану середнячки підбурили колгоспну масу розібрати 23-х телят. З цього приводу було переведено масову роботу, телята знов повернені в артіль, а підбурювачів засуджено. [...]

Обл. Прокурор [підпис]
Кумпівевич

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 493. — Арк. 69—71. — Оригінал. Машинопис.

№ 54

З ДОПОВІДІ СЕКРЕТАРЯ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У

В. І. ЧЕРНЯВСЬКОГО НА ОБЛАСНІЙ НАРАДІ З ПИТАНЬ ХЛБОЗАГОТІВЕЛЬ ПРО ОПІР РАЙОННОГО КЕРІВНИЦТВА ДОВЕДЕННЮ ХЛБОЗАГОТІВЕЛЬНИХ ПЛАНІВ ТА МАСОВИЙ ХАРАКТЕР КРАДІЖОК ХЛБА В ОБЛАСТІ

19 липня 1932 р.

Я мушу сказати, що план для нашої області затверджено в розмірі 88 млн. пудів (без районів, що відійшли до Донбасу). Цей наш план заготівель

проти минулого року менший на 18 млн. пудів. Минулого року план хлібозаготівель становив 111 млн. пудів. [...]

План цей, безперечно, здійснений і з погляду врожайності цього року в нашій області. Справді, ми маємо врожай такий же, як і минулого року. Окремі райони показують навіть більший проти минулого року врожай, зокрема це стосується районів колишньої Криворізької округи. При цьому ми повинні обов'язково взяти до уваги і на жодну хвилину не забувати того, що нам треба обов'язково уникати втрат, які були минулого року.

Але ми маємо дуже тривожні факти, навколо яких нам треба тепер концентрувати нашу увагу, а саме — настрої, які складаються в ряді районів навколо хлібних планів.

Плани ще не розподілили по районах, але гляньте, яка метушня почалась у районах. Ця гарячка фіксується не тільки з учорашнього дня, а вона помічається в нас ще багато раніш, і щодо цього є знаменні факти. Коли серйозно подивитись, що робиться в районах і постаратися схарактеризувати це, то воно дуже багато нагадує нам те, що було минулого року, деякі рецидиви минулого року починають проявлятися в нас цього року. Вони полягають у тім, що райони не давали правильних відомостей про стан урожайності. Через це ЦК, при наявності 400 районів, надзвичайно важко було облічити особливості кожного району.

Ми маємо в області після відходу 5 районів до Донецької області 49 районів, але коли РПК починають нас обдурювати, то нам буде дуже важко розподілити плани. [...]

Деякі керівники районів не спроможні піднятися до свідомості завдань, інтересів партії і всієї країни в цілому. Вони вважають, що інтереси їхнього району покривають інтереси цілої держави, цілої країни, партії, робітничого класу, і намагаються обов'язково добитися маленького плану, який би легко було виконати. Це є справжнісінький опортунізм, найсправжнісінька боязнь труднощів, справжня паніка перед труднощами.

Особливо ці настрої визначаються в прагненнях обов'язково страхувати свій район від великих планів. А робиться це збільшенням площі загинулої озимини, причому навіть ті площі, які дають по 2—3—4 центнери, обов'язково записують у площу загинулої озимини. Зменшується загальна площа сіву, даються невірні зменшені дані про врожайність по районах. Щодо цього ми маємо разучі випадки, коли район показує врожайність озимої пшениці в 3 з лишком центнерів з га. А коли працівник району приїжджає до області і пронюхає, чим це пахне, то назавтра йде нове зведення, і замість 3 записується 8 центнерів з га урожайності. Це справжнісіньке неподобство, з яким доведеться якнайрішучіше боротися, об'явивши справжню війну цим фактам. Люди страхують себе буквально в усьому. Я можу навести цілий ряд прикладів.

Ми маємо такий район Оріхівський. Це район колишньої Запорізької округи. Цей район хоче себе застрахувати від великих планів. Що ж він робить? Відомо, що відповідно до постанови Раднаркому існують так звані обліково-контрольні комісії, які визначають урожайність. Оріхівський район, крім цього,

утворив спеціальну районну комісію для визначення врожайності в складі наукових сил, спеціалістів, парткерівників, радянських керівників. Весь районний актив увійшов у цю комісію. Ця комісія почала об'їзд усіх сіл. Їздила вона із села до села, із колгоспу до колгоспу, визначала урожайність, складала акти. Наслідком цієї роботи до облпарткому надсилають акт, який починається з того, що 1932 року такого-то дня комісія в складі таких-то, в присутності голови сільради і управи колгоспу визначила, що по селянському сектору Орхівського району було посіяно стільки-то га різних культур, із яких «загинуло зовсім від пошкодження гесенкою та вимерзло озимої пшениці стільки-то га, за час з 15 червня по 6 липня загинуло стільки-то га, зовсім від пошкодження гесенською мухою стільки-то ячменю» і т. ін.

Потім вони показують ще такі причини, що посіви частково загинули через недоброякісність посівного матеріалу, невчасне прополювання, пошкодження шкідниками — ховрахами й воронами.

(Строганов: «А горобці як?»)

— Треба сказати, що це необачливість району, що вони ворону включили, а горобців не записали.

Після того як вони виявили цілий ряд таких причин в присутності голів колгоспів, голів сільрад, рільників, бригадирів, коли вони склали на все це акти, ви можете уявити собі, яку величезну площу вони показали як площу цілком загинулу.

Треба бути наївними людьми, щоб повірити в те, що написано в цих актах. Ми послали секретаря обкому тов. Соколова перевірити, оглянути район. Він виїхав і обслідував район. Я гадаю, що про цей район нам доведеться поговорити так само, як доведеться поговорити і про ряд інших аналогічних районів.

[...] Павлоградський район. Там теж організували комісії для визначення врожайності, яка їздила по району від колгоспу до колгоспу. Ось які різючі факти є в цім районі: є така артіль «Воля». У цій самій артілі колгоспники самі для себе визначили таку врожайність жита: 7 центнерів, а комісія району записує не 7, а 6 центнерів. Озима пшениця — колгосп визначає 5 центнерів, а райкомісія визначає 4, яра пшениця — колгосп визначає — 6, а районна комісія — 3. Ячмінь — колгосп визначає 8 центнерів, а районна комісія визначає — 6. Тільки на вівсі нема розходження. Просо — колгоспники визначають 8 центнерів, а районна комісія — 6 центнерів. Кукурудза — колгоспники 15, а райкомісія, скільки б ви гадали? — 8 центнерів і т. інш. Райони, що так роблять, безперечно, йдуть лінією найменшого опору. Ці райони не організують колгоспних мас, а плентають в хвості. Вони безперечно відбивають настрої найвідсталіших груп колгоспників, які показують надзвичайно низьку врожайність по цілому ряду культур.

Надзвичайно характерний той факт, що всі райони заперечують дані про врожайність і площу посіву, зменшуючи їх, і нема жодного району, який би виправив нас, збільшивши показники про врожайність і поширивши площу. Це [...] значить [...], що люди дуже однобоко зрозуміли постанову

ЦК, що при розподілі планів треба зважати на особливості кожного району й колгоспу. Ці люди розуміють постанову так, що можна звільнитися взагалі від усяких планів.

Ніде в інших областях не було таких важких наслідків з погляду втрати хлібу, які були в районах нашої області минулого року. Утрати доходили 40 відсотків урожаю, зокрема по таких районах, як Сирогізький і Лепетихський, Н.-Троїцький та інші, які вславилися на весь Союз своєю роботою коло зберігання хліба і хлібозаготівель.

Я хочу звернути вашу увагу на виняткове зло, на боротьбу з яким треба справді мобілізувати всі колгоспні маси, це крадіжки й «уловлювання» колосків. Причому «уловлюють» не тільки на скошеному, а й на корню — ножицями. У Межівському районі їх називають «парикмахерами», бо вони стрижуть ножицями колоски. Це явище є майже по всіх районах, і вся наша біда полягає в тому, що потрібної боротьби з цією втратою і крадіжкою зерна немає. У районах до цієї справи, до цих фактів маємо зовсім недозволене примиренське ставлення. Колгоспник не звертає уваги, залишає колоски. Після цього величезна маса народу виходить на поле збирати колоски, а районні працівники заявляють: «Збирають, ну й хай збирають».

У деяких районах починає з'являтися «теорія», що коли в індивідуальному господарстві з невеликими смугами землі можна уникнути залишення на полі колосків, то на величезних соціалістичних ланах це, мовляв, зовсім неможлива справа. У наслідок крадуть із стогів цілі снопи й вивозять із поля. Крадуть і стрижуть не тільки на корені, а й у снопах (голоси: «Цілими гарбами»). У якому це районі? (голос: «У Генічеському»). У нас є добрий район Синельниківський, який показав приклади доброї роботи, але коли в Синельниківському районі ми маємо факти, що у куркуля, в індивідуальника знаходять зрізані колоски, ви можете собі уявити загрозу цих явищ.

Куркуль виявляє активність у крадіжці колгоспного добра, у крадіжці нашого врожаю. Ці факти мають місце в цілому ряді районів, і це є зайвим доказом того, як куркуль провадить свою підривну роботу. [...]

Зоря.—1932. — 26 липня. — Друкований текст.

№ 55

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ЗОРЯ» «ПОКЛАСТИ КРАЙ РОЗКРАДАННЮ ХЛІБА» — ПРО КРАДІЖКИ ХЛІБА СЕЛЯНАМИ МАГДАЛИНІВСЬКОГО РАЙОНУ

3 серпня 1932 р.

Магдалинівський район.

Куркульська політика розкрадання хлібу посіла чимале місце. В артілі «Десять років Жовтня» Жданівської сільради через неорганізованість роботи, відсутність конкретного керівництва з боку управи колгоспу та райколгоспспілки на сьогодні залишилось 373 га не загребених. Куркулі систематично

крадуть хліб. Так у куркулів Сердюка Ф., Сердюка М., Фурси М. Самокоша П. та Фурси Я. недавно відбрали повні рядна нарізаних колосків. У члена артілі Комоха, Пучкова викрито до 2 кіп краденого хліба. Від утрат та від розкрадання хліба загинуло вже 2 000 пудів. В колгоспі за ціле півріччя не записані трудовні, а через це аванси видали на їдця.

В артілі ім. Молотова Чайківської сільради щодня крадуть по півтори — дві копи хліба, діти збирають колоски з огребків і несуть додому. Ті, що пасуть корів, щодня несуть додому по 2—3 снопи, вгортаючи їх в платки. В артілі на 1 500 га посіву лише один об'їздник.

В артілі «Червона армія» Очеретоватівської сільради бригадир Горпиненко разом із конюхами накрив колгоспної пшениці 2 копи. В артілі «Червоний хлібороб» Козначівської сільради 120 колгоспників, ідучи із степу, несли додому по снопові хліба. В артілі «Червоний партизан» бригада № 4 20—VII, приїхавши з поля, привезла з собою копу озимої пшениці і у дворах Білухи розібрала по дворах.

Володимирський.

Зоря.—1932. — 3 серпня. — Друкований текст.

№ 56

ДОВІДКА ДНПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛВІДДІЛУ ДПУ ПРО ВИКОНАННЯ ХЛІБЗАГОТІВЕЛЬ, КРАДІЖКИ ХЛІБА, ОПІР СЕЛЯН І КЕРІВНИЦТВА КОЛГОСПІВ ХЛІБЗАГОТІВЛЯМ У ЦАРИЧАНСЬКОМУ РАЙОНІ

17 вересня 1932 р.

Состояние района в основных чертах характеризуется следующими показателями:

Хлебозаготовительный план на 15/XI — с. г. выполнен всего на 15,1% годового задания, сентябрьский план выполнен на 43,3%.

В районе чрезвычайно возросли случаи кражи хлеба. За период с 7 июля по 10 сентября зафиксировано 47 случаев, по далеко неполным данным в этих случаях разворовано 139 пудов хлеба.

Из упомянутого количества краж в 22 случаях органами ГПУ привлечено к ответственности 22 обвиняемых, из них 21 человека переданы суду, 1 партиец — в КК.

Выявлено 4 случая разбазаривания хлеба, всего в количестве 512 пудов. Виновных — 8 человек, из них 3 члена партии и 5 беспартийных. Дела находятся в стадии следствия.

В районе замечается со стороны правлений колхозов пассивное, но довольно упорное сопротивление хлебозаготовкам и вывозу уже намолоченного хлеба, так в с. Китай-Город в артели Петровского лежит 5 000 пудов хлеба, в с. Могилев №1 — 2 000 пудов хлеба, в с. Могилев №2 в артели «Червоний Профінтерн» — 6 000 пудов.

Из активных антисоветских проявлений за текущий год на территории Царичанского района имели место два убийства.

В июле месяце с. г. в с. Заорелье было совершено убийство сель-активиста, члена ЛКСМУ Штания. В результате предпринятых мер были выявлены убийцы, которые оказались кулаками, жителями названного села Кузьминским и его родственником Кобеляцким.

Выездной сессией Днепропетровского облсуда — Кузьминский и Кобеляцкий приговорены к высшей мере социальной защиты — расстрелу.

Характерно, что материалы следствия законченного дела указывали на имевшееся намерение привлекавшихся по делу лиц убить председателя Заорельского сельсовета тов. Лабунца, который обычно возвращался домой со службы той дорогой, среди которой и был убит комсомолец Штаний.

В Царичанке в ночь на 4-е сентября с. г. был тяжело ранен счетовод сельхозартели «Комсомолец» Хархота. Доставленный в больницу Хархота через 2 часа умер.

Помимо отмеченных двух убийств, содержащих чисто политический характер, в конце августа месяца с. г. в с. Могилеве №1 представителем райпарткома Ямпольским, возглавлявшим бригаду, содействующую хлебо-заготовкам, выстрелом из нагана был убит середняк-единоличник Рыжко, 1910 года рождения.

Обстоятельства убийства следующие: в дом к Рыжко Макару, отец которого осужден сроком 2 года за невыполнение твердых заданий по хлебозаготовке, явилась бригада в составе членов партии Ямпольского, Торяника, Дружко. На заданный вопрос о причинах невыполнения контрактационного договора, предусматривающего в счет хлебозаготовок 140 пудов хлеба, Ямпольский получил ответ: «Для вас хлеба еще не успели намолотить, да мы и сдавать не будем». После этого бригада приступила к производству обыска с целью обнаружения и бесспорного изъятия хлебных излишков.

В результате было обнаружено 12 мешков зерна различных культур общим весом до 50 пудов. Зайдя в дом для составления акта, бригада обнаружила Рыжко Макара скрывшимся под полом, откуда он был извлечен и задержан. Выйдя незаметно во двор, Рыжко направился к сараю, где в снопах хлеба взял скрытый там обрез от винтовки «винчестер» и пытался произвести выстрел в вышедшего во двор участника бригады Дружко. После осечки Рыжко снова, перезарядив обрез, выстрелил в Дружко и после промаха бросился бежать. На выстрел во двор выбежал также уполномоченный РПК Ямпольский, который, видя убегающего Рыжко, выстрелом из нагана убил его.

Помимо упомянутых выше случаев, характеризующих классовую борьбу вокруг хлебозаготовок, необходимо упомянуть, что принятие планов хлебосдачи вызвало в целом ряде сел активное сопротивление.

Так, например: в начале августа в с. с. Нетесовка, Закривцы, Китай-Город, Бабайковка, Топчино, Прядивка собрания по принятию плана хлебозаготовки происходили в течение 4—6 дней. Это сопровождалось

срывами собраний, различными выкриками по отношению к представителям власти, шумом и другими эксцессами.

В связи с хлебозаготовками имелись по району отдельные случаи политического хулиганства. Так: 16-го августа с. г. в с. Топчино уполномоченный сельсовета Сулима Кузьма собирал общее собрание единоличников для принятия планов хлебозаготовок. Его встретили два бедняка Черныш и Гиленко, выпивши, и стали его избивать.

В с. Заорелье был обстрелян милиционер Царичанской раймилиции, которому удалось спастись только благодаря тому, что он скрылся в кукурузе. Через некоторое время после стрельбы он на месте происшествия применил оружие и задержал середняка-единоличника Серегу Кирилла, у которого был обнаружен обрез. Серега арестован.

В с. Китай-Городе уполномоченному райпарткома Парикошке колхозник Костенко заявил: «Хлеб, который мы скирдуюем, вы не получите, подавитесь. Если попробуете брать, скажем женам, чтобы брали вилы и гнали Вас со двора». После этого присутствующие здесь колхозники окружили уполномоченного РПК, стали на него кричать и чуть не избили.

Весьма характерно отметить наличие в Царичанском районе утайки хлеба в ямы, чего мы не имеем по другим районам области. Аппаратом ГПУ вскрыты ямы в с.с. Нетесовка и Ново-Подкряжье. Хлеб прятали твердосдатчики Пилевец А. и середняк-единоличник Левченко Я. Виновные привлекаются к ответственности.

В районе происходит тайный перемол зерна на ручных жерновах. Таких домашних мельниц насчитывается примерно около 100.

Начальник СПО облотдела ГПУ [подпись]
Говлич

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 90. — Арк. 90—94. — Оригінал. Машинопис.

№ 57

ЛИСТ ЖИТЕЛІВ С. ПОКРОВСЬКЕ НІКОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО І. В. СТАЛІНА ПРО ВИЛУЧЕННЯ У СЕЛЯН ВСЬОГО ПРОДОВОЛЬСТВА ПІД ЧАС ХЛІБЗАГОТІВЕЛЬ 16 листопада 1932 р.

Многоуважаемый Иосиф Виссарионович.

В первых чертах своего письма мы просим у Вас прощения за то, что мы побеспокоили Вас. Но мы очень хотим, чтобы Вы развязали нам этот вопрос, который ломает нам головы.

По постановлению Партии и Власти у нашему селе, как понимаем мы, делается уголовное вредительство, а почему, так вот: За постановлением Власти правление колхозов должны обязательно хоть в среднем, но обеспечить колхозников хлебом. Что же получилось у нас?

Во-первых, колхозникам не дали и 15%, которые они должны были дать обязательно, во-вторых, вывернули с колхозников дутые цифры, и они остались ни при чем. Вот пример: по постановлению обкома КП(б)У дetyсла по колхозам должны быть за счет фондов, а у нас сделали наоборот. Вывернули из тех колхозников, чьи были дети в яслях по 1 килограмму за сутки з дитины, а получали на сутки дети всего по 300 грамм.

И вот так обеспечили колхозников, что ему жизни на недели 3—4, а потом хоть просить иди, ибо взять негде — колхозники надеялись, что хоть кукурузы дадут, как 15/XI-32 г. пришло с района распоряжение вывезти весь хлеб и так колхозники остались непричем: Все село в панике, проклинают и Власть, и партию и т.д.

Вот мы и хотим узнать от Вас, как от руководителя Партии и всего пролетариата, чи оно так должно быть или нет?

Очень просим, чтобы Вы написали и разъяснили нам это как оно должно быть, чтобы успокоилось население, потому что из этого может выйти что-то плохое.

Мы знаем, как было у Драбиновском районе и так что и наш район подходит до этого. Мы просим Вас еще раз чтобы это дело яось было налажено. Просим нашу просьбу не откинуть и дать разъяснение.

С уважением к Вам:
Иван Ив. Капула, Чорний К.М., Евменов Н.М.

Наш адрес: с. Покровское, Никопольского района
Днепропетровской области.

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 240. — Арк. 1—2. — Незавірена копія. Машинопис.

Пуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 137.

№ 58

ВИТЯГ ІЗ ЗВЕДЕННЯ ГОЛОВИ ДПУ УСРР С. РЕДЕНСА ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У С. КОСІОРУ ПРО НАСТРОЇ І ПРОТИДІЮ ПАРТІЙЦІВ ТА КОМСОМОЛЬЦІВ ПІД ЧАС ХЛІБОЗАГОТІВЛІ

23 листопада 1932 р.

Совершенно секретно

[...]

ДНЕПРОПЕТРОВСКАЯ ОБЛАСТЬ

Август 1932 года

Н[ОВО]-ПРАГСКИЙ РАЙОН. Председатель артели «12-ти річчя Жовтня», В[ершино]-Каменского сельсовета, член партии, категорически отказался принять план, составленный по данным об урожайности областной комиссией. Когда ему в порядке партдисциплины предложили провести

хлебозаготовительный план на собрании колхозников, он ответил: «Я НЕ ПОДЧИНЯЮСЬ ПАРТИИ, ПЛАНА ПРИНИМАТЬ НЕ ХОЧУ, ВЫПОЛНЯТЬ ХЛЕБОЗАГОТОВОК НЕ БУДУ» — заявив так, он сдал партбилет.

ОРЕХОВСКИЙ РАЙОН. Зам[еститель] Пред[седателя] Жеребецкого с[ельского]/совета ДАВИДЕНКО, кандидат КП(б)У, заявил: «БОРОТЬСЯ ЗА ВЫПОЛНЕНИЕ ПЛАНА ХЛЕБОЗАГОТОВОК БУДЕТ ТРУДНО, НО Я ЗНАЮ ВЫХОД ИЗ ТАКИХ ТРУДНОСТЕЙ — НАПРАВЛЮ ПАРТБИЛЕТ В РПК И ТОГДА БУДУ СВОБОДЕН».

Н[ИЖНЕ]-СЕРОГОЖСКИЙ РАЙОН. Секретарь Покровской партчейки высказал такое мнение: «Решение 3-й партконференции ведет нас к тому, что было в прошлом году. При объявлении народу плана у него сейчас же отпадет всякое желание работать в колхозе и, несомненно, все колхозники, если их не обеспечить нужным количеством хлеба — разбегутся».

Зав[едующий] Орготделом РПК КРИВЕНКО проводил общее партсобрание с. Н[ижние]-Серогоз[ы] по вопросу о принятии плана хлебозаготовок. На данном собрании выступил секретарь партчейки ЕРМАК и заявил: «План хлебозаготовок мы принимать не будем, так как по своим размерам он невыполним, а пойти на то, чтобы опять оставить людей голодными — преступно. Я лучше сдам сейчас свой партбилет, чем обманом буду обрекать колхозников на голод». Мнение секретаря партчейки было поддержано 15-ю членами партии.

На собрании батрацко-бедняцкой группы в коммуне «ИСКРА» Н[ижне]-Серогожского с[ельского]/совета выступили члены партии НУРКО — кладовщик и ОСТАПЕНКО — предправления, которые своими антисоветскими выступлениями и руганью сорвали общее собрание и, таким образом, план хлебозаготовок не был принят. После собрания ОСТАПЕНКО в беседе с колхозниками говорил: «Довольно, что мы в прошлом году голодали, а в этом году мы хлеба не дадим».

Б[ОЛЬШЕ]-ТОКМАКСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] артели им. БУДЕННОГО, член партии ОДИНЕЦ, после получения плана хлебозаготовок в 59.000 пудов, среди членов правления заявил: «Я вижу, что этот план меня угробит, буду ставить вопрос перед партчейкой о снятии меня с работы, так как иначе вскорости придется меня исключать из партии как не справившегося с работой и не выполнившего заданий партии».

Б[ОЛЬШЕ]-БЕЛООЗЕРСКИЙ РАЙОН. Секретарь Усевской партчейки заявил: «Вижу, что план нереальный и думаю в ближайшее время из села удрать».

Руководящая верхушка с. Гавриловки — Предсельсовета СЕРДЮК, секретарь партчейки БЕЛОУС и уполномоченный РПК МОРОХОВСКИЙ, по возвращении с районного совещания по распределению плана хлебозаготовок, высказывали мнение о нереальности плана.

Секретарь РПК КРАСИВИН, возвратившись с областного совещания по хлебозаготовке, среди районных партийно-советских работников говорил: «В области нам нельзя было говорить, так как несмотря на наши уверения, что план большой, что средняя урожайность района преувеличена, товариш

ЧЕРНЯВСКИЙ задал только один вопрос: „А как, по Вашему, план по области реален или нет?“ — пришлось ответить, что реален. „А раз реален, — говорит тов. ЧЕРНЯВСКИЙ, — то кому-то надо выполнять“. И пришлось принять».

БЕЛООЗЕРСКИЙ РАЙОН. На пленуме Ленинского сельсовета выступил канд[идат] партии, быв[ший] красный партизан, член сельсовета ШОВКОПЛЯС С., который, обращаясь к представителям районного центра, заявил: «Вы защищаете свои партийные билеты, но все равно в эту хлебозаготовительную кампанию ваши партбилеты полетят, ибо план нереален, разве что будете людей заготавливать в хлебозаготовку. Все равно придется крестьянству умирать голодной смертью и если это так, то вы заблаговременно готовьте себе могилу, так как без этого не обойдется. Видно, что у власти находятся контрреволюционеры или просто безголовые, которые вырабатывают планы так, чтобы их нельзя было выполнить, и этим самым восстанавливают против себя народ».

АКИМОВСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] Земотделом СЕЛИН заявил: «Хлебозаготовительный план нереален, этим планом мы ставим под угрозу существование колхозов, особенно имея опыт прошедшей весны».

Пред[седатель] Райколхозсоюза МИЛОСЕРДОВ на заседании комиссии по разверстанию плана высказался: «План невыполним, этим планом мы угробим колхозы».

НЦОВО]-НИКОЛАЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по артели «Долина праці» МУСИЕНКО высказался: «В этом году такой реальный план, как и в прошлом, после которого колхозники трудно вздыхали. Разве при таких хлебозаготовках можно укрепить колхозы? Посмотрите, единоличники лучше живут, чем колхозники».

Б[ОЛЬШЕ]-ЛЕПЕТИХСКИЙ РАЙОН. Председатель РИКа РЕДЧЕНКО по вопросу хлебозаготовки в кругу членов комиссии по разверстанию районного плана говорил: «План прикончит район, он, конечно, невыполним и совершенно нереален. Через 2 месяца будут писать в газетах, как Б[ольше]-Лепетихский район отстает в выполнении хлебозаготовок».

Такого же мнения придерживается Зав[едующий] Заготконторы САВРАНСКИЙ.

ЗАПОРОЖСКИЙ РАЙОН. Председатель Запорожского горсовета НЕХВОРОСТНЫЙ высказался о плане хлебозаготовок: «План для Запорожья нереален, я еще раньше подсчитывал с НЕСТРУЕВЫМ, и у нас выходило, что район сможет дать только 40.000 тн., а запланирована 41.000 тн.».

Секретарь партячейки МТС в разговоре с уполномоченным Горсовета АЛЕКСАНДРОВСКИМ заявляет: «По подсчетам на месте оказывается, что для удовлетворения всех потребностей села необходимо 24.000 цнт. разных культур. Сбор же предполагается в 28.000 цнт., а план хлебозаготовок дан в 16.000 цнт. Так что получается разрыв в 12.000 цнт. Узнав об этом, колхозники заявляют: «если будут выполнять план и не оставят нам хлеба, то бросим работать, все равно с хлебом будет хуже, чем в прошлом году».

Секретарь Терпотинской МТС ШМАТАЙЛО, прикрепленный к артели «Колос», где должен был работать по хлебозаготовке, испугавшись трудностей, оттуда дезертировал. На бюро ячейки по поводу своего дезертирства заявил: «Здесь для меня неподходящие условия для работы, мне нужно лечиться, нужны ванны, а здесь я их не имею».

В артели «АЛЬФА» В[ерхне]-Хортинского с[ельского]/с[овета] план хлебозаготовок проводил уполномоченный РПК БУХМАН, который на замечания членов артели о невозможности выполнить план заявил: «Принять план еще не значит, что он должен быть обязательно выполнен, и если выяснится, что он необходим, со стороны правления своевременно должны быть приняты меры, чтобы возбудить ходатайство перед кем следует о снижении такового».

Председатель артели СИЧ Скелеватского сельсовета, член партии, по вопросу хлебозаготовки заявил: «Выполняю все директивы партии, а за хлебозаготовку меня или посадите или покалечьте, дальше работать не буду, ибо план, преподанный нашей артели, невыполним».

В артели «Интернационал» Белянского сельсовета, на собрании партячейки план хлебозаготовок был принят с трудом.

На комсомольской ячейке план вовсе не был принят.

ПАВЛОГРАДСКИЙ РАЙОН. Председатель коммуны «Нове життя» Карабин[ов]ского сельсовета ГЕРАСИМЕНКО, член партии, на совещании по хлебозаготовкам заявил: «Ничего я вам не дам, потому что для коммуны хлеба не хватит».

Когда секретарь РПК сказал, чтобы он ехал домой и сдал свой партбилет секретарю партячейки, ГЕРАСИМЕНКО ответил: «Пожалуйста, поеду и сдам».

В артели «Вільне життя» преартели ЗУБЕНКО, член партии высказался: «План выполнить невозможно, но я как член партии вынужден был согласиться с планом, колхозники же на общих собраниях не должны давать себя в обиду и заявить открыто, что план преувеличен и невыполним».

Председатель артели им. СТАЛИНА, Богдановского с[ельского]/совета МЕЛИХОВ, член партии, в прошлом кулак, на общем партийном собрании с. Богдановки, где обсуждался вопрос о принятии хлебозаготовительного плана, выступил с таким заявлением: «Чего вы смотрите, план нереален, если мы его примем это верная гибель».

Когда же общее партсобрание все же приняло план хлебозаготовок, МЕЛИХОВ среди колхозников стал вести агитацию: «Сами смотрите, план вам выполнять, а не мне, сегодня я председатель, а завтра могу уйти, а вы будете пухнуть с голоду».

Председатель артели «Вільне життя», Городищенского с[ельского]/совета ЗУБЕНКО, член партии, на пленуме сельсовета выступил с заявлением о нереальности плана хлебозаготовок, благодаря чему стали выступать против хлебозаготовок и другие активисты, требуя присылки авторитетной комиссии из района, для производства пробных обмолотов и установления действительной урожайности. В своем выступлении ЗУБЕНКО заявил:

«План в этом году выполнить невозможно, а поэтому, колхозники, смотрите, не дайте себя в обиду».

Аналогичную работу среди колхозников проводил председатель артели «КОМИНТЕРН» Мавринского с[ельского]/с[овета] ДУХОВЕНКО, член партии.

Председатель артели им. 30-й Иркутской дивизии, Богдановского сельсовета, БАБИЧЕВ, член КП(б)У, в прошлом кулак, среди колхозников перед общим собранием, где должен был быть принят хлебозаготовительный план, говорил: «Они хотят вас в этом году оставить также без хлеба, как и в прошлом году. Если вы, дураки, будете молчать, то останетесь без хлеба. Плана хлебозаготовок принимать сейчас не нужно, посмотрим, сколько будет излишков, столько и отдадим».

Н[ОВО]-ЗЛАТОПОЛЬСКИЙ РАЙОН. В колхозе «ЛЮКСЕМБУРГ» Красносельского сельсовета при обсуждении плана хлебозаготовок на партийном собрании выступил пред[седатель] сельсовета ХОДУС и предправления колхоза, которые громогласно заявили, что преподанные планы нереальны и невыполнимы. Данное заявление было поддержано рядом других членов партии, присутствовавших на собрании.

АПОСТОЛОВСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки Каменского с[ельского]/с[овета] ПЕТРЕНКО в беседе с председателем сельсовета ГРИНЧЕНКО говорил: «Районные организации сделали неверно, что сейчас дали план хлебозаготовок. Надо было с планом подождать, пока колхозы уберут хлеб. А то перепугаются». Предсельсовета ГРИНЧЕНКО на это ответил: «Ты думаешь, что пред[седатель] РИКа и секретарь РПК не знают, что план нереальный, знают, только им так нужно проводить».

Н[ОВО]-ТРОИЦКИЙ РАЙОН. Председатель Покровского сельсовета, член партии ФЕДОРОВ, вместо проведения соответствующей работы и мобилизации колхозников на выполнение плана хлебозаготовок ведет такие разговоры: «Хоть райисполком и преподнес план, но я его принимать не буду, пусть что хотят, то и делают со мной».

БЕРДЯНСКИЙ РАЙОН. При проработке плана хлебозаготовок на партсобрании в с. Софиевке выступивший предсельсовета СТЕПАНОВ и секретарь партячейки ВОДИНЧАРОВ говорили, что план нереальный и невозможно его выполнить. При этом СТЕПАНОВ сказал: «Я — пастух своего стада и не допущу до того, чтобы мой народ голодал, в случае голода будет отвечать не РИК и РПК, а я. Поэтому нужно выработать свой план и работать по выполнению такового».

Председатель артели «Парижская коммуна» Андреевского с[ельского]/совета ФУРСА Ф., член партии, перед пленумом сельсовета, где должен был выработываться план хлебозаготовок, устроил выпивку с колхозниками, где говорил: «Давайте пьянствовать, все равно весь хлеб у нас заберут и нам придется пропадать».

На общем собрании, где принимали план хлебозаготовок, в голосовании за план не принимали участия отдельные кандидаты партии и комсомольцы. Секретарь комсомольской ячейки НИКОЛАЕНКО выступил с заявлением о нереальности плана хлебозаготовок.

На партсобрании Андреевского с[ельского]/с[овета] выступил член правления артели «Червоний колос» ТЕЛЕШКО К., заявив: «План — нереальный, выполнять его мы не сумеем». В результате его выступления план хлебозаготовок артели принят не был.

ПОКРОВСКИЙ РАЙОН. Председатель артели Дзержинского, Алексеевского с[ельского]/с[овета], ХВОСТИКОВ, кандидат партии, сказал: «Дело хлебозаготовки никуда не годится. В этом году повторяются ошибки прошлого года. Я никак не могу понять политику партии».

МОЛОЧАНСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный Райисполкома по Рейхенфельдскому сельсовету ВОДЯГА, член партии, в присутствии председателя колхоза и члена правления колхоза, заявил: «Пусть у меня отнимут партбилет, пусть меня повесят, но колхозников я ни в коем случае без хлеба не оставлю. Преподанный план для Рейхенфельдского сельсовета не выполним».

ТЕРПЕНЬЕВСКИЙ РАЙОН. В артели им. МОЛОТОВА Матвеевского сельсовета перед созывом собрания по принятию хлебозаготовок председатель артели ПЕРЕВЕРЗА, канд[идат] партии, подготовлял колхозников не принимать план хлебозаготовки, объясняя: «План, преподанный нашей артели, преувеличивает весь валовой сбор».

ВАСИЛЬКОВСКИЙ РАЙОН. Председатель артели «Трудова надія» Берестовского сельсовета ГАПОН, кандидат партии, на собрании колхозников активно выступал с категорическим заявлением, что план он выполнять не будет. Таким образом, общее собрание колхозников по принятию плана хлебозаготовок три раза было сорвано (ГАПОН исключен из партии).

ЦАРЕ-КОНСТАНТИНОВСКИЙ РАЙОН. Председатель колхоза ВОРОШИЛОВА, ОХТЫРЕВ, член партии, совершенно не явился на президиум сельсовета, где должен был обсуждаться план хлебозаготовок, послав вместо себя члена правления.

КОЛЛАРОВСКИЙ РАЙОН. На собрании колхозников с. Зеленовки, где обсуждался вопрос о хлебозаготовках, явились в пьяном виде: секретарь сельсовета КОРНЕТ, кандидат партии, и учитель ВЕРШЕНОВ, комсомолец, которые выступили против принятия хлебозаготовок, провоцируя массу от приема плана. В результате их выступлений собрание было сорвано.

Сентябрь [1932 г.]

Б[ОЛЬШЕ]-БЕЛООЗЕРСКИЙ РАЙОН. Председатель артели «ПУТИЛОВЕЦ» ДЕНИСЕНКО, быв[ший] красный партизан, кандидат партии, вместо мобилизации колхозников на выполнение планов хлебозаготовки агитирует последних против вывоза хлеба, говоря: «У нас хлеба хватит только до Рождества, на нас нажимают, чтобы мы вывозили хлеб. Мы сами ничего не можем сделать, не в силах дать хлеба. А вы зачем смотрите. Хлеб забирают, а вы ничего не предпринимаете».

На собраниях актива ДЕНИСЕНКО заявил: «Мы ни одного фунта хлеба не дадим. Вы нам не угрожайте, мы не боимся, голодная смерть страшнее».

Пред[седатель] артели им. ЛЕНИНА ПЕРЕДЕРИЙ Я., зажиточный середняк, член партии, систематически пьянствует и среди колхозников

говорит: «План хлебозаготовки не выполним, все равно мне не миновать суда, но зато колхозники на меня не будут обижаться».

Пред[седатель] артели «Червона громада» ОРЕЛ, кандидат партии, заявил: «Хлеба вывозить не буду, так как у меня не хватит на посев».

БЮЛЬШЕ]-ТОКМАКСКИЙ РАЙОН. Председатель коммуны «ПРО-ГРЕСС» говорил: «Молотьба закончена, план хлебозаготовок не выполним, а кушать будем кукурузу. Это определенно заявил мне и секретарь партчейки».

Пред[седатель] правления артели «ИСКРА» Чумаковского сельсовета КЛИМЕНКО, член партии, имея в наличии достаточное количество обмолоченного хлеба и свободный транспорт, на предложение выполнить план хлебозаготовок заявил: «Я хлеба не повезу. Нужно сделать так, чтобы обеспечить колхоз посевматериалом, чтобы не было так, как в прошлом году».

Артель вывезла в счет хлебозаготовок 34 цнт. Отказавшись больше вывозить.

БОЖЕДАРОВСКИЙ РАЙОН. После отъезда представителей области из районного центра Пред[седатель] Райисполкома НЕПОМНЯЩИЙ, ведя разговоры среди работников Райисполкома на тему о хлебозаготовке, сказал: «Я хотел повести ЧЕРНЯВСКОГО в такие колхозы, которые уже обмолотились и ищут зерна для посевов для того, чтобы он убедился, что план хлебозаготовок эти колхозы не выполняют. Я знаю, что меня в этом году за хлебозаготовки с председательства снимут. Но я не боюсь. Я насолил бочку помидоров и огурцов, так что закусывать будет чем, а хлеба люди дадут, хоть и не буду председателем райисполкома».

ВАСИЛЬЕВСКИЙ Р[АЙ]ОН. Зам[еститель] пред[седателя] артели «СЕЛЯНКА» Валковского сельсовета БЕЛКА, член партии, категорически отказался вывозить хлеб, заявляя: «У нас хлеба нет и вывозить в хлебозаготовку не будем». При проверке же оказалось, что в амбарах артели имеется уже намолоченного 70 цнт. проса, 60 цнт. ржи и около 50 цнт. ячменя.

КОЛЛАРОВСКИЙ РАЙОН. Председатель коммуны им. СТАЛИНА села Н[ово]-Павловки ИВАНИСЕНКО, член партии, в беседе с колхозниками говорил: «Если выполним план хлебозаготовок, то останемся без хлеба и посевного материала».

В с. Богдановка предсельсовета РАДЕВ, уполномоченный Днепропетровска ЩЕРБИНА, уполномоченный ЛКСМУ ДМИТРОВ, секретарь партчейки ГЕЙНОВ и секретарь ЛКСМ, обсуждая между собой вопрос о нерезальности плана по с. Богданово, говорил: «Урожай должно быть собрано не больше 45.000 п. План же хлебозаготовок 48.000 п. Хотя это правый оппортунизм, но мы все-таки план обсуждаем, зная заранее, что если бы об этом узнал ГАБЕРТ, пришел бы нам оппортунизм».

КРИВОРОЖСКИЙ РАЙОН. Секретарь партчейки Сергиевского сельсовета КАЧАН в беседе о снабжении продуктами питания сказал: «Как будешь выполнять хлебозаготовительные планы, подготовляться к осеннему севу, когда голодаешь, не имеешь ни куска хлеба, а колхозы хлеба не дают,

ссылаясь на указания колхозсоюза, воспрепятствующие выдачу хлеба. Какое здесь может быть руководство, когда у вас апатия к работе, потому что голодным работать не будешь, сам Сталин отказался бы от работы, если бы ему не дали кушать».

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] РК Союза БАШМАК, его заместитель МОРОЗ и Зав[едующий] Земотделом СОЛОДОВНИКОВ в вопросе хлебозаготовок заявляют: «Хоть в этом году мы сами доводили планы до колхозов, но планы нереальны и невыполнимы, так как урожай чрезвычайно низкий. Если выполним план в 32.000 тн., то народ будет голодать».

МЕЖЕВСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки ПЕХОТИН по поводу хлебозаготовок заявил: «Наверно в этом году будет восстание. Крестьяне недовольны, раньше хоть ячмень ели, а теперь и того не будет, весь хлеб вывезен».

Н[ОВО]-ВАСИЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. В артели им. 14-й партконференции Ново-Троицкого сельсовета хлебный лимит составляет 100 цнт., однако, предправления ТОКАРЕВ, член партии, выдал на нужды колхозников 169 цнт., кроме этого, по его распоряжению колхозникам выдано еще 40 цнт., в то время, когда план хлебозаготовок не выполнен.

Н[ОВО]-ВАСИЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки коммуны «Гудок Шевченко» Ново-Троицкого сельсовета ИВАНОВ говорит: «Теперь я вижу, что после выполнения хлебозаготовительного плана, коммуна осталась без хлеба, опять будем голодать, как в прошлом году, что еще хуже осложнит проведение всеххозполиткампаний в нашей коммуне».

Зам[еститель] Пред[седателя] РИК'а ДЮЖЕНКО в разговоре о хлебозаготовках заявил: «Другим районам, где с хлебом благополучно, дается скидка, а у нас и так плохо, да еще нажимают на полное выполнение хлебозаготовок».

Н[ОВО]-НИКОЛАЕВСКИЙ РАЙОН. Председатель артели «Рот фронт» ШТЕЙН, кандидат партии, категорически отказался вывозить хлеб на элеватор, заявив уполномоченному РПК: «Дайте письменное распоряжение вывозить посевматериал, тогда повезу. Хлеба в артели уже нет, осталось немного посевзерна на весну. Колхозников кормить нечем, что хотите со мной то и делайте».

Председатель Н[ово]-Николаевского Райисполкома ПРИЛИПКО среди близких людей говорил: «Я сейчас не могу себе представить, что будем делать зимой, хлеба в некоторых колхозах уже нет, остался весь посевной материал на весну 33 года, а ведь нам еще нужно выполнить 70% годового плана. Колхозники артели «Червоний прапор» и «Заповіт Ільіча» уже требуют прекращения вывоза хлеба. Некоторые районы получили снижение годового плана, а нам ничего не дали, мы как пасынки, а ведь хорошо знают, что хлеба у нас нет. Нет, так хозяйничать дальше нельзя».

НИКОПОЛЬСКИЙ РАЙОН. Директор Шолоховской МТС КРИВОЙ ослабил руководство в вопросе хлебозаготовок по колхозам, обслуживающим МТС, ведет разговоры: «Если другим районам план хлебозаготовок

снизили, то хотя это нашего района пока не коснулось, снижение в будущем все-таки будет, так как сами обстоятельства заставят это сделать».

Н[ОВО]-ТРОИЦКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] колхоза «Красный пахарь» Николаевского сельсовета СПИЛЬНЫЙ, кандидат партии, заявил, что он преподанный колхозу план хлебозаготовок выполнять не будет.

СОЛОНЯНСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по Н[ово]-Николаевскому сельсовету САЧНО (он же Пред[седатель] РайКНС) в разговоре о реальности планов, заявил: «План хлебозаготовки не будет выполнен, ибо урожай низкий в результате плохой обработки земли. А в некоторых местах, как, например, в Н[ово]-Николаевке, осталось много незасеянной земли».

Октябрь [1932 г.]

В[ЕЛИКО]-БЕЛООЗЕРСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] трудового с[ельского]/совета ЧАЙКА, член партии, по вопросу х[лебо]/заготовки заявил: «Нам уже делать нечего, хлеба нет, весь вывезли, вывезли даже и отходы, нечем сеять, в 3 коллективах нет ни 1 кг зерна. Не знаю, что будем делать дальше». Его

поддержал секретарь партячейки ТАРАНЬКО, который заявил: «Дороководились так, что сами выхода не найдем. Это все из-за того, что в нашей партии существует зажим, нельзя сказать правды, даже если нет, говоришь, что есть. Не знаю, что будем делать дальше. Молотьбу закончили, плана хлебозаготовки еще не выполнили, сеять нечем и обеспечить колхозников также нечем. Довели колхозы до того, что сами себя должны ликвидировать».

Пред[седатель] Выюновского сельсовета БУЦ, член партии, в разговоре с секретарем партячейки о хлебозаготовках, сказал: «Я на совещании партактива заявил, что план хлебозаготовок нереальный, и мы его не сумеем выполнить, но мне там говорить не дали и чуть ли не назвали правым оппортунистом».

Секретарь партячейки ЕРМАКОВ поддержал его, заявив: «Мы решили ничего не делать, напрасно не портить свои нервы, так как убедились в том, что хлеба нет».

Уполномоченный РПК ПЕРЕДЕРИЙ по существу этого разговора сказал: «Я уже живу здесь 4 месяца, и до того привык, что не считаю себя уполномоченным РПК, а считаю себя здешним колхозником. Наверно буду жить еще 14 месяцев. Но пользы из этого мало, ибо план хлебозаготовок невыполним, так как хлеба нет даже для сева и питания».

Член правления «Перемога» Каменевского сельсовета КОШЕВОЙ, член партии, вместе с полеводом ЧАЙКОЙ, вместо мобилизации массы колхозников на выполнение плана хлебозаготовок, систематически пьянствует, говоря: «Что нам хлебозаготовка, не сегодня-завтра все равно пойдем под суд, ибо хлеба нет».

ВАСИЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК ФАЙНШТЕЙН, В.-Криничанского сельсовета, вместо твердого руководства хлебозаготовкой в порученном ему участке, заявляет: «Чего мне туда ехать, когда мне там делать нечего, хлеб давай, а его уже там нет, нечего кушать, нечего сеять и нечего

заготавливать. Что я могу сказать колхозникам — вези хлеб, когда я знаю, что его уже там нет».

Уполномоченный РПК Ц[арицыно]-Кутского с[ельского]/с[овета] МУЗАЛЕВСКИЙ — Зав[едующий] Райснабом, возвратившись из указанного сельсовета, высказался: «Положение в селе с выполнением хлебозаготовок безнадежное, колхозы кончают молотьбу, а хлеба нет, и план выполнен только на 25%». Продолжая рассказывать о том, как он проводил хлебозаготовку на селе, МУЗАЛЕВСКИЙ, ругаясь, добавил: «Пока я терплю, но когда[-то] решусь на все», — намекая на сдачу партбилета.

В[ЕРХНЕ]-ДНЕПРОВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] артели «Авангард» Ивановского сельсовета, ДУНАЕВ, член партии, на заседании бюро партячейки заявил, что план хлебозаготовок категорически выполнить отказывается: «Довольно обманывать бюро, соввласть и РПК. Я хлебозаготовку не выполню. У меня не хватит даже на посев».

ВЫСОКОПОЛЬСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РИКа ПАТЕНТ, прикрепленный для руководства хлебозаготовкой к селу Светловке, Кочубеевского сельсовета, вместо непосредственной работы по руководству хлебозаготовками проводит среди колхозников агитацию за невыполнение плана, говоря: «План хлебозаготовок нереальный и невыполнимый, колхозники — дураки, работают без куска хлеба. Наш район — самый наихудший на Украине, и в этом году будет голод». (Патент — член партии).

ДОЛИНСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] РИКа БЕЛОУС в разговоре о плане хлебозаготовок с инспектором Райснаба ШРАМКО и другими высказался: «План хлебозаготовок, по-моему, не выполняют такие колхозы: «Третий решающий», «Надія Леніна» — по Иванковскому сельсовету и колхоз «ХТЗ» — по Шевченковскому сельсовету».

Присутствовавший при этом директор Братолюбовской МТС САНДУЛ добавил: «Доведенный план по Братолюбовской МТС непосилен и ни в коем случае невыполним».

ГЕНИЧЕСКИЙ РАЙОН. Секретарь партгруппы Н[ово]-Григорьевского сельсовета, он же пом[ощник] директора МТС, ПОПОВ вместо мобилизации массы на выполнение хлебозаготовки дезорганизуют такую, содействуя их требованиям послать ходатайство в ВУЦИК о снижении плана хлебозаготовок. ПОПОВ помогал составлять заявление в ВУЦИК от имени колхозников и выделил несколько человек колхозников ходочков, для которых ПОПОВ собирал средства, внося сам 5 рублей.

КРИВОРОЖСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] колхоза «Воля» КРАВЧЕНКО и счетовод ГАВДЕЙ — оба члены партии, после их назначения среди колхозников говорили: «Для чего нас назначили в правление, они думают, что мы — дураки, чтоб вывезти 100 цнт хлеба в хлебозаготовку, а колхозники чтоб голодали. Ни одного фунта вывезить не будем».

Пред[седатель] колхоза «Шлях Ленинизма» Лозоватского сельсовета КАНЮН, член партии, в вопросе о хлебозаготовках среди колхозников говорил: «План выполнен на 73%, есть колхозники, которым уже сейчас кушать нечего, хотя они и получили аванс в размере 15%. Меня ежедневно

вызывают председельсчета и уполномоченный горпарткома и приказывают везти хлеб, называя недостойными именами».

МАГДАЛИНОВСКИЙ РАЙОН. Секретарь РПК вместо того, чтобы мобилизовать бюро парткомитета и партактив на принятие к выполнению плана, в присутствии членов партии БАШМАКА, СОЛОДОВНИКА, КОВИЙКИ, ПОТАПЕНКО, УСЕНКО, БЕЛАНА И КОМИССАРОВА говорил: «36.000 тонн — план хлебозаготовок для района — чрезвычайно велик, и у нас будет такое же положение, как было в прошлом году. Мы сможем взять не больше 26—27 тысяч тонн». Это мнение поддержали выше-названные партийцы.

Зав[едующий] орготделом РПК БЕЛАН, в прошлом имевший крупное середняцкое хозяйство в с. Лычково этого же района, по вопросу о хлебозаготовках заявил: «Что это за планы, они планами и останутся, потому что урожай плохой и хлеба неоткуда брать».

Пред[седатель] РИКА КУЧЕРОВСКИЙ в отношении хлебозаготовок также настроен оппортунистически, говорит: «Такие планы хлебозаготовки невыполнимы, так как урожай очень скверный, и у нас не хватает хлеба. Я дам распоряжение колхозам, имеющим свиноводческие и товарные фермы, чтобы площадь фуражных культур молотили отдельно, а тогда пусть выполняют, как хотят, а еще предложу, чтобы засыпали посевматериал на весну, другого выхода нет, если этого не сделать, так мы в районе останемся без посевматериала».

Аналогичные и явно оппортунистические взгляды о хлебозаготовках в постоянных разговорах высказывает пред[седатель] РКСоюза БАШМАК.

Пред[седатель] колхоза им. ИЛЬИЧА с. Гупаловки СЫПАЛЮ, секретарь партячейки КОЗЛОВСКИЙ и председельсчета НАБИВАЧ вместо мобилизации массы на выполнение плана хлебозаготовок заявляют: «Мы плана хлебозаготовок не выполним, ибо его нечем выполнять, даже для посева нет зерна. Сколько бы мы не нажимали, все равно придется сидеть на скамье подсудимых».

В с. Чаплинке секретарь партячейки по поводу хлебозаготовки заявил: «План хлебозаготовки мы выполнили на 40%, а сейчас пусть нас даже повесят, а больше выполнить мы его не сможем, даже сейчас уже нечем сеять и колхозникам нечего есть».

Секретарь партячейки СУПРУН, вместе с председателем сельсчета МАСШТАВИРОМ и предколхозом «Шлях до социализму» КОВАЛЕНКО вместо проведения работы по усилению хлебозаготовки ведут среди колхозников разговоры: «План хлебозаготовки мы не выполним, ибо в этом году был плохой урожай и сейчас нам уже не хватает зерна для обсеменения».

Секретарь партячейки колхоза «ТРУДОВИК» с. Подовки СИНИЦКИЙ заявляет: «План хлебозаготовки мы не выполним, постановление ЦК партии говорит о том, чтобы не оставлять колхозников голодными, но так или иначе при выполнении плана колхозники будут голодать. Есть одно спасение — это сорваться в город и распрощаться с селом навсегда».

НОВО-ВАСИЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. Председатель артели № 3 Н[ово]-Васильевского сельсчета СУПРУН, кандидат партии, сказал: «По плану

хлебозаготовки мне нужно сдать 6.000 цнт. пшеницы, сдал я только 1.600. Посева пшеницы я не выполню, потому что у меня недостает 500 цнт., о чем я говорил всем районным руководителям, которые мне предложили посевной фонд не ссыпать, а вывозить хлебозаготовку. А теперь секретарь партиячейки старается пришить какой-нибудь уклон, а поэтому я решил молчать, но факт, что опять будем голодать».

ПЯТИХАТСКИЙ РАЙОН. Председатель артели «Жовтнева перемога» ГАЕВОЙ М., кандидат партии, оказывая в процессе своей работы упорное сопротивление хлебозаготовкам, среди колхозников говорит: «Кончаем молотить хлеб и не будем вывозить на элеватор, потому что у нас нечего будет есть».

Ноябрь [1932 г.]

МЕЖЕВСКИЙ РАЙОН. Артель «Прогресс» Петропавловского сельсовета годовой план хлебозаготовок выполнила на 31%. Зав[едующий] Орг[анизационным отделом] РПК СЕРЕДА, уполномоченный по хлебозаготовкам по данному сельсовету, говорил: «Даже уменьшенный план хлебозаготовок не знаю чем выполнять. Артель «Прогресс» начала уже вывозить в хлебозаготовку посевматериал».

Председатель Петропавловского с[ельского]/с[овета], член партии КОВА, в разговоре о сниженном плане хлебозаготовок заявил: «Хотя план хлебозаготовок нами и снижен, то дальше выполнять его нельзя, так как если будем выполнять план, то колхозники останутся голодными».

АПОСТОЛОВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] колхоза «Червоне козачество» ДУБРИВНЫЙ, член партии, говорит: «Несмотря на то, что план хлебозаготовок снижен — мы его не выполним, даже если вывезем все зерно с соломой и половой».

Зав[едующий] маг[азином] колхоза Крутянского с[ельского]/с[овета] ГОНЧАРЕНКО, кандидат КП(б)У, говорил: «Задумали снизить план хлебозаготовок, когда увидели, что уже добились до ручки, еще не раз будут снижать, пока выполним».

Б[ОЛЬШЕ]-ЛЕПЕТИХСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] РайЗУ ПУЖИЛЬНЫЙ, создавая паническое настроение среди руководящих работников района, говорит: «Сняли одного секретаря РПК и нас тоже снимут, потому что сниженный план хлебозаготовок все равно не выполним. Как не крути, а с этого района нужно немедленно срываться».

Пред[седатель] колхоза «[имени] СТАЛИНА» ОРЕЛ, кандидат партии, среди группы членов партии говорил: «Я прямо не знаю, что говорить на собрании, когда каждый колхозник знает наш баланс. Поверите, я согласен бы умереть, чем идти на это собрание и говорить о хлебозаготовке, ибо я знаю, что план хлебозаготовок невыполним».

ЧУБАРЕВСКИЙ РАЙОН. Член правления колхоза «Вірний шлях» Инженеровского сельсовета КОЛЕСНИК, член партии, ведет открытую агитацию против хлебозаготовок, говоря: «Третья всеукраинская партконференция умно учла и сказала, что сперва нужно учесть потребность колхоза, обеспечить его, а потом давать хлеб для выполнения плана

хлебозаготовок, а вышло наоборот: остаемся без хлеба». После такого выступления члена партии КОЛЕСНИКА среди колхозников были массовые выступления против хлебозаготовок.

В[ЕРХНЕ]-ДНЕПРОВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по Бородаевскому сельсовету ТАРАН Александр, член партии, в разговоре среди активистов села по вопросу о снижении плана хлебозаготовок, говорил: «Когда доводился первый хлебозаготовительный план — это была вредительская работа, так как план доводился преувеличенный, чтобы колхозники голодали, а когда на Украину приехали члены правительства и рассмотрели, что дело плохо, и установили, что Украина может остаться без хлеба, то распорядились немедленно снизить план, но все это — ерунда, план необходимо будет еще уменьшать, ибо урожайность в этом году хуже, чем в прошлом».

Н[ОВО]-ТРОИЦКИЙ РАЙОН. Директор Громовской МТС, он же член бюро РПК, БЕЛОВ Иван Григорьевич, по вопросу снижения плана хлебозаготовок на внеочередном закрытом бюро РПК заявил: «Колхозы, входящие в состав моей МТС, выполнить сниженные планы хлебозаготовки смогут лишь при том условии, если бюро РПК разрешит вывезти в хлебозаготовку посевной материал и фураж, иначе данные колхозы хлебозаготовку не выполнят».

Председатель РКС, он же член бюро РПК ГОРЕЛИК Давид, заявил: «Целый ряд колхозов в районе план хлебозаготовки будут выполнять с большими трудностями и то при условии, если возможно будет найти где-нибудь хлеб».

Председатель колхоза «Ясная поляна» ТЕРФИЛЬЕВ Тимофей, член КП(б)У, заявил: «План хлебозаготовки я выполнил на 58%, больше выполнять не буду, так как у меня хлеба нет».

Секретарь партийной ячейки Александровского сельсовета, он же председатель колхоза «КОМИНТЕРН», ФЕСЕНКО, член партии, при обсуждении нового сниженного плана говорит: «Снижение плана хлебозаготовок проведено неправильно и недостаточно, все равно мы его не выполним». Все члены партии данной ячейки разделяют мнение своего секретаря ФЕСЕНКО.

Член правления колхоза «Коминтерн» АНДРОНИК Николай, член партии, говорит: «У нас нечем выполнять хлебозаготовку, мы в первую очередь должны обеспечить себя хлебом, а тот, что останется, вывезти в хлебозаготовку».

Пред[седатель] колхоза «Червона Україна», кандидат партии КОРВЕГЕН, оказывая сопротивление вывозу хлеба, говорит: «У нас нечем вывозить хлеб, они только и знают, что требовать. Хлеб мы будем вывозить по возможности, так как у нас кроме этого есть много других работ».

ДНЕПРОПЕТРОВСКИЙ ПРИГОРОДНЫЙ РАЙОН. Правление артели им. «8-го березня» села Елизавето-Каменка вместо проведения работы по выполнению плана хлебозаготовок систематически пьянствует. На одной из выпивок, устроенной членом правления БЕЛИЧЕНКО, присутствовал

секретарь партячейки ЗАЙЦЕВ и др[угие] члены партии. Предправления МАРЧЕНКО Григорий, кандидат КП(б)У, во время выпивки сказал: «Я умышленно отправил в степь 700 пудов жита, из которого на посев уйдет 120 пудов, а остальное останется нам. Если бы это жито лежало в кладовой артели, то уполномоченный горкома настоял бы на том, чтобы его вывезти в план хлебозаготовок, но я думаю, что это мне удастся и скрытое жито останется на весну, ибо весной колхозникам нечего будет есть».

Пред[седатель] артели «Червоний борець» с. Волошское, член КП(б)У ПОХИЛ систематически пьянствует. Когда приехала автомашина за хлебом, то ни пред[седатель] артели, ни другие члены правления, не в состоянии были что-либо сделать, т. к. были пьяны. Об этом знает секретарь парт[ийной] ячейки, но никаких мер не принимает.

Пред[седатель] артели «Перемога» села Ломовки, член КП(б)У, в беседе по поводу выполнения плана хлебозаготовок, говорит: «Спешить с вывозкой хлеба мы не будем, так как в этом году такого нажима не будет. Уже убедились в том, что хлеба у нас нет, а если выполним план, тогда колхозники будут голодать».

Предправления артели «Шлях Ленина» с. Чапли КУРИННЫЙ, член КП(б)У, говорит: «Я решил не спешить с выполнением плана хлебозаготовок, хлеб я всегда успею вывезти, т. е. тогда, когда будет сильный нажим со стороны горкома».

Пред[седатель] правления артели с. Сурско-Покровское ПРОСУЛА Сергей, член КП(б)У, в беседе о хлебозаготовках заявил: «Наш план нереален, а поэтому я решил с вывозкой хлеба не спешить, поеду в город и там буду настаивать об уменьшении плана хлебозаготовок». Уезжая, он оставил записку правлению не вывозить хлеба до его приезда.

ГЕНИЧЕСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] Райплана ГОРЯГА, работающий уполномоченным по хлебозаготовкам в Н[ово]-Григорьевском сельсовете, по поводу снижения плана хлебозаготовок на районном совещании заявил: «На совещании нападают на секретарей партячеек за невыполнение плана хлебозаготовок, но при чем тут они, если хлеба нет, то его из себя не сделаешь. Ряд колхозов Н[ово]-Григорьевского сельсовета плана хлебозаготовок не выполняют не потому, что не хотят, а потому, что хлеба все равно нет, придется в этом году попариться и заработать строгий выговор или попрощаться с партийным билетом».

Директор Н[ово]-Григорьевской МТС МОРГУН на совещании сказал: «90% колхозов, обслуживаемых моей МТС, план хлебозаготовок не выполняют, но я об этом не могу говорить на бюро партийного комитета, так как там за это могут побить по мягкому месту, а здесь я могу сказать открыто, что большее количество колхозов все равно плана не выполняют».

Секретарь 2-й Н[ово]-Михайловской партячейки ГЕТМАН на районном совещании заявил: «Мне осталось выполнить 18.000 цнт. до годового плана, но я вывезу только 8.000 цнт., а остальное снимите мне, ибо из 4-х моих колхозов закончили молотьбу уже 3 и ни один из них плана не выполнил свыше 60%».

Б[ОЛЬШЕ]-ТОКМАКСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки с. Смикула ЛОГВИНЕНКО по вопросу предстоящего снижения плана хлебозаготовки заявил: «Мы вывезли в хлебозаготовку 1483 цнт. зернохлеба и больше везти нечего, так как я навезл из половы и озадков 60 цнт. зерна и больше сеять нечего, так что если план хлебозаготовок с нас не снимут, мы его все равно не выполним».

Председатель артели им. БУДЕННОГО, Токмакского сельсовета, ОДИНЕЦ, член партии, присутствовавший при этом разговоре, заявил: «У меня такая же картина, сколько не снижай, все равно вывозить нечего».

Секретарь партячейки с. Н[ово]-Михайловки АНТОНИК, быв[ший] работник завода «Красный прогресс», среди прибывших на пленум по вопросу о снижении плана хлебозаготовок заявил: «В моем селе 5 колхозов, но ни один из них не выполнил плана хлебозаготовок, да и выполнять нечем, [сколько] не снижай, ничего не поможет. Наши руководители нервничают, как будто бы они не знают сами, что Токмакский район кроме уже выполненного плана хлебозаготовки больше ничего не даст».

МИХАЙЛОВСКИЙ РАЙОН. На состоявшемся совещании руководящего состава работников района, где обсуждался вопрос о снижении плана хлебозаготовок, пред[седатель] КК РКИ ЛИПОВОЙ, он же уполномоченный по хлебозаготовке в артели им. БУДЕННОГО, заявил: «У меня имеется учет хлеба по артели Буденного, из которого видно, что, несмотря на снижение плана хлебозаготовок количеством в 791 тонну, все же план невыполним, так как при окончательном обмолоте зерна артели наберется лишь до 50% потребного количества зерна для выполнения сниженного плана».

Секретарь РПК ШАПОВАЛОВ со своей стороны добавил: «Я вижу, что в артели Буденного не хватает 50% зернохлеба для выполнения плана хлебозаготовок, но все же снижать больше некуда, да и не с чего».

На том же совещании секретарь РПК ШАПОВАЛОВ, при обсуждении плана хлебозаготовок каждого колхоза в отдельности, заявил: «Мы не будем ориентироваться на наши цифровые данные, так как когда на таковые посмотришь, ни в одном колхозе нечем выполнять полностью план хлебозаготовок, а поэтому нужно развертывать план, не принимая во внимание никаких учетов, а после увидим, что получится».

Пред[седатель] артели «Баррикада» МЕЛЬНИЧЕНКО Иван, член партии, на вопрос колхозников, выполним ли план после снижения, отвечал: «По фуражным культурам возможно и выполним, но по пшенице и ржи не выполним никогда, так как молотьбу мы уже заканчиваем, а план хлебозаготовок выполним лишь на 47%».

Пред[седатель] артели им. Калинина Томашевского сельсовета МАС-САЛ, член партии, по вопросу о сниженном плане хлебозаготовок, заявил: «Несмотря на то, что план нам снизили, все же мы его никогда не выполним, так как его преподносили из расчета урожая 50 пуд. с га, в действительности же у нас урожайность самая большая 30 пудов с гектара».

Пред[седатель] артели «Ответ империалистам» ТИТОВ, член партии, в разговоре с членами правления заявил: «Вот мы уже молотьбу

продовольственных культур окончили, но вывозить в хлебозаготовку нечего; план у нас выполнен по отношению к первому заданию на 21,8%, по отношению же к пониженному заданию — на 27,7%, из этого ясно видно, что мы план не выполним».

В[ЕЛИКО]-БЕЛООЗЕРСКИЙ РАЙОН. Секретарь Гавриловской партиячейки при МТС БЕЛОУС заявил: «Хорошо разверстывать планы на бумаге, но иногда тяжело их выполнять, не знаю, будет ли из этого польза, что мы перерабатываем планы и даем им мизерные снижения. Я думаю, что таким путем мы план не выполним, потому что в колхозах не только нет хлеба для выполнения плана хлебозаготовок, но даже и для посевной кампании».

Уполномоченный РПК МОРОХОВСКИЙ, поддерживая секретаря партиячейки БЕЛОУСА, добавил: «Да, это мы делаем лишь для формальности, а будет ли реальное что-нибудь с этого это вопрос, но раз нам диктуют, надо делать».

Секретарь партиячейки Веселовской МТС КУЛИК и пом[ощник] директора ПОЛОВОЙ, возмущаясь колебаниями плана, заявил[и]: «Нужно было бы сразу хорошо обсудить и дать реальные планы, которые не подвергались никакому изменению, это было бы лучше. Чем теперь снижать. Как мы можем теперь явиться в колхозную массу в то время, когда мы кричали им о том. Что первые планы реальные. А теперь сами же снижаем их, нам колхозники больше верить не будут».

МЕЛИТОПОЛЬСКИЙ РАЙОН. Секретарь РИК'а, он же уполномоченный РПК по хлебозаготовкам В-Эйгенфельдского сельсовета, ФОНАРЕВ, член КП(б)У, заявил: «Я с ответственностью говорю, что этот план хлебозаготовок 3 колхоза моего села не выполняют. У меня колхозники требуют ответа на вопрос, что им делать с лошадьми и что думает правительство, оставляя колхозных лошадей без фуража. Я не в состоянии ничего ответить, притом сам вижу, что в колхозах лошадидохнут как мухи. РПК и РИК проводят развертывание планов кабинетным порядком и совершенно не советуются с нами».

Председатель колхоза «Арбейтер» ШИРИНГ, кандидат КП(б)У, по вопросу о сниженном плане хлебозаготовок по своему колхозу, заявил: «Говорили, что к празднику нас оставят без внимания, а разве это не подарок, это целая милостыня, только вряд ли ее наш народ примет, хлеба больше нет».

Член колхоза «Мариенфельд» КЛАТ, кандидат партии, в присутствии группы колхозников заявил: «У русских существовала когда-то пословица — «Дают — бери, а бьют — беги», но теперь не поймешь, как будто бы дают, но от этого подарка приходится бежать и за этот же подарок вскорости придется получать подзатыльники. Хотя бы скорей отпустили на производство».

Член партии с. Н[ово]-Николаевки ПРИЛЮДЬКО Н. по вопросу снижения плана хлебозаготовок заявил: «Район вынужден будет еще снижать план хлебозаготовки, потому, что мы не сможем его выполнить, если же мы вывезем полностью, то через неделю у нас не будет ни одного зерна».

ТЕРПЕНЬЕВСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки артели «Новый Мир», Терпеньевского с[ельского]/с[овета], ВЛАСОВ, выступивший на пленуме с заверениями о том, что план будет выполнен полностью, к сроку, намеченному Райорганизациями и вызвавший на соцсоревнование Астраханский сельсовет, 7 ноября среди группы колхозников высказался: «Снижение произошло неверно, так как нам скинули всего 70 цнт. в то время, когда артели «Пятилетка» снизили до 300 цнт.». Выругавшись по адресу бюро РПК, ВЛАСОВ добавил: «Если они так снижают, то у нас в артели все же далеко будет до 100% выполнения. Если выполним на 80%, то и будет хорошо».

Присутствовавший при этом зав[едующий] школой ХИМИЧ, член партии, добавил: «Снижение плана помогло лишь тем колхозам, у которых хлебозаготовки были выполнены более чем на 50%, тем же колхозам, которые выполнили его на 12—15%, данное снижение ничего не дает».

Инспектор спецчасти РИКа ПРИЛИПОВ, член КП(б)У, по вопросу хлебозаготовки заявил: «Снижение плана хлебозаготовок ничего не даст, раз хлеба нет, то тут снижай, не снижай, а толку от этого будет мало. У нас как-то увлекаются большими планами, как будто не знают, какой был урожай в этом году. Люди просто боялись уклона и не говорили открыто правду». [...]

Державний архів Служби безпеки України, м. Київ. — Ф. 16. — Оп. 25. — Спр. 3. — Арк. 4—68. — Незавірена копія. Машинопис.

Повністю опуб.: Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932—1933 років в Україні в документах ГПУ—НКВД. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 194—216.

№ 59

АНТИРАДЯНСЬКІ ЧАСТІВКИ, ЯКІ КАНДИДАТ У ЧЛЕНИ КП(б)У, ЗАВІДУВАЧ СЕМИРІЧНОЇ ШКОЛИ ЦАБЕНКО ЧИТАВ СВОЇМ УЧНЯМ 1932 р.

Частушки, которые зав. семилеткой Цабенко — кандидат партии Копановской ячейки учил своих учеников.

І.
Як був царь Микола дурачок
Був фунтик хліба п'ятячок,
А як стала республіка,
Фунтик хліба три рубліка,
Як став Совет
Хлеба нет.

II.
В 32 году ми вже їли лободу
Нема хліба, нема сала
Комсомолія забрала.

III.
Питається СОЗ морозу
Чи будуть чоботи для СОЗу
Нема чобіт самі лапті
Розколовся СОЗ на клапті.
Нема хліба, нема моні
Ми прохлопали в лодоні.

IV.
Жито та пшеницю вивезли за Грядицю
А ячмінь та кукурудзу для
Радянського СОЗу
І ще трошки буряків для радянських дураків

V.
Лежить Ленін у Могилі, а Сталін у болоті
Що робили куркулям те буде бідності.

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 92. —
Арк. 36. — Незавірена копія. Машинопис.

Опуб.: Розкуркулення, колективізація, Голодомор на Дніпропетровщині (1929—
1933 роки) : зб. документів / [упоряд. : Є. І. Бородин, О. В. Касьянов, Н. В. Киструська
та ін.]. — Дніпропетровськ : Герда, 2008. — С. 166.

№ 60

З ІНФОРМЗВЕДЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У ПРО ВИВЕЗЕННЯ НАСІННЄВИХ ФОНДІВ З КОЛГОСПІВ БОЖЕДАРІВСЬКОГО РАЙОНУ, ЯКІ НЕ ВИКОНАЛИ ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНИХ ПЛАНІВ, І НАСТРОЇ СІЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ ТА КОЛГОСПНИКІВ 2 січня 1933 р.

До 1-го январа весь посевной фонд в абсолютном большинстве вывезено из колхозных амбаров тех колхозов, которые не выполнили план хлебо-заготовок. Колхозы, которые приближались к выполнению плана хлебо-заготовок, провели внутреннюю мобилизацию среди колхозников хлеба, выполнили свой план, оставили у себя посевной фонд и, не останавливаясь на этом, проводят переобмолот половы, мобилизуя хлеб из других источников.

Настроение сельских партийцев таково, что решение о вывозе посев-фонда в план хлебозаготовок является для них большой неожиданностью. Поэтому по отдельным сельским партийкам стремились затягивать вывоз,

ожидаю другого указання, відмінююче перше. І тільки після деякого нажима і роз'яснення на місцях ця робота була виконана. Партячка Лозватського сільсовета не прийняла заходів до вивозу вчасно хліба, проявила певну боязнь ставити прямо питання перед колхозниками, відтермінувавши вивоз посівфонду на 2 дні.

Після вивозу посівфондів у багатьох партійців опустилися руки, не знають, що робити, розчарувалися, шепчуться поза кутами, втрачаючи під собою ґрунт подальшої боротьби за хліб.

Серед колхозників настроєння є такого порядку, приблизно можна передати словами колхозника Чабана з артелі «Культурник» Водяного сільсовета: «Посівмат — державний, земля — державна, лише би у мене не займали хліба», тобто відношення безрозличне, лише би не були затронуті їх шкурні інтереси.

Друга частина колхозників зраділа, що мол «дохазяйнувалися до того, що вже і посівмат пішов у хлібозаготовку». [...]

Третя група піддалася кулацькій агітації, яка заключається в тому, що мол «не тільки заберуть посівмат, але заберуть у колхозників заробітаний хліб і корови».

Є настроєння у окремих переселенців виїздити на Київщину і Волинщину. Уже декілька переселенчеських господарств виїхали з району, частина господарств навіть не взяла яких-небудь справок від колхозу, сільсовета.

Уповноважений обкома КП(б)У
Макарий

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. 19. — Оп. 1. — Спр. 734. — Арк. 5—6. — Оригінал. Машинопис.

№ 61

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ НІКОПОЛЬСЬКОГО РАЙКОМУ КП(б)У ПРО НАПРУЖЕНИЙ СТАН З ПРОДОВОЛЬСТВОМ, ВИПАДКИ ГОЛОДУВАННЯ, НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА І МАСОВІ ВІЇЗДИ ІЗ СІЛ РАЙОНУ 20 лютого 1933 р.

За останні дні значно більше стало поступати матеріалів про випадки голоду в Нікопольському районі. Особливо випадки голоду зафіксовано по таких селах: Ново-Миколаївка, Ч.-Григорівка, Дмитрівка, Н.-Іванівка, Шолохово, Капулівка.

Маються випадки, коли голодуючі вживають в їжу різні сурогати та м'ясо дохлих коней, а також навмисно знищують коней на їжу. В своїй абсолютній більшості голодують бідняки — багатосімейні колгоспники та одноосібники, також маються факти голоду сімей членів партії та активістів колгоспників. Факти голоду перевірено ДПУ і встановлено

9 сімей, в яких мається опухлими 39 чоловік, з них 17 чоловік страшено виснажені.

Під час перевірки цього через ДПУ [встановлено, що] в більшості [з] них хліба немає біля 2-х неділь, а в окремих осіб більше місяця. Харчуються ці сім'ї буряками, магаровим супом, капустою, жмихами, різними сурогатами з різних зернових відходів: безерка, кукіль, а також м'ясом з дохлих коней.

По окремих селах вчителству нерегулярно видають пайок, а коли й видають, то різними сурогатами, на підставі чого серед вчителства маються нездорові явища та тенденції покинути сільську школу.

Характерно відмітити по колгоспу ім Котовського Покровської сільради [кілька] окремих сімей, які в сучасний момент голодують, а окремі вже не мають хліба близько 20-30 днів: сім'я Осьмухи К., колгоспник з признаками опухання; Ярош Василь, який мав більше всіх трудовнів в колгоспі, теж пухлий, що викликає нездорові явища та балачки серед колгоспників.

Антирадянські елементи намагаються ці випадки використати в своїй контрреволюційній агітації, направлений на підняття повстанського руху:

С. Дмитрівка Гаврилов — колгоспник, бідняк на підставі голоду їсть конину й при розмові каже:

«На 15-му році революції довелось голодувати та їсти конину, недаром казали, що буде іскусственный голод. Хай ми в 1921 р. голодували, тоді ми знали, що був недород, а тепер хліб ми бачимо, але їсти нам не приходитьсья». «Робили літом, заробляли хліба, а прийшла зима, його забрали в нас, і тепер умираємо з голоду, нікому ми не потрібні і ніхто на нас не звертає уваги».

Аналогічні моменти по селу Н-Іванівка. [...] З числа голодуючих з признаками опухання Ковтун зайшов в сапожницьку майстерню і присутнім там почав казати: «Я опух з голоду, сім'я моя теж лежить опухла. За що ж я і діти мої страждаємо? Мені тепер смерть не страшна, але вмирати з голоду не хочеться. От якби тепер об'явили війну, всі б без відказу пішли. От дураки, не знають, коли робити мобілізацію! Так далі жити не можна!» Ці слова було висказано з надзвичайно великою злобою.

Прибувши з Червоної Армії у відпуск червоноармієць Рагулен, 1910 року народження, який служить в погранотряді ВО ДПУ в м. Полоцькому по дорозі додому заїхав до свого односельчанина Нарікова, який працює рахівником на максимівській копальні, з яким Наріков завів розмову, кажучи: «Навіщо ти приїхав сюди з армії, коли тут нема життя? В колгоспах той хліб, який видано на трудодні забрали назад і тепер народ голодує. Повертайся назад до своєї часті і скажи своєму начальству та червоноармійцям, щоб брали в руки гвинтівки, і треба приймати міри. Так далі жити не можна!» Причому це висказано з великим незадоволенням, і сказав: «Ідь додому в село, а коли будеш повертатись, заїдь до мене і розкажи мені про своє враження».

Жирко М. в розмові сказав: «Ми працювали не за страх, а за совість і що ж врешті-решт ми маємо — пухнемо з голоду і це не тільки ми, а й робочі на заводах і фабриках. Ну нехай почекають, буде їм. Так це не пройде! Побачимо, що буде весною. Працювать з нас вже ніхто не буде, того що у

кого більше трудоднів, той зараз повинен вмирати від голоду, тому що йому приходиться зараз повертати більше хліба, як незаконнорозданого». [...]

Про втечу колгоспників, одноосібників та куркулів з села.

За останній час по селах Городище, Шолохово, Ч-Григорівка Нікопольського району знову поселились виїзди на Кавказ та Урал.

В своїй більшості виїзжають кулаки, яких викинуто з колгоспів за різні провини із боязні, що до них знов будуть застосовувати ті чи інші репресії. Колгоспники та одноосібники виїзжають головним чином із-за боязні залишитись голодними.

Деякий час тому назад в с. Ч.-Григорівку приїхав бідняк Кузьменко, який виїхав раніш як вербовщик робочої сили, та який завербував та увіз з собою 25 сімей. Цими днями знов приїхав вербовщик набирати робочу силу в м. Хабаровськ, але колгоспники та робітники копалень, не довіряючи йому, надіслали свого представника Шіліна в Москву розузнати про умови найму та переїзду, проводячи це скрито від району.

Маються такі балачки (Лалов-бідняк, Ковалев-середняк, Головатов — бідняк), що ще неділки дві посидимо, і коли колгосп нас не забезпече хлібом, то будемо тікати з села.

Характерно відмітити, що самі керівники сільських організацій (партосередки, сільради, правління колгоспів, комсомольська організація) самі не проводять боротьби з виїздами, а доводиться запевняти робітників сільрад та сільських партосередків, щоб проводили боротьбу з виїздами колгоспників і вишукували заходи на місцях для забезпечення голодаючих.

РПК вжиті відповідні заходи й проводиться роз'яснююча робота, щоб не виїздили з сел і із свого колгоспу, бо на це є заборона і квитків залізнодорожні організації не дадуть. Не треба звертати увагу на приїзжих людей, що їх зманюють на переїзди, а необхідно взятись за організацію праці в колгоспі, щоб забезпечити посівну кампанію.

По селах розповсюджуються балачки, що ніби гарно живуть ті сім'ї, що раніш виїхали до Кавказу, Сибіру, Уралу, а також великий вплив мають ті листи, які надсилають виїхавші, де пишуть: «Гарно живемо». [...]

Крім того, немалу роль грає агітація серед колгоспників, яку проводять антирадянські елементи. Андропова, в минулому заможня, пов'язана з релігійним миром, ходе й балака: «Пропали ми на Україні. Коли б я не стара, то не сиділа б тут ні жодного дня, а зараз би виїхала».

Треба відмітити, що окремі сільради сприяють виїзду, скажімо, Бобух М., син бувшого кулака, виключений з колгоспу, одержав довідку від сільради, що він середняк, не член колгоспу і з сільським господарством зв'язку не має. Така довідка дає можливість виїхати, поступити на роботу та одержувати хліб на всю сім'ю. Після чого він висловився: «Чорт з ними, з колгоспами. Хай дурні працюють в колгоспах, а я буду працювати на виробництві й одержувати хліб».

РПК вжиті відповідні заходи до сімей, які голодують, а саме: дітям видається півлітра молока з колгоспу та видали по декілька кілограм борошна та магару, капусти, буряків, що можна було знайти в колгоспі.

По партосередкам та селищним радам дано вказівки аби колгоспники, які мають найбільше всього трудоднів, забезпечувались з місцевих ресурсів та провадилась масова робота щодо припинення виїздів з сел, а що зараз же, не звертаючи ні на які труднощі, необхідно мобілізувати всі сили й переключити на підготовку до весняної посівкампанії.

Секретар Нікопольського райкому КП(б)У [підпис]
Цвік

Держархів Дніпропетровської обл. — Ф. П-19. — Оп. 1. — Спр. 829. —
Арк. 35—38. — Оригінал. Машинопис.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ — ЗАПОРУКА ПОДАЛЬШОГО ПОСТУПУ ДЕРЖАВИ <i>Є. І. Бородін, В. В. Іваненко, Л. Л. Прокопенко</i>	3
СЕЛЯНСТВО ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ «ЗГОРИ»: НАСТРОЇ, ПОВЕДІНКА, ОПІР СОЦІАЛІСТИЧНІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРА (1928—1933 рр.) <i>Н. Р. Романець</i>	9
СЕЛЯНСТВО ПРИДНІПРОВ'Я В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1928—1933 рр.)	78
Археографічна передмова	78
№ 1. Витяг зі стенографічного звіту загальних зборів селян с. Башмачка Солонянського району Дніпропетровського округ. <i>23 червня 1928 р.</i>	79
№ 2. Із звіту уповноваженого окружкому по Верхньодніпровському району Воробійова до Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян через проведення хлібозаготівельної та податкової кампаній. (січень — липень 1928 рр.). <i>23 липня 1928 р.</i>	86
№ 3. Із звіту Дніпропетровського окрвиконкому ВУЦВКУ про хлібо- заготівлю, настрої селянства та роботу місцевого апарату. <i>19 січня 1929 р.</i> ...	90
№ 4. Стаття в газеті «Зірка» «Вдаримо по Близнецівських балачках. Змичка з куркулем» — про політичні настрої сільських комуністів. <i>1 лютого 1929 р.</i>	96
№ 5. Стаття в газеті «Зірка» «Що таке СОЗ? Селянство не знає?» — про ставлення селян Петриківського району до колективізації. <i>16 квітня 1929 р.</i>	96
№ 6. Стаття в газеті «Зірка» «Як не пручався куркуль, а хліб здав» — про спротив селян хлібозаготівлям. <i>16 червня 1929 р.</i>	97
№ 7. Стаття в газеті «Зірка» «Участь і роля сільських комуністів у колективізації села ще недостатні» — про ставлення сільських комуністів до колективізації. <i>12 липня 1929 р.</i>	98
№ 8. Інформаційне повідомлення інформсектора окружкому КП(б)У до ЦК КП(б)У про реагування селян на розкуркулення. <i>28 лютого 1930 р.</i>	99
№ 9. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про волинки проти розкуркулення. <i>3 березня 1930 р.</i> ...	101
№ 10. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян. <i>5 березня 1930 р.</i>	102
№ 11. Інформаційне зведення Петриківського райкому КП(б)У про масовий вихід селян з сільськогосподарської артілі. <i>5 березня 1930 р.</i>	103

№12. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про реагування селян на колективізацію. <i>9 березня 1930 р.</i>	106
№ 13. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян округу. <i>11 березня 1930 р.</i>	107
№ 14. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян округу. <i>12 березня 1930 р.</i>	108
№ 15. Інформаційне зведення уповноваженого райкому КП(б)У Кушніра Урядовій комісії про масові заворушення проти колективізації в селі Іванівка Петриківського району. <i>13 березня 1930 р.</i>	110
№ 16. Доповідна записка Урядової комісії про розслідування масових селянських заворушень в Петриківському районі. <i>14 березня 1930 р.</i>	113
№ 17. Інформаційне повідомлення Дніпропетровського окружного комітету КП(б)У про хід колективізації, розкуркулення і настрої селянства округу. <i>15 березня 1930 р.</i>	130
№ 18. Оперативне зведення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян. <i>9 квітня 1930 р.</i>	135
№ 19. Довідка Дніпропетровського окрвідділу ДПУ УСРР про настрої селянства округу. <i>20 травня 1930 р.</i>	138
№ 20. Оперативне повідомлення інформсектора Дніпропетровського окружкому КП(б)У про настрої селян округу. <i>19 червня 1930 р.</i>	154
№ 21. З доповідної записки ДПУ УСРР до інформаційного відділу ОДПУ СРСР «Про продовольчі труднощі на Україні». <i>26 червня 1930 р.</i> ...	155
№ 22. З політзведення секретаря Котовського райпарткому Гуні уповноваженому ЦК КП(б)У Семенову про реагування селян на хлібозаготівлі. <i>20 жовтня 1930 р.</i>	159
№ 23. З інформзведення секретаря Петриківського райкому КП(б)У Рубіна секретарю Дніпропетровського міськпарткому КП(б)У Семенову про політичні настрої селян. <i>25 вересня 1930 р.</i>	159
№ 24. Повідомлення Дніпропетровського окрвідділу ДПУ УСРР про настрої селянства округу. <i>21 жовтня 1930 р.</i>	161
№ 25. Інформполітзведення Верхньодніпровського райкому КП(б)У до Дніпропетровського міськпарткому про реагування селян на колективізацію. <i>22 жовтня 1930 р.</i>	168
№ 26. З інформполітзведення Солонянського райпарткому до уповноваженого ЦК КП(б)У на Дніпропетровщині Семенова про реагування селян на хлібозаготівлі та колективізацію. <i>10 грудня 1930 р.</i> ...	168
№ 27. Стаття в газеті «Зоря» «Правоопортуністична заява Штайнбренера» — про ставлення голови Йосипівської сільради Штайнбренера до колективізації. <i>5 березня 1931 р.</i>	169

№ 28. Обвинувальний висновок у кримінальній справі жителя с. Перше Травня Апостолівського району О. С. Пащенко, обвинуваченого у контрреволюційній агітації. <i>10 березня 1931 р.</i>	170
№ 29. Обвинувальний висновок у кримінальній справі жителя с. Чистопіль П'ятихатського району Г. К. Бабенка, обвинуваченого у контрреволюційній агітації. <i>15 березня 1931 р.</i>	172
№ 30. Стаття в газеті «Зоря» «Клясовому ворогу дати рішучу відсіч» — про опір селян Підгороднянської сільради хлібозаготівлям. <i>2 жовтня 1931 р.</i>	173
№ 31. Стаття в газеті «Зоря» «Хліб є, але він прихований» — про опір селян с. Сурсько-Литовське хлібозаготівлям. <i>23 жовтня 1931 р.</i>	174
№ 32. Стаття в газеті «Зоря» «Приборкати озвіріле куркульство» — про опір селян с. Сурсько-Литовське хлібозаготівельникам. <i>10 листопада 1931 р.</i>	175
№ 33. Стаття в газеті «Зоря» «Ворог ховає хліб» — про приховування хліба одноосібниками с. Обухівка. <i>20 листопада 1931 р.</i>	176
№ 34. Постанова бюро Дніпропетровського міськпарткому КП(б)У про стан хлібозаготівель в с. Єлизавето-Кам'янка. <i>20 листопада 1931 р.</i>	176
№ 35. З доповідної записки Дніпропетровського оперсектора ДПУ про факти порушення законності під час хлібозаготівельної кампанії і настрої селянства. <i>5 січня 1932 р.</i>	177
№ 36. З доповідної записки Нікопольського райкому КП(б)У про доведення додаткового хлібозаготівельного плану і настрої селянства району. <i>6 січня 1932 р.</i>	179
№ 37. Стаття в газеті «Зоря» «Куркульському спільникові Козлову не бути на чолі сільради, не місце в лавах партії» — про ставлення членів сільради с. Таромське до виконання хлібозаготівель. <i>8 січня 1932 р.</i>	181
№ 38. З доповідної записки Дніпропетровського оперсектора ДПУ про настрої селянства Дніпропетровського Приміського району і його ставлення до хлібозаготівельної кампанії. <i>16 січня 1932 р.</i>	181
№ 39. З доповідної записки Дніпропетровського оперсектора ДПУ про хід хлібозаготівель, настрої селянства і діяльність Дніпропетровського оперсектора ДПУ УСРР. <i>21 січня 1932 р.</i>	182
№ 40. Стаття в газеті «Зоря» «Захисника приховувачів хліба Голдіна вигнати з партії» — про опір секретаря партосередку с. Нові Кодаци Голдіна хлібозаготівельникам. <i>28 січня 1932 р.</i>	187
№ 41. З інформаційного листа Чубарівського райкому КП(б)У про настрої селянства в зв'язку з проведенням хлібозаготівель та голодом. <i>4 березня 1932 р.</i>	188
№ 42. З інформаційного листа Божедарівського райкому КП(б)У про напружений стан з продовольством, виїзд селян із району і настрої населення. <i>3 квітня 1932 р.</i>	189

№ 43. З інформаційного зведення Долинського райкому КП(б)У про настрої населення в зв'язку з напруженим станом з продовольством в районі та про масове відхідництво з колгоспів. <i>6 квітня 1932 р.</i>	190
№ 44. Спецповідомлення тимчасово виконуючого обов'язки начальника робітничо-селянської міліції Дніпропетровської області Рудова секретарю Дніпропетровського обкому КП(б)У Чернявському про самовільне розбирання усуспільненої худоби та зерно-хліба селянами. <i>16 квітня 1932 р.</i>	191
№ 45. З інформаційного листа Олександрійського райкому КП(б)У про настрої селянства під час посівної кампанії. <i>20 квітня 1932 р.</i>	195
№ 46. Повідомлення заступника секретаря Чубарівського райкому КП(б)У Фещенка секретарю Дніпропетровського облбюро КП(б)У про теракт проти члена правління колгоспу «Зелений Яр» с. Кінські-Роздори. <i>9 травня 1932 р.</i>	196
№ 47. З інформаційного листа Васильківського райкому КП(б)У про настрої селянства під час посівної кампанії. <i>10 травня 1932 р.</i>	197
№ 48. Копія анонімного листа, що був надісланий 18 січня 1932 року до політбюро ЦК ВКП(б) та видавництва газети «Правда», про голодування колгоспників і настрої селянства. <i>17 травня 1932 р.</i>	198
№ 49. Анонімний лист робітника з Дніпропетровська до Дніпропетровського обкому КП(б)У про настрої голодуючого населення. <i>26 травня 1932 р.</i>	199
№ 50. Витяг із спецповідомлення ДПУ УСРР до СПО ОДПУ про розбирання усуспільненої худоби. <i>3 червня 1932 р.</i>	200
№ 51. Спецповідомлення тимчасово виконуючого обов'язки начальника робітничо-селянської міліції Дніпропетровської області Рудова секретарю Дніпропетровського обкому КП(б)У Чернявському про теракт проти членів хлібозаготівельної комісії в с. М-Білозерка. <i>4 червня 1932 р.</i>	202
№ 52. Доповідна записка від прокурора Покровської дільниці М. М. Радінської до обласного прокурора про намагання селян захопити посівний матеріал. <i>26 червня 1932 р.</i>	203
№ 53. З доповідної записки Дніпропетровського облпрокурора Кумп'якевича до секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У В. Чернявського про крадіжки хліба і самовільне розбирання усуспільненої худоби селянами. <i>14 липня 1932 р.</i>	204
№ 54. З доповіді секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У В. І. Чернявського на обласній нараді з питань хлібозаготівель про опір районного керівництва доведенню хлібозаготівельних планів та масовий характер крадіжок хліба в області. <i>19 липня 1932 р.</i>	206
№ 55. Стаття в газеті «Зоря» «Покласти край розкраданню хліба» — про крадіжки хліба селянами Магдалинівського району. <i>3 серпня 1932 р.</i>	209
№ 56. Довідка Дніпропетровського облвідділу ДПУ про виконання хлібозаготівель, крадіжки хліба, опір селян і керівництва колгоспів хлібозаготівлям у Царичанському районі. <i>17 вересня 1932 р.</i>	210

№ 57. Лист жителів с. Покровське Нікопольського району Дніпропетровської області до І. В. Сталіна про вилучення у селян всього продовольства під час хлібозаготівель. 16 листопада 1932 р.	212
№ 58. Витяг із зведення голови ДПУ УСРР С. Реденса генеральному секретарю ЦК КП(б)У С. Косіору про настрої і протидію партійців та комсомольців під час хлібозаготівлі. 23 листопада 1932 р.	213
№ 59. Антирадянські частівки, які кандидат у члени КП(б)У, завідувач семирічної школи Цабенко читав своїм учням. 1932 р.	229
№ 60. З інформзведення уповноваженого Дніпропетровського обкому КП(б)У про вивезення насінневих фондів з колгоспів Божедарівського району, які не виконали хлібозаготівельних планів, і настрої сільських комуністів та колгоспників. 2 січня 1933 р.	230
№ 61. З доповідної записки Нікопольського райкому КП(б)У про напружений стан з продовольством, випадки голодування, настрої селянства і масові виїзди із сіл району. 20 лютого 1933 р.	231

Громадсько-політичне видання

У к л а д а ч:

РОМАНЕЦЬ Наталя Радомирівна

**ТРАГІЧНЕ МИНУЛЕ:
ДОКУМЕНТИ СВДЧАТЬ**

Збірник документів

У п'яти томах

Том 1

**СЕЛЯНСТВО ПРИДНІПРОВ'Я В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО
ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1928—1933 рр.)**

Редактор *Ю. В. Пшеничний*

Технічний редактор *В. В. Олешкевич*

Підписано до друку 11.06.18. Формат 60х84/16.

Папір друкарський. Гарнітура шкільна.

Ум.друк.арк. 13,95. Обл.-вид.арк. 15,40.

Тираж 500 прим. Вид. № 211. Зам. № 06/081.

м. Дніпро. Комунальне підприємство «Науково-редакційний центр
Дніпропетровської обласної редколегії по підготовчій й виданню
тематичної серії книг “Реабілітовані історією”»

Видавець і виготівник ПП «Монолит»

49038, м. Дніпро, вул. Ярослава Мудрого, 56.

Тел.: (0562) 340-873, E-mail: monolit97@i.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 273 від 08.12.2000